

«НАША ШКОЛА»

№ 3, 2004

Науково-методичний журнал

Виходить один раз на два місяці з вересня 1993 р.
Засновано в 1923 р., відновлено в 1993 р.
Зареєстровано 14 березня 1994 р. Серія ОД № 158.

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року № 1-05/7 журнал «Наша школа» увійшов до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки та психології на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Головний редактор: **В. А. КАВАЛЕРОВ**,
канд. педагог. наук

Редакційна колегія:

А. Ю. Анісімов, заступник головного редактора, канд. педагог. наук; **Л. К. Задорожна**, відповідальний секретар; **Д. С. Богданов**, доцент; **А. М. Богуш**, д-р педагог. наук, професор, дійсний член АПН України; **Т. Г. Буцацька**; **В. В. Грінчук**; **Д. М. Демченко**, канд. педагог. наук, доцент; **Н. М. Дзюба**; **Ю. І. Завалевський**, директор Науково-методичного центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України; **Є. Є. Карпова**, д-р педагог. наук, професор; **Б. Г. Кременський**, зав. відділом роботи з обдарованою молоддю Науково-методичного центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України; **З. Н. Курлянд**, д-р педагог. наук, професор; **С. Л. Курочкін**, канд. біол. наук, доцент; **В. А. Ликова**, канд. педагог. наук, доцент; **В. Г. Пішемуха**, канд. істор. наук, доцент; **Г. Б. Редько**, д-р педагог. наук, професор; **С. А. Свінтковська**; **В. І. Силантьєва**, д-р філол. наук, професор; **Л. О. Стеценко**; **В. Г. Страхов**, канд. біол. наук, доцент; **В. М. Терзі**, канд. педагог. наук, доцент; **О. Г. Топчієв**, д-р геогр. наук, професор; **В. А. Трунова**, канд. педагог. наук, доцент; **Л. І. Фурсенко**; **Р. І. Хмельюк**, д-р педагог. наук, професор; **О. С. Цокур**, д-р педагог. наук, професор.

Редактори-коректори: **Г. Я. Богомолова**,
І. Ф. Ацабріка

Засновники:

Управління освіти Одеської обласної державної
адміністрації

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів

Міжгалузевий науково-технічний центр «Нормаль»

Обласне відділення Педагогічного товариства

Адреса редакції: 65014, м. Одеса, пров. Нахімова, 8.
Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань ООІУВ. Тел. 729-45-12.

Затверджено на засіданні вченої ради ООІУВ.
Протокол № 2 від 3 червня 2004 р.

Здано у вироб. 17.08.04. Підп. до друку 07.10.04. Формат 60×84 1/8. Папір друк. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12,79. Обл.-вид. арк. 9,95. Тираж 1000 прим. Зам. № 697.

Надруковано у друкарні видавництва «Астропринт».
м. Одеса, вул. Преображенська, 24.

Тел.: (0482) 26-98-82, 26-96-82, 37-14-25.

www.astroprint.odessa.ua

Одеса • Одеський ОІУВ • 2004

З М І С Т

<i>В. А. Кавалеров</i> . Одеському Інституту удосконалення вчителів — 65 років	2
<i>Л. І. Фурсенко</i> . Сторінки історії Одеського інституту удосконалення вчителів	3
<i>Р. І. Нікітенко</i> . Хронологія розвитку діяльності Одеського інституту удосконалення вчителів	6

Структурно-функціональна модель Одеського обласного інституту удосконалення вчителів

<i>Д. С. Богданов</i> . Кафедра менеджменту та розвитку освіти	7
<i>В. А. Ликова</i> . Кафедра педагогіки і психології	9
<i>В. Г. Страхов</i> . Кафедра методики викладання природничо-математичних дисциплін	13
<i>Р. І. Нікітенко</i> . Центр організаційно-інформаційного забезпечення	17
<i>С. А. Свінтковська</i> . Науково-методичний центр української мови та літератури, українознавства	18
<i>Н. М. Дзюба</i> . Науково-методичний центр післядипломної освіти вчителів іноземних мов	20
<i>Л. І. Фетеску</i> . Відділ мов та літератур національних меншин	21
<i>А. П. Насонова</i> . Учбовий відділ	23
<i>Т. О. Татарченко</i> . Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань	24
<i>А. П. Медведков</i> . Санаторій-профілакторій «Учитель»	25

Особистісно-орієнтована модель навчання і виховання — провідний принцип освіти XXI століття

<i>Э. Э. Карпова</i> . Личностно-ориентированная модель в системе дошкольного образования	25
<i>Т. М. Козіна, Т. Я. Теплова</i> . Особистісно-орієнтована спрямованість навчально-виховного процесу в позашкільному закладі	29
<i>Т. Н. Завтур</i> . Развивающее обучение — обучение, ориентированное на личность	34
<i>С. М. Вишневецький</i> . Особистісно-орієнтоване навчання та виховання як нова якість освіти	37
<i>Л. П. Купчинова</i> . Система роботи з педагогічними кадрами і управління інноваційними процесами в умовах особистісно-орієнтованої освіти	39
<i>Л. В. Вовк</i> . Мистецтво як універсальний засіб розвитку духовно-творчого потенціалу дитини	40
<i>Г. В. Бужина</i> . Роль колективу у формуванні гуманістичних відносин	43
<i>В. В. Владимиринова</i> . Личностно-ориентированное обучение	45
<i>А. А. Зільберман</i> . Реалізація особистісно-орієнтованого навчання хімії в умовах профільної школи	46
<i>В. В. Грінчук</i> . Личностно-ориентированное обучение учащихся на уроках математики	52
<i>Л. І. Ятвецька</i> . Модульно-розвивальна система навчання фізики у загальноосвітній школі	54
<i>Т. Н. Чебыкина</i> . Обеспечение психологической поддержки в системе повышения квалификации учителей	58
<i>Т. Г. Буцацкая</i> . О проектной системе обучения на уроках языка и литературы	61
<i>А. И. Айрикан</i> . В школу пришел молодой учитель	63
<i>Т. В. Фокіна</i> . Самоврядування як засіб формування громадянської та творчої активності учнів	68

Науково-дослідна робота

<i>А. Ю. Анісімов</i> . Науково-методичне забезпечення впровадження особистісно-орієнтованого навчання	75
<i>Р. А. Лемехова</i> . Шляхом удосконалення	79
<i>Э. А. Унтилова</i> . Самоисследование учителя как условие формирования стереотипов эффективного педагогического взаимодействия	85
<i>В. Г. Страхов, О. Э. Валье, Л. И. Ятвецкая, Н. П. Шапирова</i> . О возможности моделирования образовательных систем	88
<i>О. М. Дума</i> . Системна генерація, апробування та впровадження нововведень у самоврядування учнів в процесі вивчення фізики	93
<i>Н. О. Найдено</i> . Методичне забезпечення рівного доступу до якісної освіти	99

До 180-річчя від дня народження

<i>Л. І. Фурсенко</i> . Видатний педагог	101
--	-----

Наші вітання

<i>С. С. Гладка</i> . Загальноосвітній школі № 31 — 40 років	107
<i>А. Ю. Анісімов</i> . Професору Григорію Бецаевичу Редьку виповнилося 70 років	108

© Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, 2004

ОДЕСЬКОМУ ІНСТИТУТУ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ — 65 РОКІВ

Золотосяйний вересень — значима дата в історії Одеського обласного інституту удосконалення вчителів. Саме у вересні ми будемо святкувати 65-річчя від дня його заснування, від дня його народження. А день народження — це завжди добра нагода озирнутися в минуле, проаналізувати і оцінити зроблене.

Листаючи пожовтілі сторінки архівних документів, переконалися в тому, що з перших днів становлення інституту головним в його діяльності було виконання функцій науково-методичного центру щодо організації безперервного підвищення кваліфікації педагогічних працівників, надання методичної допомоги районним і міським службам, школам, дошкільним і позашкільним закладам освіти.

З кожним роком вони урізноманітнювалися і удосконалювалися. Структурно-функціональну модель інституту сьогодні визначають кафедри: кафедра менеджменту та розвитку освіти, кафедра педагогіки і психології, кафедра методики викладання природничо-математичних дисциплін, кафедра методики викладання іноземних мов та мов і літератур національних меншин; центри — центр організаційно-інформаційного забезпечення, науково-методичний центр української мови та літератури, українознавства; науково-методичний центр післядипломної освіти вчителів іноземних мов, науково-методичний центр безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу та валеологічної освіти, а також відділи — учбовий відділ, відділ мов і літератур національних меншин, відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань.

Невпинно збільшувалась кількість вчителів, які підвищували свою кваліфікацію за різними формами навчання.

Навчальний процес на курсах забезпечують висококваліфіковані фахівці, які поєднують практичний досвід і науково-дослідну діяльність.

Ми пишаємося, що поряд з нами сьогодні академіки А. М. Богуш, М. П. Гузик.

Безцінним є досвід наших ветеранів: Г. Я. Євдошенко, С. І. Фролової, Л. І. Фурсенко, Р. А. Лемехової, І. М. Бистрицького, Є. І. Радянської, Д. С. Богданова, В. Г. Мовчан, Г. Я. Богомолової, Г. К. Савицького, А. П. Насонової, О. І. Чешенко, С. А. Свінтковської, Л. В. Вовк, В. В. Грінчук, Л. О. Знаменської, О. Е. Валлье, А. Т. Устянської, Н. Г. Луцишиної, Н. В. Кудряшева, Л. І. Фетеску, Т. Г. Бучацької, Т. О. Тарченко, А. Н. Рябокучи, О. П. Медведкова.

Роботу по впровадженню нових педагогічних технологій, перспективного педагогічного досвіду, наповненню навчально-виховного процесу національним змістом і проблемами ду-

ховного відродження України досить успішно виконують наші молоді і талановиті науковці В. А. Ликова, Т. Х. Кірьязова, С. Л. Курочкін, О. І. Папач, Н. О. Батюк.

А рух «потягу» освітянських реформ в області неможливо уявити без напруженої, повної натхнення і творчої наснаги праці методичного складу інституту під керівництвом Л. К. Задорожної та А. Ю. Анісімова.

Завдячуючи підтримці Одеської обласної державної адміністрації, обласного управління освіти і науки інститут став в Україні одним із лідерів щодо пошуку та підтримки обдарованої учнівської молоді. Крім традиційних Всеукраїнських учнівських олімпіад, в області проводяться інтелектуальні змагання для учнів сільських шкіл з базових предметів, організована робота «Школи олімпійського резерву», і як результат, щорічно учні провідних закладів (Рішельєвський ліцей, гімназії №№ 2, 5) виборюють призові місця на Міжнародних олімпіадах. А за результатами участі наших учнів у Всеукраїнських олімпіадах область займає 5-те місце в Україні. Враховуючи цей досвід Міністерство освіти і науки України довірило нам проведення Всеукраїнських Інтернет-олімпіад з базових предметів.

Головне, чого ми прагнемо досягти — всебічно розкрити внутрішній потенціал вчителя, знайти ключ до його виявлення. Це дуже важливо сьогодні, коли на перший план виходять вічні, як світ, проблеми якісного навчання і виховання.

«Учителем школа стоїть: коли учитель не потрібний, неприготований, несумлінний, то й школа ні до чого». Ці слова І. Я. Франка підкреслюють, що в процесі підвищення кваліфікації вчителів потрібно орієнтуватися на розвиток його інтелекту, набуття ним необхідних професійних знань, формування потреби саморозвитку і самовдосконалення.

У результаті багаторічного пошуку шляхів підтримки творчо працюючих педагогів, створення умов, з одного боку, для реалізації їх ідей, а з другого, для розробки на регіональному рівні навчально-методичного забезпечення освітніх реформ виникла тісна співпраця науковців і методистів інституту з видавництвом «Ярослав». Протягом останніх трьох років завдяки конкурсу «Творчий пошук» були знайдені талановиті вчителі, які стали авторами 17 підручників та навчальних посібників, що вийшли у видавництві «Ярослав» і рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах України.

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів є ініціатором і організатором прове-

дення Міжнародних, Всеукраїнських та обласних науково-практичних конференцій, а зважаючи на наші досягнення в галузі інтернет-технологій, організації дистанційного підвищення кваліфікації, роботи з обдарованою молоддю, його визнано центром, де конференції та семінари з цих питань проводяться щорічно.

Надійним помічником для вчителя є журнал «Наша школа». До редакційної колегії журналу входять видатні вчені, методисти, вчителі, але «душею» журналу є відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань у складі: Т. О. Татарченко, Г. Я. Богомолотова, І. Ф. Ацабріки, О. В. Журкової, Л. М. Антонішиної.

На сторінках журналу завжди можна знайти методичні поради для вчителів всіх категорій, матеріали про результати наукових досліджень, спрямованих на оптимізацію змісту регіонального компонента базових навчальних планів, удосконалення системи контролю за створенням освітніх стандартів, реалізацію принципу єдності родинного та шкільного виховання, впровадження в навчальний процес профільного навчання.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності су-

спільства». А відтак нагальним для працівників інституту є впровадження особистісно-орієнтованої моделі навчально-виховного процесу. Це одна з актуальних освітніх проблем, над якою плідно працює колектив інституту.

На мою думку, в основі сучасної ідеї підвищення кваліфікації має знаходитися цілісний розвиток і збагачення культури вчителя, яка містить професійні та особисті якості фахівця, його потреби, інтереси, можливості ефективно діяти в динамічних умовах сьогодення.

Ми вважаємо своїм головним завданням — навчити вчителя навчатися протягом усього життя. Тому одним із найважливіших напрямків діяльності інституту є удосконалення змісту і форм післядипломної освіти, забезпечення необхідних умов для професійного і особистісного зростання педагогічних кадрів.

Бажаю всім працівникам інституту міцного здоров'я, миру, щастя, добра, невичерпної творчої наснаги і наполегливості в роботі над розв'язанням сучасних проблем закладів освіти.

В. А. КАВАЛЕРОВ,

директор обласного інституту удосконалення вчителів, головний редактор журналу «Наша школа», кандидат педагогічних наук, доцент.

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ОДЕСЬКОГО ІНСТИТУТУ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ

Одеський інститут удосконалення вчителів створено у вересні 1939 року на базі обласного шкільного методичного кабінету у відповідності до постанови Ради народних комісарів УРСР від 17 серпня 1939 року «Про організацію обласних інститутів удосконалення вчителів». Його робота була організована згідно з «Положенням про обласні інститути удосконалення вчителів», затвердженим наказом народного Комісаріату освіти УРСР № 1203 від 21 лютого 1939 року.

З перших днів створення інститут став центром методичної роботи, головним призначенням якого було підвищення кваліфікації вчителів.

Він перейняв усе краще, що було напрацьовано на той час в обласному шкільному методичному кабінеті, заснованому ще в 1932 році при утворенні Одеської області і органів управління освітою.

Використовуючи набутий досвід, вперше на обласному рівні 21 серпня 1940 року було проведено науково-методичну конференцію вчителів з питання «Основні принципи методики проведення письмових робіт».

Тоді ж колектив інституту, використовуючи досвід обласних інститутів удосконалення вчителів, створених в 1932—1937 рр., розпочав розробку навчальних планів підвищення кваліфікації вчителів різних спеціальностей. На основі цих планів влітку 1941 року, вперше в Одеській області, були сплановані літні курси підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, української і російської мов, математики, історії, географії, біології та хімії. Але робота літніх курсів була перервана війною.

Вже після війни зусилля місцевих органів державної влади були спрямовані на організацію підготовки до нового навчального року. Головним завданням було забезпечити заклади освіти педагогічними кадрами. У 1945 році для 400 вчителів були проведені перші двотижневі курси підвищення кваліфікації, а в кожному районі — курси для вчителів початкових класів.

Крім того, за програмою, розробленою інститутом удосконалення вчителів, проведено п'ятимісячні курси для вчителів 5—7 класів.

Така ж копійка робота проводилася і в наступні роки. З 1946 року курси при інституті

удосконалення вчителів розпочали проводити безперервно протягом року. Єдина система підвищення кваліфікації вчителів впроваджувалася за допомогою підрозділів, що входили до складу районних відділів освіти — районних педагогічних кабінетів.

Основна увага колективу інституту була спрямована на підготовку керівників закладів освіти і поліпшення стану викладання основ наук. Інститут розпочав проведення обласних педагогічних читань з питань викладання загальноосвітніх предметів. У 1954 році була підготовлена і видана збірка праць про роботу вчителів історії і географії шкіл Одеської області.

Новий етап в діяльності інституту удосконалення вчителів розпочався з прийняттям в 1959 році Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток освіти в УРСР». У ці роки інститут здійснював перепідготовку вчителів для роботи за новими програмами. В той час у багатьох школах області урок залишався не тільки основною, але й єдиною формою навчання учнів. Перед інститутом постало питання про впровадження в практику роботи вчителів й інших форм роботи, зокрема, лабораторно-практичних занять, дослідів з біології, хімії, екскурсій на виробництво, в природу та інших форм.

У 80-х роках увагу інституту удосконалення вчителів акцентовано на покращання виховної роботи в школах. З цією метою впроваджувалося в життя «Комплексне планування виховної роботи класних керівників 5—6, 7—8, 9—10 класів».

Активізується робота з керівниками районних методичних об'єднань вчителів різних предметів, посилюється увага до аналітичного підходу щодо визначення змісту підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Виходячи з доцільності завдань, на кожний конкретний період визначалися проблеми, які ставали провідними для обласної, районної та шкільної ланок, встановлювалися форми і послідовність проведення методичних заходів на кожному з цих рівнів.

У ці роки інститут складає змістовні програми для роботи з педагогічними кадрами, визначає провідні проблеми цієї роботи. Завдяки цьому з'явилась можливість забезпечувати вивчення і впровадження в практику роботи кращого педагогічного досвіду як окремих педагогічних працівників, так і закладів освіти, в цілому. І уже в травні 1979 року на Виставку досягнень народного господарства в Москві було представлено 11 об'єктів передового педагогічного досвіду, а на Виставку досягнень народного господарства України — 8 об'єктів. У січні 1980 року до картотеки Центрального інституту удосконалення вчителів було занесено 58 об'єктів передового педагогічного досвіду. На базі Одеської області проводиться ціла низка Республіканських і Всесоюзних за-

ходів, а інститут удосконалення нагороджується Дипломом ВДНГ СРСР і Грамотою ВДНГ України.

У середині 80-х років широко практикувалися зустрічі освітян Одещини з представниками педагогічної науки — Ю. К. Бабанським, Ш. О. Амонашвілі, М. М. Поташником, М. Ю. Красовицьким, Ю. З. Гільбухом, О. Я. Савченко, М. С. Вашуленком, які присвячувались нагальним питанням навчання і виховання. Трохи пізніше свій досвід роботи освітян Одещини передавали С. Ф. Лисенкова, В. Ф. Шаталов, Є. М. Ільїн та інші вчителі-новатори. Активну участь у новаторському русі вчителів в ті роки брав Микола Петрович Гузик.

Оригінальною формою роботи щодо пропаганди передового педагогічного досвіду були «панорами творчих уроків», участь в яких за своїм особистим бажанням брали кращі вчителі міста Одеси і області.

З прийняттям в 1984 році органами виконавчої влади постанов про реформу загальноосвітньої школи, методичне забезпечення реформи було покладено на інститут удосконалення вчителів.

Одним із основних завдань реформи був поступовий перехід на прийом до першого класу дітей шестирічного віку, а це вимагало нових підручників, нових методичних прийомів у викладанні основ наук, створення сприятливих умов для навчання шестирічок. Працівники інституту удосконалення вчителів за допомогою науково-дослідних інститутів педагогіки і психології перепідготували всіх вчителів початкових класів для роботи з дітьми шестирічного віку, і з 1 вересня 1986 року майже в кожній школі області працювали класи, в яких навчалися діти шестирічного віку. За декілька років педагогічний колектив області напрацював певний досвід роботи з цією категорією дітей. У перших класах навчалось майже 70% дітей-шестирічок.

В ці ж роки до навчальних планів шкіл було введено новий навчальний предмет «Основи інформатики і обчислювальної техніки», а всіх вчителів, які його викладали, перепідготовлено через систему курсової перепідготовки.

З метою підвищення ролі інституту удосконалення вчителів як науково-методичного центру в 1986 році в ньому були створені кафедри педагогіки і психології та методики викладання гуманітарних дисциплін, а з 1 січня 1987 року — вчена рада інституту. Пізніше були створені кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін, методики початкового навчання та дошкільного виховання і менеджменту освіти. Сьогодні в складі кафедр інституту працюють 22 науково-методичні лабораторії, центри та структурні підрозділи, в яких зосереджена науково-дослідна і методична робота, 117 осіб професорсько-викладацького і методичного складу.

З квітня 1989 року розпочалася робота по підвищенню кваліфікації вчителів болгарської мови у Варненському інституті підвищення кваліфікації ім. П. Берона, згодом вчителів молдовської мови в Молдові і Румунії.

У 1991 році вперше були проведені районні і обласні конкурси «Учитель року». В цьому ж році хор вчителів інституту отримав звання «Народний самодіяльний колектив».

З цього ж року започаткована робота по обміну ідеями удосконалення навчально-методичної роботи серед слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, удосконалення форм і методів роботи з учнями закладів освіти.

Серед вчителів все більшого поширення набуває термін «педагогічні технології». Переважна більшість освітян перебувала у пошуках нових форм організації навчальної роботи, створення нових закладів освіти. З метою обміну досвідом роботи з цих питань в травні 1992 року інститут удосконалення вчителів організував Міжнародну конференцію «Нові підходи у навчанні і вихованні учнів: пошуки, проблеми, задачі», в роботі якої взяли участь біля 250 представників закладів освіти Одеської області, країн СНД та 11 країн далекого зарубіжжя (Австрії, Англії, Болгарії, Угорщини, Німеччини, Ізраїлю, Канади, США, Франції, Японії та Чехословаччини). На конференції було заслухано біля 80 доповідей і повідомлень, обговорення яких продовжувалося в 20 педагогічних колективах закладів освіти м. Одеси. Освітяни Одещини отримали можливість висловити свої думки щодо розвитку освіти і послухати представників освіти різних країн, які поділилися з ними досвідом вирішення багатьох проблем навчання і виховання учнів. Конференція викликала великий інтерес у педагогічних працівників області.

У червні 1992 року в інституті була розроблена низка заходів по підвищенню ролі інституту удосконалення вчителів як науково-методичного центру безперервного підвищення кваліфікації вчителів, по посиленню впливу на діяльність закладів освіти, органів освіти, методичних служб та результативність навчально-виховного процесу. З цією метою необхідно було підвищити роль кафедр в роботі по впровадженню в практику кращого педагогічного досвіду.

З 1 січня 1993 року в інституті почала діяти кафедра методики викладання природничо-математичних дисциплін, з 1 січня 1994 року — кафедра методики початкового навчання та дошкільного виховання, а з 1 травня 2000 року — кафедра менеджменту та розвитку освіти. Цим самим було покладено початок переходу інституту удосконалення до нової структури. Основним структурним підрозділом інституту стає кафедра, а в її складі — навчально-методичні лабораторії, центри.

У квітні 1993 року вперше проведено Ярмарок педагогічних ідей, на якому була представлена велика кількість проектів щодо відкриття нових типів навчальних закладів, використання нових технологій навчання і виховання. З того часу Ярмарки педагогічних ідей проводяться систематично, а інформація про кращі роботи публікується в науково-методичному журналі «Наша школа», випуск якого відновився з четвертого кварталу 1993 року.

В цей час удосконалюється робота із зарубіжними закладами освіти. У серпні 1993 року в Одесі розпочало роботу Представництво ФРН у справах шкіл за кордоном, з яким інститут встановив тісні стосунки.

Основною подією 1994 року стало відкриття санаторію-профілакторію для вчителів і проведення конференції освітян України і Канади, яка проходила в містах Одесі, Миколаєві і Херсоні.

У 1995 році до роботи в навчально-методичній лабораторії іноземних мов приступила методист з Німеччини, а в лабораторії болгаристики — працівник Варненського УПКБ. Крім того, інститут удосконалення встановив тісні зв'язки з Британським Центром, Французьким Альянсом та Баварським Будинком, що почали діяти в Одесі.

З 1995 року на базі інституту удосконалення вчителів проводиться Всеукраїнський конкурс «Учитель року» з різних номінацій. Щороку Міністерство освіти і науки України визначає п'ять номінацій, за якими проводиться конкурс, але українська мова і література — номінація постійна.

Зважаючи на заслуги та досвід освітян Одещини в організації і проведенні учительських конкурсів, за рішенням Міністерства освіти України перший Всеукраїнський конкурс «Учитель року» з номінації «Фізика» було проведено у 1996 році в м. Одесі, а в 1999 — з номінації «Українська мова та література». У 2003 році в м. Одесі відбувся III (фінальний) етап VIII Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» з номінації «Географія».

Лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003» стали Костюк Валентин Никандрович з номінації «Географія», вчитель ЗНЗ № 44, м. Одеса, Жученко Валентина Василівна з номінації українська мова та література, вчителька Комінтернівського ЗНЗ, Тюрікова Олена Миколаївна з номінації образотворче мистецтво, вчителька ЗНЗ № 3, м. Одеса.

Лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2004» стали І. В. Гасанова, вчителька біології гімназії № 5 м. Одеси та І. Л. Ковалевська, заступник директора Балтського НВК ім. О. Гончара.

Популярність конкурсу «Учитель року» постійно зростає. Якщо у 1995 році в конкурсі брали участь 39 вчителів області, то у 2004 році — 87 вчителів.

З 1999 року інститутом започатковано проведення інтелектуальних змагань серед учнів сільських шкіл області з базових предметів (математика, фізика, хімія, біологія, географія, історія, українська мова та література). Кількість дітей, які беруть в них участь, щороку зростає.

У вересні 2004 року інституту удосконалення вчителів виповнюється 65 років. Сьогодні тут поряд з тими, хто віддав інституту 20 і

більше років, працює молода зміна, яка гідно продовжує кращі його традиції.

За 65 років свого існування інститут зіграв значну роль в освітянському житті Одещини і здобув загальне визнання та заслужену пошану.

Л. І. ФУРСЕНКО,

ст. викладач кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ.

ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО ІНСТИТУТУ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ

2000-й рік

У березні проведено Всеукраїнський турнір юних фізиків.

У квітні проведено Всеукраїнську науково-методичну конференцію «Особливості організації навчально-виховного процесу в школах державної форми власності»; Всеукраїнський турнір юних хіміків; обласний Ярмарок педагогічних ідей та технологій.

На базі Одеського обласного інституту удосконалення вчителів проведено Міжнародний конгрес «Стреси в повсякденному житті дітей».

Проведена обласна конференція педагогічних працівників шкіл-інтернатів усіх типів «Виховання особистості школяра в сучасних умовах національної школи».

Проведена наукова конференція старшокласників «Тенденції розвитку світової цивілізації на зламі століть».

У травні — Міжнародний семінар «Підручники та підходи до викладання історії в країнах Чорноморського регіону».

У червні проведена обласна конференція вчителів початкових класів і працівників дошкільних закладів «Творчі пошуки вчителя та вихователя на сучасному етапі розвитку освіти: стандарти—творчість—досягнення».

У вересні відбувся Другий Всеукраїнський конкурс учнівських пошукових робіт «Слідами історії».

У жовтні проведені Міжнародна науково-практична конференція «Дитина в сучасному суспільстві», обласна конференція «Психолого-педагогічні проблеми створення умов для самореалізації особистості учнів сільських шкіл».

У листопаді проведена обласна конференція вчителів початкових класів «Молодий вчитель — становлення та шляхи досягнення педагогічної майстерності».

У грудні відбувся обласний конкурс «Учитель року».

2001-й рік

У січні відбувся обласний конкурс «Кращий психолог року».

У березні в комп'ютерній мережі Інтернет відкрита WEB-сторінка інституту; проведено обласний конкурс «Кращий заступник директора з виховної роботи».

У травні проведено Міжнародний педагогічний Ярмарок «Шляхом душі до XXI століття»; Всеукраїнський фестиваль болгарської мови та літератури; науково-практична конференція «Підготовка керівників освіти в XXI столітті. Гуманізація і демократизація методів управління в сучасних умовах».

У липні відбулася науково-практична конференція «Педагогічна творчість як основа розвитку школи».

У вересні проведена Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та перспективи становлення вальдорфської педагогіки в Україні».

У жовтні відбулися Всеукраїнські педагогічні читання «Особистісно-орієнтоване навчання в контексті педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського»; семінар «Дитина та її права», присвячений 10-й річниці ратифікації Україною «Конвенції про права дитини».

2002-й рік

У лютому започатковано конкурс «Творчий пошук — 2002». Відбувся турнір юних раціоналізаторів і винахідників.

У березні проведена обласна науково-практична конференція «Зміни в змісті та структурі програм з української мови для 5—11 класів».

шкіл з українською та російською мовами навчання».

Відбувся VI етап Всеукраїнських олімпіад і турнір юних фізиків.

У квітні проведена обласна науково-практична конференція «Проблеми розвитку дошкільної освіти в сучасних умовах», відбулися турніри юних фізиків і хіміків.

У травні відбулася олімпіада юних філологів серед шкіл недержавної форми власності.

У вересні проведено Всеукраїнську науково-методичну конференцію «Проблеми та перспективи проведення учнівських Інтернет-олімпіад в Україні» та Регіональний семінар-тренінг по виконанню комплексної програми щодо формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків (за проектом «Діалог»).

У жовтні відбулася науково-методична конференція «Використання інформаційних технологій у післядипломній освіті вчителів, проблеми та перспективи дистанційного навчання».

У листопаді проведена обласна науково-практична конференція «Педагогічна майстерність: сучасні підходи та технології».

2003-й рік

У березні інститут взяв участь у Всеукраїнському огляді-конкурсі на кращий районний (міський) методичний кабінет.

У квітні було проведено Всеукраїнський конкурс «Учитель року — 2003» з номінації «Географія» та конкурс на кращу методичну розробку «Творчий пошук — південь України» за підтримки видавництва «Ярослав».

У вересні проведена Всеукраїнська науково-методична конференція «Проблеми та перспективи проведення турнірів учнівської молоді з базових дисциплін».

У грудні проведена Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та перспективи проведення Всеукраїнських учнівських Інтернет-олімпіад з природничо-математичних дисциплін».

2004-й рік

У березні відбувся IV тур Всеукраїнської олімпіади з біології.

У квітні проведено науково-методичний семінар «Гендерна просвіта резерву керівників загальноосвітніх навчальних закладів України».

У липні проведені заняття школи «Юного олімпійця» за Грантом Президента України.

У вересні відбувся Всеукраїнський семінар «Організація профільного навчання біології. Профілактика ВІЛ-інфекції в системі шкільної освіти».

Р. І. НІКІТЕНКО,

завідуюча центром організаційно-інформаційного забезпечення ООІУВ.

Структурно-функціональна модель Одеського обласного інституту удосконалення вчителів

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Кафедра менеджменту освіти була створена в травні 2000 року.

До складу кафедри увійшли дві науково-методичні лабораторії:

- управління та розвитку освіти;
- громадянської освіти.

Викладацький склад — 11 чоловік, з них 5 — кандидати наук та доценти.

У 2003 році кафедра була реорганізована в кафедру менеджменту та розвитку освіти. До її складу увійшли три науково-методичні лабораторії:

- управлінської діяльності;

- педагогічних інновацій;

- історії, правознавства та громадянської освіти.

Викладацький склад кафедри — 18 чоловік. Більше половини викладачів кафедри — це директори шкіл нового типу, гімназій, ліцеїв.

Кафедра та науково-методичні лабораторії працюють над проблемою «Впровадження основ педагогічного менеджменту в діяльність керівників закладів освіти».

Відповідно до цієї проблеми повністю перероблені навчально-тематичні плани курсів підвищення кваліфікації. Враховуючи основні по-

ложення Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) та Концепції профільного навчання в старшій школі (рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 25.09.03 № 10/13) розроблено навчально-тематичний план постійно діючих курсів керівників шкіл зі стажем роботи більше 5 років з проблеми «Організація профільного навчання в школі III ступеня».

Протягом 2003/2004 навчального року для керівників шкіл Тарутинського (2003 р.), Білгород-Дністровського (2003 р.), Іванівського (квітень 2004 р.) і Ширяївського (травень 2004 р.) районів проведено виїзні семінари з проблем управління сучасною школою в умовах демократизації і гуманізації освіти, нових підходів до планування роботи школи, а також організації профільного навчання в старшій школі.

За останні роки на допомогу керівникам закладів освіти підготовлено:

- методичні рекомендації щодо оформлення наказів з кадрових питань та записів до трудових книжок;
- критерії визначення показників діяльності навчального закладу;
- методичні поради «Управління розвитком освіти»;
- циклограма «Тижневик роботи завідувачого рай(міськ)відділом освіти».

Підготовлено та видано брошури «Систематичний контроль за навчально-виховним процесом протягом навчального року», «Нові підходи до проведення педагогічної ради в навчальному закладі: пошуки, проблеми».

Науково-методична лабораторія управління діяльності постійно проводить апробацію нових форм роботи курсів підвищення кваліфікації директорів, заступників директорів шкіл та резерву. Особливу увагу лабораторія приділяє організації та впровадженню в закладах освіти профільного навчання.

Повністю оновлені матеріали курсів підвищення кваліфікації:

- вхідне та вихідне діагностування;
- тематика курсових і контрольних робіт;
- екзаменаційні матеріали;
- плани педагогічної практики та ін.

Лабораторією підготовлено:

- план роботи методичних служб області;
- каталог перспективного педагогічного досвіду з питань внутрішньошкільного управління та організації науково-методичної роботи;

— методичні рекомендації щодо вивчення і поширення перспективного педагогічного досвіду;

— методичні рекомендації для керівників закладів освіти щодо початку навчального року.

Сьогодні в сфері освіти впроваджуються інновації різного характеру, спрямованості і значення, здійснюються державні реформи, реалізуються нові ідеї в організації, змісті, мето-

диці та технології навчання і виховання. Цими питаннями займається науково-методична лабораторія педагогічних інновацій, основними завданнями якої є:

— пошуки, розробка та впровадження в практику освітніх установ сучасних технологій щодо управління та організації навчально-виховного процесу;

— пошуки, розробка та експериментальна перевірка регіональних освітніх програм;

— розробка моделей гнучкої адаптивної організації освіти з рівневою, профільною, індивідуальною диференціацією навчання в умовах загальноосвітньої школи;

— впровадження досягнень педагогічної науки, перспективного педагогічного досвіду, нових педагогічних технологій для удосконалення структури, форм і методів навчання.

Експериментальною діяльністю охоплено 18 шкіл, з них 8 проводять експерименти на всеукраїнському рівні. Інноваціями в управлінській діяльності охоплено 12 шкіл.

У багатьох школах здійснюється науково-методична робота щодо впровадження профільного навчання.

Науково-методичною лабораторією історії, правознавства та громадянської освіти організовано і проведено обласні семінари для методистів РМК гуманітарного циклу, керівників методоб'єднань вчителів історії, які викладають в профільних класах, і вчителів, які працюють з обдарованими учнями.

Семінари проводились на базі опорних шкіл. Крім цього, проведено виїзні семінари в Кілійському та Миколаївському районах.

Працівники кафедри спільно з викладачами історичного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова підготували до видання посібник «Історія рідного краю» (5—11 кл.); здійснюють апробацію та коригування курсу «Історія рідного краю»; перевидання посібників для вчителів «Репресивна політика тоталітаризму проти педагогічних і наукових кадрів Одещини в 20—30-х роках ХХ століття».

Науково-методичною лабораторією підготовлені аналітичні довідки та доповіді з проблем організації олімпіад, гендерної та громадянської освіти, проведення конкурсів «Мої права», «Українознавство».

Підготовлено і проведено моніторинг навчальних досягнень учнів 9-х, 11-х класів з історії України та розроблені пам'ятки для аналітичної довідки, таблиці для цифрових даних, вивчення та аналізу підсумків моніторингу.

Проведені творчі звіти вчителів, які працюють над проблемами:

- історичної освіти;
- правової освіти;
- громадянської освіти.

Головними завданнями кафедри та науково-методичних лабораторій на 2004 рік є:

— робота по удосконаленню підготовки керівників закладів освіти та вчителів суспільствознавчих дисциплін;

— створення проекту моделі функціонування загальноосвітньої школи як освітньо-культурного центру на селі;

— розроблення проекту моделі територіального освітнього округу в сільській місцевості;

— створення системи управління та педагогічного менеджменту в закладах освіти;

— впровадження в навчально-виховний процес інноваційних педагогічних технологій;

— підвищення якості та рівня наукового керівництва експериментальними закладами освіти;

— розробка та впровадження програми факультативного курсу «Вимоги менеджменту до шкільного освітнього середовища»;

— розробка програм та підручників з курсу «Історія рідного краю».

Д. С. БОГДАНОВ,

зав. кафедрою менеджменту та розвитку освіти ООІУВ.

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Кафедра педагогіки і психології в інституті була створена в 1986 році. Першим її завідувачем був І. М. Бистрицький, кандидат педагогічних наук, нагороджений значком «Відмінник освіти України». З 2000 року кафедру очолює В. А. Ликова, кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної Слов'янської Академії освіти імені Я. А. Коменського, дійсний член Міжнародної асоціації арттерапії.

На кафедрі працюють 24 співробітники. Це — висококваліфіковані спеціалісти, з яких 10 — кандидати наук, доценти, 14 — старші викладачі. За сумлінну та плідну працю члени кафедри нагороджені почесними знаками: 8 працівників — знаком «Відмінник освіти України», 2 — знаком «Отличник просвіщення ССРСР», 2 — медаллю А. С. Макаренка, 1 — «Отличник высшей школы ССРСР».

Високий науково-методичний потенціал кафедри забезпечують: Н. О. Батюк (канд. пед. наук, в. о. доц.), І. М. Бистрицький (канд. пед. наук, ст. викл.), Л. В. Вовк (ст. викл.), Л. К. Задорожна (ст. викл.), Т. Х. Кір'язова (канд. біол. наук, в. о. доц.), Т. М. Козіна (канд. психол. наук, доц.), Р. А. Лемехова (канд. пед. наук, ст. викл.), О. В. Малихіна (канд. пед. наук, в. о. доц.), А. П. Насонова (ст. викл.), О. І. Папач (канд. пед. наук, в. о. доц.), Є. І. Радянська (ст. викл.), Г. М. Резніченко (ст. викл.), Т. Я. Теплова (канд. пед. наук, доц.), Е. А. Унтілова (ст. викл.), С. І. Фролова (ст. викл.), Т. М. Чебикіна (канд. психол. наук, доц.) та викладачі-сумісники.

Структурними підрозділами кафедри є науково-методичні лабораторії: дошкільної та початкової освіти (зав. лаб. Н. Г. Луцишина, методисти — О. М. Бакова, Л. О. Знаменська, А. Т. Устянська); виховання, фізичної культури та допризовної підготовки (зав. лаб. Г. К. Савицький, методисти — М. В. Кудряшев, О. І. Чешенко); мистецтва, народних ремесел та трудового навчання (зав. лаб. І. Б. Дрьомова).

Пріоритетними напрямками роботи кафедри є:

— науково-методичний та психолого-педагогічний супровід професійно-особистісної адаптації вчителя до сучасних вимог освіти, надання практичної допомоги освітнім закладам області;

— розвиток гнучкого педагогічного мислення вчителя, психолога завдяки розробці та впровадженню діагностично-корекційних пакетів для дослідження професійної компетентності, діалогічних інтерактивних форм навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів, індивідуальне консультування з проблем особистісно-орієнтованого виховання та навчання, розвитку творчої особистості;

— впровадження та моніторинг Міжнародних, Всеукраїнських та регіональних освітніх програм;

— науково-методичне керівництво освітніми експериментальними закладами області, творчими педагогами, консультативна допомога щодо розробки концепції розвитку закладу, змісту інноваційних процесів, створення програм, науково-дослідна робота, використання здоров'язберігаючих, адаптивних, евристичних педагогічних технологій;

— вивчення та узагальнення перспективного педагогічного досвіду і впровадження його через майстер-класи, творчі групи, тематичні конференції та навчальні семінари-тренінги; публікації в журналі «Наша школа» та інших виданнях;

— здійснення моніторингового дослідження якості новостворених підручників, експертна оцінка та апробація альтернативних підручників і програм; рецензування науково-методичних посібників, авторських програм; підготовка відгуків на автореферати та дисертаційні роботи з психолого-педагогічних спеціальностей.

Працівники кафедри згідно з вимогами до сучасної післядипломної освіти постійно удосконалюють зміст навчального матеріалу, використовують сучасні форми й техніки аудиторної роботи, такі, як: лекції-дискусії, імітаційні

та ділові ігри, тренінгові вправи, «мозковий штурм», метод активних цінностей, психогімнастичні та релаксаційні техніки. Чільне місце займає діагностична робота, збагачена такими методами та методиками дослідження, як анкетування, шкала самооцінок, тести, проєктивні методики. Все це зорієнтовано на стимулювання професійно-особистісної рефлексії, розвиток толерантності, емпатії, конгруентності педагога.

Науково-практична діяльність працівників кафедри спрямована на задоволення соціально-педагогічного замовлення та регіональних освітніх потреб.

Загальною науковою темою кафедри є «Особистісно-орієнтовані психолого-педагогічні технології в сучасному освітньому просторі». На кафедрі створені наукові проблемні групи, які разом з творчими педагогами працюють над дослідженням різних аспектів даної теми.

Актуальною проблемою сьогодення є збереження фізичного, психічного та духовного здоров'я підростаючого покоління. Робота кафедри спрямована на пошук шляхів її розв'язання. Значних досягнень набули спільні зусилля працівників кафедри (Т. Х. Кір'язова, О. І. Чешенко) і педагогів та психологів області щодо розвитку мережі Шкіл сприяння здоров'ю — три заклади освіти Одеської області працюють в рамках Міжнародного проєкту «Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю», дев'ять — входять до Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю. Регіональним координатором цієї роботи є О. І. Чешенко.

Успішно впроваджується в області Проєкт ПРООН-ЮНЕЙДС «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя» (регіональний тренер Т. Х. Кір'язова), комплексна програма по формуванню навичок здорового способу життя (проєкт «Діалог», регіональний координатор О. І. Чешенко).

На кафедрі створено творчу групу щодо розробки науково-методичних технологій фізичного виховання і проведення щотижневого третього уроку фізичної культури з елементами футболу як фактора зміцнення здоров'я учнів (Г. К. Савицький).

Не менш важливою проблемою є збереження здоров'я молодших школярів в умовах переходу на 12-річне навчання. Адаптаційні можливості шестирічок, вплив навчального навантаження та сучасних дидактичних методів на формування особистості дитини, вимоги до вчителя початкових класів — в центрі уваги викладачів Р. А. Лемехової, А. А. Лескової, Н. Г. Луцишиної, А. Т. Устянської.

Перспективним є досвід роботи за Програмою всебічного розвитку дитини «Крок за кроком» (координатор Т. Х. Кір'язова). Згідно з потребами педагогів області передбачається залучення до Програми нових учасників та їх підготовка на семінарах-тренінгах.

На кафедрі створено проблемну групу щодо впровадження та моніторингу розвивального навчання (куратори — Т. М. Завтур, Н. Г. Луцишина), яка забезпечує розповсюдження в області цієї системи. З метою спеціальної підготовки педагогів створено навчальну програму та систематично проводяться семінари.

Вчителі початкових класів багатьох областей України ефективно використовують навчально-методичний комплекс (НМК) з російської мови для початкової школи, що має гриф Міністерства освіти і науки України (автор — О. В. Малихіна). На Всеукраїнському конкурсі шкільних підручників НМК для 4-го класу отримав друге місце. Надруковані монографія О. В. Малихіної «Мотивація учіння молодших школярів», методичні рекомендації щодо вивчення російської мови у початковій школі.

Виконуючи Закон України «Про дошкільну освіту», кафедра спрямовує свою діяльність на переорієнтацію дошкільних працівників до роботи в нових умовах. Досвід роботи вчителів Одеської області в цьому напрямку постійно вивчається, корегується Р. А. Лемеховою, С. І. Фроловою, Л. О. Знаменською, О. М. Бажовою.

На курсах і семінарах викладачі кафедри акцентують увагу на необхідності розвитку пізнавальних процесів, емоційної, мотиваційної сфери дошкільника як важливої передумови успішної адаптації дитини до школи. Цікаві розвивальні вправи для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку можна знайти в «Альбоме для розвитку способностей ребенка: от 5 до 12», який підготували Р. А. Лемехова та Є. М. Шарова, у методичній розробці В. А. Ликової «Развивающие и коррекционные игры для детей четвертого года жизни». На допомогу педагогічним працівникам області підготовлені до друку методичні рекомендації щодо адаптації навчального посібника А. І. Шапіро «Таємниці довкілля, або секрет знайомих предметів» (О. І. Папач, Л. О. Знаменська).

Особистісно-орієнтовану виховну систему та технології у різних освітніх закладах вивчають і узагальнюють Т. Я. Теплова, Т. М. Козіна, В. А. Ликова, Н. О. Батюк, О. І. Папач, І. М. Бистрицький, М. В. Кудряшев, О. І. Чешенко. Протягом п'яти років працюють обласна «Школа педагогічної майстерності», обласні методичні об'єднання з актуальних проблем навчально-виховної роботи («Школа сприяння здоров'ю», «Школа духовності», «Козацько-лицарське виховання в сучасній школі» та ін.), проводяться обласні конкурси: «Сучасний заступник директора з виховної роботи», «Класний керівник», вихователів шкіл-інтернатів; на кращий інноваційний урок з фізичної культури; конкурс-захист на кращу модель учнівського самоврядування.

Підготовлено до друку методичний посібник щодо профілактики девіантної поведінки (І. М. Бистрицький), навчально-методична роз-

робка «На допомогу вихователю школи-інтернату» (укладачі Т. М. Козіна, М. В. Кудряшев), методичний посібник «Самоврядування в сучасній школі» (упорядник О. І. Чешенко).

Гуманістична педагогічна взаємодія, психологічний комфорт та емоційна безпека учня і вчителя в педагогічному просторі — основа здоров'язберігаючої освіти. Психотерапевтичний особистісний підхід в освіті є об'єктом дослідження В. А. Ликової. З результатами певних етапів дослідження та науково-методичними рекомендаціями з проблеми оздоровлення педагогічного процесу можна познайомитися в авторських виданнях: «Заблуждения педагогического мышления», «Помогающее слушание в педагогическом общении», «Неуспевающее учение или неуспешное обучение?». Підготовлено до друку навчально-методичний посібник «Теорія та технологія гуманістичної педагогічної взаємодії». Переосмислення власної професійної позиції в контексті гуманістичних відносин можливе, перш за все, за умов активної внутрішньої роботи. З цією метою в освітніх закладах проводяться тренінги професійно-особистісного росту, «допомагаючої» виховної взаємодії, батьківської ефективності.

Протягом значного часу над проблемою профорієнтаційної діяльності працює кандидат психологічних наук, доцент кафедри Т. М. Чебикіна. Створено словник-довідник щодо профорієнтаційної роботи. Ця проблема набуває особливого значення у зв'язку з прийнятою Концепцією профільного навчання. Підписано договір про співробітництво з лабораторією профорієнтації і психолого-педагогічної підтримки учнівської молоді обласного науково-методичного центру освітніх та комп'ютерних технологій. Постійно надається методична консультативна допомога, проводяться спеціальні семінари-тренінги для педагогів і психологів з питань організації профорієнтаційної роботи в освітніх закладах.

Над проблемою розвитку позашкільної освіти як допрофесійної працюють Т. Я. Теплова, Т. М. Козіна. Вони підготували методичні рекомендації щодо оновлення змісту навчально-виховного процесу в позашкільному закладі відповідно до Закону «Про позашкільну освіту».

Співробітники кафедри здійснюють дослідну роботу з таких проблем, як стан професійно-особистісного здоров'я педагога (В. А. Ликова, Т. М. Чебикіна), тенденції розвитку соціально-педагогічної компетентності вчителя (Р. А. Лемехова, Е. А. Унтілова, С. І. Фролова, І. Б. Дрьомова, Г. К. Савицький), формування ефективного професійного іміджу керівника загальноосвітнього закладу (Т. М. Чебикіна, Л. О. Знаменська), формування духовної культури вчителя засобами мистецтва (Н. О. Батюк, Л. В. Вовк, Г. М. Резніченко).

Сучасні інноваційні педагогічні технології і системи дошкільної та шкільної освіти є об'єктом дослідження О. І. Папач, Л. О. Зна-

менської. О. І. Папач однією з перших в Україні вивчала зарубіжний досвід щодо впровадження альтернативних педагогічних систем та захистила кандидатську дисертацію на тему «Формування готовності дітей до навчання в школі за вальдорфською педагогікою».

За останні два роки на кафедрі захищена кандидатська дисертація на тему «Формування художньо-образного мислення молодших школярів на уроці музики» (Н. О. Батюк), підготовлені до захисту докторська дисертація на тему «Дидактичні та методичні засади формування у молодших школярів мотивації вивчення російської мови» (О. В. Малихіна) і кандидатська дисертація на тему «Формування стереотипів ефективної педагогічної взаємодії в системі підвищення кваліфікації» (Е. А. Унтілова).

На кафедрі зібрано матеріал про перспективний досвід роботи 35 освітніх закладів та окремих педагогів, стисле викладення якого висвітлено на сайті ООІУВ.

Співробітники кафедри підвищують свій професійний рівень завдяки постійно діючому в межах кафедри відкритому науково-методологічному семінару з актуальних проблем сучасної освіти, проходять курсову перепідготовку, стажування, беруть участь у Міжнародних, Всеукраїнських конференціях і семінарах.

Сьогодні на кафедрі створений колектив високопрофесійних спеціалістів — науковців та методистів, в якому цінують і поважають досвід, творчість, відкритість та особисту думку кожного фахівця. Вимогливість, толерантність, гуманність відносин — головні джерела успіху, що є запорукою подальшого перспективного розвитку як кафедри, так і всього інституту.

Науково-методична лабораторія проблем виховання, фізичного виховання та допризовної підготовки

Проблема лабораторії «Особистісно-орієнтовані психолого-педагогічні технології в сучасному освітньому просторі з фізичного виховання».

Основні напрямки науково-методичної роботи:

- пошуки шляхів мотивації щодо розвитку творчої особистості педагога;
- впровадження сучасних технологій фізичного виховання;
- методичне забезпечення викладання фізичної культури;
- оновлення змісту роботи з фізичного виховання в контексті реформування освіти в Україні.

Форми методичної роботи:

1. Семінари (для керівників методичних об'єднань вчителів фізкультури та методистів РМК, для інспекторів рай(міськ)во).

2. Опорні школи (керівництво опорними школами).

3. Творча група з проблем фізичного виховання (впровадження сучасних технологій з фізичного виховання).

4. Масові заходи (спартакіада школярів, конкурси).

5. Перспективний педагогічний досвід (вивчення та узагальнення).

6. Школи передового педагогічного досвіду.

7. Навчально-методичне забезпечення (рекомендації; друкування матеріалів ППД).

Допризовна підготовка юнаків (методист вищої категорії О. Ю. Туренко)

Форми методичної роботи:

1. Семінари

2. Вивчення передового досвіду

3. Навчально-методичне забезпечення

Методична робота з проблем виховання та позашкільної освіти (методист вищої категорії Олена Іванівна Чешенко)

Науково-методична проблема виховання «Особистісно-орієнтовані технології виховання».

Головні завдання:

1. Оновлення змісту та технологій підвищення кваліфікації заступників директорів загальноосвітніх навчальних закладів з виховної роботи, педагогів-організаторів, керівників, методистів позашкільних навчальних закладів, керівників гуртків позашкільної освіти з метою формування гуманістичного педагогічного мислення, стимулювання творчої та інноваційної діяльності.

2. Надання науково-методичної допомоги щодо створення та впровадження сучасних виховних систем і технологій. Експертне оцінювання та рецензування авторських моделей виховних систем, програм, методичних розробок.

3. Моделювання та апробація сучасних технологій управління виховним процесом в системі район (місто) — ЗНЗ — клас (група, об'єднання); позашкільним навчальним закладом.

4. Організація науково-методичної роботи з метою сприяння розвитку національної мережі шкіл сприяння здоров'ю, інноваційних виховних систем навчальних закладів: «Школа духовності», «Школа козацько-лицарського виховання», «Школа-родина — школа нової генерації», мережі навчальних закладів по впровадженню Комплексної програми формування навичок здорового способу життя дітей та підлітків «Діалог».

5. Науково-методична допомога в розробці та реалізації діагностичних пакетів і корекційних програм з проблем виховання дітей.

6. Науково-методичне забезпечення моніторингу:

— виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах;

— навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах.

Форми методичної роботи:

1. Обласні семінари.

2. «Круглі столи».

3. Школа новопризначеного методиста РМК (ММК) з виховної роботи.

4. Школа педагогічної майстерності.

5. Обласні методичні об'єднання.

6. Обласна творча група.

7. Школа ППД.

8. Обласні опорні школи перспективного педагогічного досвіду з проблем виховання.

9. Вивчення, узагальнення та впровадження перспективного педагогічного досвіду.

10. Масові заходи: презентація, обласні конкурси, обласні фестивалі.

11. Наукове забезпечення методичної роботи.

Методична робота в школах-інтернатах (методист вищої категорії Микола Вікторович Кудряшев)

Основні напрямки роботи:

— вивчення стану навчально-виховної роботи в школах-інтернатах області;

— надання методичної допомоги педагогічним працівникам шкіл-інтернатів;

— вивчення перспективного досвіду роботи, узагальнення, розповсюдження;

— видання методичних рекомендацій;

— проведення семінарів і курсової підготовки педагогічних працівників шкіл-інтернатів усіх типів, логопедів загальноосвітніх навчальних закладів, шкіл-інтернатів;

— проведення виставок, конкурсів «Вихователь року», «Кухар року»;

— рецензування статей педагогічних працівників шкіл-інтернатів до початку навчального року та з питань виховної роботи з метою розповсюдження досвіду;

— щорічне написання відгуків про роботу педагогічних працівників шкіл-інтернатів, які атестуються;

— складання звітів за півріччя, рік, про стан виховної роботи у школах-інтернатах.

Список науково-методичних праць

1. Вишньова Л. В., Козіна Т. М., Савицький Г. К. Психологічний аналіз фізичної культури // Наша школа. — 1999. — № 1.

2. Савицький Г. К. Особливості фізичного виховання в сільській малокомплектній школі // Наша школа. — 2000. — № 4.

3. Методика оцінювання навчальних досягнень учнів у загальноосвітніх навчальних закладах з предмета «Фізична культура» // Наша школа. — 2001. — № 3.

4. Чителю фізичної культури (методичні поради до складання календарного плану з фізичної культури) // Наша школа. — 2001. — № 4.

5. Кизирян А. Г. Значение положения головы для воспитания и коррекции правильной осанки // Наша школа. — 2000. — № 2—3.

6. Савицький Г. К., Терентьев В. Й. Ее Величество — Скакалка // Наша школа. — 2002. — № 4.

Перспективний педагогічний досвід
з фізичного виховання

1. *Ростить здоровими!* (досвід роботи методичного об'єднання вчителів фізкультури Арцизького району) // Наша школа. — 1994. — № 1.

2. *Жалковський М. Я., Савицький Г. К.* Фізична культура: досвід роботи школи-комплексу № 27, м. Одеса // Наша школа. — 2002. — № 2.

3. *Ефименко Н. Н., Мога Н. Д.* Создай тренажеры сам (материально-техническое обеспечение физического воспитания и оздоровления детей) // Наша школа. — 2000. — № 2—3.

4. *Назин А. Н., Миценко Н. С.* Спортивный праздник «Ее Величество — Скакалка» (из опыта работы).

5. *Сценарный план* проведения урока по теме «Использование украинских казацких игровых традиций на уроках физической культуры для юношей 10-11-х классов» (из опыта работы А. Н. Назина, Н. С. Миценко, учителей физической культуры).

6. *Сценарный план* проведения нетрадиционного урока во 2 классе «Игровая лужайка» (из опыта работы учителя физической культуры А. Н. Назина).

В. А. ЛИКОВА,

завідуюча кафедрою педагогіки і психології ООІУВ, кандидат педагогічних наук.

КАФЕДРА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Кафедра методики викладання природничо-математичних дисциплін створена у 1993 році.

Кафедра об'єднує творчий колектив з 25 співробітників, з них 10 доцентів, 2 професори, 4 старших викладачі. Завідувач кафедри Вадим Григорович Страхов, кандидат біологічних наук, доцент.

У складі кафедри три науково-методичні лабораторії, один центр, а саме:

1. Лабораторія методики викладання природничих дисциплін (фізика, хімія, біологія). Завідувачка лабораторії — Л. І. Ятвецька, методист з хімії — Н. П. Шапірова, методист з біології — Т. Л. Понтус.

2. Лабораторія методики викладання математики та інформатики. Завідувачка лабораторії — В. В. Грінчук, методист з математики — В. Ю. Потьомкіна, методист з інформатики — І. А. Буз.

3. Лабораторія методики викладання географії та економіки. Завідувачка лабораторії — І. П. Тертична, методист — В. В. Чиндацька.

4. Науково-методичний центр безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу та валеологічної освіти.

Напрямки діяльності кафедри. Головним завданням кафедри є підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних дисциплін, забезпечення високого науково-теоретичного та методичного рівня професійних знань, умінь.

Крім того кафедра:

— проводить науково-дослідну та науково-методичну роботу з проблем змісту, структури, форм і методів підвищення кваліфікації вчителів;

— узагальнює і науково обґрунтовує перспективний педагогічний досвід, бере участь у різних заходах, які забезпечують підвищення рівня професійної майстерності вчителів;

— здійснює всебічну науково-методичну допомогу вчителям, районним методичним об'єднанням, методичним кабінетам;

— організує довідково-інформаційну службу, підвищення кваліфікації, бере участь в проведенні різних конкурсів, олімпіад, турнірів.

Кафедра працює за загальним науковим напрямком «Сучасні технології підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних дисциплін».

Наукова проблема досліджень: «Психолого-дидактичні основи підвищення кваліфікації вчителів, реформування галузі освіти в Україні».

Мета дослідження: забезпечення ефективності процесу підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних дисциплін.

Співробітники кафедри розробили концептуальні засади, технологічні схеми та навчально-методичний супровід підвищення кваліфікації вчителів математики, географії, хімії, біології, фізики за дистанційною формою. Ці матеріали розміщені на сайті інституту.

Основні функції лабораторії математики та інформатики:

— організація та проведення курсової перепідготовки вчителів;

— забезпечення методичної допомоги вчителям математики та інформатики в районах області, в тому числі, методичної допомоги рай(міськ)методкабінетам і методичним об'єднанням (районним і шкільним) вчителів математики та інформатики;

— виявлення, вивчення та узагальнення перспективного педагогічного досвіду;

— проведення експертної оцінки стану навчально-виховного процесу в навчальних закладах області;

— організація експериментальної роботи по впровадженню нових навчальних планів, програм і підручників;

— організація масових форм роботи з педагогічними працівниками і учнями: конференції, семінари, конкурси, турніри, олімпіади.

Співробітники лабораторії можуть надати консультації та науково-методичну допомогу з таких проблем:

1. Методика викладання шкільного курсу математики та інформатики.
 2. Тематичне оцінювання знань учнів з математики та інформатики.
 3. Методика проведення сучасного уроку математики та інформатики.
 4. Використання нових педагогічних технологій в процесі викладання шкільного курсу математики:
 - а) модульно-рейтингова система навчання;
 - б) рівнева та профільна диференціація навчання;
 - в) лекційно-семінарська система навчання;
 - г) комп'ютерні технології.
 5. Діагностика рівня знань і вмінь учнів з математики та інформатики.
 6. Сучасні вимоги до рівня знань випускників шкіл з математики, підготовка до вступу у вищі навчальні заклади.
 7. Позакласна робота та робота з обдарованими учнями з інформатики та математики.
- Примітка:** консультації з будь-якої теми надають всі методисти та викладачі лабораторії (В. В. Грінчук, В. Ю. Потьомкіна, І. А. Буз, О. Е. Валльє, В. І. Ільчук, Т. О. Шевченко).
- Основні функції лабораторії природничих дисциплін:**
- організація та проведення навчальної роботи із слухачами курсів підвищення кваліфікації — вчителями фізики, хімії, біології; керівництво підвищенням професійного рівня та вдосконалення майстерності педагогів через систему семінарів, конференцій, шкіл педагогічної майстерності, індивідуального консультування;
 - виявлення, вивчення, впровадження та розповсюдження перспективного педагогічного досвіду;
 - науково-методичне забезпечення масових форм роботи з педагогічними працівниками та учнями;
 - керівництво педагогічними дослідженнями та організація дослідно-експериментальної роботи;
 - моніторинг якості навчальних досягнень та ступеня вихованості учнів.
- Співробітники лабораторії (викладачі, методисти) готові надати науково-методичну допомогу з проблем:**
- теоретичні основи органічної хімії (В. Г. Страхов);
 - навчально-методичне забезпечення процесу викладання хімії (А. А. Зільберман);
 - інноваційні педагогічні технології, їх використання при викладанні хімії (А. А. Зільберман, Н. П. Шапірова);
 - впровадження тематичного обліку навчальних досягнень учнів (критерії оцінювання за 12-бальною шкалою, організація та методика проведення, оформлення документації) (Т. Л. Понтус, Н. П. Шапірова, Л. І. Ятвецька);
 - сучасна наукова українська номенклатура органічних та неорганічних речовин (В. Г. Страхов, А. А. Зільберман);

- поєднання традиційних та нетрадиційних форм організації процесу навчання в умовах профільної диференціації (А. А. Зільберман);
- форми роботи з обдарованою учнівською молоддю (Л. І. Ятвецька, А. А. Зільберман);
- міжпредметні зв'язки як засіб підвищення пізнавальної активності учнів (Н. П. Шапірова, Л. І. Ятвецька);
- розв'язування задач з хімії як засіб реалізації міжпредметних зв'язків з фізикою, біологією, математикою (Н. П. Шапірова);
- планування роботи вчителя хімії. Типи і структура сучасного уроку хімії (Н. П. Шапірова);
- складання та розв'язування задач з фізики як засіб розвитку творчої особистості (проф. Г. Б. Редько, викл. А. Ю. Анісімов);
- організація контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів з фізики за 12-бальною шкалою. Перевірка обов'язкового та підвищеного рівня результатів (Л. І. Ятвецька);
- поєднання традиційних і нетрадиційних форм організації процесу навчання фізики в умовах профільної диференціації (Л. І. Ятвецька);
- формування дивергентного та конвергентного мислення учнів при вивченні фізики (проф. Г. Б. Редько);
- навчально-методичне забезпечення викладання шкільного курсу фізики. Ергономічні підходи до організації навчально-методичного комплексу кабінету фізики (Л. І. Ятвецька);
- роль міжпредметних зв'язків у формуванні системних знань учнів з природничих дисциплін (Л. І. Ятвецька, Н. П. Шапірова);
- творчі завдання тривалого характеру в системі вивчення природничих дисциплін (Н. П. Шапірова, Л. І. Ятвецька);
- формування особистості учня (проф. Г. Б. Редько);
- моделі та аналогії в курсі фізики середньої школи (проф. Г. Б. Редько);
- моделювання навчального процесу при вивченні фізики в середній школі як засіб підвищення ефективності навчального процесу (проф. Г. Б. Редько);
- інноваційні педагогічні технології, їх використання в процесі викладання біології (С. Л. Курочкін);
- методичні рекомендації щодо проведення уроків біології з використанням стратегій розвитку критичного мислення (Т. Л. Понтус);
- пріоритетні напрямки розвитку позашкільної еколого-натуралістичної роботи (С. Л. Курочкін);
- систематика рослин (О. Б. Паузер);
- розв'язування олімпіадних задач з біології (О. Г. Паузер);
- диференціація навчання учнів під час вивчення біології (С. Л. Курочкін);
- молекулярна біологія. Основи цитології (сучасний погляд) (О. М. Андрієвський);

— основи біотехнології. Генетична та клітинна інженерія (сучасний погляд) (О. М. Андрієвський).

Основні функції лабораторії географії та економіки:

— організація та проведення навчальної роботи із слухачами курсів, семінарів для вчителів географії та економіки;

— виявлення, вивчення та розповсюдження перспективного педагогічного досвіду вчителів географії та економіки;

— організація масових форм роботи з педагогічними працівниками та учнями (олімпіади, конкурси, конференції);

— проведення науково-дослідної та методичної роботи.

Викладачі та співробітники лабораторії можуть надати консультації та науково-методичну допомогу з таких проблем:

— інноваційні педагогічні технології, їх використання при викладанні географії (В. К. Дадікіна);

— мотивація учбової діяльності учнів (В. К. Дадікіна);

— глобалізація світових господарських процесів (доц. О. І. Полоса);

— євро регіони як нова форма міжнародного співробітництва (проф. О. Г. Топчієв);

— зовнішньоекономічні контакти України, головні потоки експорту та імпорту (доц. А. Е. Молодецький);

— походження Землі, її будова, склад та розвиток (доц. М. І. Благодаров);

— актуальні проблеми раціонального природокористування. Основні напрямки підвищення продуктивності ґрунтів як природного і господарсько-виробничого ресурсу (доц. Л. М. Біланчин);

— основні екологічні закони та раціональне природокористування (доц. Г. П. Пилипенко);

— використання тестових форм контролю при навчанні географії (І. П. Тертична);

— активні методи роботи при викладанні економіки (В. В. Чиндацька).

Основні публікації працівників кафедри

Посібники

1. *Редько Г. Б.* Дидактические основы применения телевидения в средней школе (монография). — К.; Одеса, 1985.

2. *Редько Г. Б., Дзинверг А. П.* Уроки творчества (пособие для учителей). — Одеса, 1994.

3. *Редько Г. Б.* Методика обучения физике. — Одеса, 1999.

4. *Редько Г. Б.* и др. Мультимедиа в школе. — М.; Калуга, 1994.

5. *Редько Г. Б.* и др. Видеозапись в школе. — М., 1993.

6. *Редько Г. Б.* Учебное телевидение на уроках физики. — К., 1986.

7. *Редько Г. Б.* Теория и практика межпредметных связей физики и математики в средней школе. — Одеса, 2002.

8. *Редько Г. Б.* и др. Учебник физики и видеозапись. — Одеса, 2002.

9. *Анісімов А. Ю., Редько Г. Б., Толпекіна Г. М.* Як складати та розв'язувати задачі з фізики. — Одеса, 2002.

10. *Топчієв О. Г.* Географія Одещини: природа, населення, господарство. — Одеса, 1998.

11. *Топчієв А. Г.* Геоэкология. Географические основы природопользования. — Одеса, 1996.

12. *Топчієв О. Г.* Рідний край. — Одеса, 1999.

Навчальні програми

1. *Курочкін С. Л., Гончарук І. О., Пугачов В. О., Кір'язова Т. Х., Чешенко О. І., Страхов В. Г.* Основи здорового способу життя та безпеки життєдіяльності (1—11 класи). — Одеса, 1999.

Брошури

1. *Страхов В. Г., Еськов В. А.* Химия. Краткий аккумулятор знаний. Книга I. Неорганическая химия. — Одеса, 1996.

2. *Страхов В. Г., Еськов В. А.* Химия. Краткий аккумулятор знаний. Книга II. Органическая химия. — Одеса, 1996.

3. *Зильберман А. А.* Задачи Всеукраинских олимпиад. — Одеса, 1998.

4. *Страхов В. Г., Зильберман А. А., Менчук Е. М.* Химия. Примеры решения задач. Часть I. Расчеты по химическим формулам. — Тирасполь: РИЦ ПИНО, 1998.

5. *Страхов В. Г., Шапирова Н. П., Никулина Л. Н.* Окислительно-восстановительные реакции. Методические указания к изучению темы. — Одеса, 2000.

6. *Страхов В. Г., Никулина Л. Н., Цимбал Т. В.* Важнейшие классы неорганических соединений. Методическая разработка темы (для учителей и учащихся средних школ, гимназий, лицеев). — Одеса, 1999.

7. *Страхов В. Г., Гирич В. И., Шапирова Н. П.* Реакции в растворах электролитов. Ионные реакции. Гидролиз. Методические указания к изучению темы. — Одеса, 2000.

8. *Страхов В. Г., Ткач В. М., Шапирова Н. П.* Изомерия органических соединений. Методическое пособие к изучению темы. — Одеса, 2002.

9. *Страхов В. Г., Ткач В. М., Шапирова Н. П.* Справочное пособие по общей химии (для учителей, учащихся, абитуриентов). — Одеса, 2002.

10. *Страхов В. Г., Цимбал Т. В., Цимбал І. П., Зильберман А. А.* Задачі Всеукраїнських олімпіад. — Одеса, 1999.

11. *Зильберман А. А.* Самоучитель по химии. — Одеса, 1997.

12. *Лейфура В. М., Мітельман І. М.* та ін. Задачі Міжнародних математичних олімпіад та методи їх розв'язування. — Львів, 1999.

13. *Ятвецька Л. І., Дмитренко З. Ф.* Тематичне планування навчального матеріалу з курсу фізики загальноосвітньої школи та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. Методичні рекомендації вчителям фізики 7—9 класів. — Одеса, 2001.

14. *Страхов В. Г., Листицька М. Л., Шапирова Н. П.* Планування навчального матеріалу з курсу хімії та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. — Одеса, 2001.

15. *Малахова Н. М., Шапирова Н. П.* Розвиваючі домашні завдання з хімії для 8 класу середньої загальноосвітньої школи. Календарне планування з хімії. — Одеса, 2003.

16. *Сильнова А. П., Курочкін С. Л., Усик О. Б.* Календарне планування з біології у 6—11 класах загальноосвітніх навчальних закладів на 2003/2004 навчальний рік. — Одеса, 2003.

17. *Сильнова А. П.* Тематичне планування навчального матеріалу з курсу біології для загальноосвітніх навчальних закладів. — Одеса, 2003.

18. *Мітельман І. М.* Розфарбуємо клітчасту дошку. Готуємося до математичних олімпіад. — Львів: Каменяр, 2001.

19. Редько Г. Б. Аналогії в курсі фізики середньої школи. — К., 1980.

20. Редько Г. Б. Задачі на екстремум. — К., 1992.

Статті

Співробітники кафедри підготували і надрукували більше 400 наукових, науково-методичних статей, присвячених проблемам сучасної педагогічної науки, в тому числі — особистісно-орієнтованому навчанню, дистанційному навчанню, дистанційному підвищенню кваліфікації вчителів тощо, а також 24 винаходи, які захищені авторськими свідоцтвами та патентами.

Науково-методичний центр безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу та валеологічної освіти

Працівники центру: Микола Григорович Нечипоренко — завідувач, Інна Миколаївна Топор — методист.

Проблема центру: формування ефективної системи освіти з безпеки життєдіяльності, валеологічної освіти учасників навчально-виховного процесу на сучасному етапі.

Центр безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу та валеологічної освіти є структурним підрозділом інституту, знаходиться у складі кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін. Здійснює організаційні, координаційні та навчально-методичні функції в галузі безпеки життєдіяльності людини та формуванні мотивації до здорового способу життя.

Центр у своїй діяльності керується нормативно-правовими документами Міністерства освіти і науки України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, управління освіти і науки обласної державної адміністрації, Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

Головна мета роботи центру:

— реалізація державної політики в галузі освіти, формування в учасників навчально-виховного процесу практичних умінь щодо забезпечення власної безпеки і самозахисту в умовах зростаючого психологічного навантаження, акцентування уваги на формуванні пріоритету здорового способу життя, усвідомленні потреб і мотивів щодо визначення цілісних орієнтацій;

— формування активної соціальної позиції учнів відносно особистої безпеки та безпеки оточуючих;

— формування адекватного мислення та цілісної системи знань з правил безпеки, необхідних для прийняття обґрунтованих рішень.

Основні напрямки роботи центру: дослідження, впровадження та методичне забезпечення змісту, методів, технологій і засобів, які сприяють коригуванню відношення людини до безпеки та індивідуальної захищеності, а та-

кож інформаційне забезпечення закладів освіти з питань викладання курсу ОБЖ та здійснення валеологічного виховання.

Основні завдання центру:

— створення умов для реалізації творчої соціально-педагогічної ініціативи педагогічних працівників міста, області, регіону;

— підвищення рівня знань і збагачення досвіду з питань методики впровадження курсу ОБЖ та валеологічної освіти в навчальних закладах міста, області, регіону;

— вивчення прогресивних концепцій вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо розвитку виховних систем валеологічної спрямованості та особистої безпеки і безпеки оточуючих, впровадження педагогічних інновацій, освітніх технологій та передових ідей в практику роботи освітніх закладів міста, області, регіону;

— розробка та апробація цільових творчих програм з курсу ОБЖ та валеологічного виховання дітей і молоді з метою розвитку творчої особистості, висококультурного громадянина України, здатного до активної інноваційної діяльності;

— формування інноваційного стилю діяльності педагогічних працівників;

— науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу.

Відповідно до визначених цілей на центр покладаються такі функції:

— дотримання державних вимог до змісту курсу ОБЖ, а також змісту і структури відповідної програми викладання ОБЖ;

— науково-методичне та програмно-нормативне забезпечення навчально-виховного процесу, громадянського, патріотичного, превентивного та валеологічного виховання особистості, формування активної соціальної позиції особи щодо її особистої безпеки та безпеки оточуючих, формування культури здоров'я;

— розробка і експериментальна перевірка структурно-логічної моделі концептуальних та цільових програм, що забезпечують безпеку життя і здоров'я особи;

— організація та проведення проблемно-цільових семінарів педагогічних кадрів закладів освіти, науково-практичних конференцій, «круглих столів», прес-конференцій, брифінгів, педагогічних читань та інших форм науково-методичної роботи з предмета ОБЖ та валеологічної освіти і виховання;

— здійснення заходів щодо інформаційного забезпечення процесу виховання та навчання;

— координація та науково-методичне забезпечення діяльності районних і міських центрів ОБЖ та валеологічної освіти і виховання навчальних закладів Одеського регіону;

— організація діяльності методичних об'єднань з питань ОБЖ та культури здоров'я;

— участь у виконанні спільних проектів з кафедрами природничо-математичних дисцип-

лін, педагогіки і психології, початкової та дошкільної освіти Одеського обласного ІУВ;

— організація і проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів, які викладають основи безпеки життєдіяльності, культури здоров'я, валеології;

— консультування юридичних і фізичних осіб з екологічних проблем, що не суперечить чинному законодавству.

Наслідки роботи центру: центр проводить наукові дослідження спільно з кафедрами ООІУВ.

Наукові завдання і порядок організації наукової та експериментальної діяльності затверджується науково-методичною радою Одеського ІУВ.

Науково-дослідна і навчально-методична діяльність:

— розробка науково-методичних матеріалів з питань превентивного виховання, психологічної готовності адекватно діяти в разі наближення чи виникнення небезпек, умінь і навичок свідомого прийняття рішень;

— створення інноваційних технологій превентивного виховання, формування позитивної мотивації до здорового і безпечного способу життя, практичних навичок по самозахисту в умовах зростаючого психологічного навантаження;

— розробка програм та методичних порад до проведення факультативних курсів з ОБЖ;

— проведення проблемних семінарів, науково-практичних конференцій та тренінгів з питань безпеки життєдіяльності;

— організація конкурсу-захисту проектів щодо формування здорового способу життя.

Інформаційне забезпечення: підготовка до видання науково-методичних посібників та збірників практичних матеріалів з науково-методичної та експериментально-дослідної роботи центру.

Наші публікації: за період з 1999 по 2004 рік опубліковано 10 методичних рекомендацій, статті для вчителів, які викладають основи безпеки життєдіяльності в науково-методичних журналах «Наша школа», «Фізика і астрономія в школі», «Біологія і хімія в школі».

Співробітники центру брали участь у 2 Міжнародних і 2 Всеукраїнських конференціях з проблем «Безпека життя і діяльності та здоров'я учнівської молоді», «Сучасний стан і перспективи розвитку курсу ОБЖ».

Підготовлено до друку навчально-методичний посібник «Основи безпеки дітей дошкільного віку», який надруковано у видавництві «Автограф», м. Одеса.

В. Г. СТРАХОВ,

завідуючий кафедрою методики викладання природничо-математичних дисциплін ООІУВ, кандидат біологічних наук.

ЦЕНТР ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Центр організаційно-інформаційного забезпечення планує і проводить свою роботу на підставі перспективного та річного планів Одеського обласного інституту удосконалення вчителів під безпосереднім керівництвом заступника директора з науково-методичної роботи та в тісному зв'язку з районними методичними кабінетами, кафедрами, відділами і лабораторіями ООІУВ.

Завідуюча центром: Регіна Іванівна Нікітенко.

Методисти центру: Ірина Вікторівна Мартиневська відповідає за роботу з обдарованими дітьми та координацію роботи семінарів; Юрій Валентинович Богатий відповідає за аналітику і статистику; Світлана Василівна Курінна відповідає за організацію роботи сайту, Інтернет-зв'язок; Олена Григорівна Гунько — друкарка.

Основні завдання центру:

1. Координація діяльності кафедр у відповідності до перспективного та річного планів роботи інституту.

2. Організація та проведення спільно з кафедрами інституту масових заходів з вчителями (Всеукраїнські конференції, семінари, курси тощо).

3. Організація та проведення спільно з кафедрами інституту масових заходів з учнями (олімпіади, інтелектуальні змагання, Інтернет-олімпіада, конкурси тощо).

4. Збирання інформації та аналітика матеріалів про стан управлінської діяльності та роботи методичних служб області.

5. Аналіз, оцінка, узагальнення, наукове обґрунтування та впровадження в практику перспективного досвіду роботи з обдарованими дітьми.

6. Організація роботи школи олімпійського резерву для обдарованих дітей з базових шкільних дисциплін.

7. Розміщення матеріалів на сайті інституту.

8. Робота з Інтернет-поштою.

9. Організація довідково-інформаційної служби.

Крім того, центр організаційно-інформаційного забезпечення:

— здійснює науково-методичну роботу з проблем змісту, структури, форм, методів і організації підвищення кваліфікації вчителів по роботі з обдарованими дітьми;

— надає науково-методичну та навчально-методичну допомогу вчителям, районним методичним об'єднанням, методичним кабінетам з питань підготовки та проведення олімпіад, інтелектуальних змагань, роботи з обдарованими дітьми;

— забезпечує довідково-інформаційну службу інституту;

— координує всі напрямки роботи з обдарованими дітьми в м. Одесі та Одеській області;

— надає методичну допомогу і бере участь у проведенні районних і міських заходів: олімпіад, турнірів, науково-практичних конференцій тощо;

— створює і регулярно поповнює базу даних учнів — переможців олімпіад, турнірів, науково-практичних конференцій, інтелектуальних змагань тощо.

Методисти центру надають консультації та науково-методичну допомогу з проблем:

— проведення I—III турів Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін;

— проведення інтелектуальних змагань серед учнів сільських шкіл;

— проведення Інтернет-олімпіад;

— організація роботи з обдарованими дітьми;

— організація масових заходів з вчителями (конференції, семінари, конкурси тощо).

Центром організаційно-інформаційного забезпечення розроблені:

— методичні рекомендації щодо проведення I—II турів учнівських олімпіад та картка обдарованої дитини для створення картотеки «Обдаровані діти Одеської області»;

— анований каталог перспективного педагогічного досвіду в Одеській області.

Р. І. НІКІТЕНКО,

завідуюча центром організаційно-інформаційного забезпечення ООІУВ.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ, УКРАЇНОЗНАВСТВА

Працівники центру: С. А. Свінтковська — завідувачка НМЦ; О. В. Гашибаязова — методист I категорії; Л. А. Плетньова — лаборант.

Викладацький склад: О. Г. В'язовська — кандидат філологічних наук, доцент; В. І. Сподарець — кандидат філологічних наук, доцент; Г. А. Могильницька — старший викладач; С. В. Дмитрієв — старший викладач.

Проблема НМЦ: реалізація стратегічних загальнодержавних завдань щодо викладання української мови та літератури, українознавства на часі реформування мовно-літературної освіти.

Головні завдання НМЦ:

— методична робота з учителями за категоріями та підвищення їх фахового рівня під час проведення курсової перепідготовки;

— проведення проблемних і теоретичних семінарів, семінарів-практикумів;

— проведення науково-дослідної роботи: апробація підручників на всеукраїнському рівні, викладання української мови та літератури у малокомплектних школах області, впровадження нових технологій при вивченні української мови та літератури, організація профільного навчання;

— проведення консультативної та навчально-методичної роботи з методистами РМК, з молодими вчителями, керівниками РМО, творчою групою вчителів центру;

— організація роботи з обдарованою молоддю (інтелектуальні змагання для учнів сільських шкіл, олімпіади, школа юного олімпійця; конкурс з української мови ім. Петра Яцика; Всеукраїнські конкурси на кращий літературний твір);

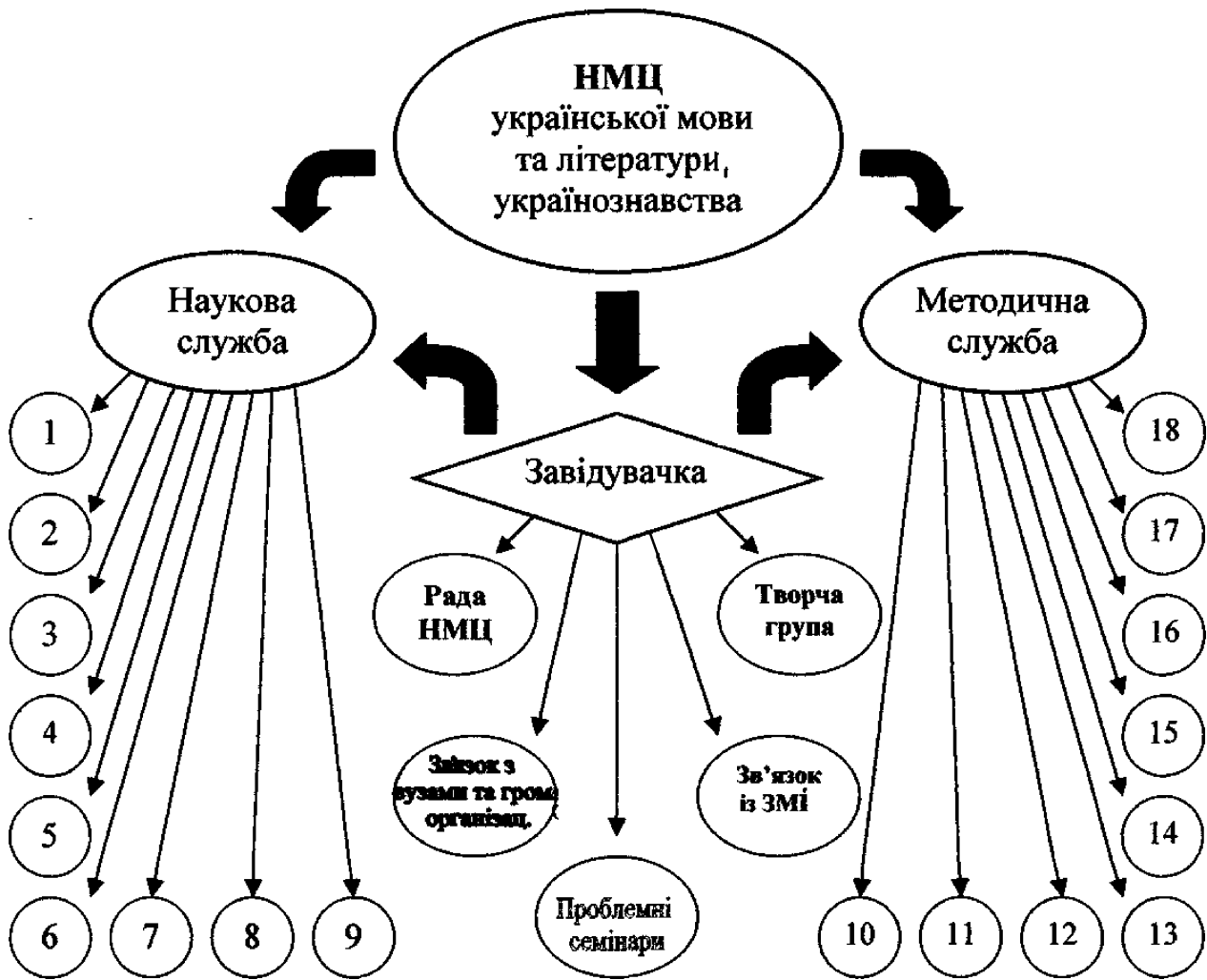
— вивчення, узагальнення та розповсюдження передового педагогічного досвіду кращих учителів області;

— проведення масових заходів з учителями (конкурси: «Учитель року»; «Творчий пошук Південного регіону»; «Ярмарок педагогічних ідей»; педагогічні читання);

— вивчення стану викладання української мови, літератури та надання методичної допомоги вчителям, методистам РМК;

— написання методичних рекомендацій, статей, збірників, навчальних посібників, публікації їх у науково-методичному журналі «Наша школа», у періодиці Всеукраїнського рівня, окремих виданнях;

— забезпечення спільної роботи з громадськими організаціями (міська, обласна «Про-

1 — забезпечення виконання планів курсової перепідготовки; 2 — надання консультативної допомоги з фаху; 3 — апробація підручників; 4 — підготовка конкурсних завдань; 5 — підготовка науково-методичних матеріалів на допомогу вчителю; 6 — вивчення та впровадження перспективного педагогічного досвіду; 7 — рецензування науково-методичних матеріалів учителів; 8 — робота консультативного пункту; 9 — теоретичні семінари; 10 — семінари-практикуми; 11 — підготовка конкурсних завдань; 12 — методичні рекомендації; 13 — моніторинг знань; 14 — вивчення та узагальнення ППД; 15 — організація масових заходів з учителями та учнями; 16 — робота школи молодого методиста; 17 — педпрактика слухачів курсів

світа», товариство ім. Г. Ващенко, Національна спілка письменників, бібліотеки ім. М. Горького, ім. І. Франка, ім. М. Грушевського), обласним радіо щодо пропаганди української мови, історії та культури України як основи формування національно свідомих громадян Української держави.

Наслідки цілеспрямованої роботи Центру:

— протягом 5 років (1999—2003 рр.) підготовлено двох лауреатів Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» з номінації «Українська мова та література»;

— 7 учнів стали переможцями IV етапу Всеукраїнського загальнодержавного конкурсу «Об'єднаймо ж, брати мої» (2002—2007 рр.);

— 13 учнів стали призерами IV етапу Міжнародного конкурсу з української мови

ім. П. Яцика, з них: 1 учень — I місце, 2 учні — II місце, 1 учень — III місце (2001—2004 рр.);

— 4 учні стали призерами IV етапу Всеукраїнського конкурсу з українознавства (I, II, III місця, 2003/2004 рр.);

— 2 учні стали переможцями III етапу Всеукраїнського конкурсу на кращий літературний твір «Вірю в майбутнє твоє, Україно!» (2002—2004 рр.).

Наші публікації: Протягом 1999—2004 років опубліковано 32 методичні рекомендації, статті для вчителів української мови та літератури області в науково-методичному журналі «Наша школа», з них 3 — у Всеукраїнських журналах («Дивослово», «Українська мова і література в школі», «Українська культура»).

Вийшли в світ 9 навчальних посібників:

— Могильницька Г. А. Українська драма кінця XIX — початку XX століття в контексті розвитку Європейської модерністської драматургії.

— Свінтковська С. А., Могильницька Г. А. Збірник завдань для інтелектуальних змагань старшокласників з української мови та літератури (з відповідями та коментарями до них).

— Свінтковська С. А., Гашибаязова О. В. Збірник олімпіадних завдань з української мови та літератури для учнів 8—11-х класів (з відповідями та коментарями до них).

— Свінтковська С. А., Гашибаязова О. В. Структурно-тематичні схеми вивчення курсу рідної (української) мови в 5—11-х класах та календарно-тематичне планування (за програмою МОН України «Рідна мова», Г. Шелехов, Л. Скуратівський).

— Свінтковська С. А., Гашибаязова О. В. Структурно-тематичні схеми вивчення курсу української мови в 5—11-х класах та календар-

но-тематичне планування (за програмою Міністерства освіти і науки України «Українська мова», О. Біляев та ін.).

— Свінтковська С. А., Гашибаязова О. В. Структурно-тематичні схеми вивчення курсу української літератури в 5—11-х класах та календарно-тематичне планування (за програмою МОН України «Українська література», Н. Волошин, О. Бандура).

— Мамедова В. В. Система мовно-літературних уроків у 7 класі гімназій, класів з поглибленим вивченням української мови (автор — вчителька української мови та літератури СЗОШ № 117 м. Одеси).

— Мамедова В. В. Завдання для здійснення тематичного контролю навчальних досягнень учнів з української літератури в 5—7 класах.

С. А. СВІНТКОВСЬКА,

завідувачка науково-методичного центру української мови та літератури, українознавства ООІУВ.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Науково-методичний центр післядипломної освіти вчителів іноземних мов створений у 2000 році на базі лабораторії іноземних мов.

Сферою діяльності центру є науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу з іноземних мов в закладах дошкіль-

Види і форми діяльності науково-методичного центру

ної, загальної середньої та позашкільної освіти.

На центр покладаються такі завдання:

— Науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу з іноземних мов.

— Вивчення та аналіз рівня засвоєння учнями змісту освіти з іноземних мов.

— Проведення науково-дослідних і пошукових робіт з проблем розвитку освітньої системи з іноземних мов.

— Запровадження педагогічних інновацій і новітніх технологій навчання іноземних мов.

— Організаційно-методичне забезпечення роботи з обдарованими дітьми, проведення учнівських олімпіад, інтелектуальних змагань, конкурсів з іноземних мов.

Для виконання завдань центр здійснює такі види діяльності:

— Вивчає та аналізує стан загальної шкільної освіти з іноземних мов в області.

— Готує пропозиції з питань удосконалення змісту освіти, форм і методів навчання іноземних мов.

— Проводить консультації з питань запровадження освітніх стандартів, планів, програм та іншої нормативно-правової документації.

— Здійснює організаційно-методичне забезпечення проведення учнівських олімпіад, інтелектуальних змагань, конкурсів з іноземних мов.

— Надає платні послуги згідно з чинним законодавством України.

У центрі постійно працюють досвідчені методисти з США, Німеччини, Франції.

Завідувачка науково-методичного центру післядипломної освіти вчителів іноземних мов — Н. М. Дзюба.

Старший викладач — О. А. Притульська.

Методисти — Т. В. Юрченко, Л. Я. Русинова, В. А. Ульянова.

Лаборант — С. Менькова.

Н. М. ДЗЮБА,

завідувачка науково-методичного центру післядипломної освіти вчителів іноземних мов ООІУВ.

ВІДДІЛ МОВ ТА ЛІТЕРАТУР НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

У відділі працюють методисти:

— із зарубіжної літератури — Тетяна Анастоліївна Капраленко;

— з болгарської мови та літератури — Наталя Степанівна Бузіян;

— з молдовської мови та літератури — Лариса Іванівна Фетеску.

Завідуюча відділом — О. Ю. Крюченкова (призначена на посаду в серпні 2004 р.).

Професорсько-викладацький склад:

1. Валентина Іванівна Силантьєва — доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

2. Петро Кузьмич Лобазов — доктор філософських наук, професор Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

3. Віктор Григорович Зінченко — кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури.

4. Ліна Миколаївна Гукова — кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

5. Галина Юрійвна Касім — кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

6. Діна Карлівна Кондратьєва — кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

7. Ганна Дмитрівна Беньковська — старший викладач кафедри світової літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

8. Тетяна Григорівна Буцацька — старший викладач кафедри методики викладання іноземних та мов і літератур національних меншин ООІУВ, директор Одеської філії НМЦ середньої освіти Міністерства освіти і науки України.

Творча група вчителів, яка працює при відділі:

Російська мова та література, зарубіжна література.

1. Сергій Михайлович Козлов — Заслужений вчитель України, вчитель російської мови та літератури ЗНЗ № 121, м. Одеса.

2. Любов Іванівна Зарольська — вчитель-методист, вчителька російської мови та зарубіжної літератури ЗНЗ № 3, м. Южне.

3. Олена Петрівна Коршко — вчитель вищої категорії гімназії № 1, м. Одеса, кандидат педагогічних наук.

4. Рита Семенівна Лінецька — вчитель-методист, вчителька російської мови та літератури гімназії № 2, м. Одеса.

5. Людмила Павлівна Кияновська — вчитель-методист, вчителька російської мови та літератури ЗНЗ № 121, м. Одеса.

6. Владислав Олександрович Мухін — вчитель вищої категорії, вчитель зарубіжної літератури приватної школи «Інтелект», лауреат Всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

7. Анжела Володимирівна Мухіна — вчителька російської мови та літератури Рішельєвського ліцею, м. Одеса.

8. Лариса Михайлівна Ганш — вчитель-методист, вчителька російської мови та літератури гімназії № 5, м. Одеса.

Болгарська мова та література:

1. Валентина Василівна Радолова — вчитель-методист, вчителька болгарської мови та літератури Каменського НВК Ізмаїльського району.

2. Марія Георгіївна Мераджі — вчитель вищої категорії, вчителька болгарської мови та літератури Деленського ЗНЗ Арцизького району.

3. Катерина Георгіївна Пітак — вчитель вищої категорії, вчителька болгарської мови та літератури Задунайського ЗНЗ Арцизького району.

4. Віра Христофорівна Минжирян — вчитель-методист, вчителька болгарської мови та літератури Новотроянівського НВК Болградського району.

5. Наталя Василівна Кара — вчитель-методист, вчителька болгарської мови та літератури Болградської гімназії.

6. Іван Савович Гайдаржи — вчитель болгарської мови та літератури Городненського ЗНЗ Болградського району.

Молдовська мова та література:

1. Віра Вікторівна Кьося — заслужений вчитель України, вчителька молдовської мови та літератури Новосельського ЗНЗ Ренійського району.

2. Домнікія Василівна Стариш — вчитель вищої категорії, вчителька молдовської мови та літератури Дмитрівського ЗНЗ Кілійського району.

3. Ірина Михайлівна Стоян — вчитель-методист, вчителька молдовської мови та літератури Борисівського ЗНЗ Татарбунарського району.

4. Олена Іллівна Могорян — вчитель-методист, вчителька молдовської мови та літератури Новоселівського ЗНЗ Саратського району.

5. Наталя Василівна Лотоковська — вчитель-методист, вчителька молдовської мови та літератури Камішівського ЗНЗ Ізмаїльського району.

6. Хориця Ганна Флорівна — вчитель I категорії, вчителька початкових класів Приозернянського ЗНЗ Кілійського району.

7. Алла Леонідівна Наку — вчитель I категорії, вчителька початкових класів Приозернянського ЗНЗ Кілійського району.

8. Марія Семенівна Гарага — вчитель I категорії, вчителька початкових класів Приозернянського ЗНЗ Кілійського району.

9. Ліліана Михайлівна Кулава — вчитель I категорії, вчителька Утконосівського ЗНЗ Ізмаїльського району.

Російська мова та література, зарубіжна література

Наукова тема: Робота над змістом державних стандартів мовної та літературної освіти і критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів відповідно до змісту галузі освіти «Мова та література».

Науково-методична проблема за даним напрямком роботи: Теорія та практика викладання мов і літератур в закладах освіти.

Основні завдання:

1. Діагностика запитів і потреб педагогів, рівня їх професійності та поглиблення набутих фахових знань відповідно до основних завдань та принципів розвитку національної системи освіти в галузі «Мова та література».

2. Створення умов та оптимізація процесу підвищення кваліфікації вчителів російської мови і літератури, зарубіжної літератури.

3. Вивчення передового педагогічного досвіду, теорії та методики навчання і виховання, досягнень науки з предмета викладання, оволодіння сучасною методологією.

4. Систематичне інформування педагогів про нові орієнтації щодо змісту і методики навчально-виховної роботи, вивчення державно-нормативних документів про освіту.

5. Вивчення організаційних основ реалізації вимог навчальних програм і шкільних підручників з російської мови і літератури, зарубіжної літератури.

6. Вивчення і аналіз стану навчання та виховання, якості знань, умінь, навичок учнів.

7. Пропаганда та втілення в практику роботи вчителів-філологів сучасних інноваційних технологій.

8. Надання практичної допомоги вчителям-філологам, підвищення їхньої фахової майстерності. Удосконалення навичок самоосвітньої роботи вчителів щодо оволодіння новітніми досягненнями педагогічної науки.

Болгарська мова та література

Наукова тема: Лінгводидактичні засади навчання болгарської мови в болгарській соціолінгвістичній зоні південного регіону України.

Науково-методична проблема за даним напрямком роботи: Теорія та практика викладання мови і літератури в закладах освіти.

Основні завдання:

1. Науково-методичне забезпечення навчального процесу з болгарської мови та літератури.

2. Створення навчальних та навчально-методичних посібників з болгарської мови і літератури.

3. Розробка експериментальних програм та навчальних посібників з болгарської мови і літератури.

4. Оптимізація процесу підвищення кваліфікації вчителів болгарської мови і літератури.

5. Адаптація та апробація навчальних посібників з болгарської мови і літератури.

6. Вивчення передового педагогічного досвіду щодо навчання болгарської мови і літератури.

7. Експертна оцінка і рецензування програм, навчальних та навчально-методичних посібників з болгарської мови і літератури.

Молдовська (румунська) мова і література

Наукова тема: Викладання молдовської (румунської) мови і літератури в закладах освіти Одеської області в умовах реформування освіти.

Науково-методична проблема за даним напрямком роботи: Теорія та практика викладання мови і літератури в закладах освіти.

Основні завдання:

1. Методичні основи впровадження тематичного обліку знань та нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів з молдовської (румунської) мови і літератури.

2. Науково-методичне забезпечення навчального процесу з молдовської (румунської) мови і літератури.

3. Оптимізація процесу підвищення кваліфікації вчителів молдовської (румунської) мови і літератури.

4. Розробка експериментальних програм та навчальних посібників з молдовської (румунської) мови і літератури.

5. Створення навчально-методичних посібників з молдовської (румунської) мови і літератури.

6. Експертна оцінка і рецензування програм, навчальних та навчально-методичних посібників з молдовської (румунської) мови і літератури.

7. Вивчення передового педагогічного досвіду щодо навчання молдовської (румунської) мови і літератури.

8. Апробація програм та навчальних посібників з молдовської (румунської) мови і літератури.

Л. І. ФЕТЕСКУ,

методист молдовської мови і літератури відділу мов і літератур національних меншин ООІУВ.

УЧБОВИЙ ВІДДІЛ

Учбовий відділ є структурним підрозділом Одеського обласного інституту удосконалення вчителів з вересня 1996 року.

Головне завдання відділу — організаційна робота щодо підвищення кваліфікації педагогічних кадрів шкіл, дошкільних і позашкільних закладів області та контроль за виконанням учбового навантаження працівниками кафедр інституту.

За час роботи створено досить чітку систему післядипломної освіти, яка покликана забезпечувати підвищення освітнього і кваліфікаційного рівнів, оновлення професійних і загальноосвітніх знань, збагачення духовного та інтелектуального потенціалу педагогічних кадрів.

Сьогодні діяльність відділу спрямована на подальший розвиток змісту і форм післядипломної освіти, виконання регіонального плану переходу загальноосвітніх закладів Одеської області на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання.

У 2004 році різними формами підвищення кваліфікації було охоплено 2996 педагогічних працівників, що складає 62% від замовлень рай(міськ)відділів освіти на 2004 рік, у тому числі:

— за очною формою навчання (тривалість 24 дні) — 2135 чоловік;

— за очною формою навчання (тривалість 14 днів) — 326 чоловік;

— за очно-заочною формою навчання (педпрацівники вищої категорії) — 535 чоловік,

з них 53 педагогічні працівники шкіл-інтернатів, яким була надана допомога в підвищенні кваліфікації за місцем проживання (візні курси).

Стала нормою робота постійно діючих курсів підвищення кваліфікації вчителів шкіл з національним складом учнів, які у наступному навчальному році будуть працювати в україномовних класах.

Дані про підвищення кваліфікації педпрацівників області при ООІУВ з 1996 по 2003 рік

Рік	Підвищили кваліфікацію	Замовлення відділів освіти на курсову підготовку
1996	3012	2742
1997	3422	1512
1998	5225	2543
1999	5030	4304
2000	5292	4735
2001	5940	4516
2002	5142	4067
2003	5135	4420

Дані про підвищення кваліфікації педпрацівників області при ООІУВ у 2004 році

Форма навчання	Замовлення відділів освіти на курсову підготовку
Очна	
24-х денні	2135
2-х тижневі	326
Постійно діючі курси з української мови	75
Позапланові курси	20
Кваліфікаційно-екзаменаційна сесія	469
Очна-заочна	
Стажування	13
Візні курси	53
Разом всіма формами навчання було охоплено	39359

75 педагогічних працівників базових дисциплін оволоділи спеціальною термінологією українською мовою. Ця практика буде продовжуватися й надалі.

Керівництво та педагогічний колектив інституту основну увагу зосереджують на удосконаленні змісту та технології післядипломної освіти педагогічних працівників. Навчальні плани курсів постійно коригуються в залежності від професійного замовлення слухачів.

У 2004 році були запроваджені проблемні курси з актуальних питань методики та педагогіки: «Адаптація методики ТРВЗ (теорія рішень винахідницьких завдань)», «Впровадження

новітніх педагогічних технологій в навчально-виховний процес», «Викладання української мови та літератури в школах з молдовською та болгарською мовами навчання», «Організація профільного навчання в школі III ступеня», «Формування критичного мислення учнів при викладанні курсів історії» та інші.

Продовжується співробітництво України з Придністров'єм і Молдовою по підготовці вчителів української мови та літератури.

А. П. НАСОНОВА,
завідуюча учбовим відділом ООІУВ.

ВІДДІЛ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ ВИДАНЬ

Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань створений у 1995 році.

Першою завідувачкою відділу була Л. К. Задорожна, нагороджена значком «Відмінник освіти України». З 2002 року його очолює Т. А. Татарченко

У відділі працюють:

Тетяна Олександрівна Татарченко — завідувачка відділом, нагороджена значком «Відмінник освіти України».

Олена Володимирівна Журкова — методист.

Галина Яківна Богомолова — редактор-коректор журналу «Наша школа», нагороджена значком «Відмінник освіти України».

Ірина Федорівна Ацабріка — редактор-коректор журналу «Наша школа».

Лілія Михайлівна Антонішина — друкарка.

Проблема, над якою працює відділ: перетворення шкільних бібліотек в інформаційно-ресурсний центр навчальних закладів.

Основні завдання відділу:

— комплектування шкільних бібліотек навчально-методичною, інформаційною і довідковою літературою, необхідною для перетворення шкільної бібліотеки в інформаційно-ресурсний центр;

— сприяння відродженню і розбудові національної освіти й виховання, збереженню інтелектуального і культурного потенціалу нації;

— забезпечення інформаційних потреб учнів та педагогів, що є запорукою рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян України незалежно від національності;

— навчання учнів культурі читання, бережливого ставлення до підручників та вміння працювати з науково-популярною літературою для отримання якісних знань.

Відділ організовує та здійснює роботу по апробації експериментальних підручників для загальноосвітніх навчальних закладів, аналізує і систематизує її результати. У тісній співпраці

з видавництвом «Ярослав» організовує та проводить конкурс «Творчий пошук», за результатами якого видано та апробовано більше 38 назв навчальних посібників і підручників, які отримали гриф Міністерства освіти і науки України, з них 17 (2 основних і 15 додаткових) увійшли до переліку програм, підручників та навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах у 2004/2005 навчальному році.

Забезпечує взаємозв'язок шкіл з обласними бібліотеками для дітей та юнацтва і державною науковою бібліотекою ім. М. Горького.

З метою посилення ролі книги в навчально-виховному процесі загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, поліпшення роботи щодо збереження підручників, художньої, науково-популярної та іншої літератури, виховання поваги до праці людей, які їх створюють, а також залучення підростаючого покоління до книжки як джерела знань, культурних надбань та цінностей українського народу проводить у загальноосвітніх навчальних закладах області Всеукраїнську акцію «Живи, книго!».

Визначальним у діяльності відділу є створення цілісної системи щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації методистів по бібліотечних фондах шкільних підручників, керівників методичних об'єднань шкільних бібліотекарів.

Особливу роль у навчально-методичному забезпеченні закладів освіти відіграє обласний науково-методичний журнал «Наша школа», який дозволяє донести регіональну освітню політику до педагогічного загалу області

У грудні 2003 року журналу виповнилось 10 років.

За цей час він набув певної популярності, розширив коло авторів і читачів.

Зараз в редакції журналу працюють не тільки ті, хто стояв біля його витоків, але й нове

молоде покоління. Разом вони докладають чимало зусиль для того, щоб журнал був змістовним, цікавим і потрібним освітянам.

Постійно веде пошук творчо працюючих вчителів, забезпечує їх участь у проведенні конкурсу «Панорама творчих уроків».

З метою популяризації перспективного педагогічного досвіду освітян Одещини, науковців та методистів інституту удосконалення вчителів відділ тісно співпрацює із спеціалізо-

ваними видавництвами «Педагогічна преса» і «Шкільний світ».

Щорічно більше 120 освітян регіону діляться досвідом роботи на сторінках фахових газет і журналів.

Т. О. ТАТАРЧЕНКО,

завідуюча відділом навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань ООІУВ.

САНАТОРІЙ-ПРОФІЛАКТОРІЙ «УЧИТЕЛЬ»

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів є одним з небагатьох інститутів, в структурі яких є лікувально-оздоровчий заклад. Десять років тому адміністрація ООІУВ проявила ініціативу і створила на базі будівель, які передало ПТУ № 21 на пл. Михайлівській, 17, санаторій-профілакторій, для того щоб вчителі, які перебувають на курсах перепідготовки (із сільської місцевості), мали змогу не тільки підвищити професійний та методичний рівні, але й покращити своє здоров'я. Цю ідею підтримали управління освіти облдержадміністрації, обласний комітет профспілки працівників освіти та науки, регіональна дирекція Фонду соціального страхування. Завдяки спільним зусиллям 1 березня 1994 року санаторій-профілакторій прийняв перших вчителів-курсантів.

Оздоровчо-профілактичний заклад надає послуги за основними напрямками лікування та оздоровлення.

Профілакторій оснащено сучасною апаратурою та обладнанням. Функціонують кабінети масажу, стоматологічний, гінекологічний, фізіотерапевтичний, теплолікування, інгаляції, процедурний та ін.

У санаторії-профілакторії працюють висококваліфіковані медичні працівники, турботливий технічний персонал. Серед численних подяк

у Книзі відгуків і пропозицій велика кількість адресована також працівникам харчоблоку.

За 10 років у санаторії-профілакторії було оздоровлено близько 9 тисяч педагогічних працівників Одеської області.

За останні роки, не дивлячись на складності у фінансуванні, санаторій-профілакторій набуває все більшу значущість, поступово перетворюючись у своєрідний оздоровчо-учбово-методичний центр. На його базі створено п'ять аудиторій, працюють дві кафедри, відділ практичної психології та соціальної роботи, обласний центр економічної освіти.

На базі санаторію-профілакторію проводяться семінари, фестивалі, конференції, інші масові заходи з педагогічними працівниками та учнями.

Під час реформування системи освіти наявність такого необхідного вчителям області закладу позитивно впливає на роботу інституту з педагогічними кадрами.

Разом з тим, санаторій-профілакторій потребує вирішення нагальних проблем, над якими працює керівництво інституту.

А. П. МЕДВЕДКОВ,

заступник директора інституту удосконалення вчителів по санаторію-профілакторію.

Особистісно-орієнтована модель навчання і виховання — провідний принцип освіти XXI століття

ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ В СИСТЕМЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Проведение реформ в отечественной системе образования имеет достаточно давнюю историю. В 80-х годах прошлого столетия они проводились в рамках СССР и в

90-х годах — это реформы, связанные с созданием национальной системы образования Украины как суверенного и независимого государства.

Важнейшие вехи в реформировании отечественной системы дошкольного воспитания связаны с созданием программы «Образование. Украина XXI столетия», разработкой в 1999 году Базового компонента дошкольного образования как государственного стандарта образования и воспитания детей дошкольного возраста, принятием Национальной доктрины развития образования Украины в XXI столетии и Закона Украины «О дошкольном образовании».

Выполнение намеченных стандартов, направлений развития дошкольного образования представляет собой главную цель-ориентир для всех работников системы дошкольного образования. Цель вполне очевидную и казалось бы достижимую, если бы не одно существенное обстоятельство: достижение стандартов в дошкольном образовании и воспитании ребенка должно сочетаться с новыми демократическими принципами уклада общественной жизни, ее гуманизацией, т. е. с учетом приоритета ценности самого человека, уникальности его жизни перед всеми остальными материальными и духовными ценностями.

В теории и педагогической практике выполнение этого требования нашло свое отражение в утверждении субъект-субъектной парадигмы образования, в разработке идей и принципов личностно-ориентированного подхода, внедрении личностно-ориентированных моделей образования.

Сегодня трудно встретить публикацию научно-теоретического, учебно-методического, просветительского характера, нормативный документ, в котором прямо или косвенно не упоминалось бы о личностно-ориентированном подходе в обучении и воспитании. Не упоминать об этом — свидетельство косности, догматизма, приверженности старому времени. В результате складывается впечатление, что все, что сегодня делается в образовании и, в частности, в дошкольном, по сути является реализацией личностно-ориентированного подхода, личностно-ориентированной модели образования.

В связи с этим уместно привести высказывание директора одной почитаемой школы, напечатанное в весьма авторитетном источнике, которое может служить показателем отношения к новациям в педагогике: «Я считаю, что моя школа должна называться лицеем потому, что лицей происходит от существительного «лицо», а наш коллектив стоит за личностно-ориентированное обучение и воспитание» [1, с. 5].

Чтобы не уподобляться этому директору, важно разобраться, что же следует понимать под личностно-ориентированным подходом и что представляет собой личностно-ориентированная модель образования.

Прежде всего следует отметить, что личностно-ориентированный подход и личност-

но-ориентированная модель образования — это не дань моде, не лукавое мудрствование кабинетных ученых и не очередное нововведение. Это — объективный отклик всех здравомыслящих людей, теоретиков и практиков, педагогов и не педагогов на ту ситуацию, которая сложилась в мировом сообществе и реально ежедневно порождается существующей системой образования.

Анализируя эту ситуацию, группа ученых в своем докладе Римскому клубу еще в 1978 году обратила внимание мировой общественности на тот факт, что принципы организации традиционной системы образования противоречат потребностям развития современного общества, тем требованиям, которые оно предъявляет к каждому конкретному человеку, использованию его потенциальных возможностей. Причем эти противоречия сегодня не только не снижают своей остроты, но, наоборот, с каждым годом все больше обостряются. Отметим различие между понятиями традиционное и инновационное образование, эти ученые утверждают, что сегодня образование должно ориентироваться прежде всего не на усвоение и прочное запоминание готовых истин, апробированных образцов и схем поведения и деятельности, а на развитие у человека готовности к быстро наступающим переменам в обществе, готовности к жизнедеятельности и принятию решений в неопределенном будущем, неизвестных и трудно прогнозируемых сегодня ситуациях за счет развития способности к постоянному самообучению и продуктивной деятельности, к разнообразным формам продуктивного мышления и сотрудничества, навыков конструктивного взаимодействия, сотрудничества с другими людьми и природой.

Сегодня доказано, что традиционная система образования в том виде, в каком она сложилась и продолжает существовать, несмотря на модернизацию и различного рода усовершенствования, в принципе не меняет роли и места человека ни в культуре в целом, ни в обществе, в частности. Более того, она продолжает сохранять и углублять те противоречия, которые отторгают все большее количество детей и их наставников от ценности и ценностей самой системы образования. Неоспоримый факт, что престиж образования и готовность человека к образованию в нашем обществе неуклонно падают.

Личностно-ориентированная модель образования в этом плане выступает как альтернатива традиционной. На нее возлагаются все надежды и прежде всего надежды самих педагогов. В настоящей статье рассматривается сущность личностно-ориентированного подхода и трудности его практической реализации в системе дошкольного образования.

Начнем с того, что понятие «модель» — это теоретическое, т. е. идеальное, обоснованное и описанное под углом определенной точки зре-

ния представление о конструкции и принципе действия какого-либо объекта (или предмета). Следовательно, модель образования — это идеальное представление о совокупности знаний, умений, опыта деятельности, ценностных норм и отношений, которые должны быть приобретены человеком, чтобы стать полноценной, социально полезной личностью и тех механизмах, формах и методах организации учебно-воспитательного процесса, которые должны обеспечивать приобретение этого опыта.

В тех случаях, когда эта модель распространяется на дошкольное образование, принимаются во внимание те ограничения, которые объективно предопределены возрастом формирующейся личности, а именно ее дошкольным детством со всеми присущими этому возрасту особенностями физического, психического и социального развития.

Любая модель образования, в том числе и дошкольного, может быть либо традиционной, либо развивающей, рационалистической, либо личностно-ориентированной. Все зависит от того, какие принципы (правила игры) теоретически заложены в основу организации той или иной модели. Отличительной особенностью личностно-ориентированной модели образования является то, что она основывается на идеях гуманистической психологии и педагогики (А. Маслоу, А. Комбс, К. Роджерс, Ш. Амонашвили и др.). Главный смысл этих идей сводится к следующему: каждый индивид (ребенок) имеет право на автономию в своем развитии и образовании. А это предполагает:

— персональный характер обучения, воспитания и развития с учетом индивидуально-психологических особенностей каждого конкретного ребенка;

— бережное и уважительное отношение к интересам, возможностям и потребностям каждого конкретного ребенка;

— создание для каждого конкретного ребенка индивидуальной программы и методики обучения и воспитания [2].

Личностно-ориентированная модель по сути своей отвергает традиционный «образовательный конвейер», где все дети похожи друг на друга и все, в конечном счете, соответствуют придуманному кем-то государственному стандарту. Она предстает как особая система организации познавательной, физической, трудовой и других видов самостоятельной деятельности ребенка, благодаря которым он наиболее полно и адекватно обнаруживает и совершенствует свою природу.

Для воспитателя это связано с созданием таких условий существования и жизнедеятельности ребенка в группе, которые поддерживают уникальный путь его развития в соответствии с унаследованной им природой и опытом жизни, предоставляют ему как можно больше возможностей в выборе форм и средств для реализации своего собственного природного

потенциала, т. е. самореализации и самоактуализации как личности. Достаточно простая теоретически модель личностно-ориентированного образования дошкольников становится необычайно сложной для воплощения на практике.

Первая сложность, с которой сталкивается каждый воспитатель, заведующий детским дошкольным учреждением, задумавший воплотить эту модель в жизнь, связана с ее несовместимостью с существующей государственной системой планирования и учета результатов обучения и воспитания ребенка. Сразу возникают проблемы: как в ежедневных разработках занятий воспитатель может отразить более десятка различных целей и учебных задач, если учитывать индивидуальное развитие каждого ребенка в группе? Как, соблюдая право каждого ребенка на свободу выбора вида деятельности, руководствоваться традиционной методикой проведения определенного занятия, игры, которые изначально ориентированы на усредненного, абстрактного ребенка? Как организовать занятие или игру в соответствии с требованиями методики, методических рекомендаций, если принять во внимание, что все дети отличаются друг от друга не только полом, темпераментом, ценностными нормами, усвоенными вне детского сада (в семье, на улице), но и особенностями развития эмоционально-волевой, перцептивной, познавательной, двигательной сферы и пр.?

Учесть все это можно только разработав индивидуальную программу и методику развития каждого ребенка. Но кто должен это делать и как это совместить с теми традиционными, нормативными формами планирования и методическими разработками, которые уже есть и на которые ориентируется любой проверяющий, оценивающий качество работы воспитателя, заведующего детским дошкольным учреждением?

Декларации и призывы к свободе творчества в профессиональной деятельности педагога, которые содержатся во всех программных документах, на уровне нормативных документов органов образования, приказов и распоряжений приобретают совсем иной — регламентирующий и предписывающий характер. Заведующим дошкольных учреждений, воспитателям достаточно жестко предписывается, как нужно проводить занятия, в каком объеме, на каком содержании выстраивать занятия, какие виды заданий должны быть использованы, какие обязательные результаты должны быть достигнуты и т. д. В итоге складывается парадоксальная ситуация, когда представитель из райоо, гороо, министерства заранее знает и предписывает, что должен делать каждый воспитатель, заведующий на своем рабочем месте, независимо от того, сколько у него детей, какие это дети по своим способностям, уровню развития, в каких семьях они растут

и воспитываются, в городе или в сельской местности, здоровы они или ослаблены и т. д. При этом тот, кто подписывает распоряжение или предписание, ни в коей мере не отвечает за те результаты и затраты (моральные, психические, материальные), к которым приводит его выполнение.

Вторая сложность, с которой приходится сталкиваться при воплощении личностно-ориентированной модели образования дошкольников — это психологическая и методическая компетентность воспитателя. Сегодня далеко не каждый воспитатель может грамотно с психологической точки зрения охарактеризовать уровень и особенности индивидуального развития каждого ребенка, объяснить, в чем трудности ребенка и какова их причина, как их можно преодолеть, не навредив ребенку. К этому воспитателя попросту не готовят, имея в виду, что для решения подобных задач в детском дошкольном учреждении должны быть специалисты. Но не каждый детский сад сегодня имеет в своем штате квалифицированных специалистов — дефектолога, логопеда и психолога. А если и имеет, то чаще всего только одного из трех необходимых специалистов, и, как показывает опыт, далеко не всегда достаточно компетентного.

Не лучше положение и с уровнем методической грамотности воспитателя. Самый лучший вариант, если он умеет разработать и провести занятие по двум различным методикам, при этом отчетливо понимая, в чем состоит различие между этими методиками, в чем их достоинства и недостатки, чем они отличаются друг от друга по своей результативности. Разработать же свою оригинальную методику, ориентированную на конкретного ребенка (Колю, Таню, Олю), учитывая все его возможности, достижения и отклонения в развитии воспитателю крайне сложно, поскольку его этому не учат ни в педучилище, ни в педколледже, ни в педуниверситете, а научиться этому самостоятельно достаточно сложно и требуется большой опыт и длительное время.

Еще одна сложность, которая возникает при реализации личностно-ориентированной модели образования, это ее несовместимость с шумом и суетой. Для этой модели противопоставлены открытые показательные занятия и другие мероприятия, планируемые и проводимые в угоду интересам взрослых, выполняющих роль проверяющих, пришедших увидеть, что делается не по правилам и наказать за это воспитателя и заведующего. Любая «показательность» открытых занятий, так как это делается сегодня (если это только не праздничные выступления, спектакли, концерты), никак не отвечает интересам самих детей, поскольку несет в себе большую долю притворства, демонстрации того, что не всегда действительно присутствует и отвечает реальному положе-

нию вещей. Дети от природы наделены способностью интуитивно и очень остро чувствовать неискренность со стороны взрослых, различать показной и настоящий интерес к ним. В любых показательных занятиях дети действуют необычайно скованно, испытывая определенный стресс, потому что так нужно воспитателю, заведующему, а точнее тому, кто их проверяет. Тем самым нарушается принцип искренней уважительности, доверия к возможностям и интересам ребенка и воспитателя, нарушается их право на автономию, уникальность в способах и средствах самореализации.

Не менее важный и сложный момент в воплощении личностно-ориентированной модели связан с отношением родителей к результатам обучения и воспитания детей в дошкольном учреждении. Сегодня они оцениваются высоко только в том случае, если ребенок еще до школы научился писать, читать и считать. Причем, чем раньше, тем лучше.

В значительной мере такой оценке способствуют школы, которые в нарушение Закона Украины «Об общем среднем образовании» проводят отбор учащихся при приеме в первый класс на основе тестирования. При этом в тестировании не учитываются такие общие показатели развития ребенка-дошкольника, как ориентировка в пространстве, во времени, в цветах, фигурах, богатство представлений об окружающем мире, образность и логическая связность речи, координация движений, мелкая моторика и т. д. Не важно, насколько физически и психически здоров ребенок, насколько его общее развитие соответствует возрастной норме, главное, что сегодня нужно школе, учителям и родителям, это чтобы ребенок в шесть лет уже писал, читал и считал.

Никто не задумывается о том, что всему этому ребенок должен начать учиться в школе, что это входит в программу первого класса, рассчитанную на шестилеток, т. е. детей того возраста, которые еще вчера по всем нормативным документам, по научным данным относились к подготовительной группе детского сада. В подготовительной группе детского сада обучение детей основам письма, чтения, счета признавалось естественным и своевременным, тем более, что в начальной школе ребенок учился три года, с 7 до 10 лет. Сегодня же тому, что ребенок раньше усваивал в старшем дошкольном возрасте (т. е. в 6—7 лет), следует учиться на год раньше.

Опыт показывает, что пятилетний ребенок может освоить навыки письма, чтения, счета. Но это произойдет за счет нарушения естественного, предусмотренного самой природой процесса его вхождения в школьный возраст, насилия над его природой в угоду амбициям взрослых: родителей и учителей, которым всегда важно сказать, что их дети лучшие, поскольку уже знают и умеют то, чему их только нужно начинать учить.

Что в итоге? Удовлетворенные гордость и амбиции родителей; облегчение жизни учителям начальной школы; хорошие показатели школы и проблемы воспитателей и самих детей. При чем проблемы, отголоски насильственного, формального решения которых могут сопровождать ребенка на протяжении всей его будущей взрослой жизни. И еще целый год украденного детства, удивительного времени жизни человека, которое быстротечно и непродолжительно, невероятно богато по своим результатам и невосполнимо по утратам.

В заключение следует сказать, что в объеме одной статьи трудно коснуться всех проблем, связанных с созданием и воплощением личностно-ориентированной модели образования дошкольников. Но сегодня уже вполне очевидно, где, в каких местах возникают трудности и в каком направлении можно и нужно работать, чтобы их преодолеть.

Японцы говорят, что образование — растение столетнее. Поэтому, если мы сами хотим увидеть его плоды или хотя бы надеяться, что их увидят наши дети, то это растение уже сегодня нужно очень грамотно и тщательно удобрять, рыхлить и поливать. Без этого у нас нет будущего, а только затянувшееся, постепенно и неуклонно умирающее настоящее.

Литература

1. *Инновационное движение в образовании.* — М.: Пресс, 1996.
2. *Личностно-ориентированное обучение: стратегия и тактика.* — М.: МГУ, 1998.

Э. Э. КАРПОВА,

заведующая кафедрой дошкольной педагогики Южноукраинского государственного педагогического университета им. К. Д. Ушинского, доктор педагогических наук, профессор.

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ (на допомогу керівникові гуртка)

Особливості позашкільного навчально-виховного процесу в тому, що він засновується на добровільних засадах, неформальних стосунках, відрізняється багатоваріативністю і різноманітністю форм роботи, диференціацією індивідуальних особливостей, здібностей та інтересів щодо професійного самовизначення і духовного зростання.

Найбільш поширеними формами колективно-групових занять є гуртки, клуби, секції, творчі об'єднання за інтересами. Перевага віддається гурткам. Гурток, як вважають дослідники, це вільне об'єднання дітей і педагогів на основі спільної захопленості конкретним видом діяльності, мета якого — задоволення і розвиток творчих здібностей дітей, їх духовно-моральне збагачення. Це об'єднання дітей на основі спільних соціальних переживань, співпричетності дітей до чогось дуже важливого для них.

Оскільки до позашкільних закладів як центрів додаткової освіти широко залучаються відповідні фахівці, які не мають педагогічної освіти, особливого значення набуває проблема науково-методичного забезпечення навчального процесу, вдосконалення професійно-творчої компетентності керівника гуртка.

Зрозуміло, що керівник гуртка має певну свободу дій у виборі моделі особистої педагогічної діяльності, без якої неможливий творчий пошук сучасних педагогічних технологій. Багато залежить від його досвіду роботи, теоретико-методичної підготовки, особистих якостей.

Але яку б власну систему не використовував педагог, визначальним в особистісно-орієнтованому педагогічному процесі є розвиток особистості, здатної до творчої самореалізації.

Акцентуємо увагу, що саме особистісно-орієнтована модель навчально-виховного процесу в позашкільному закладі як центрі допрофесійної підготовки сприяє самопізнанню дитиною себе, створенню умов для саморозвитку за допомогою самооцінювання. Особистісно-орієнтований підхід, який активізує інтерес вихованців позашкільного закладу до власної особистості, відкриває невичерпні можливості для пошуку улюбленої справи, професійного та особистісного самовизначення.

Психолого-педагогічна діагностика як важливий компонент особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу

Однією з найважливіших умов особистісно-орієнтованої спрямованості педагогічної діяльності є глибокі знання керівника гуртка про вікові, індивідуальні психологічні особливості учнів та закономірності психічного розвитку. Слід мати на увазі, що вікові психологічні особливості — результат розвитку, який відбувається під впливом дії внутрішніх, іманентних законів за умов певного соціального оточення, змісту та технології навчально-виховного процесу.

Керівнику гуртка потрібно чітко усвідомлювати, що поведінка його вихованців — є результат вияву вікових психологічних особливостей, на тлі яких розкриваються індивідуальні психологічні особливості. Цілком зрозуміло, що вікові та індивідуальні особливості слід постійно вивчати, користуючись, перш за все, можливостями педагогічного спостереження, педагогічного експерименту, бесіди, опитування, вивчення продуктів діяльності гуртківців. Зазначимо, що педагогічне спостереження має багато різноманітних варіантів, які дозволяють педагогу одержувати достовірну інформацію про учня.

Починаючи спостереження, слід перш за все визначити його мету, відповісти на запитання: заради чого воно відбувається та які результати наприкінці воно може дати. Педагог має здійснювати спостереження досить регулярно. Діти ростуть швидко; якщо пропустити якийсь час у спостереженні, то картина поведінки дитини може виявитись зовсім незрозумілою для керівника гуртка. Результати спостереження повинні фіксуватись педагогом, щоб він мав змогу аналізувати матеріали, робити певні висновки. Необхідно мати на увазі, що чим більша тривалість спостереження, тим більш обґрунтованими є висновки, які зроблено на його підставі, і керівник гуртка має можливість бачити процес становлення особистості вихованця, розвиток його пізнавальних можливостей та здібностей. Якщо педагог має намір застосувати метод опитування в процесі вивчення своїх вихованців, він повинен, перш за все, переконатись, що діти правильно розуміють зміст тих запитань, на які вони мають відповісти. Тільки за таких умов можна користуватись одержаними даними і робити певні висновки.

Для поглибленого вивчення особистості гуртківця, його пізнавальної діяльності та здібностей доцільно використовувати метод природного експерименту, наприклад, включити своїх учнів у спеціально організовану експериментальну ситуацію у вигляді заняття або гри. Педагогу треба постійно підтримувати інтерес учнів до розв'язання експериментального завдання, яке їм пропонується, і при цьому спиратись на наукове розуміння сутності та закономірностей їх психічного розвитку.

Під психічним розвитком розуміють закономірну зміну психічних процесів у часі, що виражено у кількісних, якісних та структурних перетвореннях. Розвиток психіки має незворотний характер, він виявляється у здатності до накопичення, «надбудови» нових змін над набутими раніше.

Підкреслимо, що рушійними силами розвитку є потреби дитини, її мотивація, а також зовнішні стимули діяльності та спілкування, цілі та завдання, які визначають дорослі у навчанні і вихованні дітей. Найкращі умови з точки зору рушійних сил складаються тоді,

коли цілі і завдання навчання та виховання відповідають власній мотивації діяльності учня та підсилюють її.

Педагогу треба пам'ятати, що процес індивідуального розвитку кожного учня відбувається за певних умов, в оточенні конкретних предметів матеріальної та духовної культури, людей та відносин між ними. Все це в сукупності і складає умови психічного розвитку дитини, від яких залежать її індивідуальні особливості. Тому діти, рушійні сили розвитку яких однакові, за різних умов будуть розвиватись у психологічному плані по-різному.

Отже, участь дитини, підлітка в роботі гуртка створює сприятливі умови для їх розвитку.

Орієнтація на вікові психологічні особливості учнів

У гуртках позашкільного закладу можуть брати участь діти молодшого, середнього і старшого шкільного віку. Керівнику гуртка необхідно глибоко розуміти вікові психологічні особливості своїх вихованців, у відповідності з якими має будуватись навчально-виховний процес з точки зору його змісту та технології.

Звернемо увагу на характерні особливості психічного розвитку дітей шкільного віку.

Якщо йдеться про молодший шкільний вік (з 6—7 до 10—11 років), то керівнику гуртка треба мати на увазі, що діти цього віку мають значні резерви психічного розвитку. Виявити та ефективно використати їх — одне з головних завдань педагога. Особливу увагу слід звернути на дітей, які переживають відповідальний процес адаптації до навчання. Тут треба зауважити, що помічником педагога може бути той пізнавальний інтерес, який спонукає дитину до занять у гуртку. Але сподіватись тільки на позитивні наслідки виявлення цього інтересу не зовсім правильно.

Керівник гуртка, який працює з молодшими учнями, має навчати їх вчитися, набувати нові знання, практичні навички, бути уважними, наполегливими в роботі. Особливо треба звернути увагу на розвиток саморегуляції поведінки дітей. Учень молодшого шкільного віку на заняттях має бути зосередженим, володіти собою, контролювати свої дії, а керівник гуртка — постійно навчати вмінню планувати власні дії.

Слід відмітити, що, як свідчить педагогічний досвід, колективні форми роботи у гуртку, які стимулюють спілкування дітей між собою та з керівником гуртка, є особливо корисними для загального розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Цікавим є підлітковий вік (11—14 років), до особливостей якого педагогу слід серйозно ставитись. У підлітковому віці розвивається трудова діяльність, а також особлива форма спілкування — інтимно-особистісне спілкування. Треба звертати увагу на важливе особис-

тісне новоутворення підліткового віку — почуття дорослості. Підліток постійно намагається продемонструвати і підкреслити, що він — дорослий, хоч вияв дорослості подекуди набуває спотворених форм (опір дорослим, негативізм, зухвале ставлення до інших). Тому слід будувати свої відносини з учнями-підлітками «на рівних», відмовляючись від вимог слухняності, переходячи до тактики порад, давати підліткові можливість реалізувати почуття дорослості в ситуації, коли потрібно самостійно прийняти рішення.

Керівник гуртка має бути готовим до спілкування з підлітками, в процесі якого вони виявляють свою відвертість, щирість, потребують розуміння та підтримки з боку дорослого. Трудова діяльність підлітків, яка набуває вигляду спільних захоплень дітей якоюсь справою, відіграє серйозну роль у підготовці до майбутньої професійної діяльності.

У старшому шкільному віці (15—17 років) розвивається інтимно-особистісне спілкування, в процесі якого формуються погляди старших школярів на життя, на своє місце в суспільстві. Відбувається професійне та особистісне самовизначення. У спілкуванні молоді люди шукають розуміння, можливості обговорити проблеми, які їх хвилюють: сенс дружби, товариські відносини, любов, пошук свого місця у житті. Педагогові треба бути дуже уважним, тактовним, ненав'язливим, коли йдеться про такі важливі питання. А найголовніше — треба мати велику довіру у своїх вихованців, щоб вони бажали говорити про те, що їх хвилює.

Для досягнення більш глибокого розуміння психологічних особливостей певного віку слід додати характеристику таких важливих понять, як провідний вид діяльності та основний тип спілкування. Як відомо, провідною називають ту діяльність дитини, яка забезпечує досягнення найбільших успіхів у розвитку її пізнавальних можливостей, а провідним типом спілкування називають той, в якому найкращим чином і найшвидше відбувається формування та закріплення основних позитивних рис особистості.

Для молодшого шкільного віку провідною є учбова діяльність, для підліткового — діяльність, яка дає можливість задовольнити почуття дорослості, у старшому шкільному віці — діяльність, яка пов'язана з професійним самовизначенням. Як бачимо, в процесі гурткової роботи учень має можливість реалізувати себе в тій діяльності, яка є оптимальною для його психічного та особистісного розвитку.

Активізація пізнавальної творчої діяльності

В особистісно-орієнтованому навчанні педагог має допомогти учневі розкрити свій потенціал, створивши для цього необхідні умови.

Активність учня виявляється у двох напрямках: адаптації до вимог дорослих і пошуку власних шляхів розв'язання учбових завдань. Особистісно-орієнтований підхід дає можливість кожному учню реалізувати себе у пізнавальній та інших видах діяльності на підставі його суб'єктивного досвіду, інтересів, потреб. Л. С. Виготський писав: «Перш, ніж ти хочеш залучити дитину до якоїсь діяльності, зацікав її нею, потурбуйся про те, щоб виявити, що вона готова до цієї діяльності, що в неї напружені усі сили, необхідні для цього, і що дитина діятиме сама, вчителю ж лишається тільки керувати, спрямовувати цю діяльність» [6, 118]. Розвивальним навчання є тільки тоді, коли воно зорієнтоване на закономірності розвитку психіки дитини. Перш за все необхідно, щоб учень був суб'єктом, який зацікавлений у самозмінюванні і здатний до нього. У цьому слід вбачати зміст розвивального навчання; забезпечення умов для такого перетворення є основною метою розвивального навчання.

Розвивальний ефект особистісно-орієнтованої спрямованості навчально-виховного процесу досягається за наявності двох умов: учневі пропонується засвоювати не просто знання, а особистісно значущі знання, які відповідають його потребам, інтересам; надається можливість реалізувати самостійність, яка відповідає потребі заявити про себе як про особистість.

Якщо керівник гуртка орієнтується на знання про вікові та індивідуальні психологічні особливості та можливості своїх учнів, вивчає їх інтереси, мотивацію учбової діяльності, нахили, він досягає вагомих результатів.

Звернемось до досвіду роботи керівника судномодельного гуртка Обласного гуманітарного центру позашкільної освіти Леоніда Івановича Поваренка, відмінника народної освіти України, тренера судномодельного спорту I категорії, майстра спорту СРСР, члена збірної команди України з судномодельного спорту, який працює на базі Холоднобалківської ЗОШ Біляївського району. Досконале володіння новітніми педагогічними технологіями дозволяє Леоніду Івановичу не тільки сформувати стійкий інтерес гуртківців до обраної діяльності, а й створити міцний різновіковий колектив у межах від 9 до 17-річного віку. Варіативна діяльність за інтересами, комфортне психологічне середовище, врахування індивідуальних та вікових особливостей вихованців, орієнтація на кінцевий результат, постійне співробітництво з батьками, вміння зробити їх однодумцями педагога, — все це сприяє тому, що спільні зусилля стають особистісно значущими для кожного.

На Всеукраїнських та Міжнародних змаганнях у 2003 році зі стендового моделювання серед дорослих учні судномодельного гуртка отримали 2 золоті, 6 срібних і 1 бронзову медаль, а на Всеукраїнських змаганнях з судномодельного спорту (радіокеровані моделі) команда посіла 2 місце.

Леонід Іванович підготував 47 кандидатів у майстри спорту, 2 майстри спорту, 1 майстра спорту міжнародного класу. 11 гуртківців стали призерами чемпіонатів світу та Європи. Гурток, який минулого року відзначив своє 30-річчя, визнано кращим у позашкільній системі України.

Виділимо такий аспект, як створення проблемної ситуації на заняттях. Педагог залучає школярів до необхідності аналізувати проблему, формулювати учбову задачу, шукати шляхи її розв'язання. Аналіз і наступне рішення відбуваються в процесі взаємодії педагога з учнями, тобто в діалозі. Для педагога важливо виявити свій творчий потенціал в процесі побудови учбового діалогу. Учбову діяльність доцільно будувати як пошуково-дослідницьку, визначаючи мету та завдання кожного типу гурткового заняття. Педагог може посилити пізнавальний інтерес і розвивати творчу мотивацію, виконуючи дослідження разом з учнями. У такій ситуації навчальний процес набуває характеру реального співробітництва. Пошуково-дослідницька діяльність у рамках особистісно-орієнтованого підходу сприяє реалізації творчого потенціалу учнів, розвиває вміння самостійно добувати знання, підвищує інтерес до професійного самовизначення.

Як зазначають дослідники, найбільше утруднення, з яким зустрічається керівник гуртка, в тому, що він має формувати у вихованця практичні вміння та навички; саме тут виявляється «мотиваційний розрив» між пошуковою, дослідницькою діяльністю учнів та практичними вправами, в яких формуються навички. Тому керівник гуртка має організовувати роботу так, щоб процес оволодіння навичками був цікавим, приносив певний матеріалізований результат у вигляді виконаного творчого завдання.

Гурток, яким керує кандидат сільськогосподарських наук Тетяна Миколаївна Аріфова — це справжня творча лабораторія, в якій виховується інтерес до дослідної роботи, розвивається наукове мислення. Заняття в гуртку дають можливість набути практичних умінь та навичок у галузі генетики та селекції, краще ознайомитися з досягненнями сучасної науки та методами виведення нових сортів рослин. Досліди проводяться на базі Селекційно-генетичного інституту, де учні мають можливість отримати наукові консультації у провідних спеціалістів інституту. Підбір актуальних тем для вивчення, обґрунтована постановка дослідів, ретельний аналіз отриманих результатів з використанням математичної обробки дали змогу членам гуртка неодноразово ставати призерами МАН України. Ще один показовий результат роботи гуртка — успішний вступ кращих гуртківців до Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова та Одеського аграрного університету.

Сформулюємо основні вимоги до особистісно-орієнтованого гурткового заняття: розвиток

мотиваційного компоненту; розуміння кожним учнем особистої значущості навчального матеріалу; створення умов для реалізації сутнісного потенціалу кожної особистості; актуалізація суб'єктивного досвіду гуртківця; визначення освітніх, виховних і розвивальних завдань заняття; стимулювання до творчого самовдосконалення; використання в процесі заняття активних методів навчання; стимулювання учнів до пошуку своїх способів виконання завдань; спрямованість на набуття умінь і навичок самостійної роботи; створення атмосфери самовираження особистості; сприяння професійному самовизначенню; формування навичок самоорганізації, саморозвитку.

Особливості заняття: спрямування на зацікавленість кожного гуртківця результатами роботи; діалогічна взаємодія; широке використання різноманітних творчих, проблемних завдань; створення на занятті ситуації вибору, ситуації успіху; використання нестандартних форм проведення занять: у творчих групах, мікрогрупах, заняття-фантазія, практикум, конкурс, аукціон, турнір тощо; самооцінка, самоаналіз суб'єктів навчально-виховного процесу.

В умовах допрофесійної позашкільної освіти доцільно акцентувати увагу на професійному самовизначенні вихованців, відповідності можливостей особистості вимогам професії, знаннях про обрану професію, що допоможе зробити правильний життєвий вибір.

Досвід свідчить, що педагогу потрібно мати власну внутрішню мотивацію до створення системи особистісно-орієнтованого педагогічного процесу.

Психологічні основи спілкування

Спілкування дітей у гуртку, де вони зайняті творчою діяльністю, сприяє формуванню особистості кожної дитини, її самосвідомості, виявленню її творчого потенціалу. Психологічний клімат у творчому гуртку, ефективність спільної діяльності та її вплив на особистість кожної дитини великою мірою залежить від того, як у гуртку здійснюється міжособистісне спілкування, наскільки спільна діяльність гуртківців створює сприятливі умови для спілкування дітей.

Таким чином, перед педагогом виникає важливе завдання — організувати процес спілкування, який буде забезпечувати творчу діяльність гуртківців, сприяти розкриттю творчого потенціалу кожного з них. Саме через спілкування педагога з вихованцями можна безпосередньо та опосередковано впливати на розвиток індивідуальних творчих можливостей кожної дитини. Гуртківець з допомогою педагога має усвідомити, який внесок він робить в спільну творчу діяльність свого гуртка, якого результату досягає в своїй діяльності, а також оцінити міру успішності своєї діяльності. Педа-

гог, з свого боку, має створити комунікативними засобами ситуацію успіху для кожного гуртківця, дати можливість кожній дитині пережити радість від свого сьогоднішнього досягнення, яким би скромним, на перший погляд, воно не було.

Звернемо увагу на рекомендації щодо організації педагогічного спілкування як співробітництва та партнерства, що містяться в дослідженнях ряду авторів — А. В. Мудрика, В. А. Кан-Каліка, С. В. Кондратьєвої, В. А. Ликової та ін.

Дослідники підкреслюють, що дитина як суб'єкт спілкування задовольняє свої найважливіші соціальні потреби у спілкуванні, відокремленні, пізнанні, самовизначенні. Ефективність цього процесу залежить від того, які можливості дає група дітей, зокрема гурток позашкільного закладу, для спілкування його учасників. На спілкування дітей значною мірою впливають соціальні установки особистості. Неабиякого значення набувають комунікативні вміння дитини, її готовність до спілкування. Коли учень реалізує свою активність в процесі спілкування, задовольняє свої пізнавальні потреби, він перетворюється в суб'єкта педагогічного процесу. Тому можна вважати, що організація спілкування між членами гуртка, яким професійно керує педагог, сприяє розвитку особистості, її формуванню як активного діяча у соціальному середовищі.

Слід враховувати, що спілкування учнів різних вікових груп розрізняється своїми психологічними особливостями. Дослідники виділяють такі виховні функції спілкування учнів: інформативну — засвоєння соціально-типових норм поведінки; соціальну — набуття індивідуально-соціального досвіду в процесі спілкування; емоційну, актуалізуючу — реалізація в процесі спілкування типових та індивідуальних можливостей особистості дитини.

Зупинимось на деяких питаннях психологічного забезпечення процесу спілкування. А почнемо із з'ясування особливостей процесу слухання педагогом свого вихованця. Досвід свідчить, що кращий співрозмовник — не той, хто вміє добре говорити, а той, хто вміє добре слухати. Це в повній мірі стосується педагога, який, перш за все, має вислухати учня, аби зрозуміти його та допомогти йому.

На думку психологів, є чотири основні причини, за яких люди не слухають один одного, а саме: не слухають, бо занурені в себе, не хочуть слухати, не вміють слухати, судять інших.

Якщо ці причини та труднощі відомі, можна певним чином запобігти їх виникненню і зробити слухання психологічно ефективним.

У літературі визначають два види слухання: нерелексивне та релексивне. Нерелексивне слухання — це слухання без аналізу (релексії); яке лише дає співрозмовникові можливість висловитись. Воно полягає в умінні уважно мовчати. Нерелексивне слухання має

спиратись на три правила, про які педагогу потрібно знати. Це: невтручання, що дає можливість співрозмовникові висловитись; сприймання всього, що говорить співрозмовник, без відбору; засвідчення того, що слухач уважний, зосереджений на словах партнера.

Нерелексивне слухання є корисним у деяких ситуаціях, а саме, коли співрозмовник бажає висловити свою точку зору; коли він намагається обговорити наболіле питання; переживає певні труднощі у висловленні своїх думок і турбот; не впевнений, що його дійсно бажають вислухати.

На думку психологів, нерелексивне слухання є недостатнім, коли у співрозмовника невелике бажання говорити або воно відсутнє; є небезпека невірної тлумачення реплік; є бажання одержати від свого партнера більш активну підтримку.

Нерелексивне слухання — це один з психологічних прийомів у процесі спілкування педагога з учнями.

Вагомі психологічні можливості у спілкуванні має релексивне слухання, яке передбачає активну роль слухача, реагування на висловлену співрозмовником думку у вигляді таких прийомів досягнення розуміння, як з'ясування, перефразування, резюмування, відображення почуттів.

З'ясування — це звернення до того, хто говорить, за деякими уточненнями. Сутність цього прийому полягає у тому, що слухач за умов виникнення незрозумілої фрази ставить «з'ясувочі» запитання. Цей прийом дозволяє педагогу ліквідувати непорозуміння в процесі спілкування. Слід окремо зазначити, що з'ясування з боку керівника гуртка може бути коректним, якщо йому необхідно чітко, в усіх деталях зрозуміти позицію співрозмовника, або ж якщо сам учень не може чітко висловити свою позицію, точку зору. Цілком зрозуміло, що з'ясування є корисним не тільки для педагога, але й для самого учня, бо він має можливість переконатись, що його слухають.

Такі м'які і нейтральні фрази, як «Що ти маєш на увазі?», «Чи не повториш ти ще раз?», «Чи не з'ясуєш ти це?», спонукають співрозмовника до того, щоб він намагався висловити свою думку більш конкретно. Репліки педагога повинні стосуватись лише того, що говорить вихованець, а не того, як він це робить. Педагог має уникати постановки запитань, які вимагають односкладової відповіді — «так» чи «ні».

Перефразувати у спілкуванні означає висловити ту ж саму думку, але іншими словами. Перефразування доцільне, коли необхідне повне розуміння пропозицій чи ідей, які висловлює ваш учень, у конфліктній ситуації чи у дискусії, або ж коли ви погано обізнані з проблемою, яка обговорюється. До того ж зауважимо, що перефразування підтримує увагу слухача на належному рівні. Важливо підкрес-

лити, що, використовуючи прийом перефразування, слід орієнтуватися на зміст того, про що говориться, а не на емоції, які супроводжують мовлення. Необхідно, щоб у почутому педагог виділив головне та сформулював це своїми словами. У процесі перефразування неможливо перебивати свого співрозмовника. Можна скористатись паузою у мовленні і таким чином допомогти учневі продовжити викладення своїх думок.

Резюмування — це підведення підсумків, і педагогу доцільно його використовувати, коли йдеться про обговорення в групі певних планів, ідей і є необхідність зробити висновки, враховуючи всі пропозиції. За допомогою цього прийому керівник гуртка може допомогти своїм вихованцям більш чітко сформулювати думку. Для резюмування слухні вирази: «Таким чином, ми встановили, що...», «Отже, ми зрозуміли, що зараз головне...», «Отже, ви пропонуєте...», «Якщо підвести підсумок того, що було сказано, то...»

Принагідно зауважимо, що резюмування принципово відрізняється від перефразування. Останнє передбачає повторення кожної думки співрозмовника, але своїми словами. При резюмуванні з усієї розмови виділяється тільки основна думка.

Відображення почуттів — це прагнення педагога показати учню, що він розуміє його почуття та переживання. Відображення почуттів особливо корисне у конфліктних ситуаціях, а також, коли учня турбує особиста проблема, і він хоче поділитися з вами та знайти порозуміння. Відображення почуттів допомагає і тому, хто говорить, бо він починає краще розуміти власний емоційний стан. При відображенні почуттів акцент робиться не на змісті повідомлення, а на емоційному стані співрозмовника. Відображаючи почуття дитини, педагог показує, що розуміє її стан, всіляко уникає категоричних висловлювань та оцінок і обов'язково враховує інтенсивність вияву почуттів учня.

Найвищий рівень вміння педагога слухати є емпатійне слухання, що являє собою мету, до якої треба прагнути внаслідок розуміючого

слухання. І цьому вмінню керівнику гуртка треба постійно навчатись, аналізуючи свої спостереження і набутий педагогічний досвід.

Ми розглянули деякі психолого-педагогічні аспекти навчально-виховного процесу, які, на нашу думку, допоможуть у подальшому проектуванні особистісно-орієнтованої педагогічної системи у позашкільному закладі.

Література

1. *Про позашкільну освіту*: Закон України // Освіта України. — 2000. — № 31.
2. *Атватер И. Я* Вас слушаю. — М., 1983.
3. *Бех І. Д.* Особистісно-орієнтоване виховання. — К., 1998.
4. *Бернс Р.* Развитие Я-концепции и воспитание. — М., 1986.
5. *Буйлова Л. Н., Кочнева С. В.* Организация методической службы учреждений дополнительного образования детей. — М., 2001.
6. *Выготский Л. С.* Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 1991.
7. *Ковбасюк Л. І.* Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу. — К., 2000.
8. *Красовицький М. М.* Загальні методи вивчення особистості та дитячої спільноти // Завуч. — 2000. — № 19.
9. *Лыкова В. А.* Заблуждения педагогического мышления. — Смоленск, 1999.
10. *Лыкова В. А.* «Помогающее» слушание в педагогическом общении. — Одесса, 2000.
11. *Оржиховська В. М., Хілько Т. В., Кириленко С. В.* Посібник з самовиховання. — К., 1999.
12. *Положення про позашкільний навчальний заклад* // Освіта України: Нормативно-правові документи. — К., 2000.
13. *Савенко Н., Ковганич Г.* Метод проектування у навчально-виховному процесі позашкільного закладу // Завуч. Наша вкладка. — 2003. — № 36.
14. *Суценок Т. І.* Позашкільна педагогіка. Навчальний посібник. — К., 1996.
15. *Токова О.* Урок у системі особистісно-орієнтованого навчання // Завуч. — 2003. — № 36.

Т. М. КОЗІНА,

кандидат психологічних наук, доцент
ООІУВ,

Т. Я. ТЕПЛОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент
ООІУВ.

РАЗВИВАЮЩЕЕ ОБУЧЕНИЕ — ОБУЧЕНИЕ, ОРИЕНТИРОВАННОЕ НА ЛИЧНОСТЬ

Идея развивающего обучения все больше и больше привлекает внимание учителей и директоров школ. Это обусловлено тем, что данная система обучения позволяет внести принципиальные изменения в процесс обучения, ориентировать его на развитие личности.

Что же такое развивающее обучение и насколько оправданы надежды учителей?

Еще в начале 30-годов выдающийся русский психолог-гуманист Л. С. Выготский обосновал возможность и целесообразность обучения, ориентированного на развитие ребенка. По его убеждению, «педагогика должна ориентироваться не на вчерашний, а на завтрашний день детского развития. Обучение только тогда хорошо, когда оно идет впереди развития».

Л. С. Выготский ввел в психологию важнейшее понятие «зоны ближайшего развития». Смысл его состоит в следующем: ребенок, подражая сверстникам и взрослым, в коллективной деятельности с ними может сделать гораздо больше того, что входит в пределы его собственных возможностей, — и притом сделать с пониманием. То, что ребенок сделает сегодня с помощью других, завтра он сделает самостоятельно. Это «то» и является содержанием зоны ближайшего развития, оно «помогает нам определить завтрашний день ребенка, динамическое состояние его развития, учитывающее не только уже достигнутое, но и находящееся в процессе созревания».

Наиболее полно и последовательно идеи Л. С. Выготского были развиты в рамках теории деятельности А. Н. Леонтьева и его учеников (П. Я. Гальперин, Н. А. Бернштейн, А. В. Запорожец, П. И. Зинченко и др.).

Имеется достаточно оснований считать, что именно синтез идей Л. С. Выготского и А. Н. Леонтьева, блестяще осуществленный в 60-х годах Д. Б. Элькониним и В. В. Давыдовым, позволил сделать тот качественно новый шаг в развитии возрастной психологии, которым явилась концепция (а затем и теория) развивающего обучения, в которой ребенок рассматривается не как объект обучающих воздействий учителя, а как самоизменяющийся субъект учения. Свой развернутый вид концепция приобрела в итоге ряда исследований, осуществленных в 60—80-х годах. Под общим руководством Д. Б. Эльконина и В. В. Давыдова были открыты первые экспериментальные классы в Москве, Харькове, Туле, Красноярске. Несмотря на отсутствие в то время соответствующих учебников и достаточно разработанных учебных и методических пособий, результаты обучения в этих классах показали, что дети с обычными способностями через год-два намного опережали развитие сверстников, обучающихся по традиционным программам.

В конце 80-х годов развернулась интенсивная работа по практической реализации этой концепции в общеобразовательных школах. В настоящее время разработаны и утверждены программы 1—4 классов по системе развивающего обучения (Приказ Министерства образования и науки Украины от 24 июля 2001 года, № 552), издаются учебники и методические пособия, развернута работа по целевой переподготовке учителей, которые будут работать по этим программам. Таким образом, развивающее обучение из научного проекта превращается в реальную действительность сегодняшних школ. В г. Одессе и Одесской области в 14 школах работают классы по системе Д. Б. Эльконина—В. В. Давыдова (г. Одесса — школы: № 8, № 14, № 37, № 89, № 99, № 130; интернат № 2, гимназии: № 6, № 7; частные школы: «Гармония», «Мрія»; в Изма-

ильском районе школы: Каменская, Сафьяновская; в Коминтерновском районе — Крыжановская школа). А это значит, что и отношение учителя к проблеме развивающего обучения из области теоретического интереса переходит в плоскость практических решений: он оказывается перед необходимостью сделать выбор между двумя реально существующими системами обучения.

Конечно, ситуация выбора для творчески работающего учителя не новая. Но обычно ему приходится делать выбор между различными методами, формами и средствами обучения, а на этот раз он оказывается перед более сложным выбором. Авторы системы развивающего обучения предлагают идти принципиально новым путем. Идти ли по нему? На этот вопрос каждый учитель ответит сам. Но чтобы этот ответ не был продиктован слепым следованием моде или, наоборот, только приверженностью традиции, нужно четко знать, что собой представляет развивающее обучение, каковы его принципы.

На основе теории учебной деятельности, являющейся ядром развивающего обучения в системе Д. Б. Эльконина—В. В. Давыдова, построены все основные учебные предметы в начальной школе, которые опираются на следующие принципы.

Принцип поиска. В обучении, организованном в форме учебной деятельности, знания не даются в готовом виде (в виде образцов, правил, алгоритмов). Поиск способа решения новой задачи является мотивационным ядром учебной деятельности, той ценностной установкой учеников, которая складывается в виде формального эффекта обучения как личностно-смысловое образование, основа желания и умения учиться.

Принцип постановки учебной задачи. Необходимость поиска способа решения новой задачи не диктуется требованиями учителя, учебника или программы, она мотивирована для детей внутренней логикой содержания обучения. Когда ученики обнаруживают, что задача не может быть решена теми способами, которыми они уже владеют, они сами заявляют о необходимости поиска новых способов действия. Иными словами, уже начав действовать, уже стремясь получить результат, дети фиксируют невозможность его немедленного достижения и необходимость открытия «чего-то нового». То новое понятие или способ действия, который будет открыт классом под руководством учителя, не возникает для детей случайно; каждое следующее понятие вытекает из предыдущего.

Принцип содержательного обобщения. Учитель направляет поисковые действия детей (их пробы, мнения, предложения, вопросы) не на внешние чувственно-представленные, непосредственно наблюдаемые свойства вещей, а на общий принцип их строения. Раскрывая

этот общий принцип посредством собственных действий, осуществляемых не в словесной, а в предметно-чувственной форме, ребенок тем самым обнаруживает всеобщее основание нового понятия. Обобщение строится не на сравнении ряда объектов, а на преобразовании единичного объекта, которое раскрывает его сущность и поэтому позволяет отождествлять его с целым классом объектов.

Принцип моделирования. Всеобщее отношение, которое дети обнаруживают, преобразуя объект изучения, не обладает чувственной наглядностью, оно нуждается в особом — модельном способе презентации. При этом не всякое изображение можно назвать учебной моделью, а лишь такое, которое фиксирует именно всеобщее отношение некоторого целостного объекта и обеспечивает его дальнейший анализ. Поскольку в учебной модели фиксируется некоторое всеобщее отношение, найденное и выделенное в процессе преобразования условий учебной задачи, то содержание этой модели отображает внутренние особенности объекта, не наблюдаемые непосредственно. Учебная модель, выступая как продукт мыслительного анализа, затем сама может стать особым средством мыслительной деятельности человека.

Принцип движения от общего к частному. Ориентация школьников на всеобщее отношение целостного объекта служит основой формирования у них понятия об исходной «клеточке» этого объекта. Однако адекватность «клеточки» своему объекту обнаруживается тогда, когда из нее выводятся многообразные частные его проявления. Применительно к учебной задаче это означает выведение на ее основе системы различных частных задач, при решении которых школьники конкретизируют ранее найденный общий способ и тем самым конкретизируют и соответствующее ему понятие. Так, например, в начале 1 семестра ребенок 2-го класса, решая задачу по проверке безударных гласных в корне слов, уясняет для себя общий принцип, который в дальнейшем определяет способы проверки всех орфограмм, связанных с обозначением звуков в слабых позициях. И эти способы ребенок сконструирует сам. Это произойдет только в том случае, если ученик действительно осознал общий принцип, по которому решаются орфографические задачи данного класса. А для этого ему надо овладеть звуковым анализом слова, т. е. хорошо усвоить, что звуки чередуются в зависимости от того, в какой позиции они оказываются, что по своим свойствам позиция звука в слове может быть сильной и слабой, что буквой в русском языке обозначается не изолированный звук, а ряд позиционно чередующихся звуков (фонем).

Аналогичная ситуация возникает и при обучении математике. Прежде чем усвоить частные способы сложения, вычитания, умножения и деления однозначных, а затем многозначных

чисел, ребенок совместно с учителем анализирует понятие числа как отношения величин, опираясь на которые, он получает возможность осознанно конструировать способы действий с самыми разными числами (целыми и дробными, положительными и отрицательными).

Принцип соответствия содержания образования и формы взаимодействия. Для того, чтобы дети смогли через собственные поисковые действия открыть новый способ действия, необходимы особые формы организации совместной учебной деятельности класса. Учитель помогает детям формулировать и выдвигать свои предложения, слушать мнения других и учитывать разные точки зрения при построении собственного действия. Организуя групповое взаимодействие, учитель включается в работу группы лишь в случае, если дети сами вовлекают его.

Чтобы учебное сотрудничество складывалось успешно, учитель должен:

1. Формулировать ценность совместного учения: «Мы все делаем вместе: ищем решения, обсуждаем их, помогаем друг другу и спорим».

2. Демонстрировать культурные образцы взаимодействия (предлагать первые правила совместной работы, наращивать навыки сотрудничества).

3. Поощрять пробные действия детей в ситуации поиска новых общих способов действия (усвоение теоретических понятий).

4. Искать способы включения каждого ученика в работу малых групп и в общеклассную дискуссию (подбирать задания, требующие прямого обращения детей друг к другу).

5. Постепенно увеличивать количество, длительность и сложность заданий, которые дети выполняют сообща.

6. Постепенно включать задания, требующие работы вдвоем, а затем в малых группах.

Таким образом, организация поисково-исследовательской совместной деятельности оказывает решающее влияние на развитие коммуникативных навыков. Общение является не дополнением процесса обучения, а его основой. «Размышление вслух поднимает мысль на более высокую ступень ясности, оно более тесно связывает мышление с чувствами, оно организует мысль» (В. В. Давыдов).

Многолетние исследования показали, что в условиях реализации системы развивающего обучения в младшем школьном возрасте формируются такие важные психологические новообразования:

— появляется устойчивый интерес к содержанию знаний, который распространяется на окружающий мир, побуждает ученика к самостоятельному поиску;

— закладываются основы теоретического мышления — способность к планированию своих действий, к анализу общих свойств пред-

мета, к рефлексии способов учебной деятельности;

— раскрываются новые качества личности — способность к диалогической форме взаимодействия, сочувствие, уважение к другой точке зрения как в коллективной учебной деятельности, так и за ее пределами;

— у ребенка формируется адекватная самооценка, которая отображает деятельный образ «Я».

Общими психологическими новообразованиями есть желание и умение учиться, а также формирование системы ценностей личности, главными из которых являются познание и сотрудничество.

Это создает наиболее благоприятные условия для обучения и воспитания в подростковом и юношеском возрасте.

Реализация системы развивающего обучения требует учителя нового типа, главной характеристикой которого является умение организовать самостоятельную исследовательскую деятельность учеников. Такую способность учитель может получить только в условиях понимания психологических основ данной деятельности, что позволяет ему сознательно подойти к конструированию того или иного учебного предмета.

На этапе внедрения системы развивающего обучения в школьную практику необходима переподготовка учителей по данной системе.

Институт усовершенствования учителей начинает переподготовку по системе развивающего обучения. Система дает возможность педагогу овладеть:

— новыми психологическими и методическими знаниями о развитии ребенка;

— принципами построения учебных предметов по системе развивающего обучения;

— способами групповой работы в развивающем обучении, учебной деятельностью по обучению детей математике, русскому, украинскому языкам и другим предметам.

Семинар по системе развивающего обучения будет проводиться в институте усовершенствования учителей в августе 2004 года.

Программа первого семинара:

— психолого-педагогические основы системы развивающего обучения;

— принципы построения учебного предмета;

— содержание и методика преподавания математики, русского, украинского языков в первом полугодии первого класса (1—4).

Обращайтесь по адресу: Михайловская площадь, 17, тел. 25-03-47, 748-85-44.

Литература

1. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. — М.: Интор, 1996.

2. Дусавицкий А. К. $2 \times 2 = X?$ — М.: Инфолайн, 1995.

3. Дусавицкий А. К. Развитие личности в учебной деятельности. — М., 1996.

4. Дусавицкий А. К. О развивающем образовании. — Харьков, 1996.

5. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. — М.: Педагогика, 1989.

Т. Н. ЗАВТУР,

старший преподаватель кафедры педагогики и психологии ООИУУ.

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ЯК НОВА ЯКІСТЬ ОСВІТИ

Освіта — найважливіше із земних благ, якщо вона найвищої якості.

Р. Кіплінг

Сучасний етап навчання в Україні характеризується інтенсивними пошуками нового в теорії та практиці. У зв'язку зі змінами соціального замовлення суспільства по відношенню до школи виникла необхідність формувати особистість, яка схильна до творчості, до усвідомленого самостійного вибору мети своєї діяльності та саморегуляції на шляху досягнення цієї мети. Суспільству потрібна така особистість, яка вміє планувати свою діяльність, добирати засоби для її здійснення та нести відповідальність за результат цієї діяльності.

В цих умовах, як підкреслюється в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, пріоритетом державної політики розвитку освіти є особистісна орієнтація навчання.

Головною умовою особистісно-орієнтованого навчання і виховання є створення таких умов: усвідомлення мети діяльності, моральні цінності, соціальні норми діяльності та поведінки, які сприяють вільному, але водночас і соціально-орієнтованому розвитку особистості.

В умовах суспільства, яке швидко змінюється, треба не нав'язувати особистості шляхи її розвитку, а створювати якомога більше умов і можливостей для її саморозвитку в рамках соціокультурних норм та гуманістичних моральних цінностей.

Метою особистісно-орієнтованого навчання є створення умов для формування особистості учня як суб'єкта педагогічної діяльності, здатного до саморегуляції, оволодіння засобами

навчання, їх вибору та використання в самостійній діяльності.

Особистісно-орієнтоване навчання вимагає формування на підставі вже існуючих форм і методів навчальної діяльності інноваційної системи, в якій змінюється якісний характер висунутих цілей і задач, а також можливості їх вирішення якісно відрізняються у відношенні до традиційної системи.

Приватний навчально-виховний комплекс «Неугомон» має у своєму складі дошкільні групи і загальноосвітню школу I—III ступенів. Навчальний рік складається з двох семестрів, у кожному семестрі є осінні та весняні творчо-оздоровчі тижні для сприяння оздоровленню та творчому розвитку учнів.

У складі дошкільного і шкільного контингенту вихованців є діти, різні за станом здоров'я, рівнем психологічної адаптації в соціумі, різні також за станом загального розвитку та навчальними можливостями.

Тому велика увага приділяється вивченню рівня, з яким прийшла дитина, і плануванню вимог до кінцевого результату навчання та виховання даної особистості.

На це спрямована робота як медичної і психолого-логопедичної служби закладу, так і всього педагогічного колективу.

П'ять разів на рік адміністрація закладу аналізує рівень знань, вмінь та навичок учнів школи і вихованців дошкільних груп, що дає можливість більш ґрунтовно підходити до визначення відповідності знань, вмінь та навичок кожної дитини вимогам навчальних програм. На це спрямовано і використання різнорівневних завдань на уроках, розробка індивідуальних контрольних завдань, індивідуальні і групові консультації з навчальних предметів.

Проведення «парних» уроків, блочна система викладання навчального матеріалу на уроках математики (вчитель Н. С. Войтенко) та використання індивідуальних завдань на уроках англійської мови (вчитель А. А. Котенко) дають відчутні результати.

Використання цілісної системи навчальної діяльності, яка включає і організацію самопідготовки, дає можливість розвантажити дітей і суттєво впливає на стан їх здоров'я і рівень навчальної діяльності.

На розвантаження учнів спрямовані і обов'язкові динамічні паузи після 3 (4) уроків, комплекс вправ до яких розробляє О. В. Свідерська, вчитель з основ здоров'я та фізичного виховання.

Заняття в дошкільних групах проводяться за навчальним планом, складеним відповідно до вимог програми «Малютко», що дає мож-

ливість планомірно переходити від одного виду діяльності до іншого без перевантаження, вирішувати завдання комплексного розвитку інтелектуальних здібностей кожної дитини.

Уроки в 1—11 класах при наявності малої кількості учнів (до 10—12) проводяться практично без домашніх завдань, виділяється час для додаткових індивідуальних занять або консультацій. У залежності від навчальних проблем і задач учитель визначає коло учнів, яким необхідно або які хочуть доопрацювати те чи інше питання теми. Починається довгий і копіткий процес індивідуальної додаткової роботи, без якої ми не вбачаємо помітного результату.

Додаткові індивідуальні завдання (ДІЗ) дозволяють реально реалізовувати принцип двох перемінних Бенджаміна Блума: якщо програми і час їх засвоєння є стандартними, то різноманітність в засобах і мотивації навчання призводить до різних за рівнем результатів навчання.

За такою системою можливо уникнути цього, якщо до першої складової здібностей дитини ми додаємо другу — різницю в часі на засвоєння програми і обсягу педагогічної допомоги, яку одержують різні учні.

При ефективному використанні ДІЗ відкриваються можливості для ліквідації прогалин у знаннях учнів, формування сталої системи знань.

На розвиток інтелектуальних і навчальних здібностей спрямована і система організації літньої навчальної практики учнів, система науково-методичної роботи.

На розкриття якостей особистості направлена і виховна робота. В практику роботи закладу впроваджуються методи виховання за кольором веселки (задачі комплексного виховання на сучасному етапі), система самоврядування: розробка і затвердження законів честі і гідності вихованців НВК «Неугомон» (адаптація особистості в соціумі), вибори мера міста (класу), лідерів класного самоврядування, президента «Неугомона» на альтернативній основі. Учні вчаться дотримуватись слова, даного колективу, виховується почуття відповідальності за інших, розкриваються якості кожної дитини.

Особистісно-орієнтована модель є пріоритетом діяльності нашого закладу в єдиній системі навчання і виховання майбутнього покоління нашої країни.

С. М. ВИШНЕВСЬКИЙ,

директор НВК «Неугомон», м. Одеса.

СИСТЕМА РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНИМИ КАДРАМИ І УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

Лише той метод викладання правильний,
яким задоволені учні.

Л. М. Толстой

У зв'язку зі змінами соціального замовлення суспільства по відношенню до школи виникла необхідність у формуванні особистості, здатної до свідомого самостійного вибору своєї діяльності, яка вміє нести відповідальність за її результат.

Колишні методи та методики, форми роботи з їх інтенсифікацією, диференціацією та іншими формами активізації навчання і виховання не дають бажаних результатів, а нерідко приводять лише до перевантаження дітей, що відбивається на їх фізичному та духовному здоров'ї.

У цих умовах вчителі від ролі розпорядника долі учнів повинні переходити до ролі вимогливого, але зацікавленого помічника.

Вчитель повинен не тільки зрозуміти, але й прийняти головне: в умовах мінливого суспільства не можна нав'язувати особистості, як було раніше, шляхи її розвитку, необхідно створювати найбільш сприятливі умови та можливості для саморозвитку особистості. До тих пір, поки цього не зрозуміє вчитель, не зміниться його мислення, не відбудеться й корінних змін у навчально-виховному процесі.

Робота з майбутніми вчителями повинна починатися у дошкільному навчальному закладі, продовжуватися в школі. Здавалося б, у приватній школі повинні працювати тільки майстри педагогічної праці, але практика доводить інше: необхідна наполеглива, копітка і систематична робота досвідченого методиста з кожним учителем.

Саме індивідуальна методична робота висувається на перший план у загальній системі роботи з педагогічними кадрами.

Таким чином, удосконалення навчально-виховного процесу пов'язане з необхідністю модернізації внутрішньошкільної науково-методичної роботи на інноваційній основі, в першу чергу залучення педагогів до творчої діяльності, формування в них нового розуміння значення педагогічної діяльності в реалізації особистісно-орієнтованого навчання та виховання.

Вчителі нашої школи усвідомили переваги нового методологічного підходу. Метою діяльності школи стало створення умов, які сприяють формуванню особистості з потребами в самореалізації та самовдосконаленні, з гуманістичним світосприйняттям. Досягнення цієї мети зумовило розв'язання цілого комплексу завдань.

Основними з них стали:

— розробка і впровадження ефективних форм, методів, засобів та технологій навчання

і виховання, спрямованих на досягнення загальної мети школи;

— розробка і впровадження необхідних форм і видів розвиваючої діяльності школярів у позаурочний час;

— інтеграція навчальної та виховної роботи у цілісне освітнє середовище.

Провідну роль в реалізації завдань особистісно-орієнтованого навчання відіграють предметні методичні кафедри, які ведуть змістовну роботу з учителями, залучають їх до засвоєння, в першу чергу, навчальних технологій особистісно-орієнтованого навчання.

Так, гуманно-особистісна технологія Ш. Амонашвілі знову викликала надзвичайну цікавість педагогів України. Авторський семінар Ш. Амонашвілі в Києві «Гуманно-особистісне навчання та виховання з глибоким філософським осмисленням ролі і місця вчителя» став безцінним подарунком для освітян. Осмислення, проникнення в суть гуманно-особистісної технології Ш. Амонашвілі стало головним у методичній роботі з вчителями школи незалежно від віку і педагогічного стажу.

Вчитель початкових класів Є. А. Жабко має звання «старший вчитель» не тільки за великий досвід роботи — це вчитель творчий. Вона намагається впроваджувати в роботу з учнями методики і технології талановитих педагогів, в першу чергу — гуманно-особистісну технологію Ш. Амонашвілі.

Поради Ш. Амонашвілі стали головними критеріями в роботі Є. А. Жабко:

— даруй себе дітям;

— думати добре треба про кожну дитину, думка — то її захист;

— спілкуйтеся з дитиною як з дорослою людиною, вважайте її на три-п'ять років старшою;

— смійтеся разом з дітьми, веселіться, грайте;

— учіть дітей будувати свої міста, літати високо;

— навчіться вибачатись перед дитиною;

— пишіть листи батькам з позитивною оцінкою вчинку дитини;

— вводіть на уроках миті мовчання й думання (про себе, про рідних, про добро і зло, вміння відчувати серцем);

— допускайте на уроці помилки. Надайте дітям можливість виявити їх і виправити. Покажуйте за сприяння;

— виявляйте своє оптимістичне ставлення до можливостей учня, особливо, коли його спіткала невдача.

Глибокі, системні знання учнів з математики є результатом впровадження вчителем Н. С. Войтенко елементів технології інтенсифікації навчання на основі схемних та знакових моделей навчального матеріалу, засновником якої є В. Ф. Шаталов, один з початківців педагогіки співробітництва «Учень—вчитель», відзначений нагородою «За збільшення добра на Землі».

Вчителі школи намагаються дотримуватися основних принципів цієї технології, здійснюючи особистісно-орієнтований підхід до учнів.

Технологію комунікативного навчання іншомовній культурі вчитель школи А. А. Котенко враховує в роботі з учнями в системі особистісної орієнтації спілкування, коли успіх одного — це успіх іншого, завдяки чому досягає підвищення зацікавленості дітей, бажання розмовляти, вивчати мову та іншомовну культуру.

Вивчення та втілення інноваційних технологій особистісно-орієнтованого навчання відбувається в загальній системі науково-методичної роботи, в першу чергу, лабораторії педагогічних інновацій.

Крім того, предметні кафедри проводять відповідно до річного плану предметні декади і методичні тижні з колективним визначенням мети безпосереднього виходу на кожного педагога.

Результатом такої діяльності стали цікаві надбання в реалізації завдань особистісно-орієнтованого навчання: опорні конспекти, схеми,

дидактичні матеріали, інструкції до засвоєння програмного матеріалу і оцінювання навчальних досягнень учнів.

Система творчої діяльності педагога спонукає учнів до використання додаткової літератури, націлює на постійне самостійне опанування навчального матеріалу.

Творчими досягненнями педагога обмінюються під час проведення методичних тижнів, оглядів-конкурсів «Вчитель, вихователь року», які вже стали в школі традиційними, Ярмарків педагогічних ідей.

В школі організована робота з молодими і малодосвідченими вчителями. Члени методичної ради, керівники предметних кафедр, ведучі спеціалісти допомагають їм опанувати та впроваджувати методику викладання предмета, проводять індивідуальні співбесіди з питань самоосвіти, ведуть заняття школи «Шлях до майстерності», що забезпечує підготовку вчителів до роботи над проблемною темою школи.

Отже, в школі немає плінності кадрів, створена атмосфера доброзичливості, без напруження підвищується розумова та творча активність членів педагогічного колективу, здатність до пошуку.

Л. П. КУПЧИНОВА,

заступник директора з навчально-методичної роботи НВК «Неугомон», м. Одеса.

МИСТЕЦТВО ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДУХОВНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ

Усі види мистецтв служать найвеличнішому з мистецтв — мистецтву жити на землі.

Б. Брехт

Якщо проаналізувати всі наявні нормативно-правові документи та публікації в періодичних виданнях, що стосуються стратегії і змісту освіти в Україні, перебігу її реформування на сучасному етапі, то стане очевидною гуманітарна домінація.

Разом із посиленням ролі гуманітарної освіти підвищується значення мистецьких дисциплін як її невід'ємної складової.

З іншого боку, дефіцит загальнолюдських духовних цінностей, який відчувається сьогодні серед молоді, та й в усьому суспільстві, неминуче загострює проблему художньо-естетичної освіти і виховання. Адже мистецтво, за певних умов, має унікальні можливості для впливу на особистість. На думку багатьох дослідників — це універсальний засіб формування світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій людини, її духовно-творчого потенціалу, художньо-образного (асоціативного) мислення.

Однак для того, щоб відбулося «привласнення особистістю художніх цінностей», осмислення світу і себе в світі через мистецтво потрібно (за Л. Виготським), щоб естетична сутність творів мистецтва проникла не лише у свідомість учня, а й «торкнулася струн його душі», викликаючи почуттєво-емоційний відгук — катарсис (*грецьк.* — очищення духу).

Ймовірність переживання катарсису збільшується за умови інтеграційного впливу мистецтва на людину, досягнення за рахунок цього «феномена синестезії (від *грецьк.* — одночасне відчуття), що виникає тоді, коли у свідомості людини за наявності взаємодії різного чуттєвого сприймання (наприклад, візуального та слухового, або слухового та кінестетичного) виникають цілісні образи».

Вище зазначене обумовило принципово новий — комплексний підхід до мистецької освіти.

Домінуючими змістовими лініями залишаються музичне та візуальне (образотворче) мистецтво, у зміст яких інтегруються елементи інших змістових ліній, що охоплюють мистецтва синтетичні: театр, хореографію, екранні мистецтва, які сприяють розширенню асоціативних уявлень учнів, поглибленню зв'язків мистецтва з життям..., забезпечують формування основ цілісної, художньої свідомості.

За умови переваги поки що монопредметної моделі мистецької освіти витримати лінію комплексного охоплення учнів мистецтвом можливо лише завдяки співпраці вчителів музики, образотворчого мистецтва, художньої культури, художньої літератури, керівників гуртків естетичного спрямування, тобто всього педагогічного загалу, причетного до художньо-естетичної освіти і виховання дітей та молоді. Така співпраця може здійснюватися (за Л. Масол):

— на підставі спільності духовно-світоглядних тем, що є предметом відображення у мистецтві, як, наприклад, героїко-патріотична тема або народна і т. п.;

— через спільність і подібність художніх понять, універсальність естетичних категорій (ритм, композиція, контраст, нюанс, динаміка тощо);

— через педагогічні технології, в основі яких спільність психологічних закономірностей художнього сприймання (домисел ситуації, добір слів-синонімів, узагальненої назви художнього твору, перевтілення в його героїв чи автора, розповідь про їхні почуття чи думки).

Перенесення акценту з навчального на розвивально-виховний у викладанні мистецьких дисциплін вимагає суттєвого перегляду підходів до всіх структурних елементів діяльності вчителя, а також стратегії педагогічної взаємодії та оцінки праці вчителя і учнів.

Однією з найактуальніших проблем художньо-освітнього процесу є проблема «створення педагогічних умов для розкриття творчого потенціалу учнів».

Під творчістю розуміють діяльність, результатом якої є створення нового, неповторного, оригінального. «Творча діяльність — це природна форма самовираження особистості, виявлення її індивідуальності».

Творчість має місце й там, де людина вносить своє розуміння, по-своєму відтворює, групує вже створене (Л. Виготський).

Для забезпечення органічної єдності навчання і творчості необхідно відокремити те, чому слід навчати, від того, що навчання не підлягає. Вчити треба закономірностям, прийомам, способам дій, якими учні зможуть скористатися у подальшій самостійній творчій діяльності, яка відбудеться, якщо вчитель створить для цього умови.

Як відомо, першою і найголовнішою умовою пробудження творчої активності, її мотиваційною основою є наявність інтересу. Кожному

учневі повинно бути дуже цікаво виконувати те, що пропонує вчитель. Ворог інтересу — одноманітність. Навіть дуже цікаві педагогічні знахідки, методичні та художні прийоми, техніки за умови їх багаторазового повторення знижують інтерес.

Важливе значення має також постановка творчих завдань, створення ситуацій, які пробуджують творчу активність.

До творчості спонукають завдання, звернені до почуттів, тобто емоційно-оцінні. Малюємо не просто, скажімо, дерево, а дерево, яке «замерзло», «заснуло», наприклад, під снігом чи вітром, «зраділо», наприклад, світлу, сонцю, людині. Малюємо добре і зле, радість і печаль і т. п.

Головне — не сюжет. Ставлення автора до того, що відображається на площині чи в об'ємі, у звучанні музики чи танцю — «робота» не стільки руки, скільки серця. Звідси — пошуки засобів виразності, роздуми про те, як найкраще передати той чи інший емоційний стан засобами того чи іншого мистецтва.

Суттєво активізують учнів практично значимі завдання, які дають змогу відчувати себе творцем, автором власноруч створеної корисної (гарної, неповторної, ексклюзивної) речі, яку інші сприймають схвально, з радістю.

Це можуть бути естетично привабливі дарунки, вітальні листівки, стіннівки, ялинкові прикраси, речі для оздоблення інтер'єру, декорації (маски, костюми) для спектаклю та багато іншого.

Навіть один раз відчувати почуття авторства — втілення власних задумів у виразних образах (поетичних, звукоритмічних, колористичних, пластичних), — підштовхує до самостійної творчої роботи.

Важливою умовою для вільного творчого самовираження учня на уроці мистецтва є наявність педагогічної взаємодії, забарвленої позитивними емоційно-естетичними переживаннями, захопленням художньою діяльністю, відчуттям успіху, насолоди навіть від мінімальної самостійної участі на шляху до пізнання мистецтва.

Як бачимо, завдання дуже і дуже непрості. Від учителя вимагається постійна робота над підвищенням рівня своєї кваліфікації у напрямку опанування мовами всієї палітри мистецтв (музики, хореографії, кіно тощо). Потрібно докласти зусиль, аби подолати існуючі стереотипи авторитарної педагогічної практики, підвищити власну «духовну культуру», художню майстерність.

Як зазначено в Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України, «художньо-естетичне виховання — це «мистецтво виховання мистецтвом». Робота педагога у цій царині надзвичайно складна і відповідальна.

Окресливши пріоритетні напрямки змін у викладанні мистецьких дисциплін та глибинні

процеси, що їх обумовлюють, зупинимося на невідкладних організаційних завданнях, вирішення яких, на наш погляд, сприятиме просуванню вперед у напрямках, зазначених вище.

Перш за все, треба переглянути зміст і форми роботи районних методичних об'єднань учителів, які працюють на ниві мистецтва.

Якщо в основі всіх реформацій художньо-естетичної освіти лежить інтеграція мистецтв, то необхідно організаційно об'єднати педагогів. Маються на увазі не тільки вчителі музики та образотворчого мистецтва, але й керівники гуртків естетичного напрямку закладів позашкільної освіти, вчителі початкових класів, вчителі літератури. В окремих питаннях треба вийти за рамки монопредметного об'єднання вчителів і створити, так би мовити, тематичні об'єднання. Йдеться про естетичний всеобуч. Хтось у районі повинен координувати, об'єднувати дії всього педагогічного (і не тільки) загалу, щоб попри кадрові та матеріальні негаразди ввести учнів до світу мистецтва.

В одній із своїх публікацій Л. Масол наводить афоризм «мистецтво — це персональний психотерапевт людини» і далі продовжує: «Якщо полічити, скільки коштів витрачається на лікування дітей-наркоманів та на утримання і перевиховання малолітніх злочинців, то їх вистачило б на влаштування в школах хореографічних залів та кабінетів мистецтв, на придбання найсучаснішої кіноапаратури та іншої відеотехніки, найдорожчих синтезаторів та інших музичних інструментів». Пригадаймо ще: «Скупий двічі платить».

Ми не пропонуємо конкретних моделей та структур щодо об'єднання зусиль. У кожному районі, з огляду на конкретні умови, як-то: наявність фахівців, матеріальної бази, можливостей переміщатися по району, наявності мистецьких осередків, клубів тощо, буде своє рішення. Але очевидно, що усім загалом треба працювати над усуненням художньо-естетичної убогості значної частини наших дітей і молоді.

Грунт, на якому можлива плідна співпраця, є. Це, як ми вже зазначали, спільність тем і психологічних закономірностей художнього сприймання, універсальність естетичних категорій та понять, загальна художньо-образна сутність.

У загальному вигляді це може бути об'єднання із спільною пленарною частиною і подальшою окремою роботою підструктур (секцій), в яких загальні підходи, окреслені спільно, будуть деталізуватися з огляду на специфіку того чи іншого виду мистецтв чи форми навчання, наприклад, позашкільної освіти. Спільно, мабуть, повинні плануватися і провадитися загальнорайонні художньо-естетичні заходи, плануватися так, щоб дійсно охопити дітей району, стати явищем культурного життя молоді. Інтеграція зусиль потрібна не стіль-

ки з метою рівномірного розподілу обов'язків, скільки з метою здійснення поліхудожнього впливу на учня. Прикладом такого заходу може стати відпрацьований в ряді районів, скажімо Київському та Іллічівському м. Одеси, конкурс «Міс району».

Дівчата демонструють не лише природну вроду, а й уміння та фантазію, художній смак, адже один із костюмів має бути виготовлений власноруч із нетрадиційних матеріалів. У хід йдуть целофанові кульки, пластикові пляшки, газети, магнітофонні плівки, канати і ще багато чого. Зрозуміло, що над виготовленням такого дива працюють інколи всім класом. Є місце і вчителям праці, і вчителям образотворчого мистецтва, і вчителям музики. Створюється ж образ! До нього потрібне й відповідне музичне тло. Координаторами-консультантами всього цього процесу у названих районах стали працівники позашкільних закладів, серед яких багато фахівців та аматорів щодо організації колективної творчої діяльності учнів.

Але є й такі приклади, коли конкурс з такою ж назвою став антиестетичним вульгаризованим явищем. Не став процес його підготовки колективною художньо-творчою дією, в якій співпрацювали б на ґрунті мистецтва учні і вчителі; не оцінювався кожен крок творення образу конкурсанта з позицій естетичної звершеності, яка можлива лише за умови гармонійного поєднання кольору, звуку, пластики, що доповнюють та опромінюють природну вроду і чистоту.

Багато художньо-естетичних явищ стає надбанням лише учнів однієї школи, або лише мешканців районного центру. Але по-справжньому відчутти себе творцем, автором можна лише за наявності глядачів, слухачів, словом, тих, для кого, власне, і творить митець (нехай поки що доступними його віку засобами).

Районні фестивалі і конкурси дитячого малюнка, декоративно-ужиткових творів стали вже системою. Ці потужні художньо-естетичні заходи надають учням суттєві можливості у визначенні власного поля художньої діяльності. Але значна частина їхнього виховного та освітнього потенціалу не використовується.

Чому б з кращих експонатів не зробити пересувну виставку, належним чином обставлену (повідомлення у місцевій пресі, радіо, відгуки і т. ін.)? Нехай про досягнення учнів-художників, учнів-майстрів дізнається більше однолітків, у певній частині яких обов'язково виникне бажання наслідувати, творити, розповідати про свої почуття засобами мистецтва.

Чому б з кращих експонатів не створити музеї дитячої художньої творчості, де були б відділи не тільки візуальних мистецтв з оригіналами та фотоекспозиціями, а й фоно-відеозаписами кращих концертних номерів?

А хіба не підвищить авторитет учителя його публічний виступ (персональна виставка, кон-

церт тощо)? І хіба це не справить виховного впливу на учнів?

Звичайно, все вище зазначене, можливе за умови наявності художньо-естетичної культури, фахових знань в організаторів. «Нейтральних щодо естетичних категорій» заходів немає і бути не може, кожна наша дія несе заряд естетичного або антиестетичного впливу, оскільки спрямована на збудження емоцій, почуттів.

Література

1. *Антипова Н. Е.* Психологические особенности художественного сознания личности. — Минск: БГПУ, 2002.
2. *Выготский Л. С.* Психология искусства. — М.: Педагогика, 1987.
3. *Горбенко С.* Гуманізація художньої освіти // Мистецтво та освіта. — 2002. — № 2.
4. *Державний стандарт* початкової загальної освіти // Початкова школа. — 2001. — № 1.

5. *Державний стандарт* початкової загальної освіти. «Естетична культура» (Проект) // Освіта України. — 2003. — № 1—2.

6. *Масол Л.* Реформування змісту мистецької освіти у 12-річній школі // Педагогічна газета. — 2002. — № 10—11 (99—100).

7. *Масол Л.* Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах // Шкільний світ. — 2002. — № 9 (137).

8. *Масол Л.* Нові обрії мистецької педагогіки // Вересень. — 2002. — № 2—3 (20—21).

9. *Масол Л.* Художественное образование в Украине // Искусство в школе. — 2003. — № 1.

10. *Про вивчення предметів* художньо-естетичного циклу // Мистецтво та освіта. — 2001, 2002, 2003. — № 3.

11. *Полуянов Ю.* Единство учения и творчества на занятиях изобразительным искусством // Искусство в школе. — 2003. — № 1.

12. *Сучасні шкільні технології.* — К.: Ред. загальнопед. газ., 2004.

Л. В. ВОВК,

ст. викладач кафедри педагогіки і психології ООІУВ.

РОЛЬ КОЛЕКТИВУ У ФОРМУВАННІ ГУМАНІСТИЧНИХ ВІДНОСИН

При вивченні проблеми формування гуманістичних відносин у колективі, а також ролі колективу в цьому процесі, ми виходили з того, що взаємовідношення між учнями в класному колективі варто розглядати як цілісну систему зі своєю внутрішньою структурою і динамікою розвитку.

Діти приходять до школи з уже визначеними моральними уявленнями, які склалися в родині, дошкільних установах, під впливом соціального оточення. У кожної дитини в результаті попереднього виховання сформувалися певні навички гуманного поведіння (чи протилежні їм), якості, необхідні для гуманістичних відносин.

Дитина входить у розгалужену систему колективних відносин у родині, школі, позашкільній установі, за місцем проживання і т. д. Своєрідність його положення в рамках кожного з цих колективів у значній мірі визначається його соціальною роллю, реалізованою в даному колективі. У колективі школи — це роль учня. Для дитини шкільного віку вона особливо важлива, тому що суспільство покладає на нього відповідальний обов'язок — учитися. Школа стає центром життя дитини, сферою його соціально корисного самоствердження. Реалізуючи роль школяра, дитина розвивається в першу чергу як людина суспільна. Установка на школу, сформована родиною, включення в систему шкільних відносин впливає на дитину. Свою позицію школяра дитина реалізує головним чином через систему відносин, що складаються в класному колективі.

Однак поступово дитина включається в більш широке коло відносин.

Входження в систему колективних відносин — складний, нерідко суперечливий процес. Ефективність його залежить не тільки від соціальних, але й психологічних і біологічних характеристик дитини, стану здоров'я, зовнішньої привабливості.

Положення школяра в системі відносин того чи іншого колективу істотно залежить від індивідуального соціального досвіду, отриманого в минулому. Цей досвід, придбаний у родині, дитячому саду, у спілкуванні за місцем проживання, визначає характер суджень, систему ціннісних орієнтацій, лінію поведінки і може відповідати або не відповідати судженням, цінностям і традиціям поведінки, які склалися у тому колективі, членом якого дитина стає. Там, де він відповідає, включення школяра в систему сформованих відносин, природно, полегшується. У тих випадках, коли досвід дитини бідніше, ніж досвід соціального життя колективу, їй буде важко встановити відносини з товаришами. Особливо складним виявляється положення, коли індивідуальний соціальний досвід суперечить нормам і цінностям, прийнятим у даному колективі. При цьому зіткнення протилежних ціннісних орієнтацій, ліній поведінки може виражатися по-різному. Дитина під впливом сформованих у колективі відносин вносить корективи у свої уявлення про добро і зло, гарне і погане. Його судження зближуються із судженнями однолітків, вчинки починають відповідати нормам, прийнятим у колективі.

Включення школяра в систему колективних відносин не обов'язково пов'язано з коректуванням сформованого соціального досвіду, що може виявитися з тих чи інших причин — яскравості особистісних якостей, незвичайності школяра, оригінальності його суджень і вчинків — привабливих в очах товаришів. У такому випадку коректуванню піддається соціальний досвід колективу, що може привести або до його збагачення, або до його пояснення.

Входження учня в систему сформованих у колективі відносин може бути пов'язано і з пристосуванням його до колективу, до його норм і цінностей. У цьому випадку учень лише зовні сприймає норми і цінності колективу: висловлює ті судження, що від нього чекають товариші, поводить себе в різних ситуаціях так, як прийнято в колективі. Однак поза колективом він думає інакше, орієнтуючись на раніше сформований у нього соціальний досвід. Таке становище може бути тимчасовим, перехідним: за зовнішнім засвоєнням норм колективного життя настає внутрішня переорієнтація. Але воно може і «законсервуватися». Це відбувається тоді, коли уявлення дитини, які склалися раніше, одержують постійне «підкріплення» в інших колективах і спільнотах, членом яких він є.

Дослідження неофіційних відносин дітей шкільного віку (А. В. Кричук [49], Я. Л. Коломинський [53], І. С. Кон [58], А. В. Мудрик [75]) показали, що досить велика кількість дітей займає положення, яке вимагає педагогічного коректування. Положення дитини в системі колективних відносин залежить від його психологічних особливостей — емоційності, волі, товариськості, оптимізму, гумору, від уважного ставлення до товаришів.

Положення дитини в системі офіційних і неофіційних відносин взаємозалежне, однак, взаємозв'язок цей не однозначний. Так, у молодших класах у дитини, яка одержала «відповідальну посаду» в колективі, як правило, відразу ж підвищується статус, у середніх і старших класах такої залежності не спостерігається.

Статус дитини в колективі істотно залежить і від того, як ставляться до неї дорослі: вчитель, вихователь, класний керівник. В одних випадках це відношення може поліпшити положення школяра, в інших — погіршити. Якоюсь мірою це залежить від віку дітей у молодших класах, наприклад, похвала вчителя, як правило, веде до підвищення статусу дитини в колективі, у середніх — часом недолюблюють саме тих, яких дорослі хвалять і ставлять за приклад іншим.

Кожний учень, як правило, є об'єктом і суб'єктом виборчих відносин: з кимось з однокласників його зв'язують узи дружби, комусь він симпатизує; хтось симпатизує йому. Ці стосунки виникають, чи розвиваються і зника-

ють під впливом офіційних і неофіційних відносин.

Відтинки міжособистісних виборчих відносин, що зв'язують окремих членів того чи іншого колективу, різноманітні. Різноманітні й ролі, які реалізують діти. Це приятелі, друзі, закохані, суперники та ін. Реалізація цих ролей веде до утворення приятельських і дружніх мікрогруп.

Положення окремих школярів у таких групах неоднакове. У приятельській групі це може бути положення лідера — найбільш поважаемого однолітка, до думки якого прислухаються, якому намагаються наслідувати, чи положення члена групи, який не користується популярністю в товаришів, але який усіма силами намагається завоювати їхню довіру. Між цими положеннями може бути ціла палітра позицій. Положення дитини в системі приятельських і дружніх відносин, як і в системі більш широких відносин колективу, не завжди може бути сприятливим. Воно визначається насамперед соціальною спрямованістю діяльності і спілкування групи, прийнятими в ній моральними нормами, її ціннісними орієнтаціями, атмосферою захищеності в ній особистості. У дружньому колективі положення дітей в рамках приятельських і дружніх мікрогруп найбільш сприятливе.

Входження дитини в багатоаспектну систему відносин, що складається в тому чи іншому колективі, — складний і нерідко суперечливий процес, який вимагає педагогічного коректування, а саме: цілеспрямованого виховання в школярів культури особистісного сприйняття один одного, організації індивідуальної допомоги школярам у процесі самопізнання, саморегуляції поведінки і соціально корисного самоствердження в колективі.

Відносини «вчитель—учень» і «вчитель—учнівський колектив» — взаємозалежні. Впливаючи на одного учня — члена учнівського колективу, вчитель опосередковано і неминуче впливає на весь учнівський колектив, і навпаки. Однак необхідний також і безпосередній вплив вчителя на учнівський колектив. Колектив — фактор гуманістичного виховання, який по силі впливу на учнів у ряді випадків навіть перевершує вплив учителя. Колектив — найважливіший фактор формування гуманістичних відносин Розуміння і підтримка вчителя учнівського колективу, сприяє його розвитку, зміцнює гуманістичний початок свідомості в поведженні учнів. Звідси впливає вимога — поважливе ставлення вчителя до учнівського колективу.

Якщо учнівський колектив є союзником (а не супротивником) учителя, то він важливий фактор виховання. Але союзником він не може стати автоматично, цього варто домагатися системою правильно спрямованих відносин між учителем і учнями, у тому числі і поважливим відношенням вчителя до колективу. А поважати учнівський колектив означає:

— вміти бачити й об'єктивно оцінювати рівень розвитку учнівського колективу;

— вміти визнавати і цінувати думку учнівського колективу, не допускати його ігнорування;

— бути непримиренним до помилкових форм дружби, проявів егоїзму, лицемірства і неправди.

Наш досвід показав, що колектив учнів стає дієвим фактором формування гуманістичних відносин у тому випадку, якщо в класі панують відношення до людини як найвищої цінності, рівноправність усіх членів колективу, непримиренність до антигуманних вчинків.

Учитель і учень, учні між собою, педагог і студент вузу, студенти між собою, викладачі між собою відносяться один до одного не тільки як виконавці офіційних ролей, але й як людина до людини, як особистість до особистості. Вони можуть відчувати один до одного більшу чи меншу симпатію, можуть ставитися один до одного недоброзичливо. Ці відносини одержали назву міжособистісних відносин. Виникають ці відносини не по розпорядженню, а в процесі повсякденного спілкування. Звичайно, ділові стосунки є ведучими, визначальними. Але взаємозв'язки ділових і особистих стосунків не прості. Тут можливі гармонія і протиріччя. Якщо викладачі, які співробітничать між собою, відчувають один до одного позитивні почуття, це допомагає їм у роботі, і навпаки, якщо відносини між ними конфліктні, напружені, то від цього в першу чергу страждає справа. Різним може бути і положення однієї особистості в двох системах відносин. Тут також можуть бути суперечливі ситуації. Так, людина, яка офіційно виконує роль керівника групи, може користуватися симпатією багатьох членів групи. У цьому випадку соціальна роль керівника і положення в системі особистих відносин збігаються. Якщо ж його багато хто не любить, відчуває до нього антипатію, роль і положення виявляються в протиріччі, і це може негативно позначитися на діяльності групи.

Крім офіційної, дитячому колективу притаманна і неофіційна структура, яка утворюється в процесі його спонтанного розвитку. Спільна діяльність зближує дітей, породжує цілу гаму міжособистісних зв'язків. Почуття симпатії, спільність захоплень, близькість характерів, викликають потребу в спілкуванні, породжують міжособистісні емоційно-психологічні відносини. Ці відносини іноді нестійкі, а іноді дуже стабільні.

Вони можуть носити гуманістичний характер, сприяти розвитку особистості. Однак гуманізм емоційно-психологічних відносин у дитячому колективі — явище яке не виникає саме по собі. Він цілеспрямовано культивується дорослими, педагогами через відповідну організацію діяльності (взаємодопомога, шефство, турбота про тих, хто попав у біду) і непрямий вплив на сферу вільного спілкування.

Література

1. Кичук Н. В. От творчества учителя к творчеству ученика. — Измаил, 1992. — 97 с.
2. Кон И. С. Открытие «Я». — М.: Политиздат, 1978. — 336 с.
3. Кон И. С. Социология личности. — М., 1987. — 368 с.
4. Кон И. С. Этнография детства: Историографический очерк // Этнография детства. — М.: Наука, 1983. — С. 9—50.
5. Коломинский Я. Л. Психология детского коллектива: система личных взаимоотношений. — Минск, 1989. — С. 239, 42.
6. Коломинский Я. Л. Психология личности и взаимоотношений в детском коллективе. — Минск, 1969. — 160 с.
7. Коломинский Я. С. Психология взаимоотношений в малых группах. — Минск, 2000. — 432 с.
8. Мудрик А. В. Общение как фактор воспитания школьников: Автореф. дис. ... д-р наук. — Л., 1981. — 80 с.

І. В. БУЖИНА,

кандидат педагогічних наук, доцент Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ (Из опыта работы лицея «Черноморский» г. Одессы)

В течение последних десяти лет наблюдается настоящий ажиотаж, связанный с поиском новых подходов в обучении и воспитании.

Один из подходов, который вызывает особый интерес, получил название личностно-ориентированное обучение. Однако, как это часто бывает, новая идея совершенно не нова. «Ни один ум не бывает тождественным другому, и никогда одни и те же причины не вызывают в разных умах одинаковых последствий», — писала Ж. Санд. Суть личностно-ориентированного подхода в том, что ученик рассматривает

ся как субъект обучения, развитие личности — как цель образования. Личностно-ориентированная технология — это такой способ организации процесса обучения, который «запускает» внутренние механизмы развития личности, способствует вовлечению самого ученика непосредственно в процесс его развития, а как катализатор принимается стремление каждой личности к самореализации.

В лицее «Черноморский» г. Одессы реализация личностно-ориентированного подхода осуществляется в рамках работы над кон-

кретными программами: «Дифференцированное обучение» (2000—2003); «Сотворчество учителя и ученика как залог успеха в обучении и воспитании» (2003—2005). В лицее проводятся семинары, мастер-классы, которые помогают педагогам реализовать личностно-ориентированное обучение: «Развитие творческих способностей учеников на основе использования нестандартных форм организации познавательной деятельности», «Творческое сотрудничество учителя и ученика — это инициатива, свобода выбора и самореализация» и др.

Одним из главных принципов личностно-ориентированного обучения является адаптация образовательных методик к потребностям и способностям учеников, а также адаптация учеников к нормам и требованиям социума (в том числе школы, родителей и т. д.). Узнать личностные особенности ребят учителям лицея помогает психолог. Время, необходимое для обдумывания вопроса, уровень тревожности, способность удерживать внимание, реакция на критику, уровень самооценки — педагогу необходимо учитывать все эти компоненты личностной характеристики ученика на уроке и во внеклассной работе. Целью и смыслом является помощь ребенку в развитии чувства состоятельности и успешности как в учебе, так и в умении общаться (со взрослыми, с ровесниками). Результатом совместной работы психолога и учителей стало осознание необходимости использования дифференцированных заданий, практика индивидуальных консультаций, изменение стратегии проведения воспитательных бесед. Опыт лицея показывает, что наблюдения и исследования психолога, направленные на изучение каждого конкретного ребенка — обязательная составная реализации на практике личностно-ориентированного подхода в обучении.

Осознание ребенком своего Я и самореализация — вот что стоит в центре технологии личностно-ориентированного образования. «Зажечь, как факел, а не наполнить, как сосуд» — этот принцип является основополагающим во взаимоотношениях учитель-ученик и важным направлением работы педагогического коллектива лицея «Черноморский». Мотивация, воспитание стремления к творчеству, создание учебных ситуаций, в которых ребята направляются на поиск собственных решений — такова область исследований и поисков учителей. Важно, чтобы ребенок видел цель своей уче-

бы, понимал необходимость достижения этой цели, чувствовал радость и гордость за свои свершения. От плодотворного взаимодействия учителя и ученика на уроке — до создания совместных проектов, выходящих за рамки школьной программы, — такой путь был опробован в лицее и стал постоянной практикой. В лицее издаются два журнала — на английском и русском языке, проводятся занятия с одаренными ребятами. Результаты совместной работы учеников и учителей демонстрируются на уникальной научной ярмарке, которая ежегодно проводится в лицее.

Двигаться по направлению в неизвестность сложно, поэтому для воплощения принципов личностно-ориентированного обучения необходимо определить, какие качества являются приоритетными в развитии личности, какие аспекты должны быть затронуты в процессе воспитания и обучения. В лицее «Черноморский» разработана модель личности ученика, которая и обуславливает использование методов и форм работы в учебном заведении. В нее входят такие характеристики, как:

— умение ставить задачи, прилагать усилия для их воплощения;

— самостоятельность;

— ответственность;

— самодисциплина;

— умение находить нестандартные решения, творчески мыслить;

— любознательность и стремление к знаниям;

— умение анализировать жизненные ситуации, свои ошибки, свои недостатки и преимущества;

— способность к сопереживанию, милосердию;

— терпимость, толерантность;

— способность к сотрудничеству.

«Если педагогика хочет воспитывать человека во всех отношениях, то она должна, прежде всего, познать его во всех отношениях», — писал К. Д. Ушинский. Воспитать индивидуальность, но не индивидуалиста, увидеть то, что делает конкретного ребенка уникальным и важным для мироздания, научить его замечать это в других — такова цель личностно-ориентированного обучения.

В. В. ВЛАДИМИРОВА,

учительница английского языка лицея «Черноморский», г. Одесса.

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСТО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ХІМІЇ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Ідея особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі стала визначальним фактором та умовою для

його гуманізації і демократизації, для відродження культурно-творчої функції національної школи. Саме в ній можна побачити нові мож-

ливості для максимального розвитку дітей з різним рівнем здібностей.

Однак для цього слід подолати застарілі педагогічні стереотипи єдиної для всіх середньої загальноосвітньої школи, єдиного змісту освіти, тобто єдиних програм, підручників, систем методичного забезпечення, форм контролю за рівнем знань і т. д.

Особистісно-орієнтоване навчання — це множинність та варіативність індивідуальних і колективних підходів загальної освіти. Воно створює сприятливі умови для індивідуалізації навчання, професійної орієнтації учнів та осмисленого вибору ними життєвого шляху. Особистісно-орієнтоване навчання передбачає відкритість змісту освіти, різноманітність навчального матеріалу, посібників, форм і методів навчальної роботи, контролю знань, широке врахування національної та регіональної специфіки в роботі шкіл.

Особистісно-орієнтоване навчання в усіх своїх різноманітних проявах повинно стати засобом для досягнення всіма учнями як мінімум базового рівня освіти, необхідного для наступного свідомого вибору ними професії або сфери діяльності. Його слід розглядати як спосіб охоплення молоді знаннями з максимальним урахуванням індивідуальних особливостей, уподобань і здібностей.

Соціальна необхідність особистісно-орієнтованого навчання викликана прагненням до найбільш повного і раціонального використання можливостей кожної особистості, демократизацією суспільства і суспільного життя, що в свою чергу передбачає демократизацію школи і гуманізацію навчання в ній.

У зв'язку з введенням 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень відпала, нарешті, необхідність вимагати «якісного засвоєння» усього досліджуваного матеріалу, необхідність «заликування» школярів тим, що вони можуть не одержати документи про освіту, залишитися на повторний курс і т. д.

Проблема особистісно-орієнтованого підходу до навчання актуальна саме для циклу природничо-математичних предметів: якщо грамотно писати і висловлювати свої думки зобов'язана кожна інтелегентна людина, то, скажемо, хімію або фізику знати на високому рівні зовсім не обов'язково кожному. Цілком достатнім для культурної людини є наявність загальних уявлень про природничо-наукову картину світу.

Тому сьогодні ідея профільного навчання як ідея, що нерозривно пов'язана з особистісною орієнтацією, є актуальною.

Поговоримо про профільне навчання, зокрема про профільне навчання хімії в школах нового типу: гімназіях, ліцеях.

Здавалося б: дитина схильна до даного циклу наук, нею обраний хімічний профіль, у чому ж проблема?

Як показує мій багаторічний досвід учителя, навіть серед дітей у профільних школах існують істотні розходження як у швидкості засвоєння матеріалу, логічному й образному мисленні, так і в працездатності, умінні зосередитися, умінні переборювати труднощі. Тому навіть у профільній школі, у навчальних закладах для обдарованих дітей необхідний індивідуальний підхід, орієнтований саме на конкретну особистість.

Як же реалізувати індивідуальний підхід до кожної дитини?

Хочу зупинитися на своєму баченні розв'язування двох аспектів цієї проблеми: контроль знань і домашні завдання в системі особистісно-орієнтованого навчання хімії.

Про різні форми контролю знань зараз пишеться і говориться дуже багато. У даний час публікується величезна кількість дидактичних матеріалів, в яких підхід до оцінювання абсолютно різний.

Докладний аналіз існуючих підходів до складання дидактичного матеріалу описаний в [1].

Якщо повторитися коротко, то в деяких з них реалізований принцип «об'язаловки»: в одних для одержання 12 балів учень повинний виконати завдання всіх рівнів, причому, завдання об'ємні і часто за структурою завдання різних рівнів дублюють один одного, інші взагалі не розділені на рівні: передбачається, що учень, виконавши всі завдання (з яких є і більш прості, і більш складні), може одержати 12 балів.

Найбільш негуманним, як показала власна практика, є підхід до складання завдань таким чином, щоб учень сам обирав рівень варіанта роботи, де всі завдання приблизно однакової складності, але перший рівень за 3—4 завдання дає 3 бали, а четвертий, за ті ж 3—4 завдання — 12. Учень, особливо 8 або 9 класу, ще не в змозі зорієнтуватися у своїх можливостях і найчастіше обирає варіант на 9 або 12 балів. Зробити його, у більшості випадків, не може, одержує погану оцінку, хоча міг би одержати й кращу, вибравши завдання відповідно до своїх можливостей.

Більш демократичні, на мою думку, матеріали, в яких кожне із завдань складається з 3—4 однотипних, але різного рівня складності (3—4 рівня). Наприклад, якщо завдання 4 — це задача, то на 1 бал — одноходова задача, на 2 — двоходова, на 3 — комбінована, на 4 — нестандартні, що вимагають творчого підходу. У рамках кожного із завдань учень обирає посильне. Наприклад, зробивши 3-бальний ланцюжок і відповівши на 2-х бальне теоретичне питання, він може розв'язати тільки 1-бальну задачу. Його оцінка при цьому, зрозуміло, буде нижче, ніж максимальна, але вище, ніж, якби він взяв окремих варіант на 3 бали. На жаль, таких матеріалів мало.

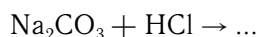
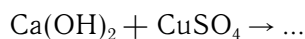
Наведу декілька авторських варіантів завдань для тематичних заліків, складених за вказаною методикою для класів з профільним і поглибленим вивченням хімії.

Узагальнення знань з курсу загальної та неорганічної хімії

Варіант 1

1. Хімічні перетворення

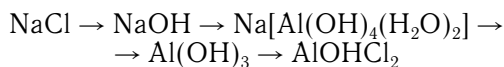
I рівень (1 бал). Закінчити рівняння наведених реакцій. Складіть рівняння в молекулярному та іонному вигляді:

II рівень (2 бали). Здійсніть перетворення. Складіть рівняння в молекулярному і, де можливо, в іонному вигляді, вкажіть умови їх перебігу:

Сірка \rightarrow ферум (II) сульфід \rightarrow ферум (III) оксид \rightarrow ферум (III) сульфат \rightarrow ферум (III) гідроксид.

III рівень (3 бали). Здійсніть перетворення. Складіть рівняння в молекулярному і, де можливо, в іонному вигляді, вкажіть умови їх перебігу.

IV рівень (4 бали). Здійсніть перетворення. Складіть рівняння в молекулярному і, де можливо, в іонному вигляді, вкажіть умови їх перебігу.

Кальцій фосфат \rightarrow тетрафосфор \rightarrow фосфін \rightarrow ортофосфатна кислота \rightarrow кальцій дігідрогенфосфат

2. Розрахункові задачі

I рівень (1 бал). Визначити масу осаду, який утворюється при взаємодії розчину, що містить 10,6 г натрій карбонату з надлишком розчину кальцій хлориду.

II рівень (2 бали). До розчину, що містить 4,59 г хлориду деякого елемента ІА групи Періодичної системи елементів, додали надлишок розчину аргентум нітрату. Маса осаду, що отримали, склала 11,86 г. Назвати елемент.

III рівень (3 бали). До розчину масою 100 г з масовою часткою гідроген хлориду 20% додали 100 г розчину натрій карбонату. Після цього для повної нейтралізації розчину було потрібно 50 мл з масовою часткою натрій

гідроксиду 2,5% (густина розчину 1,03 г/мл). Визначити масову частку натрій карбонату у вихідному розчині.

IV рівень (4 бали). Змішали розчин, що містить суміш калій і натрій хлоридів масою 5,0 г, з розчином, що містить 33,2 г аргентум нітрату. Осад відфільтрували, а у розчин опустили мідну пластинку масою 6,0 г, яку витримали в ньому протягом часу, необхідного для повного протікання реакції. У результаті маса пластинки зросла до 8,54 г. Визначити склад вихідної суміші.

3. Уявний експеримент

I рівень (1 бал). До розчину, який містить хлоридну кислоту, додали розчин метилового оранжевого, а потім, по краплях, розчин натрій карбонату. Описати, що буде відбуватись при цьому. Скласти рівняння проведеної реакції.

II рівень (2 бали). У трьох склянках без етикеток знаходяться тверді зневоднені речовини: пірит, натрій хлорид, купрум (II) сульфат. Запропонуйте методику їх розпізнавання. Де можливо, підтвердіть це рівняннями хімічних реакцій.

III рівень (3 бали). У трьох пробірках без етикеток знаходяться розчини натрій нітрату, кальцій хлориду і аргентум нітрату. У вашому розпорядженні є тільки індикатор. Запропонуйте найбільш економну методику розпізнавання цих речовин. Підтвердіть ваші дії рівняннями хімічних реакцій.

IV рівень (4 бали). У чотирьох пробірках без етикеток знаходяться розчини калій йодиду, плюмбум (II) нітрату, калій нітрату і калій гідроксиду. Не користуючись іншими реактивами, запропонуйте методику розпізнавання цих речовин. Підтвердіть ваші дії рівняннями хімічних реакцій.

Підсумковий тематичний залік (8-й клас)

Варіант 1

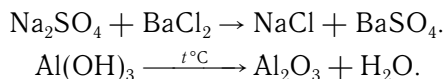
1. (до 4 балів)

Є речовини: купрум (II) сульфат, калій гідроксид, барій хлорид, хлоридна кислота, цинк. Між якими із названих речовин можливі хімічні реакції? Скласти відповідні рівняння реакцій.

2. Хімічні перетворення

I рівень (1 бал). За вказаними схемами скласти рівняння реакцій. Вказати тип хіміч-

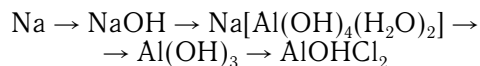
ної реакції:

II рівень (2 бали). Скласти рівняння реакцій і вказати їх тип (за числом вихідних і кінцевих речовин):

- $\text{H}_2 + \text{O}_2 \rightarrow \dots$;
- $\text{HgO} \rightarrow \dots$;
- $\text{Cu} + \text{FeSO}_4 \rightarrow \dots$;
- $\text{Al}_2\text{O}_3 + \text{HCl} \rightarrow \dots$

III рівень (3 бали). Здійснити перетворення. Скласти рівняння відповідних реакцій.

IV рівень (4 бали). Визначити невідомі речовини, якщо відомо, що вони вступають у реакції, які описуються схемами:

- $\text{Zn} + \text{A} + \text{Q} \rightarrow \text{Na}_2[\text{Zn}(\text{OH})_4] + \text{H}_2\uparrow$;
- $\text{H}_2 + \text{X} \xrightarrow{h\nu} \text{M}$;
- $\text{M} + \text{A} \rightarrow \text{NaCl} + \text{Q}$;
- $\text{X} + \text{Q} \rightarrow \text{M} + \text{O}_2$.

За наведеними схемами скласти рівняння реакцій, вказати тип кожної з них.

3. Розрахункові задачі

I рівень (бал). Який об'єм кисню (н. у.) прореагував із залізом, якщо при цьому був отриманий ферум (III) оксид масою 32 г?

II рівень (2 бали). При прожарюванні вапняку масою 500 г виділилось 89,6 л вуглекислого газу (н. у.). Визначити масову частку кальцій карбонату у вапняку цього зразка.

III рівень (3 бали). З кожної тонни мідної руди, що містить 80% пустої породи, виплавляють 2 кг міді. Визначити масову частку виходу міді від теоретично можливого, якщо мідь міститься в руді у вигляді малахіту $\text{Cu}_2\text{CO}_3(\text{OH})_2$.

4. Уявний експеримент

I рівень (1 бал). До розчину, що містить натрій гідроксид, додали розчин фенолфталеїну, а потім по краплях розчин сульфатної кислоти. Опишіть, що буде відбуватись при цьому. Складіть рівняння проведеної реакції.

II рівень (2 бали). У трьох склянках без етикеток знаходяться тверді речовини: калій гідроксид, ферум (II) хлорид, купрум (II) оксид. Запропонуйте методику їх розпізнавання. Де можливо, підтвердіть це рівняннями хімічних реакцій.

III рівень (3 бали). У трьох пробірках без етикеток знаходяться розчини натрій карбона-

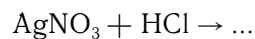
ту, натрій хлориду і алюміній нітриту. У вашому розпорядженні є тільки індикатор. Запропонуйте найбільш економну методику розпізнавання цих речовин. Підтвердіть ваші дії рівняннями хімічних реакцій.

IV рівень (4 бали). У чотирьох пробірках без етикеток знаходяться дуже розведені (до знебарвлення) розчини калій роданіду, ферум (III) хлориду, калій хлориду і калій гідроксиду. Не користуючись іншими реактивами, запропонуйте методику розпізнавання цих речовин. Підтвердіть ваші дії рівняннями хімічних реакцій.

Варіант 2

1. Хімічні перетворення

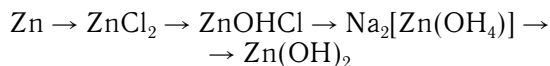
I рівень (1 бал). Закінчити рівняння наведених реакцій. Скласти рівняння в молекулярному та іонному вигляді:

II рівень (2 бали). Здійснити перетворення. Скласти рівняння в молекулярному і, де можливо, в іонному вигляді, вказати умови їх перебігу.

Калій \rightarrow калій надпероксид \rightarrow калій гідроксид \rightarrow калій нітрат \rightarrow калій нітрит.

III рівень (3 бали). Здійснити перетворення. Скласти рівняння в молекулярному і, де можливо, в іонному вигляді, вказати умови їх перебігу.

IV рівень (4 бали). Здійснити перетворення. Скласти рівняння в молекулярному і, де можливо, в іонному вигляді, вказати умови їх перебігу:

Сірководень \rightarrow сірка \rightarrow натрій сульфід \rightarrow \rightarrow сульфур (IV) оксид \rightarrow сульфатна кислота.

2. Розрахункові задачі

I рівень (1 бал). Обчислити об'єм газу, який утвориться при взаємодії розчину, що містить 73 г хлоридної кислоти з надлишком магній карбонату.

II рівень (2 бали). Кусок мідного дроту масою 20,48 г деякий час витримували в розчині меркурій (II) нітрату, після чого маса дроту зросла до 26,84 г. Обчислити масу міді, що вступила в реакцію.

III рівень (3 бали). Невідомий метал масою 1,3 г обробили надлишком дуже розведе-

ного розчину нітратної кислоти. До отриманого розчину додали надлишок розчину лугу і прокип'ятили. При цьому виділилося 112 мл газу (за н. у.) з характерним різким запахом. Який метал розчинили в нітратній кислоті?

IV рівень (4 бали). Газова суміш складається з двох оксидів, що містять відповідно 57,14 і 53,83% кисню за масою. Густина оксидів за повітрям дорівнює 0,9655 і 1,034. Густина газової суміші за воднем дорівнює 14,5. Які оксиди входять до складу суміші? Який склад суміші в об'ємних частках?

IV рівень (4 бали). Для повного розчинення суміші оксидів металів другої групи Періодичної системи елементів масою 13 г витрачено 154 г 10% соляної кислоти. Оксиди яких металів входили до складу суміші, якщо відомо, що співвідношення молекулярних мас оксидів металів складає 2,025, а співвідношення молекулярних мас хлоридів цих металів складає 1,432?

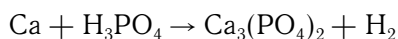
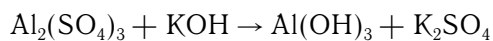
Варіант 3

1. (до 4 балів)

Є розчини речовин: ферум (III) сульфату, барій нітрату, натрій гідроксиду, сульфатної кислоти, а також магній. Між якими із речовин можливі хімічні реакції? Скласти відповідні рівняння реакцій.

2. Хімічні перетворення

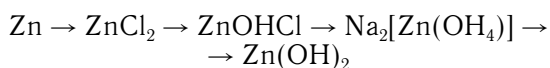
За вказаними схемами скласти рівняння реакцій. Вказати тип хімічної реакції:

II рівень (2 бали). Скласти рівняння реакцій і вказати їх тип (за числом вихідних і кінцевих речовин):

- $\text{Al} + \text{O}_2 \rightarrow \dots$;
- $\text{KClO}_3 \rightarrow \text{KCl} + \dots$;
- $\text{Fe}_2\text{O}_3 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \dots$;
- $\text{Zn} + \text{HCl} \rightarrow \dots$

III рівень (3 бали). Здійснити перетворення. Скласти рівняння відповідних реакцій.

IV рівень (4 бали). Визначити невідомі речовини, якщо відомо, що вони вступають у реакції, які описуються схемами:

- $\text{MgO} + E \rightarrow \text{MgCl}_2 + L$;
- $\text{Mg} + E \rightarrow \text{MgCl}_2 + Q$;
- $Q + \text{O}_2 \rightarrow L$;
- $L \xrightarrow{\text{електролиз}} Q + \text{O}_2$.

За наведеними схемами скласти рівняння реакцій, вказати тип кожної з них.

3. Розрахункові задачі

I рівень (1 бал). Яка маса сульфатної кислоти прореагувала з цинком, якщо внаслідок реакції був отриманий водень об'ємом 3,36 л (н. у.)?

II рівень (2 бали). При дії розчину сульфатної кислоти на 1 кг технічного магній карбонату виділилось 224 л вуглекислого газу (н. у.). Визначити масову частку домішок у цьому зразку технічного магній карбонату.

III рівень (3 бали). З кожної тонни залізної руди, що містить 80% магнітного залізняку, виплавляють 570 кг чавуну, який містить 5% домішок. Визначити масову частку виходу заліза в відсотках від теоретично можливого.

IV рівень (4 бали). При пропусканні через розчин NaOH вуглекислого газу (н. у.) утворилась суміш натрій карбонату і гідрокарбонату масою 13,7 г. Для перетворення цих солей у NaCl потрібно 73 г 10% HCl. Визначити об'єм вихідного вуглекислого газу.

Особливе місце в системі вивчення будь-якого предмета, в тому числі й хімії, займають домашні завдання. Давно дебатуються питання про їхню необхідність. Якщо розглядати це питання з урахуванням особистісно-орієнтованого навчання, то, на мій погляд, відповіді на нього можна стверджувально, але з одним, дуже істотним застереженням: домашнє завдання повинно бути посильним і добровільним для кожного учня [2].

Наприклад, якщо учень не схильний до даного предмета або просто не встигає ним серйозно займатися, вчитель зобов'язаний надати йому право вибору, чи виконувати домашні завдання, чи ні. Однак необхідно при цьому пояснити, що без виконання домашніх завдань учень не може претендувати на високий рівень знань, а відповідно і на високу оцінку, скажемо, більше 6 балів.

Мені можуть заперечити: навіть якщо дитина згодна виконувати домашні завдання, де гарантія, що вона просто не переписує їх у однокласників? Відповідь проста: домашні завдання також повинні бути індивідуальними, тобто підготовленими для кожного конкретного учня з урахуванням його можливостей.

Якщо ми будемо об'єктивно оцінювати учнів, а не ганятися за високими показниками, як, на жаль, спостерігається у багатьох школах, то реально претендувати на високу оцінку будуть не так уже багато дітей, і, відповідно,

не така вже велика робота при цьому лягає на плечі вчителя. На сьогоднішній день існує безліч посібників і дидактичних матеріалів, а також комп'ютерної і множинної техніки, що проблема ця досить легко вирішується, було б тільки бажання.

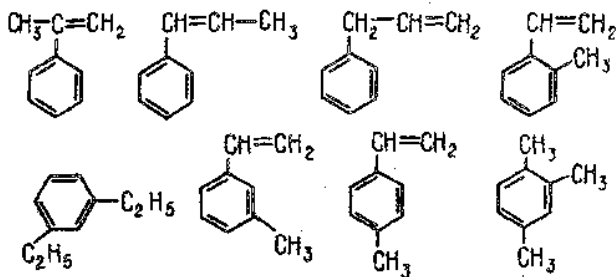
Однак кожний учитель при цьому має розуміти, що всі діти різні: на високу оцінку часто претендують як талановиті або здібні діти, так і діти дуже середніх здібностей, але старанні. Безумовно, таку дитину потрібно заохочувати і ні в якому разі не можна давати (навіть на 8—9 балів) завдання такої ж складності, як і дитині талановитій, хоч часто і на однакову оцінку.

Наведу декілька прикладів індивідуальних домашніх завдань, якими користуюся вже протягом багатьох років.

Тема. Ароматичні сполуки

Індивідуальне домашнє завдання на 7—8 балів

1. Дайте назву ароматичним вуглеводням, що мають наступну будову:

2. Як здійснити наступні перетворення:

3. Як установити, в якій пробірці етанол, а в якій — водний розчин фенолу? Свої міркування обґрунтуйте з погляду взаємного впливу атомів у молекулах.

4. Як з бензену, використовуючи неорганічні речовини, одержати анілін?

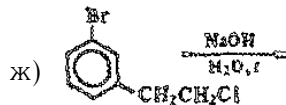
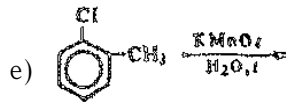
5. Які хімічні властивості характерні для речовини, формула якої $C_6H_5-CH_2-OH$? Напишіть рівняння реакцій.

6. До 50 г спиртового розчину фенолу додали надлишок бромної води. Після закінчення реакції було отримано 13,24 г осаду. Знайдіть масову частку фенолу у вихідному розчині. Яка маса бромної води, в якій масова частка бромю 1%, потрібна була для реакції?

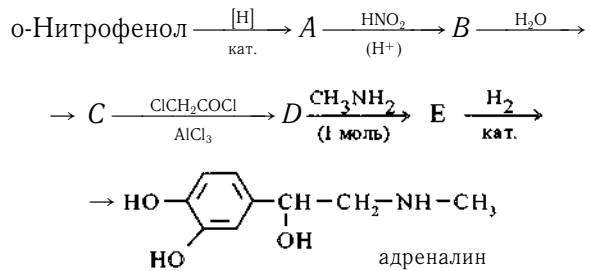
Індивідуальне домашнє завдання на 9—10 балів

1. Написати рівняння реакцій, назвати вихідні і кінцеві органічні сполуки:

- а) Метициклогексан $\xrightarrow{[Pd]; t^\circ C; p}$...;
 б) Толуен $\xrightarrow{CH_3CH_2Br; [AlBr_3]}$...;
 в) Етилбензен $\xrightarrow{[Cr_2O_3, 4Al_2O_3]; 600^\circ C}$...;
 г) Бензен + пропілен $\xrightarrow{[H_3PO_4]; 250^\circ C; 3334 \text{ кПа}}$...;

2. Написати рівняння реакцій, що відповідають таким перетворенням:

3. Для нейтралізації суміші оцтової кислоти і фенолу треба було 57,7 мл розчину з масовою часткою гідроксиду калію 13% ($\rho = 1,12 \text{ г/мл}$). При дії на таку ж суміш бромної води випав осад масою 33,1 г. Знайти маси фенолу й оцтової кислоти у вихідній суміші.

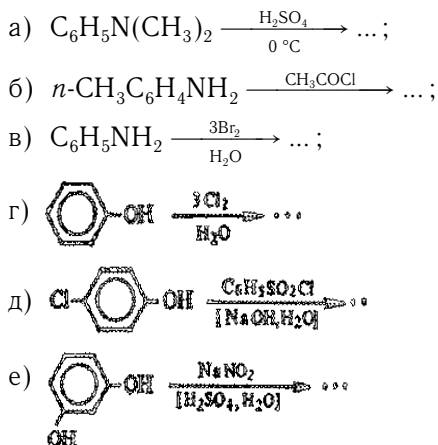
4. У присутності каталізатора газоподібна, безбарвна органічна речовина А перетворюється в речовину В — безбарвну рідину з характерним запахом, яка не знебарвлює бромну воду і калій перманганат. За певних умов речовина В взаємодіє з воднем. Продукт цієї реакції входить до складу деяких сортів нафти. Якщо подіяти на речовину В однією з мінеральних кислот, то утворюються дві рідини. Одна з них (без кольору і запаху) може бути отримана при горінні речовини А, друга — ясно-жовта з характерним запахом використовується для одержання деяких барвників. Що собою представляє речовина В? Яке практичне застосування вона знаходить? Відобразити за допомогою рівнянь реакцій описані в умові задачі процеси.

5. Пояснити наступні факти: а) анілін ($K_b = 4,2 \cdot 10^{-10}$) має більш слабкі основні властивості, ніж метиламін ($K_b = 4,5 \cdot 10^{-4}$); б) дифеніламін ($K_b = 6 \cdot 10^{-14}$) — більш слабка осно-

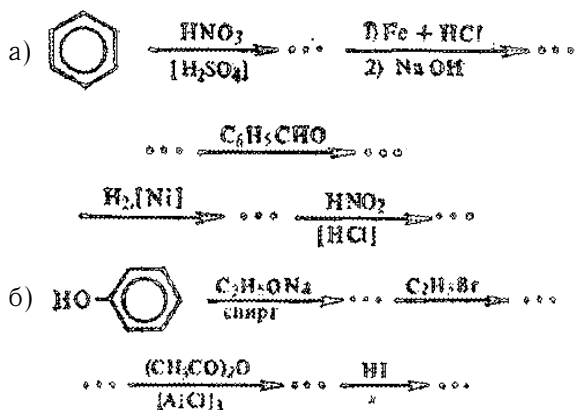
ва, ніж анілін; в) трифеніламін практично не має основних властивостей.

Індивідуальне домашнє завдання на 11—12 балів

1. Написати рівняння реакцій, назвати вихідні і кінцеві органічні сполуки:

2. Здійснити перетворення. Скласти відповідні рівняння реакцій:

3. Мононітропохідну, що утворилась в результаті нітрування ароматичного вуглеводню масою 36,8 г, відновили залізом у кислому середовищі і виділили з виходом 60% речовину, яка повністю вбирає газ, що виділився в результаті дії концентрованої сульфатної кислоти на хлорид натрію масою 14,04 г. Визначити структуру вихідного вуглеводню.

4. 27,1 г суміші б-амінокислоти і первинного аміну може прореагувати з 40 г розчину натрій гідроксиду з масовою часткою лугу 20%. Ця сама кількість вихідної суміші може прореагувати з 0,5 моль хлористого водню. Встановити кількісний та якісний склад вихідної суміші.

5. Розташуйте сполуки в кожній групі в порядку зростання основності: а) анілін, бензиламін, *N,N*-диметиланілін; б) анілін, *n*-хлоранілін, *n*-толуїдин, *n*-нітроанілін; г) *N*-метиланілін, дифеніламін, фенілбензиламін; д) *N,N*-диметиланілін, метилдифеніламін, трифеніламін. Дайте пояснення.

Література

1. Зільберман А. А. Методика складання чотирирівневих перевірочних робіт // Хімія. Біологія. — 2004. — № 19—20.
2. Зільберман А. А. Сходінкова самоосвіта в процесі вивчення хімії: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Рішельєвські читання». — Одеса, 1999. — 7 с.
3. Веселовская Т. К., Мачинская И. В. и др. Вопросы и задачи по органической химии. — М.: Высшая школа, 1988.
4. Кузьменко М. Є., Єрьомін В. В. 2400 задач з хімії. — Тернопіль: Навчальна книга—Богдан, 2001.

А. А. ЗІЛЬБЕРМАН,

ст. викладач кафедри природничо-математичних дисциплін ООІУВ, вчитель хімії Рішельєвського ліцею, Сороківський вчитель.

ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Переход от традиционного обучения к личностно-ориентированному вызывает немало вопросов, на которые пока еще нет достаточно обоснованного ответа.

В чем специфика личностно-ориентированного обучения и каковы его функции по отношению к личности? Как решается вопрос об управлении учебной деятельностью школьников в системе личностно-ориентированного обучения? Какими должны быть его содержание, технологии, организационные формы?

В традиционных дидактических системах основой любой педагогической технологии является объяснение, а в личностно-ориентированной — понимание и взаимопонимание.

При существующих методах обучения учитель является центральным действующим лицом, которое господствует над детьми, которое им показывает, рассказывает или спрашивает. Личностно-ориентированное обучение предполагает, чтобы излагали, показывали, рассказывали и спрашивали сами дети, а учитель — больше слушал, вел с ними диалог и помогал им мыслить и творить.

Основой личностно-ориентированного обучения можно считать учебную ситуацию. Раскрывая ее сущность, необходимо отказаться от многих атрибутов традиционного педагогического мышления и четко представить, что такая ситуация не может преднамеренно вводиться в соответствии с планом урока, она не

имеет заданного извне материала и однозначно предписанной методики организации, не подходит одновременно для всего класса. Учитель ориентируется на правильность ответа, те или иные действия или поведение ученика.

Выявить показатели, свидетельствующие о том, достигнут ли личностный уровень взаимодействия субъектов обучения, — сложная задача, решение которой требует от учителя не только применения научного инструментария, но и выражения сочувствия, проявления интуиции, открытости, преодоления стереотипов и заранее заданных установок.

Конструирование учебной ситуации предполагает использование трех типов базовых технологий:

1. Технология задачного подхода — это представление элементов содержания образования в виде разноуровневых личностно-ориентированных задач.

2. Технология учебного диалога — это усвоение содержания в условиях диалога как особой дидактико-коммуникативной среды, обеспечивающей субъектно-смысловое общение, рефлексию, самореализацию личности.

3. Технология имитационных игр — это имитация социально ролевых и пространственно-временных условий, обеспечивающих реализацию личностных функций в ситуациях внутренней конфликтности и состязания.

Триада «задача—диалог—игра» образует базовый технологический комплекс личностно-ориентированного обучения.

Сущность данной технологии обучения

Любой изучаемый материал представляется в виде системы задач, различным способом связанных с жизненной и смысловой сферой учащегося. Это задачи трех типов:

1. Предметные, включающие фактический материал изучаемой темы с косвенным указанием на его связь с гуманитарно-ценностной сферой.

2. Конструктивные, направленные на поиски способов приобщения учащихся к данной области культуры, что связано с переводом содержания изучаемого материала из предметной формы в деятельностно-коммуникативную.

3. Личностно-ориентированные, связанные с выявлением ценностно-смыслового компонента учебного материала.

Учебный диалог является не только одним из методов обучения, но и внутренним содержанием любой личностно-ориентированной технологии обучения. Диалогичность выступает в данном случае одной из сущностных характеристик учебного процесса, показателем перехода его на личностно-смысловой уровень. Диалог не только средство, но и самодель обучения, не только процесс, но и содержание, источник личностного опыта.

Уровни сформированности учебного диалога могут быть такими: жестко детерминированное отношение ученика к правильным ответам; обмен независимыми высказываниями; взаимодействие, взаимопонимание, стремление к самораскрытию, к пониманию другого, к поиску новой истины.

Диалог не возникает спонтанно. Опыт диалогического общения накапливается постепенно и на начальных этапах неизбежно включает элементы формальной организации: изложение сценария, распределение ролей и т. д.

Введение в ситуацию диалога предполагает использование таких элементов технологии:

1. Диагностика готовности учащихся к диалогическому общению — базовых знаний, коммуникативного опыта, установки на самоизложение и восприятие иных точек зрения.

2. Поиск опорных мотивов, т. е. тех волнующих учащихся вопросов и проблем, благодаря которым может эффективно формироваться собственный смысл изучаемого материала.

3. Переработка учебного материала в систему проблемно-конфликтных вопросов и задач.

4. Продумывание различных вариантов развития сюжетных линий диалога.

5. Выявление зон импровизации, т. е. таких ситуаций диалога, для которых трудно заранее предусмотреть поведение его участников.

Вхождение в диалогическую ситуацию связано с радикальным изменением коммуникативных установок учителя. Вопрос «кто есть мой ученик?» доминирует над привычным «каким он должен быть?»

Особая роль принадлежит имитационно-игровым ситуациям. Игровая ситуация должна быть разработана таким образом, чтобы востребованными становились личностные функции учащихся. Это достигается в том случае, если познавательное действие выполняется в структуре деятельности, реализующей определенный личностный смысл, когда вместо традиционной цели «запомнить и ответить» возникает цель реального достижения, а процесс учения приобретает черты произвольности, состязательности, сотрудничества. (Например, игра в «суд над нефтеперерабатывающим заводом», учащиеся знакомятся с экологией региона, моделируя с помощью компьютера расход сырья и маршруты перевозок, постигают понятие себестоимости.)

Как правило, игра содержит соревнование и конфликт, выполнение роли и экспертную оценку результата.

Некоторые аспекты организации работы по осуществлению личностно-ориентированного обучения учащихся

Дети очень различны по своим индивидуальным особенностям: у них разный темпера-

мент и уровень общего психического развития, типы мышления и характер поведения, они по-разному относятся к себе, к людям, у них разные интересы и наклонности. В зависимости от тех или иных особенностей для каждого учащегося составляется своя образовательная программа, предусматривается специально конструированный учебный текст, дидактический материал, рекомендации для его использования, типы учебного диалога, формы контроля за личностным развитием ученика. Учитель оформляет индивидуальную карту познавательного развития ученика, которая является основным документом для определения форм дифференцированного обучения.

Одним из основных направлений осуществления дифференциации обучения на уроке является создание динамических групп учащихся с учетом их индивидуальных особенностей и способностей к обучению. В каждой группе избирается старший — командир, который организует работу этого микроколлектива.

Очень важно, чтобы каждый ученик знал план своей учебно-познавательной работы на период изучения учебной темы. Для этого на каждую тему составляется перечень основных понятий, умений и навыков, которыми должны овладеть все учащиеся группы в процессе изучения темы.

Для развития творческих способностей учащихся, для приобщения их к учебной деятельности используются математические задачи творческого характера.

Известный педагог-математик Д. Пойа писал: «Крупное научное открытие дает решение крупной проблемы, но и в решении любой задачи присутствует крупица открытия» (Пойа Д. Как решать задачу. — М., 1901. — С. 5).

Изложение новой темы целесообразно начинать с задачи, подобранной учителем. Обсуждая ее решение, разбирая родственные задачи, следует подводить учащихся к самостоятельному выводу нужного правила, формулы, теоремы.

Например, перед изучением теоремы о существовании плоскости, параллельной данной, целесообразно предложить учащимся такую задачу: сколько плоскостей, параллельных данной, можно провести через данную точку?

Задачи повышенной трудности можно разделить на три группы:

1. Задачи, которые целесообразно решать со всеми учащимися.

2. Задачи, которые полезно задать на дом в качестве необязательного задания, а решение их рассмотреть вне урока с теми учащимися, которых они заинтересуют, или, при наличии времени, рассмотреть на уроке.

3. Задачи, рассматриваемые на занятиях математического кружка или факультатива.

Для учащихся 5-х классов к первой группе можно отнести задачи типа:

Как от куска ленты в $\frac{2}{3}$ м отрезать полметра, не имея под руками метра?

Какой цифрой оканчивается: а) сумма $26 \cdot 27 \cdot 28 \cdot 29 + 51 \cdot 52 \cdot 53 \cdot 54$; б) произведение всех натуральных чисел от 7 до 81 включительно.

Ко второй группе можно отнести такие задачи: докажите, что если число N делится на 9, то сумма его цифр делится на 9.

Расположите 10 точек на 5 отрезках так, чтобы на каждом отрезке было по 4 точки.

К третьей группе — отнести такие задачи: путешественник должен пересечь пустыню. Его путь равен 80 км. За один день он проходит 20 км и может нести запас пищи и воды на 3 дня. Поэтому он должен делать промежуточные станции, чтобы пополнять на них запасы пищи и воды. За сколько дней он может пересечь пустыню?

В данной статье выделен ряд существенных требований к технологиям личностно-ориентированного обучения, приведены примеры таких технологий. Однако, чтобы практически осуществить личностно-ориентированное обучение, недостаточно знать технологии, нужна кропотливая творческая работа учителя.

Литература

1. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения // Вопросы психологии. — 1995. — № 2.
2. Сериков В. В. Личностно-ориентированное образование // Педагогика. — 1994. — № 5.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии // Народное образование. — 1998. — № 3.
4. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение // Вопросы психологии. — 1995. — № 2.

В. В. ГРИНЧУК,

зав. научно-методической лабораторией математики и информатики ООИУУ.

МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ ФІЗИКИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Нові орієнтації розвитку освіти підводять до нового розуміння навчання як діяльності, що ґрунтується на застосуванні методів, які стимулюють пізнавальну активність і само-

стійність учнів, викликають і посилюють власні мотиви учнів як суб'єкта діяльності.

Включення особистості (учня) в процес навчання потребує усвідомлення ним своєї значи-

мості, мотивів власної діяльності, знання норм навчальної діяльності та її етапів, організації навчання відповідно до природних нахилів, здібностей та інтелекту дитини.

У сучасних державних документах про освіту визначені вимоги суспільства до особистості, які мають бути втілені в процесі навчання дитини в школі. Реалізація цих вимог потребує відповідних педагогічних дій. Загальнови-знано, що використання традиційних форм і методів навчання, коли учні виступають як об'єкти управління, виконавці планів тільки вчителя, призводить до звуження їх пізнавальних мотивів, внутрішнього психологічного відходу від навчальної діяльності, до таких негативних наслідків, як послаблення інтересу до навчання, нездатність учнів до самостійного осмислення та аналізу інформації, неспроможність приймати незалежні рішення, формування споживацької психології.

Тому існує великий інтерес до методів і технологій навчання, які базуються на активній моделі навчання, до яких відноситься і модульна система.

Ідея модульного навчання виникла у 60-х роках минулого століття в англомовних країнах. Версія, що модульно-розвивальна система навчання розроблена українським психологом А. Фурманом і презентована у 1994 році, використовується на практиці рядом шкіл, у тому числі і в Одеській області.

Основними завданнями модульно-розвивального навчання визначено самореалізацію особистості вчителя і учня, оптимальний для кожного учня і вчителя розвиток здатності до безперервного, продуктивного спілкування з навколишнім світом [2, с. 114].

Серед основних принципів модульності в літературі виділені такі:

— наявність самостійної групи ідей (знань), яку опановують учні за допомогою дидактичних цілеспрямованих засобів, що відповідають природі цих ідей;

— формування самостійної, цілісної одиниці навчальної діяльності, яка б сприяла досягненню учнем чітко поставлених цілей;

— створення розвивальних впливів, що надходять через систему педагогічних процедур та оточення.

Принцип модульності багато в чому схожий з принципом розподілу навчального матеріалу на частини, порції в програмі шкільного навчання в рамках проведення тематичного обліку знань. Оволодіння принципом модульності досягається шляхом застосування різних форм і методів навчання, підпорядкованих загальній темі навчального курсу або актуальній науково-технічній, соціальній та іншим проблемам. Принцип модульності — це упорядкування автономних порцій навчального матеріалу для групи учнів. Навчання здійснюється за навчальними програмами, які діляться на невеличкі, тісно пов'язані між собою частини, що

мають дидактичну мету. При цьому засвоєння змісту здійснюється крок за кроком із корекцією навчальної діяльності, що в результаті призводить не до простого заучування, а до глибокого розуміння.

Поняття «модуль» і «навчальний модуль» у педагогіці позначає функціональний вузол навчально-виховного процесу, завершений блок дидактично адаптованої інформації. Навчальний модуль — це цілісна функціональна одиниця, що активізує розвиток учня і вчителя. Основними засобами реалізації навчального модуля є педагогічна система понять у вигляді сукупності системи норм і системи цінностей, крім цього поетапне суб'єктивне відкриття учнем під впливом учителя цієї системи в ході пошукової пізнавальної діяльності і наступного використання її як засобу діяльності.

Таким чином, модульне навчання — це пакет навчальних програм для індивідуального навчання, що забезпечує навчальні досягнення з деяким рівнем попередньої підготовки.

Основною формою організації навчального процесу в модульному навчанні є модуль, який складається з декількох міні-модулів тривалістю 30 хвилин у середніх і старших класах. Повний цикл модуля має такі складові:

— установчо-мотиваційний: основна мета — формування внутрішньої мотивації змістовно спроектованої навчально-розвивальної діяльності вчителя — учня; зміст — постановка навчально-виховних цілей, стимулювання учнів до успішної роботи;

— змістовно-пошуковий: основна мета — розвиток пошукової, пізнавальної активності і самостійності учнів; зміст — мінімізація теоретичного матеріалу, актуалізація опорних знань і пошук їх зв'язків з невідомими знаннями;

— контроль-но-смысловий: основна мета — первинне осмислення, розвиток самооцінки, контролю і самоконтролю; зміст — оцінка учнями розуміння придбаних знань, вивчення ступеня оволодіння навчальним матеріалом, розуміння значеннєвого змісту вивченого;

— адаптивно-перетворюючий: основна мета — формування умінь, навичок і норм діяльності учнів, застосування знань; зміст — використання системи вправ для формування умінь, навичок, диференціація навчальних знань, творчий перенос знань у нових умовах навчання;

— системно-узагальнюючий: основна мета — формування цілісної системи знань; зміст — формування цілісної системи особистісних знань, умінь визначати місце даного модуля в загальному змісті навчального курсу, встановлення логічних, функціональних, причинно-наслідкових зв'язків при формуванні систематичних знань шляхом використання знаково-графічних засобів (таблиці, схеми, графіки, креслення), навчального діалогу;

— контроль-но-рефлексивний: основна мета — розвиток творчої рефлексії, збагачення

ціннісної сфери особистості; зміст — підсумковий контроль за оволодінням знаннями, нормами, цінностями.

Кількість окремих міні-модулів та їх перебіг залежить від змісту та обсягу навчальної теми. Викладання за модульно-розвивальною системою навчання потребує не тільки відмінної від традиційної організації навчання, але й іншого методичного забезпечення, починаючи з планування.

Наведемо зразок планування навчального матеріалу з фізики за модульно-розвивальною системою навчання (табл. 1).

Наведемо зміст та завдання установчо-мотиваційного міні-модуля:

Мета. Ознайомлення з моделлю навчального модуля «Основи молекулярно-кінетичної теорії газів», видами наступної самостійної роботи, запланованими формами поточного контролю, вимогами до оцінювання навчальних досягнень учнів. Відтворення знань, які забезпечують наступні та міжпредметні зв'язки при вивченні даного модуля.

Інформація для учнів

Додаткова література

Блудов М. И. Беседы по физике. — Ч. 1. — М.: Просвещение, 1985.

Гончаренко С. У. Физика атмосферы. — К.: Техника, 1981.

Перельман Я. И. Занимательная физика. — М.: Наука, 1991.

Разумовский. Творческие задачи по физике. — М.: Просвещение, 1986.

Резников З. М. Прикладная физика. — М.: Просвещение, 1989.

Журнали «Світ фізики», «Країна знань».

Теми творчих робіт

1. Четвертий стан речовини.
2. Теплові явища в природі.

3. Роль теплового руху молекул в житті рослин та тварин.

4. Розвиток уявлень про будову речовини.

План поточного контролю

Міні-модуль	Види поточного контролю	Дата проведення
1	Заповнення таблиці наступних зв'язків	
3	Фізичний диктант. Короткочасна перевірочна робота	
4	Усні відповіді	
5	Усні відповіді	
7, 8	Програмні завдання	
9	Усні відповіді	
10	Лабораторна робота	
11	Програмні завдання	
12	Контрольна робота	

Навчальний модуль «Світлові кванти», 11-й клас (розробка, підготовлена Н.К. Науменко, вчителем фізики ЗОШ № 2 м. Іллічівська)

1. Установчо-мотиваційний модуль

Мета. Ознайомити учнів із змістом навчального блока даної теми, з видами майбутніх самостійних робіт, із запланованими формами контролю знань і вимогами різних рівнів засвоєння теми.

Знайомство учнів з таблицею, в якій перераховані види робіт та їхнє місце в темі:

	Види робіт	Дата
1	Перевірка знання теоретичного матеріалу (фізичний диктант)	
2	Перевірка знання теоретичного матеріалу (усно)	
3	Розв'язання задач	
4	Самостійні роботи	
5	Написання і захист рефератів	
6	Залікова робота	

Таблиця 1

Навчальний модуль «Основи молекулярно-кінетичної теорії газів» (розробка, підготовлена С. П. Михряковим, вчителем фізики Ренійського НВК «ЗОШ—ліцей»)

№ з/п	Назва модуля	Кількість годин
1	Установчо-мотиваційний міні-модуль	1
2	Змістовно-пошуковий міні-модуль «Основні положення МКТ та їх дослідне обґрунтування. Маса та розміри молекул. Агрегатні стани речовини»	2
3	Контрольно-смысловий міні-модуль	1
4	Змістовно-пошуковий міні-модуль «Ідеальний газ. Основне рівняння МКТ»	2
5	Адаптивно-перетворюючий міні-модуль «Розв'язання задач на розрахунок основних характеристик молекул та застосування основного рівняння МКТ»	1
6	Змістовно-пошуковий міні-модуль «Температура — міра середньої кінетичної енергії молекул»	2
7	Адаптивно-перетворюючий міні-модуль «Розв'язування задач на зв'язок між тиском і середньою кінетичною енергією молекул»	2
8	Контрольно-смысловий міні-модуль	1
9	Змістовно-пошуковий міні-модуль «Рівняння Менделєєва-Клапейрона. Газові закони»	2
10	Адаптивно-перетворюючий міні-модуль «Лабораторна робота. Вивчення закону Гей-Люссака»	1
11	Адаптивно-перетворюючий міні-модуль «Розв'язання задач на застосування рівняння Менделєєва—Клапейрона та газових законів»	2
12	Контрольно-рефлексивний міні-модуль	1

Знайомство учнів із структурно-годинним модулем (табл. 2).

На етапі установчо-мотиваційного модуля учні знайомляться з вимогами до знань і умінь рівнів А і В програми та критеріями оцінювання навчальних досягнень, переліком літератури з даної теми, темами рефератів і творчих робіт та переліком завдань до залікової роботи.

Далі переходимо до вивчення блока за даною схемою.

2. Пошуково-змістовний міні-модуль

Мета. Розвиток уявлень учнів про природу світла шляхом ознайомлення з історією зародження квантової теорії, розкриття суті явища фотоефекту і його законів з позицій квантової теорії світла, кількісний опис явища фотоефекту (рівняння Ейнштейна), визначення величин, що характеризують властивості фотона, розвиток в учнів уявлень про основні властивості і форми існування матерії.

Метод навчання. Проблемний виклад учителем навчального матеріалу, евристична бесіда.

При вивченні світлової частинки — фотона учні заповнюють таблицю (табл. 3).

3. Адаптивно-перетворюючий модуль

Модуль присвячений рішенням задач на використання законів фотоефекту, рівняння Ейн-

штейна, розрахунок характеристик фотона з метою розвитку умінь учнів застосовувати отримані знання.

На першому уроці проводиться фізичний диктант, який перевіряється методом самоконтролю. Після диктанту здійснюється розв'язування задач з використанням різних форм роботи, включаючи групову і індивідуальну самостійну роботу.

4. Змістовно-пошуковий міні-модуль «Тиск світла. Досліди П. Н. Лебедева»

Мета. Формування в учнів уявлень про застосування дуалістичного підходу до пояснення світлового тиску, суті досліду П. Н. Лебедева по вимірюванню світлового тиску.

При пошуку пояснення причин світлового тиску учням пропонується заповнити таблицю з відповідями на такі запитання (табл. 4).

Учні самостійно роблять висновок про те, що світловий тиск можна пояснити виходячи як з електромагнітної, так і квантової теорії світла.

5. Контрольно-смісловий міні-модуль: учні проходять первинний контроль за тестовими або програмними завданнями.

Слід звернути увагу на те, що при роботі на будь-якому етапі модуля (крім контролю) учні використовують інформацію блока і підручник.

Таблиця 2

№ з/п	Дата	Зміст навчальної діяльності	Етапи навчального модуля
1.		Визначення обсягу і мети роботи. Знайомство з навчальним блоком теми	Установчо-мотиваційний модуль
2.		Фотоефект і його закони. Кванти світла. Теорія фотоефекту	Змістовно-пошуковий модуль
3.		Рішення задач на закони фотоефекту і застосування поняття про кванти	Адаптивно-перетворюючий модуль
4.		Самостійна робота. Тестова перевірка	Контрольно-смісловий модуль
5.		Тиск світла. Досліди П. Н. Лебедева	Змістовно-пошуковий модуль
6.		Застосування фотоефекту. Фотоелементи. Прояви і використання дії світла	Системно-перетворюючий модуль
7.		Залікова робота	Контрольно-рефлексивний модуль

Таблиця 3

Назва частинки	Енергія	Швидкість у вакуумі	Маса	Маса спокою	Імпульс
Фотон Червоне світло Фіолетове світло Інфрачервоне світло Ультрафіолетове світло Рентгенівське випромінювання γ-Випромінювання	$E = h\nu$	$3 \cdot 10^8$ м/с	$m = h\nu/c^2$	0	$p = mc = h\nu/c$

Таблиця 4

Електромагнітна теорія	Квантова теорія
1. Як діє на електрони речовини електромагнітна хвиля? 2. Яка складова електромагнітного поля діє на електрони речовини? 3. Чому дорівнює тиск світла, теоретично розрахований Дж. Максвелом?	1. Як поведуться фотони при взаємодії з речовиною? 2. Як змінюється імпульс фотона при взаємодії з речовиною? 3. Чому дорівнює світловий тиск за результатами дослідів Н. П. Лебедева?

Робота з підручником відбувається на кожному уроці.

6. Системно-узагальнюючий міні-модуль: проводиться у формі семінару із захистом рефератів та інших творчих робіт.

Варто звернути увагу на те, що питання «Застосування фотоелементів» і «Хімічна дія світла» вивчалися учнями самостійно, тому на семінарі ці теми обговорюються докладно.

7. Контрольно-рефлексивний міні-модуль: проводиться у вигляді залікової роботи за питаннями, які були запропоновані учням на першому уроці. З цих питань формуються завдання в достатній кількості варіантів.

Модульна система активізує творчу діяльність учнів, їхню ініціативу, наближає вчителя до конкретного учня, допомагає розкрити його індивідуальність. Працювати за такою системою нелегко, але цікаво — вона дає можливість різноманітнити свою роботу, більш глибо-

ко вивчати з учнями програмний матеріал при менших витратах часу.

Відомо, що не існує універсальної методики викладання, яка б могла вирішити всі навчальні проблеми, проте не варто відмовлятися від пошуку. Він, як правило, дає свої результати.

Література

1. Баханов К. Що таке технологія навчання? // Шлях освіти. — 1999. — № 3.
2. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання. — Запоріжжя, 2000.
3. Васюков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід: Дидактичний аспект. — Харків: Скорпіон, 2000.
4. Гришина Т. В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи (6-ка журналу «Управління школою», вип. 4, квітень 2003). — Харків: Основа, 2003.
5. Освітні технології / За ред. О. М. Пехоти. — К.: «А. С. К.», 2001.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. — М.: Народное образование, 1998.

Л. І. ЯТВЕЦЬКА,

завідувачка науково-методичної лабораторії природничих дисциплін ООІУВ.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ В СИСТЕМЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ

Проблема личностно-ориентированного подхода в обучении затрагивается на курсах повышения квалификации учителей практически на каждом занятии. Сегодня все понимают, что другой альтернативы нет. Однако понимают, не всегда значит осуществлять на практике. Большинство учителей оказались не подготовленными к реализации личностно-ориентированного подхода в обучении из-за различного рода собственных психологических проблем. Как показали наши исследования последних лет — это [2]:

— когнитивные стереотипы негуманистического характера, болезненное самолюбие и нереализованная авторитарность, а также тенденция к формированию компромиссных и реактивных образований;

— профессиональная деформация личности учителя, выражающаяся в ложном представлении, что и без новых знаний накопленные стереотипы обеспечат эффективность деятельности, излишняя шаблонность в подходах, упрощенность во взглядах на рабочие проблемы, в перенесении профессиональных привычек на другие сферы жизни, амбициозность, конформизм, формализм и возрастающий с годами консерватизм;

— неадекватность самооценки;

— невротизация личности в форме дереализующей функции психологической защиты.

Если проблема психического здоровья детей и подростков является одним из приори-

тетных направлений научных исследований в области психологии, то проблема психического здоровья личности самого учителя, на наш взгляд, не менее актуальна. Шагом на пути к решению такого рода проблемы может стать повышение уровня психологической компетентности, психологической культуры современного учителя. Ведущим механизмом в таком саморазвитии личности учителя является рефлексия как процесс самоанализа, осмысления мотивов и результатов собственной деятельности. Рефлексия характеризуется умениями обретать новые смыслы и ценности, адаптироваться в непривычных межличностных системах отношений, ставить и решать неординарные практические задачи, а также осознавать, что препятствует осуществлению личностно-ориентированного подхода в обучении. Таким образом, развитие рефлексивной культуры учителя является одной из главных идей современного образования. Без рефлексивной культуры невозможно решить проблему творческого долголетия личности современного учителя. Ведущим компонентом в проявлении творческой активности учителя является направленность, выражающаяся в потребностях, интересах и доминирующих мотивах деятельности (К. К. Ковалев, К. К. Платонов, С. Л. Рубинштейн и др.).

Поэтому нам было так важно изучить некоторые мотивационные приоритеты современного учителя. Изучаемыми характеристиками

мотивации были степень выраженности потребности в достижении и потребности в одобрении.

Потребность в достижении рассматривается нами как один из факторов внутренней мотивации, которая возникает из потребностей самого человека, поэтому на ее основе человек трудится с удовольствием, без какого-либо внешнего давления (А. Я. Чебыкин). Под внутренними мотивами понимается то, что порождается в сознании человека самой трудовой деятельностью: понимание ее общественной полезности, удовлетворение, которое приносит работа, то есть результат и процесс труда.

Потребность в одобрении рассматривается как внешняя мотивация, содержащая те мотивы, которые находятся за пределами труда как такового и самого работника. Это и материальное стимулирование, и продвижение по работе, одобрение со стороны коллег, то есть те стимулы, ради которых человек считает нужным приложить свои усилия (внешняя положительная мотивация). К отрицательной внешней мотивации относятся наказание, критика, осуждение.

Известно, что тип мотивации влияет не только на эффективность педагогического труда, но и на самого учителя. Высокая удовлетворенность возможна в основном при преобладании внутренней мотивации. Если преобладает внешняя мотивация, то труд становится просто средством для достижения чего-то другого, не является самоцелью. Труд выступает в последнем случае как обязанность, как цена за приобретение благ, необходимых человеку. Если внутренняя мотивация является источником развития личности, его творческого потенциала, стимулирует совершенствование профессионального мастерства, то внешняя мотивация ориентирует человека на сугубо личные интересы (цели).

Для диагностики внешней и внутренней мотивации использовались разработки «Потребность в одобрении» С. Марлоу-Краун и «Потребность в достижении» Ю. М. Орлова. Для исследования были привлечены слушатели курсов повышения квалификации учителей (учителя начальных классов, учителя физики, заместители директоров по учебно-воспитательной работе и заместители директоров по воспитательной работе, имеющие опыт педагогической работы не менее пяти лет), всего 127 человек.

В результате проведенного анализа выяснилось, что почти у 40% педагогов преобладают внутренние мотивы, у 21% — внешние и у 40% — равное соотношение тех и других. Такое соотношение считается наиболее благоприятным для эффективного труда, когда центральное место занимают внутренние мотивы при одновременном использовании внешних (положительных) мотивов.

Сопоставление данных выявило важную тенденцию. У заместителей директоров школ

явное преобладание внутренней мотивации над внешней (соответственно 40% и 14% и у 50% равное соотношение), в то время, как у учителей соответственно — 39% и 26% и у 35% равное соотношение).

Полученные результаты позволяют сделать такие выводы:

1. Творческая деятельность педагогов во многом детерминируется направленностью ее мотива. При этом внутренние мотивы связаны именно с творческой педагогической деятельностью.

2. У большинства учителей внутренние мотивы доминируют над внешними. В то же время имеется часть учителей, у которых преобладают последние.

3. У заместителей директоров относительно учителей больший процент равного соотношения внешних и внутренних мотивов (50% против 35%) и меньший процент внешних (14% против 26%).

Отмеченные особенности являются важными для организации дальнейших исследований по изучению проявляемой мотивации в структуре психической деятельности современного учителя, а также для внесения определенных изменений в систему их психологической подготовки при повышении квалификации.

Наша кафедра предлагает учителям различные по тематике и формам активные методы социально-психологического обучения, развивающие рефлексивную культуру, а следовательно — повышающие психологическую компетентность современного учителя. Одна из тем предполагает изучение основных структурных компонентов психики как показателя психического здоровья учителя. В процессе занятий мы решаем следующие задачи:

— анализ функционирования основных структурных компонентов психики учителя: а) индивидуально-типологические особенности (сила и лабильность нервной системы, лежащие в основе проявления педагогических способностей личности), поведенческие характеристики различных типов темперамента; б) уровень интеллектуального развития, в том числе социальный интеллект как система способностей, определяющих адекватное понимание поведения людей; в) доминирующий стиль поведения в процессе межличностного взаимодействия; г) ведущие мотивы и доминирующие потребности как высшие категории в структуре психики современного учителя;

— развитие рефлексии как механизма процесса самоанализа, осмысления мотивов и результатов своей деятельности.

Нами используются различные психодиагностические методики, которые достаточно эффективны при групповой работе (теппинг-тест, тесты Айзенка, Равена, Гилфорда, Т. Лири и др.), причем слушатели курсов обязательно знакомятся с результатами тестирования с соблюдением всех этических норм. Такие заня-

тия вполне можно считать элементами психологической поддержки и психологической помощи учителям. Мы полагаем, что в перспективе для учителей необходимо разработать конгруэнтные специфике их проблем принципы и формы психологической помощи и психотерапии, общая стратегия которой представляется нам следующим образом:

— определение общего типа личностной организации;

— определение наличия или отсутствия личностной патологии, а при ее наличии — уровня ее глубины;

— определение общего стиля защитного поведения, наиболее ярко выраженных защитных механизмов;

— оценка силы «Эго» по наличию или отсутствию сопротивления;

— оценка степени жесткости «Супер-Эго» при обсуждении нравственных и моральных норм.

В условиях системы повышения квалификации мы можем использовать только элементы такой помощи, в которой сегодня крайне нуждаются учителя. Об этом свидетельствуют данные последних четырех лет работы на курсах повышения квалификации учителей.

В нашем исследовании из 800 человек (учителя-слушатели курсов повышения квалификации) было отобрано 300 испытуемых, для которых результаты психологической диагностики стиля межличностных отношений (по Т. Лири), потребности в одобрении (по С. Марлоу-Краун), потребности в достижении (по Ю. М. Орлову), стиля разрешения конфликтных ситуаций (по К. Томасу) и ощущения неполноценности (по С. Манастер и Ю. Карзини) дополнялись наблюдениями с элементами психоаналитической беседы.

Полученные данные свидетельствуют, что активное агрессивное доминирование как стилевая характеристика межличностного взаимодействия у педагогов встречается крайне редко (только у 1% результаты укладываются в диапазон первого октанта, репрезентирующего властно-лидирующий стиль). А вот парадоксальное сочетание властно-лидирующих и покорно-застенчивых тенденций (1 и 5 октант) встречается у 20% испытуемых. Это указывает на болезненное самолюбие и нереализованную авторитарность и свидетельствует о выраженной тенденции к формированию компромиссных и реактивных образований.

Весьма интересным и достаточно специфичным для данной выборки является сочетание 1, 5 и 8 октантов. Оно указывает на характерный симптомокомплекс, в рамках которого жесткое Супер-эго стремится скорректировать самолюбие и авторитарность за счет выдвижения на первый план социально значимых мотиваций. Ответственно-великодушный стиль (8 октант) выполняет защитную функцию аннулирования, магического уничтожения авто-

ритарных тенденций. Для этих же испытуемых характерно преобладание архаических (первичных) защит, в частности, всемогущего контроля.

У 75% учителей преобладает ответственно-великодушный стиль общения, при котором высокий результат по 8 октанту сочетается с преобладанием соперничества по тесту Томаса, и данное противоречие никак не рефлексируется даже в специально созданной проективной ситуации.

Равные показатели по 1 и 8 октанту (властно-лидирующий и ответственно-великодушный стили), указывающие на высокий уровень социальной желательности ответов, встречаются у 20% респондентов. Разумеется, сильная тревожность в ситуации тестирования встречается часто, но у педагогов она обусловлена также жесткими границами Эго и низкой рефлексией состояния последних в межличностном контакте, т. е. они рассматривают действия психолога как вторжение, а поскольку в большинстве случаев ни противостоять последнему, ни успешно обесценить опасную (неизвестную и могущественную) фигуру они не могут, то примитивная изоляция и регрессия («посмотри-какой-я-хороший-и-послушный») остаются для этих испытуемых единственно возможным выходом из ситуации.

53% учителей характеризуются покорно-застенчивым стилем межличностного взаимодействия, который коррелирует с сильным чувством вины, невротическим альтруизмом и реверсией чувства неполноценности.

Высокая степень выраженности потребности в одобрении, откровенная социальная желательность, широкий спектр демонстративно-истерических и сценических элементов коммуникативного поведения (последние наблюдаются не обязательно у лиц с истерическим типом личностной организации) в общении с педагогами сразу же бросаются в глаза. Среднее значение показателя по шкале Марлоу-Крауна — 13,6 балла, что соответствует высокому уровню потребности в одобрении. Интересно, что эта мотивация почти не подвергается вытеснению и примерно у половины учителей представлена непосредственно как она есть. У лиц с более высоким уровнем рефлексивных способностей наблюдается защита по типу рационализации и морализации («Я должен, просто обязан быть таким: ведь учитель — это образец для молодого поколения»).

Наблюдения и беседы показывают, что де-реализующая функция психологических защит у учителей имеет свои особенности. Среди них примерно половина предпочитает первичные защиты, главным образом всемогущий контроль, примитивную изоляцию и идеализацию, а у остальных доминирует весь спектр рационализирующих тенденций. Особенно часто встречаются морализация и раздельное мышление, посредством которых педагоги не прос-

то разрешают внутренние конфликты, но и избегаются от психического напряжения и дискомфорта, обусловленных несопадением традиционных профессиональных ценностей (альтруизм, высокие нравственные идеалы) и современными стереотипами обыденной жизни (прагматизм, расчетливость и т. п.).

Интересную картину дают результаты, полученные по тесту Томаса. При разрешении конфликтов только у 5% учителей преобладает соперничество, у 75% — компромисс, а у 23% — избегание. Это указывает на выраженную тенденцию к формированию компромиссных образований; весьма часты также отрицание и обесценивание. Когда мы обсуждали проблему взаимоотношений педагога с администрацией школы, то выяснилось, что при конфликтах часто используется поворот против себя. Посредством такой защиты им удается совладать с чувствами ненависти и гнева, направленных против значимых и властных (родительских) фигур.

Уровень самооценки на данной выборке распределен в следующих пропорциях: у 50% выявлена тенденция к завышению, у 38% — самооценка адекватна, и у 12% — явно завышена. Жесткое и требовательное Супер-эго, не способное справиться с действием примитивных защитных механизмов и использующее проекции, можно рассматривать как специфический итог профессиональной деформации личности учителя. Разрыв между уровнем достижений и уровнем притязаний выглядит следующим образом:

— нормальный здоровый разрыв для учителя представлен у 40%;

— проявление невротических реакций при достижении цели наблюдается у 35%;

— паранойяльные устремления — у 20%.

Подводя итоги этого краткого изучения бессознательных аспектов коммуникативного поведения учителей, можно отметить, что даже поверхностные аналитические наблюдения способны значительно прояснить скрытую мо-

тивацию последнего. Разумеется, изложенные нами выше результаты нуждаются в дальнейшем уточнении и конкретизации. Необходимо тщательное и подробное психоаналитическое изучение типов личностной организации у учителей и исследование того, как последняя детерминирует их общение и профессиональную деятельность. Актуальной является проблема невротического отреагирования и отыгрывания педагогами своих бессознательных чувств и стремлений в отношениях с учениками — о ее наличии знает каждый, кто сталкивается с жизнью школы хотя бы просто в качестве родителя. Этот перечень можно продолжить, и мы очень надеемся, что данное направление займет со временем должное место в системе повышения квалификации педагогических кадров.

Литература

1. Вилонас В. К. Психологические механизмы мотивации человека. — М.: МГУ, 1990.
2. Грановская Р. М. Элементы практической психологии. — СПб., 1997.
3. Додонов Б. И. Структура и динамика мотивов деятельности // Вопросы психологии. — 1984. — № 4.
4. Ильин Е. П. Мотивы человека: теория и методы изучения. — К., 1998.
5. Калина Н. Ф. Основы психоанализа. — М.: РЕФЛ-бук; К.: Ваклер, 2001. — 352 с.
6. Ковалев В. И. Мотивы поведения и деятельности. — М., 1988.
7. Лаплани Ж., Понталис Ж.-Б. Словарь по психоанализу. — М.: Высшая школа, 1996. — 623 с.
8. Практикум по основам психологии (тесты и хрестоматия) / Ред.-сост. В. А. Мельников. — Симферополь: Сонат, 1997. — 255 с.
9. Собчик Н. Л. Методы психологической диагностики. Методическое руководство. — М., 1990. — 47 с.
10. Шамова Т. И. Управление образовательным процессом в адаптивной школе. — М., 2001.
11. Яценко Т. С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися. — К.: Освіта, 1993. — 208 с.

Т. Н. ЧЕБЫКИНА,

канд. психологических наук, доцент кафедры педагогики и психологии ООИУВ.

О ПРОЕКТНОЙ СИСТЕМЕ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ (к сущности понятия)

Данная система (либо «метод проектов», либо «метод целевых заданий», либо «метод проблем» — такие названия этой системы часто встречаются в методической литературе) относится к числу инновационных систем. Они определяют сегодня основные направления инновационного поиска путей совершенствования процесса обучения, которые включают наличие лично-ориентированного подхода к

обучению, интеграцию содержания учебных курсов, обучение навыкам самостоятельной работы и самостоятельного поиска информации, реализацию на практике принципа сотрудничества с учащимися в процессе учебной деятельности.

Инновационные системы представляют собой альтернативу традиционной, которая характеризовалась усилением внимания к изуче-

нию содержания предмета без ориентации на личность ребенка, авторитарным стилем обучения, строго регламентированным учебным процессом, в котором основное место занимал комбинированный урок и др.

В традиционной системе учащийся выступал как объект обучения, а инновационная система определяет учащегося как равноправного субъекта (участника) процесса обучения. Приоритет отдается индивидуальным особенностям и творческой деятельности учащихся. Учебный процесс характеризуется демократическим стилем общения, созданием атмосферы сотрудничества. В организации процесса обучения делается акцент на творческую инициативу учителя, что предусмотрено в содержании и подходах к обучению в действующих программах.

Поскольку каждая система, в том числе и инновационная, имеет ключевой (определяющий) компонент, вокруг которого выстраивается вся система, рассмотрим проектную систему с точки зрения ее структуры. Содержание понятия «метод проектов» определяет организация обучения, при которой учащиеся получают знания посредством выполнения практических заданий-проектов.

Отметим, что проектная система при изучении курсов языка и литературы традиционно применялась и раньше. Чаще всего она применялась во внеклассной (кружковой) работе по предмету, при написании рефератов, научных докладов и сообщений по заданной теме, при подготовке к написанию сочинений на изученную либо свободную тему. В поисках новых форм и увлечении «нестандартными уроками» сегодня элементы проектной системы мы наблюдаем и в технологии выполнения коллективных творческих упражнений, заданий, а также и в системе воспитательной работы.

Целью проектов является создание условий для самообразования учащихся, развитие творческой инициативы и заинтересованности в познании той или иной темы. В соответствии с данной целью учителю следует составить программу обучения, которая будет состоять из ряда исследований, связанных между собой таким образом, чтобы информация, полученная от одного исследования, способствовала развитию интереса к дальнейшему исследованию проблемы (по заданному плану).

При организации работы над проектами учителя-филологи могут активно использовать групповые формы работы как на уроке, так и во внеурочное время. Работу над значительными по объему темами на начальном этапе можно организовать, используя проведение конференции (сбор группы учащихся), на которой ученики могут предложить самостоятельные формулировки темы. При организации такой работы основное направление дает учитель в своем вступительном слове, когда знакомит с

темой, предлагаемой для изучения, и направлениями исследования. Учащиеся собирают необходимый материал, обсуждают его, а также форму отчета в группах, после чего проводится итоговая конференция, на которой обсуждается отчет. Таким образом, проектная система предусматривает осуществление нескольких этапов работы, каждый из которых соответствует определенной форме организации обучения. На подготовительном этапе учителю необходимо совместно с учащимися определить тему и цель проекта, а также содержание исследования темы. На этапе планирования учитель предлагает идеи, высказывает предложения по составлению плана действия и формулировкам заданий. При этом в обязательном порядке определяются источники получения информации, способы ее обработки; распределяются задания между членами группы, определяются способы подачи результатов, процедура их анализа и оценки. На этапе исследования учителю необходимо наблюдать за ходом сбора информации и выполнением заданий. На этапе предоставления учащимися отчета о проделанной работе (устный либо письменный) учитель организует процесс обсуждения и анализа результативности, подводя учащихся к этапу оценивания исследования. При этом следует проводить коллективное обобщение результатов и оценивать деятельность учащихся.

Изучение литературной темы можно провести, используя исследовательский проект, в котором на протяжении нескольких уроков целесообразно проследить механизм подготовки и защиты проекта.

Урок № 1. Определение темы и цели проекта, организационная работа.

— Определяется проблема исследования с учетом учебных задач по данной теме.

— Учитель представляет на обсуждение несколько предложений, гипотез, требующих доказательств и объяснений. (Такая работа предполагает глубокое ознакомление с текстами и различного рода литературой.)

— Учитель вместе с учащимися определяет направление поиска информации при доказательстве того или иного тезиса, гипотезы, предположения; организуются группы, распределяются задания между их членами и определяются лидеры.

Урок № 2. Определяются методы и способы исследования: в группах, при коллективных обсуждениях, работа в группах экспертов и возможность обмена информацией. Для более глубокого изучения темы (при наличии соответствующего количества часов) данная работа может проводиться на протяжении двух уроков, при этом дополнительно определяются формы отчета и происходит коллективное обсуждение.

Урок № 3—4. Анализ и обработка полученной информации в группах и работа в ма-

лых группах по подготовке сценария защиты проекта.

На данных уроках ученики пишут выводы по направлениям исследования и приводят примеры их аргументации. Распределяются роли для защиты проекта.

Урок № 5—6. Защита проектов. Ответы на вопросы оппонентов. Контроль за усвоением материала (тестовая контрольная работа). Подведение итогов.

Как форма организации учебного процесса на уроках система проектов применима при изучении объемных тем, требующих при этом глубокого изучения материала.

Однако гибкость данной технологии как раз и заключается в том, что она может быть реализована в основных ее чертах и приспособлена к конкретным условиям, коллективу и ученику. Система требует определенной подго-

товки учителя и опыта организации такой работы, а также значительных затрат времени как ученика, так и учителя.

Литература

1. *Творческие проекты* учащихся 5—9 классов общеобразовательных школ / Под ред. В. Д. Симоненко. — Брянск, 1996. — С. 12.

2. *Коллингс Е.* Опыт работы американской школы по методу проектов / Пер. с англ. — М.: Новая Москва, 1926. — С. 17.

3. *Робе П.* Класс сотрудничества. Почему? Как? // Управление школой. — 1997. — № 21. — С. 19.

4. *Селевко Г. К.* Современные образовательные технологии. — М.: Народное образование, 1998. — С. 156 и др.

Т. Г. БУЧАЦКАЯ,

директор Одесского филиала НМЦ среднего образования Министерства образования и науки Украины.

В ШКОЛУ ПРИШЕЛ МОЛОДОЙ УЧИТЕЛЬ (в помощь руководителям образовательных учреждений)

В школу пришел молодой учитель... Он еще не знает, не осознает, что учитель — это «родник всего сущего на Земле». Когда он иссякает, все погибает, ибо труд учителя, — это творческий труд, и парадоксальность его состоит в том, что он бывает одновременно и захватывающе увлекательным, и мучительно трудным.

Трудно молодому учителю в школе. И от того, каким вниманием и теплотой окружит коллектив школы молодого специалиста, во многом будет зависеть его дальнейшая судьба: возникнет ли страстное желание овладеть педагогическим мастерством или он так и не познает всей прелести сложного учительского труда, при первой же неудаче опустит руки.

С целью адаптации молодого учителя в коллективе, выработки им своей системы преподавания, формирования индивидуального стиля творческой деятельности в каждой школе обязательно должно быть организовано наставничество.

Наставничество — это шефство опытного учителя, мастера, профессионала над молодыми или малоопытными специалистами. Центром наставничества в каждом образовательном учреждении должна быть Школа молодого учителя, куда привлекаются педагоги, имеющие стаж работы от 1 года до 5 лет, а также учителя, не имеющие педагогического образования. За каждым специалистом должен быть закреплен учитель-наставник. Школа молодого учителя призвана раскрывать индивидуальные педагогические особенности, духовные силы начинающего педагога. Она позволяет коллек-

тиву педагогов согласовывать свои методические, педагогические и психологические позиции, укрепляет дружеские связи между коллегами, помогает молодому учителю овладеть секретами мастерства, накопленного старшим поколением.

В этой связи очень важно создать действенный план работы Школы молодого учителя. Он должен включать беседы, различные практикумы, научно-теоретические семинары, целенаправленное взаимопосещение уроков опытных учителей и молодых специалистов, знакомство с новинками методической и специальной литературы.

Целесообразно спланировать работу Школы молодого учителя на три года, занятия проводить один раз в месяц в соответствии с планом.

С учителями, которые работают в школе первый год, необходимо провести собеседования и консультации по следующим вопросам:

- оформление классных журналов;
- составление календарно-тематических планов;
- сбор статистических данных;
- организация практикумов;
- разработка планов воспитательной работы;
- поурочное планирование;
- проектирование методической структуры урока в зависимости от его типа;
- оптимизация процесса выбора методов обучения при организации уроков разных типов;
- ведение учета уровня знаний, умений и навыков учащихся.

Заместителю директора совместно с учителями-наставниками целесообразно подготовить памятки и методические разработки по темам:

- «Как подготовить свой урок?»;
- «Как проанализировать свой урок?»;
- «Как написать конспект урока?»;
- «Самоанализ урока?»;
- «План психологического анализа урока»;
- «Педагогические технологии»;
- «Основные требования к урокам различной направленности: развивающему, традици-

онно развивающему, личностно-ориентированному»;

— «Нестандартные формы проведения урока».

В работе с молодыми и малоопытными учителями следует использовать различные формы: лекции, беседы, дискуссии, практикумы, обмен опытом, творческие отчеты...

Предлагаем примерный вариант плана работы Школы молодого учителя:

№ п/п	Содержание работы	Время проведения	Ответственный	Отметка о выполнении
1	2	3	4	5

Первый год работы

1.	Знакомство с молодыми специалистами. Час общения «Расскажи о себе» Неформальное наставничество Анкетирование	Август— сентябрь	Зам. директора по учебно-воспит. работе	
2.	Программа повышения общепедагогического и методического уровня: 1. Консультации: — знакомство с локальными нормативными актами учебного заведения (школы, лицея...); — планирование работы учителя, организация его рабочего времени; — о единых требованиях к учащимся, культуре общения учителя с учеником; — Методика работы с родителями учащихся; — знакомство молодых специалистов с традициями учебного заведения; — изучение содержания учебных программ и пояснительных записок к ним; — изучение нормативных документов по организации учебного процесса: а) ... б) ... в) ... — анализ методических рекомендаций ООИУ к началу учебного года по предметам («Наша школа», № 4, 200...г.); — требования к календарно-тематическому и поурочному планированию. — требования к ведению личных дел учащихся, к классному журналу. — требования к плану воспитательной работы. — соблюдение единого орфографического режима в школе, требования к проверке тетрадей и дневников учащихся. — методика контроля уровня знаний, умений и навыков учащихся. — методика организации индивидуальной работы со слабоуспевающими и одаренными учащимися. — методика организации внеклассной работы с учащимися. — методика подготовки и проведения родительских собраний. Занятие № 1 1. «Круглый стол» «Проблемы начинающего учителя» 2. Микроисследование возможностей педагогов в обучении, воспитании и проведении экспериментальной работы. 3. Консультации: — знакомство молодых специалистов с традициями школы (лицея...); — знакомство с локальными нормативными актами школы (лицея...); — планирование работы учителя, организация его рабочего времени	Сентябрь	Зам. директора по учебно-воспит. работе	
		Август— сентябрь	Зам. директора по учебно-воспит. работе Психолог Зам. директора по учебно-воспит. работе Наставник Наставник	

1	2	3	4	5
	<p>Занятие № 2</p> <p>1. Консультации: — требования к календарно-тематическому и поурочному планированию; — требования к заполнению и ведению классных журналов.</p> <p>2. Практикум по разработке календарно-тематических и поурочных планов. Работа с памятками «Как подготовить современный урок?», «Как написать конспект урока».</p> <p>3. Обзор методической педагогической литературы.</p>	Сентябрь	<p>Зам. директора по учебно-воспит. работе Зам. директора по учебно-воспит. работе Руков. МО, наставник</p> <p>Библиотека молодого специалиста</p>	
	<p>Занятие № 3</p> <p>1. Лекция «Методы изучения личности ученика и классного коллектива»</p> <p>2. Практикум «Психологический анализ урока и внеклассного мероприятия»</p> <p>3. Обмен мнениями по теме «Факторы, влияющие на уровень воспитанности школьников»</p> <p>4. Изучение методических рекомендаций «Требования к анализу урока и внеклассного мероприятия»</p>	Октябрь	<p>Психолог</p> <p>Зам. директора по воспит. работе Зам. директора по учебно-воспит. работе</p>	
	<p>Занятие № 4</p> <p>1. Изучение памятки «Типы уроков, самоанализ урока»</p> <p>2. Лекция «Структура и конструирование урока»</p> <p>3. Обмен мнениями по теме «Факторы, влияющие на качество преподавания»</p> <p>4. Практикум по проектированию структуры урока в зависимости от его типа и вида</p>	Ноябрь	<p>Наставник Зам. директора по учебно-воспит. работе</p> <p>Зам. директора по учебно-воспит. работе</p>	
	<p>Занятие № 5</p> <p>1. Лекция «Эффективность урока — результат организации активной учебной деятельности учащихся»</p> <p>2. Практикум «Постановка целей обучения»</p> <p>3. Тренинг «Твое оригинальное начало урока»</p> <p>4. Обзор педагогической прессы</p>	Декабрь	<p>Наставник</p> <p>Зам. директора по учебно-воспит. работе</p> <p>Молодые педагоги</p>	
	<p>Занятие № 6</p> <p>1. Изучение методической разработки «Формы контроля уровня знаний, умений и навыков учащихся»</p> <p>2. Лекция «Психолого-педагогические требования к проверке, учету и оценке знаний учащихся»</p> <p>3. Практикум «Планирование учета знаний, умений и навыков»</p>	Февраль	<p>Зам. директора по учебно-воспит. работе</p> <p>Психолог</p> <p>Наставник</p>	
	<p>Занятие № 7</p> <p>1. Практикум «Оптимизация выбора методов и средств обучения при организации уроков разного типа»</p> <p>2. Консультация «Развитие творческого потенциала и самореализация личности»</p> <p>3. Встреча с опытными педагогами «Постарайтесь не допускать следующих ошибок»</p>			
	<p>Занятие № 8</p> <p>Семинар-практикум «Современный урок. Его анализ».</p> <p>Цель: научить молодых специалистов конструировать и проводить самоанализ урока изучения нового материала.</p> <p>П л а н:</p> <p>1) посещение уроков изучения нового материала у учителей-наставников. Изучение структуры уроков, используемых приемов, методов обучения;</p>	Март—апрель	<p>Зам. директора по учебно-воспит. работе Наставники</p>	

1	2	3	4	5
	<p>2) консультация «Структура урока изучения нового материала»;</p> <p>3) практикум «Конструирование и содержание конспекта урока изучения нового материала»;</p> <p>4) посещение уроков изучения нового материала у молодых учителей с последующим анализом и самоанализом.</p> <p>Занятие № 9</p> <p>1. Обзор педагогической и методической литературы.</p> <p>2. Час психолога (анкетирование) «Чему я научился(ась)»</p> <p>3. «Круглый стол». Подведение итогов работы Школы молодого учителя за год.</p>	Май	Молодой учитель Психолог	

Второй год работы

	<p>Занятие № 1</p> <p>1. Обмен мнениями по проблемам, с которыми приходится сталкиваться молодым учителям.</p> <p>2. Практикум «Триединая цель урока и его конечный результат».</p> <p>3. Тренинг проблемных ситуаций.</p> <p>Занятие № 2</p> <p>1. «Круглый стол» «Использование новых информационных технологий в учебном процессе».</p> <p>2. Практикум по планированию различных этапов урока.</p> <p>3. Тренинг «Разрешение конфликтных ситуаций в ходе образовательного процесса».</p> <p>Занятие № 3</p> <p>1. «Круглый стол» «Формы организации познавательной деятельности учащихся на уроке».</p> <p>2. Практикум «Анализ учителями особенностей индивидуального стиля деятельности».</p> <p>3. Обзор педагогической, психологической и методической литературы.</p> <p>Занятие № 4</p> <p>1. Лекция «Психологические основы обучения одаренных и наиболее способных детей».</p> <p>2. Практикум «Методика выявления одаренных детей».</p> <p>3. Обмен мнениями по текущим проблемам работы молодых учителей.</p> <p>Занятие № 5</p> <p>1. «Круглый стол» «Изучение личности ученика в ходе учебного процесса и внеклассной деятельности».</p> <p>2. Из опыта работы «Нетрадиционные формы изучения личности ученика».</p> <p>3. Практикум «Методика изучения личности ученика».</p> <p>Занятие № 6</p> <p>1. Лекция «Педагогические особенности учащихся различного возраста и учет индивидуальных особенностей при планировании и проведении урока».</p> <p>2. Практикум «Прогнозирование результатов педагогических действий учителя на уроке».</p> <p>3. «Круглый стол» «Психолого-педагогическая культура учителя — основа эффективности учебно-воспитательного процесса».</p> <p>Занятие № 7</p> <p>1. Дискуссия «Психологические проблемы повышения эффективности педагогического взаимодействия учителя и ученика».</p> <p>2. Лекция «Учебно-исследовательская деятельность школьников как модель педагогической технологии».</p> <p>3. Практикум «Организация исследовательской работы, оформление работы, подготовка к выступлениям, защите проектов».</p>	<p>Сентябрь</p> <p>Октябрь</p> <p>Ноябрь</p> <p>Декабрь</p> <p>Февраль</p> <p>Март</p>	<p>Зам. директора по учебно-воспит. работе Психолог</p> <p>Зам. директора по учебно-воспит. работе Руковод. МО, наставники Психолог</p> <p>Психолог</p> <p>Психолог Психолог</p> <p>Психолог Зам. директора по учебно-воспит. работе</p> <p>Зам. директора по учебно-воспит. работе —«—</p>	
--	---	--	---	--

1	2	3	4	5
	<p>Занятие № 8</p> <p>Семинар-практикум «Современный урок. Его анализ».</p> <p>Цель: научить молодых специалистов проводить самоанализ урока обобщения, систематизации и закрепления изученного материала.</p> <p>1) консультация «Структура уроков обобщения и систематизации знаний»;</p> <p>2) практическое занятие «Конструирование и содержание конспекта урока обобщения и систематизации знаний»;</p> <p>3) посещение уроков обобщения и систематизации знаний у педагогов-наставников, опытных учителей с последующим анализом посещенных уроков;</p> <p>4) посещение у молодых учителей уроков обобщения и систематизации с последующим их анализом и самоанализом.</p> <p>Занятие № 9</p> <p>1. Выступление молодых учителей с информацией о своих проектах (см. занятие № 7).</p> <p>2. Тестирование «Недописанный тезис: В хорошей школе всегда...»</p> <p>3. Подведение итогов работы Школы молодого учителя за год.</p>	<p>Апрель</p> <p>Май</p>	<p>Зам. директора по учебно-воспит. работе Наставники Психолог</p> <p>Психолог</p> <p>Зам. директора по учебно-воспит. работе</p>	

Третий год работы

	<p>Занятие № 1</p> <p>1. Обмен мнениями «Качества, необходимые учителю».</p> <p>2. Тестирование «Быть учителем — значит...»</p> <p>3. «Круглый стол» «Психолого-педагогические основы совершенствования профессиональной деятельности учителя».</p> <p>Занятие № 2</p> <p>1. Психологический практикум «Каков твой стиль педагогической деятельности?»</p> <p>2. Лекция «Индивидуальный стиль деятельности — важнейшее условие формирования эффективности педагогического труда».</p> <p>3. Беседа «Виды нестандартных уроков».</p> <p>Занятие № 3</p> <p>1. Лекция «Здоровьесберегающие педагогические технологии — залог творческой активности участников учебно-воспитательного процесса».</p> <p>2. Дискуссия «Домашнее задание. Как? Сколько? Когда?»</p> <p>3. Обмен опытом «Нестандартные формы домашнего задания».</p> <p>Занятие № 4</p> <p>1. Лекция «Коррекция взаимоотношений в педагогической сфере».</p> <p>2. Практикум по проблеме «Разрешение конфликтов».</p> <p>3. Обзор психолого-методической литературы.</p> <p>Занятие № 5</p> <p>1. Лекция «Основы теории развивающего обучения».</p> <p>2. Практикум «Сравнение традиционного и развивающего обучения».</p> <p>3. Изучение памятки «Анализ урока развивающего обучения».</p> <p>Занятие № 6</p> <p>1. Лекция «Методика организации коллективных форм обучения».</p> <p>2. Практикум «Педагогические технологии».</p> <p>3. Тестирование «Быть учителем — значит...»</p> <p>Занятие № 7</p> <p>1. Диагностика профессиональных качеств учителя в процессе педагогической деятельности (практикум, тренинг).</p> <p>2. Лекция «Профессионально значимые личностные качества учителя».</p>	<p>Ноябрь</p> <p>Декабрь</p> <p>Январь</p> <p>Февраль</p> <p>Март</p>	<p>Наставник</p> <p>Зам. директора по воспит. работе Наставник</p> <p>Психолог</p> <p>Зам. директора по учебно-воспит. работе Наставник</p> <p>Наставник</p> <p>Зам. директора по учебно-воспит. работе Психолог</p> <p>Психолог</p>	
--	---	---	--	--

1	2	3	4	5
	<p>3. Консультации для педагогических работников при их аттестации».</p> <p>Занятие № 8</p> <p>1. Лекция «Теория и практика личностно-ориентированного обучения».</p> <p>2. Практикум «Анализ урока личностно-ориентированного обучения».</p> <p>3. Психологические основы личностно-ориентированного обучения (совет психолога).</p> <p>Занятие № 9</p> <p>Семинар-панорама: «Да здравствует урок!»</p> <p>Цель: выявить уровень методической подготовки молодых специалистов в проведении уроков разного типа.</p> <p>1. Консультация «Структура уроков различных педагогических систем».</p> <p>2. Практическое занятие «Конструирование уроков различных педагогических систем».</p> <p>3. Посещение уроков различных педагогических систем у молодых учителей с последующим анализом и самоанализом.</p> <p>4. Методический праздник (КВН, А-ну-ка...) «Вот мы какие».</p>	Апрель	<p>Зам. директора по учебно-воспит. работе Наставник</p> <p>Психолог</p>	

А. И. АЙРИКЯН,

заведующая научно-методической лабораторией управленческой деятельности ООИУУ.

САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ

Головною метою роботи в школі протягом останніх 16 років було створення виховної системи, яка ґрунтується на демократичних засадах, ставлення до учня як співучасника навчально-виховної взаємодії.

Виходячи із завдань особистісно-орієнтованого виховання, головними з яких є формування умов для самовиховання та самореалізації учнів (насамперед суспільно-громадської), педагогічний колектив спрямовує свою діяльність на розвиток особистості кожного учня, намагається допомогти кожній дитині знайти себе у шкільній системі учнівського самоврядування.

Насамперед, педагогічний колектив школи спрямовує свою діяльність на розв'язання актуальної виховної проблеми: подолання суспільно-громадської пасивності школярів, підвищення рівня їх творчої активності, розвиток інтересу до суспільно корисної діяльності у класних та шкільному колективах, до виконання різноманітної конкретної роботи.

У зв'язку з цим створення гуманістично спрямованої системи учнівського самоврядування, яка дає можливість формувати громадянську активність, патріотизм, навички життєтворчості особистості, стало провідною ідеєю роботи.

В результаті багаторічних експериментів і творчої співпраці учнівського та педагогічного колективів у школі склалася гнучка система учнівського самоврядування, яка діє за розробленою структурою (схема 1).

Центри і сектори ради старшокласників і ради лідерів у своїй роботі спираються на актив, який складається з організаторів справ аналогічних напрямків роботи по класах. Раз на місяць проводяться їх координаційні зібрання, на яких визначаються актуальні завдання, коригуються напрямки роботи, здійснюється взаємозв'язок органів шкільного та класного самоврядування.

Організоване протягом 10 років самоврядування виявилось досить ефективним.

Види діяльності центрів шкільної ради старшокласників

Спільно з учнівським активом школи визначені види діяльності ради старшокласників:

1. Центр дисципліни і порядку.

Чергування:

- по школі;
- в класах.

Контроль:

- відвідування;
- дисципліни на перервах та при проведенні масових заходів;

Структура учнівського самоврядування ЗОШ № 3 м. Котовська

— виконання положень «Кодексу честі учнів ЗОШ № 3» (додаток № 1).

Формування:

- культури поведінки;
- правової культури.

2. Центр інтелектуально-навчальний.

- діяльність МАН;
- участь у шкільних і міських олімпіадах з навчальних предметів;
- проведення шкільних інтелектуальних конкурсів та участь у міських;
- проведення тематичних предметних тижнів.

3. Центр праці і профорієнтації.

Організація:

- суспільно корисної праці в школі та за її межами;
- екскурсій на підприємства та у в/ч А-2160;
- зустрічей з батьками — представниками різних професій.

4. Клуб «Дозвілля».

Організація:

- вечорів і дискотек;
- змістовного дозвілля учнів та молоді мікрорайону школи;
- естетичного виховання учнів;
- екскурсій по історичних місцях України;
- зустрічей з працівниками міського Центру «Здоров'я»;
- зустрічей з працівниками міської служби у справах неповнолітніх.

Пропаганда:

- здорового способу життя;
- правових знань.

Розвиток:

- творчих здібностей підлітків.

5. Центр інформації.

Організація:

- роботи шкільної та класної преси;
- конкурсів тематичних газет і плакатів;
- класних прес-бюлетенів.

Участь:

- в оформленні приміщення школи

6. Центр військово-спортивний.

Організація:

- шкільних спортивних змагань і участь у міських.

Проведення:

- традиційного шкільного військово-спортивного свята, присвяченого Дню Перемоги;
- зустрічей з воїнами-шефами в/ч А-2160 та ветеранами Великої Вітчизняної війни і Збройних Сил України.

Участь:

- у підготовці юнаків до служби у лавах Збройних Сил України.

7. Центр шефський.

- Організація шефства між класами.
- Соціальне волонтерство (акції «Милосердя», «Турбота»).

Створена на таких засадах рада старшокласників сприяє формуванню фізично здорового, духовно багатого покоління, яке шанує свою громадянську, національну та особисту гідність, виявляє працелюбність і здатність до самонавчання та самовдосконалення.

Плануємо виховну роботу на рік разом з учнівським активом. На кожний півсеместр рада старшокласників, рада лідерів та клуб «Барвінок» опрацьовують конкретні завдання, спрямовані на досягнення спільної мети: створення умов для всебічного розвитку і морального вдосконалення учнів.

Кожен орган учнівського самоврядування працює за певною програмою:

- клуб «Барвінок» — програма «Країна Барвінкова»;
- рада лідерів — програма «Я — родина — Батьківщина»;
- рада старшокласників — «Я — громадянин України».

Зміст програми «Я — громадянин України» опрацьований нами на основі вимог Державної національної програми «Освіта», Закону України «Про загальну середню освіту», Концепції національного виховання і включає наступні напрямки діяльності:

1. Вивчаю, шаную історичне минуле.
2. Вивчаю і відроджую культуру та кращі народні традиції України.
3. Формую духівність, виховую в собі найкращі риси загальнолюдської та народної моралі: доброту, співчуття, справедливість, совість, терпимість, почуття особистої гідності та поваги до гідності іншої людини.
4. Набуваю соціального досвіду: готую себе до майбутнього, отримую знання, вміння та навички, які необхідні для включення в суспільне життя як активної дієвої сили.
5. Розвиваю свої здібності та таланти, усвідомлюю цінність творчості.
6. Вчуся самостійності і незалежності у поведінці, вчинках та судженнях.
7. Опановую культуру життя.

У творчій співпраці вчителів і учнів викристалізувалася схема планування і організації виховної роботи в школі. Навчальний рік складається із чотирьох тематичних періодів, які передбачають проведення заходів за технологією КТС.

Перший тематичний період «Моя Україна, десятиріччя як вільна, я з нею пов'язую долю свою» (вересень—жовтень)

Ключові справи:

- 1—11 клас — перший урок «Я — громадянин України».
- 8 класи — заочна подорож «Україна туристична».
- 9 класи — історичний КВК «Мій край — моя історія жива».
- 10—11 класи — конкурс знавців української словесності.
- 7 класи — зоряна година «Рідна мова — диво калинове».
- 5 класи — свято «А вже Покрова одцвіла».
- 1—3 класи — школа ввічливих наук. Рольова гра «Народні традиції ввічливості».
- 9 класи — ток-шоу «Бути громадянином правової держави. Що це означає?»
- 8 класи — зустріч з ветеранами війни — учасниками визволення України від німецько-фашистських загарбників.

— 5—11 класи операція «Турбота» (до Дня людей похилого віку).

Другий тематичний період «У світі прекрасного» (листопад—грудень)

Ключові справи:

- 10—11 класи — фестиваль сучасної української музики.
- 9 класи — прес-конференція «Здоровий спосіб життя — шлях до красивого повноцінного довголіття» (разом із міським Центром «Здоров'я»).
- 8 класи — пізнавально-розважальна програма «Що в імені тобі моєму?»
- 9 класи — «круглий стіл» «Національні традиції харчування».
- 6 класи — презентація «Світ моїх захоплень».
- 7 класи — естет-ринг «Подорож музичними стежками».
- 5—11 класи — шкільна виставка декоративно-прикладної творчості.
- 1—3 класи — засідання клубу «Барвінок» по темі «Шевченко — художник».
- 5 класи — усний журнал «Пам'ятки архітектури Одещини».
- 1—11 класи — операція «Милосердя» (до Всесвітнього дня інвалідів).
- 1—11 класи — шкільний тур конкурсу «Таланти твої, Україно».
- персональна виставка малюнків учениці 6-А класу Анастасії Купринюк.

Третій тематичний період «До Країни Знань» (січень—березень)

Ключові справи:

- 1—11 класи — тематичні тижні з навчальних предметів.
- 9 класи — біологічний брейн-ринг.
- 8 класи — математичний КВК.
- 10—11 класи — зустріч з випускниками — вчителями ЗОШ № 3.
- 7 класи — конкурс знавців історії України.
- 6 класи — турнір юних географів.
- 5 класи — свято «Мужай, прекрасна наша мово...».
- 1—3 класи — засідання клубу «Барвінок» по темі «Хочу все знати».
- 7—11 класи — шкільна науково-практична конференція МАН.

Четвертий тематичний період «Спорт і здоров'я» (квітень—червень)

Ключові справи:

- 1—3 класи — змагання «Веселі старты».

— 5—6 класи — конкурс «Тато, мама і я — спортивна сім'я».

— 7 класи — шкільний турнір з футболу.

— 8 класи — туристська естафета.

— 9—11 класи — військово-спортивне свято, присвячене Дню Перемоги.

— 8—11 класи — ерудит-естафета «Видатні спортсмени ХХ століття».

— 1—5 класи — свято, присвячене Дню захисту дітей.

— 5—10 класи — туристські походи по рідному краю.

— 1—11 класи — Дні здоров'я.

Особливого значення у наш час набуває проблема вдосконалення форм організації культурного дозвілля, формування позитивних інтересів школярів при їх активній участі в цьому процесі.

З цією метою майже 4 роки тому у ЗОШ № 3 м. Котовська за ініціативою активу старшокласників і творчо працюючих педагогів був створений шкільний підлітковий клуб «Дозвілля», який став центром культурно-масової, інтелектуально-розвиваючої роботи серед підлітків віком від 10 до 17 років.

У 1997 році групою засновників, до складу якої входили директор школи К. Я. Верескун, заступник директора з виховної роботи Т. В. Фокіна, група учнів 8—11 класів, згідно із Законами України «Про громадські товариства» і «Про сприяння соціальному оновленню та розвитку молоді в Україні» було розроблено проект Статуту клубу, який обговорювався на зібраннях учнів 7—11 класів, після чого до нього були внесені поправки і на організаційному засіданні затверджено остаточний варіант (додаток 1).

Керівником клубу обрали Т. В. Фокіну, а незмінним головою правління протягом чотирьох років була Ольга Яковлева. До постійного активу клубу входить 102 учні 7—11 класів, а його роботою охоплено понад 400 школярів.

Сьогодні клуб входить до структури самоврядування школи: він є одним із центрів ради старшокласників і сприяє створенню доброзичливого морального мікроклімату, формуванню

засад культури життя та розвитку інтересів учнів різного віку.

Структура клубу склалася в процесі діалогу із школярами і представляє собою поєднання багатoproфільних та однопрофільних об'єднань (схема 2).

Секції 5—11 класів створені для учнів з нечітко вираженими інтересами, які можуть, по-перше, «визначитися», переходячи з одних секцій, студій, гуртків, що входять до клубу, до досягнення високих результатів у якомусь окремому виді діяльності, а, по-друге, формувати культуру спілкування і використання вільного часу завдяки участі у проведенні масових заходів.

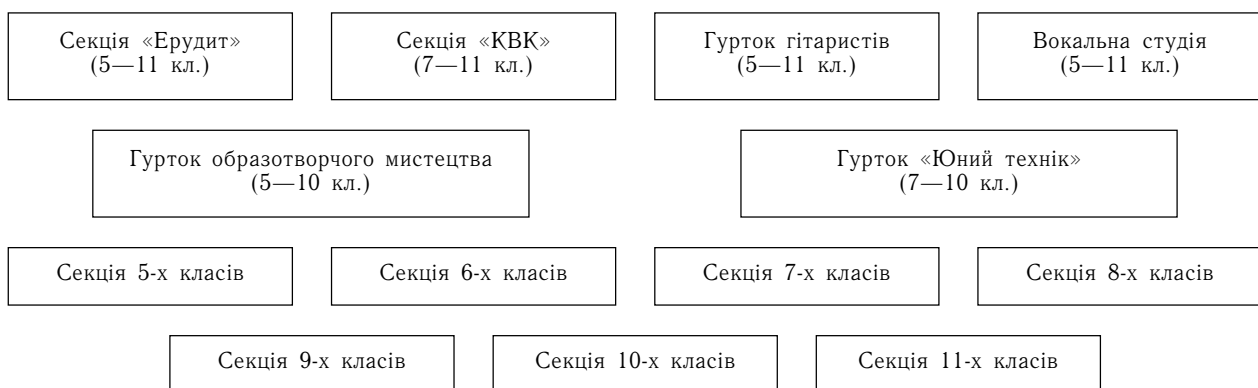
Робота клубу планується по півсеместрах, щомісяця проводяться три тематичні вечори для учнів 8—11 класів, а також по одному заходу для учнів 5—7 класів. Перевага надається заходам інтелектуально-розвиваючого характеру, активним формам виховного впливу: конкурсам знавців, брейн-рингам, зоряним годинам, заочним подорожам, літературним, музичним і театральним вітальням, зустрічам з цікавими людьми, зустрічам з працівниками міського Центру «Здоров'я», вечорам запитань і «круглим столам» на правову тематику.

Велику увагу приділяє правління і актив клубу благодійній діяльності, організації та участі у культурно-масових заходах міста: щорічно проводимо виїзди до Котовської школи-інтернату (новорічні ранки, свято «Як жили і воювали козаки», змагання «Веселі старти»), беремо участь у проведенні свят для дітей-інвалідів у міському центрі реабілітації, організовуємо новорічні вистави у мікрорайоні школи під час зимових канікул та поздоровлення і допомогу ветеранам війни і Збройних Сил.

Правління клубу працює у тісній співпраці з радою старшокласників (8—11 класи), радою лідерів (5—7 класи), а також з активом клубу в класах і забезпечує можливість вибору форм і методів роботи залежно від віку і рівня підготовки школярів. З цією метою два рази на рік проводимо анкетування для учнів і, по-можливості, для батьків.

Схема 2

Клуб «Дозвілля»

Анкета № 1
(для учнів, які починають брати участь
у роботі клубу)

1. Прізвище, ім'я, по батькові, клас.
 2. Відвідую заходи клубу (*потрібне підкреслити; чому?*):
 - а) постійно;
 - б) інколи;
 - в) ніколи;
 - г) надаю перевагу іншим формам дозвілля (*вказати*).
 3. Мене особливо цікавить у клубі (*підкреслити потрібне або написати свою відповідь*):
 - а) гурткова робота;
 - б) концерти;
 - в) дискотеки;
 - г) зустрічі з товаришами, можливість поспілкуватися;
 - д) можливість розширити кругозір;
 - е) колективний відпочинок;
 - ж) інше.
 4. Яка з форм діяльності тебе приваблює (*підкреслити потрібне або написати свою відповідь*):
 - а) колективна творчість;
 - б) самостійна творча діяльність;
 - в) конструювання;
 - г) підготовка рефератів, доповідей;
 - д) виступи з бесідами по окремих темах;
 - е) дискусії;
 - ж) театралізовані вистави.
 5. Тобі подобається працювати в клубі (*підкреслити потрібне або написати свою відповідь*):
 - а) під керівництвом спеціаліста;
 - б) самостійно.
 6. Що ти можеш запропонувати для покращання роботи клубу:
 - а) взагалі;
 - б) особисто.
- Дата заповнення
Примітка. Пункт 1, частина перша, заповнюється за бажанням учня.

За півроку дається інша анкета.

Анкета № 2 (для учнів)

1. Що тобі особливо подобається в роботі клубу?
2. Чи впливає клуб на твоє навчання, дисципліну?
3. У чому безпосередньо виражається твоя участь в роботі клубу?
4. Скільки разів на місяць ти хотів би відвідувати заходи клубу?
5. Твої пропозиції щодо змісту роботи клубу (що, на твій погляд, недостатньо добре організовано, що треба було б зробити, щоб цікавішою стала робота клубних секцій, студій, гуртків?)

Анкета
(для батьків школярів, які живуть
у мікрорайоні школи)

1. Прізвище, ім'я, по батькові.
2. Професія, посада, освіта, місце роботи.
3. Кількість дітей у сім'ї, їх вік. В яких класах навчаються?
4. Чим цікавляться ваші діти у вільний час? Яким чином вони задовольняють свої інтереси (дивляться телевізор, відеофільми, читають книжки, займаються хобі, допомагають дома, «вбивають час»)?
5. Чи цікавить ваших дітей творча діяльність (літературна, винахідницька, конструкторська, дослідницька, малювання, музика, театральна, наукова)? У чому це проявляється?
6. Як ви контролюєте вільний час своїх дітей?
7. Що ви могли б запропонувати для організації відпочинку дітей та підлітків у вільний час:

- а) у звичайні дні;
- б) у вихідні дні;
- в) на канікулах.

8. Ваша думка щодо поведінки дітей і підлітків в родині, в громадських місцях? Які, на ваш погляд, причини такої поведінки?

9. Яку участь ви могли б взяти в роботі з дітьми та підлітками у вільний час?

10. Як ви оцінюєте роботу шкільного клубу «Дозвілля»?

Анкетування дає можливість виявити громадську думку, удосконалити зміст роботи клубу. Так, у цьому році 65% опитаних відповіли, що особливо їм подобається в роботі клубу проведення конкурсів ерудитів, КВК, дискотек, а також можливість поспілкуватися з широким колом друзів, а 25% опитаних вважають, що увагу треба приділяти тільки організації дискотек.

Робота клубу методично базується на втіленні в життя авторських програм «Я — громадянин України», «Я і культура» (додаток 2), «Культура життя» (додаток 3), розроблених мною та вчителем музики В. М. Цибулько, а також технології КТС (І. П. Іванов) з урахуванням різнобічних інтересів учнів.

Робота клубу дає змогу:

— формувати організаторські та комунікативні навички; встановлювати наступність інтересів між учнями різного віку;

— поєднувати серйозні заняття учнів з невимушеним спілкуванням, грою; виявляти та розвивати здібності;

— допомагати учням у виборі улюбленого виду дозвілних занять, згуртовувати учнівський колектив, активізувати роботу в позачасовий час;

— створювати умови для виявлення творчого хисту;

— формувати навички культури, здорового способу життя, зацікавити учнів, схильних до правопорушень (протягом всього часу існування клубу жоден з учнів школи не стояв на обліку в міській службі у справах неповнолітніх).

Результативність

За такою моделлю самоврядування школа працює шостий рік. За цей час спостерігається зростання авторитету шкільного самоврядування: чергові члени ради старшокласників надають вагому допомогу відповідальному члену адміністрації школи та раді лідерів щодо підтримки дисципліни та порядку під час проведення занять другої зміни; підвищився інтерес учнів до громадських доручень, їх прагнення до творчості і самовдосконалення. За ініціативою активу клубу «Дозвілля» в школі створено гурток народознавства, члени якого оформили українську світлицю, де проходять уроки з українського народознавства та краєзнавчі екскурсії. Результатом активної діяльності інтелектуально-навчального центру ради старшокласників є щомісячне проведення інтелекту-

альних ігор: брейн-рингів, зоряних годин, конкурсів знавців. Учні школи посіли перше місце у міських предметних олімпіадах, стали лауреатами I—III ступенів в обласному турі Всеукраїнського конкурсу «Таланти твої, Україно!», переможцями і призерами міських змагань «Ерудит» та військово-спортивних конкурсів. Опрацьована нами система самоврядування сприяє втіленню в життя виховної проблеми школи «Розкриття та розвиток індивідуальних творчих можливостей учнів та їх повноцінна реалізація у різних сферах діяльності на базі творчих програм громадянської, етичної та естетичної освіти».

Елементи моделі учнівського самоврядування нашої школи впроваджують школи міста, оскільки вона чітка, доступна, дозволяє раціонально використовувати час, засоби і витрати, базується на тісній співпраці вчителів і вихованців, співдружності з батьківською громадськістю, відділом у справах сім'ї та молоді Котовського міськвиконкому, міським центром соціальної реабілітації молоді, Центром здоров'я, а також позашкільними установами.

Кілька практичних порад класним керівникам щодо співпраці з органами учнівського самоврядування.

1. Організація і функціонування дієвої системи учнівського самоврядування можливі лише в процесі співпраці педагогів і учнів, для чого вчитель повинен поєднувати в собі:

- організатора учнівського колективу;
- захисника дитячих сподівань;

— неформального лідера;

— кваліфікованого консультанта на різних етапах самоврядування.

2. Важливим фактором успішності у цій справі є також послідовність та цілеспрямованість в роботі вихователів і вихованців, урахування трьох взаємопов'язаних етапів розвитку самоврядування:

а) організаційного (розробка структури учнівського самоврядування, визначення мети, завдань і видів діяльності, підготовка документації);

б) практичного (організація практичної діяльності органів самоврядування, систематичне навчання активу з питань планування, спілкування, проведення заходів);

в) розвиваючого (удосконалення організаційної діяльності учнів, організація зворотнього зв'язку (анкетування, тестування, вивчення громадської думки щодо підвищення ефективності діяльності органів учнівського самоврядування), створення за бажанням учнів клубів та об'єднань за інтересами.

3. Доцільним є розробка та втілення в життя цільових творчих програм, які дають можливість показувати перспективу розвитку колективу, удосконалювати виховний процес системно (див. програму «Я — громадянин України»).

4. Створення умов для повноцінної самореалізації підлітків у різних сферах діяльності на основі діалогічної взаємодії педагогів та учнів.

Додаток 1

СТАТУТ ПІДЛІТКОВОГО КЛУБУ «ДОЗВІЛЛЯ»

Затверджено загальними зборами підліткового клубу «Дозвілля»

I. Загальні положення

1.1. Підлітковий клуб «Дозвілля» (далі клуб) створений згідно з Законами України «Про громадські товариства» і «Про сприяння соціальному оновленню та розвитку молоді в Україні» на засадах добровільності, спільності інтересів його членів.

1.2. Клуб є об'єднанням підлітків, юнаків та дівчат, які прагнуть розширювати свій кругозір, підвищувати культуру спілкування та дозвілля, активізувати свої пізнавальні інтереси і формувати навички здорового способу життя.

1.3. Клуб має свій рахунок у банку, печатку із своїм найменуванням.

1.4. Адреса клубу: 66300, Одеська обл., м. Котовськ, вул. Луначарського, 63, загальноосвітня школа № 3.

II. Мета та завдання діяльності клубу

2.1. Головною метою та завданням клубу є пропаганда здорового способу життя серед підлітків, їх духовний розвиток, організація активного відпочинку, формування навичок культури спілкування, виховання національно свідомих громадян.

2.2. Клуб:

2.2.1. Є центром дозвілля підлітків у мікрорайоні школи.

2.2.2. Сприяє розвитку особистості та духовності його членів, задоволенню моральних і естетичних запитів.

2.2.3. Вивчає, зберігає та пропагує звичаї, традиції, обряди, творчість українського народу і національних менших, які проживають у мікрорайоні школи, проводить фольклорні заходи.

2.2.4. Бере участь у культурно-масових заходах міста.

2.2.5. Проводить благодійні акції у школах-інтернатах, центрі реабілітації для дітей-інвалідів, підшефних військових частинах.

2.2.6. Може надавати методичну допомогу по організації дозвілля підлітків за їх проханням.

2.2.7. Разом з іншими організаціями та установами міста проводить роботу по попередженню розповсюдження серед дітей та підлітків наркоманії, алкоголізму, злочинності та насильства.

2.2.8. Встановлює зв'язки з іншими підлітковими клубами області, України, країн близького та далекого зарубіжжя.

III. Членство в клубі

3.1. Членом клубу може бути будь-який підліток, юнак, дівчина віком до 18 років та дорослий, який сприяє розвитку діяльності клубу.

3.2. Прийом у члени клубу проводиться за письмовою заявою. Прийнятим вважається кожен, хто її подав.

3.3. Член клубу зобов'язаний:

3.3.1. Виконувати Статут клубу.

3.3.2. Виконувати рішення керівництва клубу.

3.3.3. Активно приймати участь у роботі клубу.

3.3.4. Дорослі, які активно сприяють роботі клубу, є його почесними членами.

3.4. Член клубу має право:

3.4.1. Бути обраним до керівних органів клубу.

3.4.2. Вносити пропозиції щодо поліпшення діяльності клубу.

3.4.3. Оскаржувати рішення керівництва Клубу, які, на його думку, не є правильними.

3.4.4. Грошові внески членів клубу не є обов'язковими.

IV. Керівництво клубом

4.1. Вищим органом клубу є збори його членів.

4.2. Збори членів клубу мають повноваження приймати рішення, якщо в них беруть участь не менше 50% від загальної кількості.

4.3. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього подано не менше 50% голосів присутніх на зборах.

4.4. Клуб очолює керівник, якого обирають прямим голосуванням з числа почесних членів, а також правління клубу, яке складається з голови, двох заступників і секретаря, які обираються з числа учнів також прямим голосуванням.

4.5. Керівник несе повну відповідальність за діяльність клубу, організує його роботу, укладає угоди, дає доручення, займається придбанням обладнання для роботи клубу.

4.6. Керівник та правління клубу щорічно складають кошторис витрат і подають його для затвердження на зборах членів клубу.

V. Майно та кошти клубу

5.1. Майно клубу складається з основних і оборотних коштів, а також інших матеріальних цінностей та фінансових ресурсів.

5.2. Кошти клубу створюються за рахунок:

— перерахувань підприємств, установ, організацій, оплати за методичну допомогу, концертну діяльність клубу;

— добровільних внесків від батьків та населення;

— інших послуг населенню, організаціям, установам, підприємствам (прокат апаратури, обладнання і т. п.).

5.3. Клуб має право за рахунок коштів купувати чи орендувати апаратуру, технічні засоби, костюми, автотранспорт, як у юридичних, так і приватних осіб.

5.4. Клуб самостійно використовує свої кошти на проведення вечорів відпочинку, екскурсій, придбання призів.

5.5. Керівник та правління раз на півроку звітують про використання коштів та проведену роботу перед зборами членів клубу, організаціями, установами, підприємствами, які надавали клубу фінансову допомогу.

VI. Права клубу

Клуб має право:

6.1. Представляти, відстоювати і захищати законні права та інтереси членів клубу на будь-якому рівні.

6.2. Відкривати платні гуртки, студії, курси, розповідати дитячі, підліткові, молодіжні видання і методичні посібники щодо організації дозвілля молоді та проведення виховної роботи.

6.3. Виступати в пресі, по радіо і телебаченню з питань діяльності клубу, а також мати свій видавничий орган.

6.4. Здійснювати інші види діяльності, дозволені законодавством України для роботи клубу по досягненню Статутної мети.

Додаток 2

ЦІЛЬОВА ТВОРЧА ПРОГРАМА «Я І КУЛЬТУРА»

1. Основи моральної і естетичної культури

Культура і особистість. Культура та мистецтво. Види мистецтва. Вплив мистецтва на духовність і почуття людини. Культура поведінки. Культура спілкування. Культура взаємовідносин юнака та дівчини. Діалогічна культура підлітків. Роль самовиховання в оволодінні засадами культури. Мистецтво й підліток: мої уподобання, мої творчі здібності, самоаналіз особистої культури. Культура моральних цінностей.

2. Організація педагогічного діалогу у різноманітних формах спільної діяльності

Дискусії:

- Що таке творча особистість.
- Мистецтво повинно бути національним.
- Чи потрібна пісня в житті моєї родини?

Конкурси, ігри, свята:

- Свято творчості.
- Пісні українського народу.
- Впізнай мелодію.
- Фестиваль «Сузір'я» (діалог культур національних меншин, які проживають в мікрорайоні школи).
- Творчі традиції нашої родини.
- Зоряна година «Рідна мова — пісня солов'їна».

— Естафета улюблених занять.

— Вечорниці.

— Сучасна українська естрада.

Літературно-музичні вітальні:

— Поетична свічка.

— «Ліцей» (до 200-річчя від дня народження О. С. Пушкіна).

— «Тебе, Тарасе, не забудем...»

— Корифей українського театру.

— «Сонце української музики» (творчість М. В. Лисенка).

3. Розвиток творчої активності дітей

Виступи перед батьками, молодшими школярами, ветеранами війни, праці. Захист портрету творчої особистості. Година спілкування «Етика поведінки та етикет». «Подорож по театральних афішах». Театралізовані фрагменти опер, драматичних творів. Виставки кращих малюнків, виробів декоративно-прикладного мистецтва. «Благодійний ярмарок». Участь у роботі підліткового клубу «Дозвілля». Участь у Всеукраїнському фестивалі мистецтв «Таланти твої, Україно!». Ситуативні ігри парного та групового спілкування: телефонна розмова за даною темою; як відмовити, не ображаючи партнера; день народження; «запрошення»; «комплімент» та інші.

Додаток 3

СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Особистість:

- духовна культура;
- культура здоров'я;
- культура праці;
- культура спілкування;

— побутова культура;

— правова культура;

— екологічна культура;

Інновація: формування культури життєдіяльності як засіб саморозвитку дитини.

КОДЕКС ЧЕСТІ УЧНІВ ЗОШ № 3 М. КОТОВСЬКА

— Май в собі здорове самолюбство. Пам'ятай, що ти не гірший за інших.
 — Намагайся бути першим, але не за рахунок інших.
 — Не дозволяй себе принижувати і зневажати.
 — Тренуйся, щоб дати фізичну відсіч тим, хто нападає на тебе.
 — Намагайся бути компетентним в усіх питаннях, і соціальна вартість твоєї особи буде зростати в очах оточуючих.
 — Хуліганство принижує людську гідність і честь. Його ознаки: цинізм, жорстокість і хамство.
 — Хлопець-джентльмен завжди допоможе дівчині прибирати у класі.
 — Не списуй у товариша: це нечесно. У цивілізованому світі це не практикується.
 — Цікався суспільними науками, які роблять тебе інтелектуальною, політично культурною і громадянсько зрілою особистістю.

— Вивчай природничо-математичні науки, і ти зрозумієш складні закони і явища природи. Вони допоможуть тобі стати хорошим фахівцем.

— Пам'ятай, що бути людиною — значить відчувати відповідальність.

— Пам'ятай, що злість і заздрість збіднюють людину, відбирають у неї здоровий глузд.

— Не прогулюй безпідставно уроки, бо це свідчить про те, що ти ухиляєшся від головного свого обов'язку — навчання.

— Не ображай слабших, не поступайся рівному собі і будь гідним перед сильним.

— Живучи серед людей, пам'ятай: твої вчинки відгукнуться у серцях рідних, близьких і чужих людей. Погані — боєм, добрі — радістю, бо всі вони пов'язані одним іменем — Людина.

Т. В. ФОКІНА,

заступник директора з виховної роботи загальноосвітньої I—III ступенів школи № 3 м. Котовська Одеської області, переможець обласного етапу Всеукраїнського конкурсу на кращу модель учнівського самоврядування.

Науково-дослідна робота**НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ**

Становлення української державності і духовне відродження нашого народу потребують оновлення змісту освіти, зумовлюють потребу в її радикальній модернізації.

Модернізація системи освіти перш за все спрямована на забезпечення її якості відповідно до найновіших досягнень вітчизняної і світової науки та культури. А це означає, що школа сьогодні покликана виховувати нову людину — свідомого громадянина України, котрому притаманні такі риси, як національна самоповага й патріотизм, гуманність і добропорядність, компетентність і волелюбність, яка високо цінує ідеали демократії, свободи, справедливості.

Застосування прогресивних форм і методів в навчальних закладах Одеської області відбувається в контексті загального інноваційного процесу та державної освітньої політики України.

Основна мета — це є відмова від однотипності, уніфікованості в організації навчально-виховного процесу, необхідність кожній школі мати своє «обличчя», формування конкретно визначеного освітнього простору.

В окремих районах та містах області вжито певних практичних заходів щодо впровадження в школах активних форм і методів навчання. Так, у поточному навчальному році на 10% збільшилась мережа закладів освіти, які проводять експериментальну та пошукову роботу. Аналіз експериментальної діяльності закладів освіти Одеської області показав, що із 952 шкіл робота проводиться в 186, що складає 20% від їх загальної кількості. На базі 18 закладів освіти здійснюється експериментальна робота щодо пошуку нових технологій навчання і виховання, зокрема особистісно-орієнтованого навчання. Як приклад можна навести діяльність таких закладів освіти, як навчально-виховний комплекс «Гармонія» на базі ЗНЗ № 83 м. Одеси, навчально-виховний комплекс «Сузір'я» у складі спеціалізованої школи I ступеня з поглибленим вивченням англійської мови і гімназії № 7, НВО «Надія» — школа I—III ступенів — дитячий заклад № 275 м. Одеси, загальноосвітній навчальний заклад № 4 I—III ступенів м. Одеси.

Навчально-виховний комплекс «Гармонія»

Тема експерименту. «Система управління і керівництва навчально-виховним процесом у навчальному закладі нового організаційного типу — НВК».

Експеримент проводиться відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, № 255 від 15.07.1999 р. «Про створення експериментального педагогічного майданчика».

Термін проведення експеримента — 1999—2010 роки.

Автор і керівник експерименту Таїсія Йосипівна Іванова, директор НВК «Гармонія», вчитель-методист, відмінник освіти України.

Наукові керівники експериментальної роботи: Анатолій Юрійович Анісімов — заступник директора ООІУВ з наукової роботи. Вікторія Анатоліївна Ликова — зав. кафедрою педагогіки і психології ООІУВ.

Науковий консультант експерименту З. Н. Курлянд — доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник Південноукраїнського філіалу Академії педагогічних наук, завідувача кафедрою педагогіки ПУДПУ імені К. Д. Ушинського.

На базі ЗОШ № 83 була створена школа I ступеня з художньо-естетичним напрямком, поглибленим вивченням української і англійської мови та ЗОШ II ступеня. З 1990—1992 років створюється ще багатопрофільна гімназія. Таким чином, до 1998 року в одній будівлі функціонували три структурних підрозділи: ЗОШ I ступеня і ЗОШ II ступеня та багатопрофільна гімназія. Це привело педагогічний колектив до рішення про створення навчально-виховного комплексу (НВК).

У школі I ступеня створені:

а) диференційовані класи за предметними напрямками;

б) класи нестандартних форм і методів навчання (з елементами вивчення видів східних единоборств і нетрадиційних форм фізичного виховання).

Загальноосвітня школа II ступеня:

1. Класи прикладної творчості і ремесел з поглибленим вивченням соціальних наук:

а) школа конструювання і художнього опрацювання виробів з дерева;

б) школа моделювання і пошиву театрального костюма, дитячого та підліткового одягу і демонстрації моделей юних майстрів-модельєрів.

2. Профільні майстерні:

а) столярна;

б) слюсарна і токарна;

в) кравецька.

Гімназія багатопрофільна:

1. Відділення гуманітарних наук

2. Відділення природничих наук

3. Відділення мистецтв

На відділеннях діють:

а) диференційовані класи;

б) класи нетрадиційних форм і методів навчання (з елементами вивчення східних единоборств).

4. При гімназії діють додаткові профільні школи:

4.1. Школа лідера.

4.2. Школа природничих наук, екології та валеології.

4.3. Школа журналістики.

4.4. Школа художньої і технічної естетики.

4.5. Школа педагогіки.

4.6. Школа ораторського мистецтва.

4.7. Школа мистецтв.

4.8. Школа правових знань.

Отримані результати експерименту:

— створено центр реабілітації дитини, до якого входять психолого-методична служба допомоги дітям та їх батькам, школа східних единоборств та фітнес-центр «Енергія-плюс», які забезпечують зміцнення здоров'я учнів;

— створено Центр національного відродження, до складу якого входять «Світлиця», кабінет українознавства, кабінет вивчення рідного краю — «Одесіка», центр естетичного виховання;

— студія образотворчого мистецтва (хореографічний ансамбль «Радість», музично-драматичний театр «Гра»).

— Засновано науково-дослідницьку лабораторію з екологічних проблем, на базі якої учні проводять наукові дослідження.

Навчально-виховний комплекс «Сузір'я»

Тема експерименту. «Розробка моделі школи культури здоров'я в умовах навчально-виховного комплексу».

Експеримент проводиться відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 07.02.02 р.

Термін проведення експерименту — 2001—2013 роки

Автор експерименту — Світлана Василівна Мельник, директор НВК «Сузір'я».

Наукові керівники:

— І. Д. Бех академік, директор Інституту проблем виховання АПН України;

— А. І. Босенко, завідувачий кафедрою анатомії і фізіології Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, кандидат біологічних наук, доцент.

— В. М. Оржеховська, директор науково-методичного центру превентивного виховання АПН України, науковий консультант, доктор педагогічних наук, професор.

У сучасних умовах розвитку нашого суспільства спостерігається різке зниження рівня здоров'я населення. За даними досліджень тільки 10% молодих людей мають нормальний рівень здоров'я.

Утвердження пріоритетів здорового способу життя повинно бути системним і сприяти гармонійному розвитку психофізичних здібностей учнів. Воно не зводиться до інфор-

мування учнів час від часу з питань здоров'я, а передбачає систематичний комплекс заходів, спрямованих на усвідомлення здорового способу життя. Все більша кількість вчителів визначають, що проблему здоров'я дітей неможливо розв'язати тільки за допомогою занять фізичною культурою та процедур, що загартовують. Щоб бути здоровим, необхідні здорові життєві навички, мотивація до збереження та постійного зміцнення здоров'я.

На сучасному етапі розвитку суспільства школа проходить стадії глобального реформування, і тому необхідно підтримувати ті дослідження, які сприяють виходу школи з кризи та визнанні її як важливої культуurstворюючої та оздоровчої одиниці у своєму регіоні. Школа нового покоління повинна відповідати сучасним вимогам, зобов'язана інтегрувати дослідження педагогічної науки та практики у вирішенні проблем розвитку дітей та підготовки їх до активної діяльності в умовах політичних, економічних і соціальних перетворень, які здійснюються зараз в Україні.

Сьогодні вже недостатньо відкривати економічні, технічні та гуманітарні коледжі. Треба цивілізовано вибудовувати систему виховання та розвитку підростаючого покоління, при цьому особливу увагу необхідно приділяти розвитку духовності, гуманізації та демократизації навчання й виховання.

З метою всебічного та гармонійного розвитку кожного учня була розроблена програма науково-дослідної та експериментальної роботи по створенню нової за змістом моделі загальноосвітнього навчального закладу «Школа культури здоров'я», де кожній особистості будуть забезпечені можливості для:

- удосконалення навичок розумової праці, розвитку інтелекту і творчих здібностей;
- засвоєння норм моралі, виховання духовної культури;
- повноцінного і фізичного розвитку, охорони та зміцнення здоров'я;
- формування вміння керувати власними почуттями, прагненнями, розуміти власний внутрішній стан та внутрішній стан інших людей.

Загальноосвітній навчальний заклад № 4 І—ІІІ ступенів

Тема експерименту. «Експериментальна апробація програми особистісно-орієнтованого навчання «Крок за кроком» в школі ІІ ступеня».

Експеримент проводиться відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 27.08.2001 р., № 610.

Термін проведення експерименту — 2001—2006 роки.

Керівник експерименту — Р. М. Кантемірова, директор ЗНЗ № 4.

Науковий керівник — Н. М. Бібік, заступник директора Інституту педагогіки АПН Ук-

раїни, доктор педагогічних наук, член-кореспондент АПН України.

Реалізація програми особистісно-орієнтованого навчання «Крок за кроком» є логічним продовженням програм для дітей дошкільного віку і початкової школи. Вона заснована на принципах вільного вибору форм і методів навчання, системності і послідовності.

Програмою передбачається залучення батьків до участі в навчально-виховному процесі, індивідуальний підхід до дитини, організація навчальної сфери класу, тематичне планування, що вимагає спеціальної організації навчально-виховного процесу, спрямованого на забезпечення прав вибору діяльності, індивідуальної педагогічної підтримки, розвиток партнерських зв'язків з сім'єю. Такі підходи відрізняють цю методику від традиційної.

Перехід учня з початкової школи до школи другого ступеня супроводжується рядом специфічних проблем, що потребують особливої уваги. Складність цього періоду зумовлена насамперед сукупністю тих змін, які відбуваються у внутрішньому світі дітей на рубежі 5-х класів. Які ж ці зміни?

— Діти дорослішають.

— Змінюються цілі, зміст та характер навчальної діяльності, що зумовлено введенням нових предметів (основним завданням навчання на цьому етапі є організація самостійного добування знань).

— На місце першої вчительки приходять нові учителі, новий класний керівник, — незнайомі до цього люди, що на рівні свідомості викликає внутрішню напругу, занепокоєність учня.

— Збільшується кількість міжособистісних контактів.

— Розширюється кількість навчальних предметів, що читаються різними вчителями з різними вимогами і стилем викладання.

— Відбувається перехід до кабінетної системи навчання.

До того ж, нові умови навчання пред'являють більш високі вимоги до інтелектуального розвитку учня, підвищують темпи навчальної діяльності. Все це викликає напруження психіки дитини і може призвести до перевтоми, високого рівня тривожності, труднощів в соціально-психічній адаптації і, як результат — зниження успішності.

Основні завдання експерименту:

— продовжувати здійснювати наступність в реалізації основних положень програми «Крок за кроком»;

— впроваджувати особистісно-орієнтоване навчання в школі ІІ ступеня;

— розробляти конкретні методичні рекомендації для класних керівників (кураторів), вчителів-предметників щодо планування спільної роботи за програмою «Крок за кроком» у школі ІІ ступеня;

— розробляти, апробувати і запроваджувати психолого-педагогічні механізми науко-

во-методичного забезпечення освітнього процесу з метою досягнення учнями експериментальних класів кінцевих результатів згідно з нормами державного стандарту для шкіл України;

— організувати педагогічний моніторинг з метою вивчення динаміки розвитку всіх учасників педагогічного експерименту (на рівні учнів, учителів, батьків) в освітньому інноваційному середовищі, корекції його умов;

— розвивати навички саморегулювання власного стану під час вільного вибору в будь-якій ситуації;

— за умови досягнення позитивних результатів здійснювати поетапне розширення зони експерименту, послідовне залучення до його проведення нових навчальних закладів.

НВО «Надія» — школа I—III ступенів — дитячий заклад № 275 м. Одеси

Тема експерименту. «Неперервність, наступність і спадкоємність навчання та виховання дітей від дошкільного віку до випускних класів школи».

Експеримент проводиться відповідно до наказу Міністерства освіти і науки в Україні від 23.01.2001 р., № 25 «Про надання статуту експериментального закладу навчально-педагогічному центру «Надія»».

Термін проведення експерименту — 2001—2006 роки.

Керівник експерименту — Т. В. Тарарака, директор навчально-виховного об'єднання «Надія».

Науковий керівник — А. М. Богуш, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України, зав. кафедрою теорії і методики дошкільної освіти ПУДПУ імені К. Д. Ушинського, завідувачка сектору педагогічних досліджень АПН України.

Суть експериментальної діяльності полягає в тому, щоб створити оптимальну організаційно-педагогічну модель навчального закладу нового типу «школа-дошкільний заклад», яка має забезпечити наступність між двома ланками освіти та ліквідувати труднощі адаптації дітей до шкільного життя.

Школа—дитячий садок — нове соціально-педагогічне утворення XXI століття. Нинішні кардинальні зміни в житті суспільства вимагають нового підходу до сучасного трактування змісту освіти і виховання підростаючого покоління. Провідним принципом проголошується гуманізація та демократизація освіти, що стверджує людину як найвищу соціальну цінність. Тому метою виховання дітей у НВО «Надія» обрано найповніше розкриття їх здібностей, задоволення різноманітних освітніх потреб, забезпечення гармонізації стосунків дитини з природою.

НВО «Надія» — це цілісна динамічна і відкрита педагогічна система, яка об'єднує діяль-

ність дитячого садка і школи та надає можливість для самоствердження кожної особистості, що в умовах масової школи, як правило, залишається без уваги. Такий комплекс дозволяє прискорити соціальну адаптацію учнів, дає можливість виховувати і навчати дітей різного віку в одному освітньому закладі.

Специфічною особливістю НВО «Надія» є інтеграція соціально-виховних зусиль єдиного педагогічного колективу, батьків і громадськості. НВО об'єднує вихователів дитячого садка і вчителів школи, методичні структури дошкільного виховання і шкільної освіти. Інтеграція їх педагогічної діяльності спрямована на вивчення і урахування індивідуальних та вікових особливостей дошкільників та учнів, на забезпечення кожному вихованцю умов для розкриття і задоволення потреб особистості. Педагогічна співпраця вчителів і вихователів відбувається як інтегрована взаємозумовлена взаємодія, спрямована на формування загальних уявлень про природу і суспільство, накопичення соціальних фактів, формування «життєвого досвіду дитинства», особистих якостей дитини.

Головною метою роботи дошкільної ланки є підготовка дитини як особистості, формування в неї навичок самообслуговування, самостійності, вміння слухати і сприймати завдання, діяти за інструкцією, розвиток емоційної і волевої сфери.

Важливим у процесі навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є виявлення їх емоційного ставлення до найбільш значущої в їхньому житті діяльності — навчання. Тому навчальна програма для дітей дошкільного віку розроблена педколективом НВО з урахуванням використання ігрової діяльності, усного мовлення, рухової і просторової координації, дрібної моторики, окоміру, достатньої для навчання саморегуляції поведінки, вміння співпрацювати з педагогом, товаришами.

Однак питання впровадження особистісно-орієнтованих педагогічних технологій в більшості закладів освіти все ще залишаються актуальними. У цьому аспекті зростає роль методичних служб. Від чіткої організації роботи районних (міських) методичних кабінетів, методичних об'єднань вчителів залежить успіх освітянських реформ.

Впевнений, що заклади освіти виконають свою місію, і спільними зусиллями буде досягнута мета нашого сьогодення: створення умов для розвитку і самореалізації кожної дитини як найвищої цінності суспільства.

А. Ю. АНІСІМОВ,

заступник директора ООІУВ з науково-методичної роботи, кандидат педагогічних наук.

ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ (про наслідки одного дослідження)

На кафедрі педагогіки та психології Одеського обласного інституту удосконалення вчителів деякий час працювала творча група у складі досвідчених методистів, завідуючих лабораторіями кафедри та викладачів.

Метою роботи групи було дослідження готовності педагогів Одещини до впровадження в практику Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті.

Науково-дослідна робота групи мала сприяти вирішенню таких завдань:

— вивчення теоретичної та технологічної готовності педагогічних кадрів до виконання вимог Доктрини;

— дослідження результативності курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, розробка порад щодо покращання змісту та технології роботи курсів (організація особистісно-орієнтованих занять з використанням інтерактивних технологій навчання);

— забезпечення цілісності педагогічного впливу на удосконалення післядипломної освіти фахівців.

Методом дослідження було обрано самооцінку теоретичної та технологічної готовності освітян до сприйняття сучасних змін в освіті. Ми розуміли суб'єктивність самооцінок, але обрали самооцінку головним методом дослідження, бо вона є «ставленням людини до самої себе... найбільш пізнім утворенням в картині світу».

Самооцінка є центральною частиною ядра особистості, динамічним вираженням «теорії самого себе» [9, 238], Я-концепції. Визначення Я-концепції зумовлене внутрішніми та зовнішніми факторами. Дисбаланс, дискордантність (неузгодженість) між реальним, професійним, ідеальним, особистісним «Я» може стати бар'єром для об'єктивної самооцінки, а може й стимулювати саморозвиток. Дискордантність в структурі самооцінки так чи інакше впливає на майстерність фахівця, «професійну успішність та професійну адаптацію» [9, 240].

Вчені виділяють в структурі самооцінки два елементи: операційно-діяльнісний та особистісний [9, 240]: перший пов'язано з професійною діяльністю — самооцінка задач, змісту, процесу, динаміки результатів, ресурсів навчання дітей, які створюють цілісну систему. Ми розділяємо точку зору авторів [9, 240]: «У теоретичному і прикладному плані важливо вивчати не просто недиференційовану самооцінку, а конкретні її складові та їх співвідношення. Саме з самооцінюючими паттернами, а не з спрощеною узагальненою самооцінкою пов'язані пояснювальні механізми професійного розвитку». Тому саме ми взяли на себе сміливість дещо поширити структурну палітру самооцінки.

Крім самооцінки, використовувалися й інші методи дослідження: порівняльний аналіз

дозволив виявити продуктивність курсових занять; аналіз продуктів діяльності слухачів (курсівих, творчих та контрольних робіт, розробок моделей, посібників) доповнив спостереження за роботою слухачів під час конференцій, відвідування педагогічної практики; моніторинг різних груп слухачів позитивно впливав на вибір змісту та методів навчання, давав змогу реалізувати особистісно-орієнтований підхід. Таким чином, методи відповідали меті дослідження.

Матеріали дослідження було використано в ряді публікацій працівників кафедри та членів творчої групи («Професія учителя як соціальна та особистісна цінність», «Профілактика професійних помилок учителя», «Проблеми науково-дослідної роботи учителя» та інші), двічі хід дослідження було розглянуто на засіданні кафедри (2003, 2004 роки).

Науковим консультантом групи була завідувача кафедрою, доцент, кандидат педагогічних наук В. А. Ликова, членами групи: Р. А. Лемехова (голова) — кандидат педагогічних наук, старший викладач; Г. В. Резніченко — кандидат педагогічних наук, старший викладач; Н. Г. Луцишина — завідувача лабораторією дошкільної та початкової освіти, Л. В. Вовк — завідувача лабораторією образотворчого мистецтва; А. Т. Устянська, Л. О. Знаменська, О. М. Бакова, І. Б. Дремова — методисти фахових лабораторій.

Творча група прорецензувала більше 300 курсових робіт, взяла участь в розробці текстів контрольних робіт, тематики творчих робіт, конференцій, педагогічної практики.

У ході дослідження було розроблено декілька варіантів вхідного та вихідного діагностування.

Головними вимогами до анкет для діагностики слухачів були: особистісний та гуманний підхід, валідність, інформативність, врахування предметної та професійно-фахової специфіки, можливість єдиних критеріїв та кореляції результатів, об'єктивність інтерпретації.

Якщо порівняти вхідну діагностичну анкету з вихідною, врахувати, що перша проводиться в перший день курсів, а вихідна — останній, можна побачити, що перша частина анкет однакова — це сприяє більш об'єктивному порівнянню самооцінок. Самооцінка знань (а) та технологічного супроводження (б) підтверджено (або не підтверджено) вербальними відповідями на розділ II вхідної анкети: слухач аналізує зміни в освіті за останні 5 років, особисті труднощі, свої очікування від курсів та здобутий досвід. Третя частина цієї анкети інформує про самооцінку особистого етапу професійного розвитку, рівня майстерності (загальний та ототожнений з виконанням певної педагогічної функції).

У другій частині вихідної анкети було використано тест «Бар'єри педагогічної діяльності» [10, 313, взятий із збірника «Менеджмент в управленні школою» / За ред. Т. М. Шамовай. — М.: В-Магістр, 1992, дещо модифікований В. А. Ликовою та Р. А. Лемеховою].

Ми впевнилися в достатній інформативності даних анкет щодо аргументованості і послідовності, хоча побачили й певні недоліки. Робота має бути продовженою, хоча вже сьогодні є підстави говорити про певні тенденції розвитку професійної компетентності та особистості сучасного педагога.

Саме про цю частину нашого дослідження ми й поведемо розмову.

Какое, милье, у нас
Тысячелетье на дворе?..

Б. Пастернак

Протягом двох років діагностичним анкетуванням було охоплено 1023 педагогічних працівники, в тому числі 611 — вхідною, 412 — вихідною діагностикою. 356 фахівців заповнили вхідну та вихідну анкети. Таким чином, в експерименті брали участь 356 педагогів (вчителі початкових класів, образотворчого мистецтва та вихователі дошкільних закладів).

Професійно-демографічний склад учасників дослідження подано в таблиці № 1.

Як бачимо, за віком 93% діагностованих перебуває в активній віковій порі, має довготривалу перспективу професійного росту, достатній професійний стаж, освіту, високу категорію за останньою атестацією, 41,8% мають вищу та першу категорію, 54,8% є сільськими вчителями.

При визначенні особистого етапу професійного розвитку вдвоє менше загальної кількості опитаних вчителів визначили себе на етапі адаптації до професії. Коли корелювати цей показник адаптованих до професії зі стажем роботи, показник співпадає. Особистий етап формування майстра не визначається за віком респондента, а частково залежить від професійного стажу. Кожний третій анкетований актуалізується в професії (104 вчителі), майже кожний другий (47,2%) гармонізується з нею, а творчо працюючими вважають себе лише 43 вчителі (12%). Якщо порівняти цей показник з кількістю вчителів першої та вищої

категорії (149), виникає враження про інертність процесу визначення кращих фахівців у навчальних закладах: саме вчителі вищої та першої категорії мають бути носіями професійної творчості та педагогічного мислення. Чи не є такий результат свідченням заниженої професійної та особистісної оцінки педагога? З чого саме виникає невпевненість у своїх творчих можливостях у значній кількості вчителів? Не краще характеризується особистість педагога, коли йдеться про самооцінку рівня майстерності: 215 вчителів (60,3%) вважають свій рівень достатнім, 124 — початковим, локально-предметним та предметним (34,8%). Таким чином, є підстава говорити про збіг таких показників, як стаж, освіта, наслідки атестації з професійною самооцінкою вчителів: майже 40% діагностованих вчителів мають завищену самооцінку, близько 16% — адекватну, 32% — занижену, 10% не змогли визначити свій рівень майстерності (використовувалася класифікація рівнів майстерності за розробками Н. В. Кузьміної). Цікавим, на наш погляд, є ставлення вчителів до самооцінки особистої діяльності: прочитавши вхідну анкету, дехто не зрозумів, навіщо самим себе оцінювати; говорили, що оцінка їхньої роботи — це справа керівників школи, батьків та учнів. Сьогодні все частіше зустрічається інше ставлення до самооцінки: вчитель — свій вищий суддя, він відповідає за процес, за результати навчання.

Очевидно, що привчати вчителя до самокритичного самооцінювання особистої праці з опорою на сучасні теорії та досвід є одним з чергових завдань підвищення кваліфікації. Проблема може стати темою семінару, факультативу, практикуму, тренінгу, диспуту в роботі методичних об'єднань школи.

Інформативними стали й питання вхідної анкети про ідентифікацію особистісного «Я» вчителя з 10 ствердженнями (оцінювання кожного з них вимірюється за семибальною шкалою від 0 до 6).

Наведемо кількість балів, визначених для кожного ототожнення-ствердження:

1. Учитель-предметник — 1366 балів.
2. Учитель-методист — 1061 бал.
3. Учитель-діагност — 1103 бали.
4. Учитель-прогнозист — 823 бали.

Таблиця 1

№	За віком	За освітою	За атестацією	За стажем	За мешканням
а	до 30 років 56	вища 255	вища категорія 41	до 5 років 25	м. Одеса 96
б	31—40 років 185	середня спеціальна 94	I категорія 108	6—10 років 66	смт та міста області 65
в	41—55 років 92	загальна середня 7	II категорія 48	11—20 років 170	села області 195
г	пенсійного віку 23	—	спеціаліст 132	21 та більше 95	—
д	—	—	не атестовано 27	—	—

5. Учитель — стимулятор творчості — 1053 бали.
6. Учитель-дослідник — 946 балів.
7. Учитель — громадський діяч — 1094 бали.
8. Учитель-новатор, творча людина — 929 балів.
9. Учитель — виконавець наказів — 1222 бали.
10. Учитель-лектор, інформатор, оратор — 1051 бал.

Як бачимо, ототожнення реального «Я» учителя з певною функцією за рейтингом виглядає так: на 1-му місці — учитель-предметник, виконавець наказів, методист, інформатор-лектор; посередині — діагност, громадський діяч, стимулятор творчості, дослідник, новатор, творча людина, прогнозист — на останньому місці (з можливих 2136 балів).

Діагностування дозволяє використовувати творчі резерви слухачів, стимулювати їхню дослідницьку, інноваційну, аналітичну діяльність і в процесі підвищення кваліфікації засобами інтерактивних методів навчання, пошуку та формулювання педагогічної задачі, налагодження взаємодії на тренінгах швидкого реагування на певну педагогічну ситуацію, удосконалення різних сторін професійного мислення. Це забезпечило б доцільний перехід від теперішнього нормативно-описового до аналітико-креативного мислення в умовах свободи вибору змісту та технології навчання кожної групи дітей.

Про певні недоліки комунікативної діяльності та професійного мислення свідчать відповіді вчителів на запитання другого розділу анкети. Так, наприклад, оцінюючи новини в освіті за останні 5 років, майже половина опитаних говорить про деталі, в основному, матеріального стану школи, негаразди сімейного виховання та підготовки до школи, ставлення батьків до школи. Як позитиви, називаються оновлення навчальних програм, створення нових підручників. Хотілося б, щоб вчителі побачили нову гуманістичну концепцію подальшого розвитку освіти, необхідність особистісно-орієнтованого навчання, поширення інформованості та інші зміни, які дають змогу втілювати в практику Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті.

Спостерігаються недоліки перспективного мислення частини опитаних.

Про свої очікування від курсів вчителів розповідають по-різному: 37% респондентів дають дуже узагальнені, неконкретні відповіді («узнати щось нове», «отримати нову інформацію», «більше зустрічей з цікавими людьми», «хорошу практику»); 14% слухачів очікують, щоб було «менше лекцій, більше практичних занять», «більше відвідувати школи»; 42% хочуть «відірватися від буденного життя», побувати в бібліотеці,

в театрах, навчитися працювати з комп'ютером.

Систематизуючи сподівання слухачів, можна визначити напрямки курсової підготовки вчителів:

— компенсаторно-поновлювальний (інформаційне збагачення — поновити, уточнити, відібрати необхідну інформацію);

— комунікативний (познайомитися з колегами, налагодити творче співробітництво, обмін досвідом, порівняти свої досягнення та труднощі з ситуацією у колег, обмін літературою та ін.);

— конкретно-діяльнісний (навчитися вести інтегровані уроки, використовувати нові технології, оволодіти комп'ютером, проводити моніторинг, тематичну атестацію досягнень учнів та ін.);

— науково-дослідний (допрацювати статтю, опис досвіду, посібник та ін.);

— соціокультурний (змінити умови, побачити місто, відвідати театр).

Ми вважаємо, що є можливість під час курсів задовольнити потреби кожного слухача, але для цього треба виявити готовність слухачів до сумісної роботи (хоча орієнтовно).

З цією метою до діагностичної анкети було введено розділ «Сутність основних напрямків перетворень в сучасній освіті». У ньому актуальні питання теорії (а) та практичної роботи (б), які слухач має оцінити за семибальною шкалою (від 0 до 6 балів), за описаними критеріями.

Вхідне діагностування дає інформацію про важкі та складні для даної групи питання теорії і практики, дозволяє кураторам узгоджувати зміст роботи з викладачами та коригувати єдиний навчальний план для кожної групи.

Наприклад, у групі вчителів початкових класів було опитано 20 чоловік. Вони оцінили високими оцінками такі питання: «Педагогічна взаємодія на уроках» (99—59 балів), «Типи та структура уроків» (76—69 балів), «Шляхи збереження здоров'я дітей на уроках» (63—78 балів). Самими низькими балами визначені такі питання: «Інформація та стандартизація початкової освіти» (24—39 балів), «Зміст нових підручників» (46—45 балів) та «Інтеграція змісту початкової освіти» (47—55 балів). Показники практичного використання знань з цих питань трохи нижчі: відповідно 56—65, 77—36, 31—18, 46—32, 54—42. Такі наслідки сигналізують про необхідність практичної спрямованості занять, надання більшої уваги визначеним темам на лекціях та практиці без зміни почасового навантаження викладачів. Наслідки вхідного діагностування спрямовують на пошуки оптимального, особистісно-орієнтованого підходу до навчання в групі.

Обробка та інтеграція наслідків діагностування здійснюється в такій послідовності:

— заготовлення бланка обліку наслідків анкетування (табл. 2);

Таблиця 2

Номери слухачів	Номери запитань										Σа	Σб	Кількість та частота оцінок			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			0—2	4	5	6
1	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б	а/б
2																
3																
...																
n																
Σа																
Σб																
Сер. груп. бал																

Примітка. У таблиці n — кількість слухачів (стільки рядків по горизонталі); Σa , Σb — сума балів по вертикалі та горизонталі відповідно. Середній груповий бал вираховується діленням суми на кількість слухачів: $\Sigma a/n$, $\Sigma b/n$, $(\Sigma a + \Sigma b)/n$. Кількість балів, які використовувалися в групі для самооцінки досягнень, підраховуються по вертикалі та горизонталі. Чотири останні вертикальні колонки є підсумком кількості та частоти використання оцінок 0—2, 4, 5, 6 для самооцінки.

За показниками вхідного та вихідного діагностування можна простежити наслідки курсової роботи, якість самооцінок (табл. 3).

лення особистих бар'єрів йде через усвідомлення протиріччя в роботі (наприклад, між знаннями учнів та часом, витраченим на навчання,

Таблиця 3

№ з/п	Вид діагностики	Середній груповий бал		Кількість та частота оцінок			
		а) теор.	б) практ. (технол.)	0—2	4	5	6
1	Вхідна діагностика	4,0	3,8	930	2313	1404	289
2	Вихідна діагностика	4,4	4,8	348	2672	2329	1071
3	Результативність	+0,4	+1,0	-582	+359	+925	+782

Як видно з таблиці, вхідна діагностика констатувала перевагу теоретичної готовності слухачів над технологічною на 0,2 бали.

Мізерний дисбаланс було ліквідовано під час курсів: вхідна діагностика показала значне підвищення рівня практичних умінь (на 1,0 бал), а теоретичних — на 0,4 бали. Кількість і частота балів-самооцінок 4, 5, 6 збільшилась, а кількість оцінок від 0 до 2 зменшилась майже у 2,5 рази.

Слід зауважити, що в усіх групах тенденція до збалансованості теоретичних і технологічних факторів відбувається в різній динаміці: перевага теоретичної обізнаності характеризує групи вихователів дошкільних закладів, вчителів початкових класів (групи без вищої педагогічної освіти). Збільшення високих оцінок за показниками, кількість і частота вживання при порівнянні вхідних та вихідних анкет вже стало закономірністю.

Підвищення кваліфікації під час курсів має орієнтувати педагога на подальшу самоосвіту та саморозвиток. Тому ми у вихідній анкеті виявляли стимули і бар'єри саморозвитку, рівень саморозвитку слухачів. Наводимо результати цього аспекту дослідження в табл. 4.

Діагностика допомогла виявити конкретні бар'єри саморозвитку та його стимули. Осмис-

Таблиця 4

Здібності до саморозвитку слухачів	Стимули	Бар'єри	Рівні саморозвитку		
			1	2	3*
40,5%	22,2%	15,6%	205 (58%)	115 (32%)	36 (10%)

* 1 — рівень активного саморозвитку; 2 — рівень ситуативного саморозвитку; 3 — зупинка саморозвитку.

зусиллями педагога та байдужістю дітей, батьків). Разом з тим, усвідомлення бар'єрів стає умовою пошуку шляхів виходу з протиріччя, істотна творча ситуація стимулює творчий підхід до саморозвитку.

Найбільш суттєвими було названо наступні перешкоди саморозвитку: обмежені ресурси, життєві обставини (674 бали), не вистачає часу (615), стан здоров'я (555), особиста інерція (294), відсутність об'єктивної інформації про себе (190), відсутність підтримки і допомоги з боку керівників школи (151).

Головними стимулюючими факторами визнані зростаюча відповідальність (718 балів), приклад та підтримка колег (592), довіра та повага учнів (557), інтерес до професії і само-

освіти (545), повага та визнання колег (452), можливість творчо працювати (378). Інші фактори не спрацюють.

Висновки. Зміст і технологія підвищення кваліфікації педагогів на курсах ООІУВ в основному відповідає вимогам сучасної освіти та потребам освітян, має позитивний вплив на ріст компетентності та професійної майстерності і творчості фахівців. Позитивні зміни стають результатом впровадження особистісно-орієнтованого навчання та інтерактивних методів взаємодії слухачів з викладачами і методистами. Такі види роботи, як лекція-діалог, дискусія, міні-диспут, брейн-стромінг, виготовлення моделей дидактичного призначення, моделювання уроків різних типів, проблемні практикуми, самостійні, залікові та курсові роботи, персоналізовані, парні та групові заняття з наступним обговоренням, посилення науково-дослідного аспекту роботи, публічності та рекламування педагогічних досягнень в системі масових заходів (конференції, конкурси, інноваційні ярмарки тощо), варіанти післякурсів завдань, спрямовані на розвиток мотивації самовдосконалення: «У кого немає достатньої мотивації саморозвитку, той недодає суспільству талановитих і обізнаних фахівців», — це поступово розуміє більшість слухачів.

Разом з тим, діагностика виявила й певні недоліки в сучасній підготовці педагогічних

кадрів та резерви підвищення якості роботи з ними.

Вхідна та вихідна діагностика поки існують відокремлено від корекції змісту та технологій підвищення кваліфікації, ще відпрацьовується модель науково обґрунтованого систематичного впливу діагностики на навчальний процес.

Хоча розроблені творчою групою кафедри педагогіки та психології анкети цілеспрямовані, інформативні, спрямовані на стимулювання педагогічного досвіду та потреби в новому професійному мисленні, вони мають бути скорочені, спрощені у дешифровці та вимагають розробки комп'ютерного варіанту інтерпретації наслідків, кореляції різних показників. Доцільно продовжити пошуки оптимального варіанту роботи з освітянами.

Впевнені, що робота, яка виконана творчою групою, допоможе слухачам уникати страхів, як у фонвізінського колеги Кутейкіна, який живе «убояся бездны премудрости, просит от нее об увольнении». Помиляється учитель, який зупинився в своєму розвитку, використовує протягом років педагогічні трафарети та шаблони, заспокоює себе афоризмом: «Чим більше змін (а зараз їх дуже багато!), тим більше все лишається по-старому». Він «випадає» з часу, стає нецікавим для учнів та колег.

Сподіваємось, що наша робота буде корисною.

Додатки

ВХІДНЕ ДІАГНОСТУВАННЯ

Мета вхідного діагностування слухачів — виявлення готовності до засвоєння нових знань і технологій навчально-виховної та корективно-розвивальної роботи; корегування змісту та методики підвищення кваліфікації.

Методи діагностики: самооцінка, порівняльний аналіз, моніторинг, спостереження, аналіз продуктів діяльності.

Шановний колего!

Повідомте, будь ласка, про себе:

Прізвище, ім'я та по батькові _____

Вік (повних років) _____ Освіта _____ Стаж _____

Категорія за наслідками останньої атестації _____

Спеціальність за дипломом _____

Ким працюєте _____

Місце роботи (повна назва школи або іншого закладу) _____

Використовуючи 7-бальну шкалу (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6), поставте собі оцінку за: теоретичні знання — а, практичні уміння — б,

0 — не можу відповісти;

1 — є труднощі в самооцінці;

2 — маю окремі уявлення з питання;

3 — щось знаю (вмію), але маю сумнів щодо справедливості самооцінки;

4 — знаю, вмію;

5 — добре знаю, добре вмію;

6 — дуже добре знаю, дуже добре вмію.

Самооцінку з кожного питання а і б обведіть кружочком.

І. Сутність основних напрямків перетворень в освіті

1. Шляхи збереження здоров'я дітей

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

2. Перехід на 12-бальну систему оцінювання навчальних досягнень дітей в умовах тематичної атестації

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

3. Зміст нових підручників, можливість використання в роботі

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

№ з/п	Клас, предмет	Назва підручника і автор(и)	Можливість використання					Плюси й мінуси підручника
			50%	60%	70%	80%	більше	
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								

4. Державні стандарти освіти

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

5. Гуманістична та оптимістична спрямованість освіти. Особистісно-орієнтований навчально-виховний процес

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

6. Діагностика та корекція в педагогічній роботі

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

7. Нові навчальні та розвивальні технології

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

№ з/п	Назва техно-логії	Знаю	Впроваджую	Маю позитивні зміни в... (чому саме)
1				
2				
3				
4				
5				

8. Інтегрування змісту освіти. Типи і структура сучасного уроку

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

9. Педагогічна взаємодія на уроках

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

10. Комп'ютеризація навчально-виховного процесу

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

III. Зміни в роботі педагога в сучасних умовах розвитку національної школи

1. Назвіть зміни у Вашій роботі за останні 5 років _____

2. Назвіть труднощі в різних напрямках своєї роботи:

— в навчанні дітей на уроках _____

— в позакласній роботі _____

— в спілкуванні з дітьми, колегами, батьками, адміністрацією навчального закладу _____

3. Назвіть професійні питання, на які Ви чекаєте відповідей на курсах _____

4. Назвіть тему (теми) особистого досвіду, з яким Ви готові поділитися з колегами _____

III. Самоаналіз професійної компетентності педагога

1. Ототожніть особисте «Я» з різними функціями учителя:

1) учитель-предметник 0 1 2 3 4 5 6

2) учитель-методист 0 1 2 3 4 5 6

3) учитель-діагност 0 1 2 3 4 5 6

4) учитель-прогнозист 0 1 2 3 4 5 6

5) учитель — стимулятор творчості 0 1 2 3 4 5 6

6) учитель-дослідник 0 1 2 3 4 5 6

7) учитель — громадський діяч, кон-курентоздатний фахівець 0 1 2 3 4 5 6

8) учитель-новатор, творча людина 0 1 2 3 4 5 6

9) учитель — виконавець наказів 0 1 2 3 4 5 6

10) учитель-лектор, інформатор, оратор 0 1 2 3 4 5 6

2. Визначте свій етап становлення професіоналізму:

а) адаптація до професії; б) гармонізація з професією; в) самоактуалізація в професії; г) творчий внесок в професію.

3. Визначте свій рівень майстерності

а) початковий; б) локально-предметний; в) предметний; г) достатній; д) високий

ВИХІДНА ДІАГНОСТИЧНА АНКЕТА

Мета: виявити професійні теоретичні та практичні надбання педагогів за період роботи курсів; рівень після-курсової компетентності, рівень саморозвитку педагогічних працівників та продуктивності підвищення кваліфікації.

Методи: самооцінка, порівняльний аналіз, спостереження, моніторинг та аналіз продуктів діяльності слухачів.

Шановний колего!

Повідомте, будь ласка, про себе:

Прізвище, ім'я та по батькові _____

Вік (повних років) _____ Освіта _____ Стаж _____

Категорія за наслідками останньої атестації _____

Спеціальність за дипломом _____

Ким працюєте _____

Місце роботи (повна назва школи або іншого закладу) _____

Використовуючи 7-бальну шкалу (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6), поставте собі оцінку за: теоретичні знання — а, практичні уміння — б,

0 — не можу відповісти;

1 — є труднощі в самооцінці;

2 — маю окремі уявлення з питання;

3 — щось знаю (вмію), але маю сумнів щодо справедливості самооцінки;

4 — знаю, вмію;

5 — добре знаю, добре вмію;

6 — дуже добре знаю, дуже добре вмію.

Самооцінку з кожного питання а і б обведіть кружочком.

I. Динаміка уявлень про актуальні напрямки сучасної освіти

1. Шляхи збереження здоров'я дітей

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

2. Перехід на 12-бальну систему оцінювання навчальних досягнень дітей в умовах тематичної атестації

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

3. Зміст нових підручників, можливість використання в роботі

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

№ з/п	Клас, предмет	Назва підручника і автор(и)	Можливість використання					Плюси й мінуси підручника
			50%	60%	70%	80%	більше	
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								

4. Державні стандарти освіти

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

5. Гуманістична та оптимістична спрямованість освіти. Особистістю-орієнтований навчально-виховний процес

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

6. Діагностика та корекція в педагогічній роботі

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

7. Нові навчальні та розвивальні технології

а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

№ з/п	Назва техно-логії	Знаю	Впроваджую	Маю позитивні зміни в... (чому саме)
1				
2				
3				
4				
5				

8. Інтегрування змісту освіти. Типи і структура сучасного уроку
 а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6
 9. Педагогічна взаємодія на уроках
 а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6
 10. Комп'ютеризація навчально-виховного процесу
 а) 0 1 2 3 4 5 6 б) 0 1 2 3 4 5 6

II. Фактори, які впливають на професійний саморозвиток педагога

Оцініть ствердження в анкетах 1, 2 за 5-бальною шкалою:

- 5 — якщо ствердження повністю співпадає з Вашим уявленням;
 4 — скоріше співпадає, ніж ні;
 3 — і співпадає, і ні;
 2 — скоріше ні, ніж співпадає;
 1 — не співпадає.

Анкета 1 (здатність учителя до саморозвитку)

1. Я намагаюсь пізнати себе	5 4 3 2 1
2. Я залишаю час для розвитку, як би я не був(ла) зайнятий(та) працею та домашніми справами	5 4 3 2 1
3. Перепони, що виникають, стимулюють мою активність	5 4 3 2 1
4. Я шукаю зворотній зв'язок з учнями, бо це допомагає мені краще пізнати і оцінити себе	5 4 3 2 1
5. Я рефлексую свою діяльність, виділяючи на це спеціальний час	5 4 3 2 1
6. Я аналізую особисті почуття і досвід	5 4 3 2 1
7. Я багато читаю	5 4 3 2 1
8. Я широко дискутую з цікавих для мене питань	5 4 3 2 1
9. Я вірю в свої можливості	5 4 3 2 1
10. Я намагаюсь бути більш відкритою	5 4 3 2 1
11. Я усвідомлюю вплив оточуючих на себе	5 4 3 2 1
12. Я займаюсь своїм професійним розвитком і маю позитивні результати	5 4 3 2 1
13. Я відчуваю радість від засвоєння нового	5 4 3 2 1
14. Мене не лякає зростаюча відповідальність	5 4 3 2 1
15. Я позитивно ставлюсь до свого підвищення по службі	5 4 3 2 1

Анкета 2

- А) Стимулюючі фактори:
1. Шкільна методична робота	5 4 3 2 1
2. Навчання на обласних курсах	5 4 3 2 1
3. Приклад та підтримка колег	5 4 3 2 1
4. Приклад та вплив керівників школи	5 4 3 2 1

5. Організація праці та робота бібліотеки в школі	5 4 3 2 1
6. Довіра та повага учнів	5 4 3 2 1
7. Новини в роботі, можливість творчо працювати	5 4 3 2 1
8. Інтерес до професії та самоосвіти	5 4 3 2 1
9. Зростаюча відповідальність	5 4 3 2 1
10. Можливість отримання поваги та визнання колег	5 4 3 2 1

- Б) Бар'єри саморозвитку:
1. Особиста інерція	5 4 3 2 1
2. Страх перед учнями, труднощі взаємодії на уроках	5 4 3 2 1
3. Розчарування в наслідках попередніх невдач	5 4 3 2 1
4. Відсутність підтримки і допомоги керівників	5 4 3 2 1
5. Учні не вимагають від мене більших знань	5 4 3 2 1
6. Неадекватність зв'язків з членами колективу і керівництвом. Ворожнеча оточуючих, ревності, заздрість	5 4 3 2 1
7. Відсутність об'єктивної інформації про себе	5 4 3 2 1
8. Стан здоров'я	5 4 3 2 1
9. Не вистачає часу	5 4 3 2 1
10. Обмежені ресурси, життєві обставини	5 4 3 2 1

Література

1. *Алексашина И. Ю.* Учитель и новые ориентиры образования. — М., 1997.
2. Доктрина розвитку національної освіти в Україні. — К., 2001.
3. *Измерение и оценка учителей в США.* — 1997.
4. *Кузьмина Н. В.* Способность, одаренность, талант учителя. — Л., 1985.
5. *Кузьмина Н. В., Реан А. А.* Профессионализм педагогической деятельности. — СПб., 1993.
6. *Маркова А. К.* Психология профессионализма. — М., 1996.
7. *Основы педагогического мастерства /* Под ред. И. Я. Зязюна. — М., 1989.
8. *Психологія та педагогіка життєтворчості.* Зб. — К., 1996.
9. *Реан А. А., Коломинский Я. Л.* Социальная педагогическая психология. — СПб.: Питер, 1999. — Серия «Мастера психологии».
10. *Рогов Е. И.* Настольная книга практического психолога в образовании. Учебное пособие. — М.: Владос, 1995.

Р. А. ЛЕМЕХОВА,

канд. пед. наук, старший викладач кафедри педагогіки та психології ООІУВ.

САМОИССЛЕДОВАНИЕ УЧИТЕЛЯ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ СТЕРЕОТИПОВ ЭФФЕКТИВНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Сегодня перед педагогикой стоят важные задачи, касающиеся проблем разработки и внедрения рациональных методов взаимодействия учителя и ученика в процессе учебной деятельности. Общеизвестно, что эффективность педагогической деятельности в

значительной мере зависит от того, насколько гармонично складываются взаимоотношения учителя с учеником. Среди факторов, являющихся барьерами, которые затрудняют взаимодействие учителя с учениками, главное место занимают негативные стереотипы. Вместе

с этим надо отметить, что внедрение в школьную практику современных педагогических технологий требует от учителя мобильности, гибкости, творчества и профессионального самосовершенствования, то есть позитивных стереотипов, способствующих эффективному взаимодействию в системе «учитель — ученик».

У каждого учителя есть свой набор стереотипов педагогического взаимодействия, как позитивных, так и негативных. Работа по формированию стереотипов эффективного педагогического взаимодействия имеет главным образом когнитивно-поведенческую направленность. В результате исследования, проведенного нами на базе Одесского института усовершенствования учителей (2002—2003 гг.), было выявлено, что эффективность процесса формирования стереотипов возрастает при использовании таких условий, как учет гендерных особенностей, применение инновационных обучающих технологий и работа по самоисследованию.

В работе учителя по самоисследованию можно выделить такие направления:

1. Отслеживание негативных стереотипов и их нейтрализация.

2. Развитие педагогической креативности с помощью анализа решений профессиональных задач, связанных с взаимодействием «учитель—ученик».

3. Включение планирования эффективного взаимодействия с учениками в индивидуальные планы уроков.

4. Проведение урока с использованием новых стереотипов эффективного взаимодействия.

Самоисследование по отслеживанию негативных стереотипов и их нейтрализации предусматривает выполнение письменного задания: работа с автоматически возникающими негативными мыслями. Для этого мы предлагаем учителям адаптированную методику Д. Эймена. Автоматически возникающие негативные мысли, связанные с педагогическим взаимодействием (сокращенно — АНМ), для удобства были поделены на 9 групп — в соответствии с источниками, их порождающими. Учителям предлагается записывать АНМ, возникающие в сложных и конфликтных педагогических ситуациях, и отвечать на них с позиций эффективного взаимодействия.

Перечень АНМ:

1. Ригидное мышление (мысленное употребление таких слов как «всегда», «никогда», «все», «никто» и т. п.).

2. Негативное сосредоточение (стремление видеть в ситуации только самое плохое).

3. Предсказания (предсказание наихудшего исхода в любой ситуации).

4. «Чтение мыслей» (предположение, что вы точно знаете, о чем думает ученик, хотя он прямо не говорил вам об этом).

5. Мышление на уровне чувств (негативные чувства порождают негативные мысли без анализа и сомнений).

6. Чувство вины (мышление в таких терминах, как «должен», «обязан», «мне непременно следует...» и т. д.).

7. Ярлыки (прикрепление негативного ярлыка-суждения к себе или ученику, классу).

8. Персонализация (безобидные события принимаются близко к сердцу).

9. Упреки и обвинения (стремление винить других людей — учеников, их родителей — в своих проблемах).

Перед учителями стоят задачи отслеживания АНМ и их классификация.

На первых этапах работы АНМ рекомендуется записывать их и отвечать на них.

В ходе исследования, проведенного на базе Одесского института усовершенствования учителей, нами были выявлено, что у учителей-женщин АНМ чаще вызывают мышление на уровне чувств, негативное сосредоточение, предсказание негатива и «чтение мыслей». У учителей-мужчин источниками АНМ чаще являются ригидное мышление, ярлыки и чувство вины.

Вот несколько примеров такой работы (учительница А. Г., стаж — 12 лет):

АНМ — «В. У. никогда меня не слушает». Разновидность — ригидное мышление. Нейтрализация — «Неправда. Он часто слушает меня, когда ему интересно. Должно быть, сегодня его что-то отвлекает».

АНМ — «Алла Ц. — высокомерная выскочка». Разновидность — ярлыки. Нейтрализация — «Неожиданные реплики Аллы Ц. иногда смущают меня. Мне стоит научиться не теряться и отстаивать свое мнение».

АНМ — «Из-за Кирилла П. у меня пропадает желание работать с 8 классом». Разновидность — упреки и обвинения. Нейтрализация — «Мне нужно изучить свою часть проблемы и найти способы исправить положение в 8 классе».

В беседах с учителями нами было отмечено, что письменная работа с АНМ необходима на начальном этапе, потом ее можно заменить устной, а к записям обращаться только в сложных ситуациях.

Перед испытуемыми была поставлена стратегическая цель самоисследования — научиться позитивному педагогическому мышлению (слово «позитив» происходит от латинского *positivum* — «действительное», «данное», «имеющееся»).

Одна из основных задач самоисследования — научиться позитивно относиться к «плохим» ученикам и эффективно взаимодействовать с ними.

Учителям была предложена таблица «Примеры позитивного описания негативных феноменов» из книги Х. Пезешкиана «Основы позитивной психотерапии»:

Лень — способность отказаться от явно завышенных потребностей.

Упрямство — способность сказать «нет», возразить авторитетам.

Страх — способность избегать угрожающих ситуаций и объектов.

Агрессивность — способность реагировать на что-либо спонтанно, эмоционально и прямо.

Алкоголизм — способность с помощью алкоголя сделать конфликтные ситуации временно терпимыми.

Ревность — способность любить и в тоже время вести себя так, чтобы тебя не любили.

Клептомания — способность находить что-либо прежде, чем кто-то это потерял.

Еще испытуемым было предложено исследовать, какие положительные качества они отмечают в своих учениках. При этом учителя проводили следующий анализ:

— Какие положительные качества чаще всего я отмечал у своих учеников?

— Как я высказывал одобрение ученикам? Как часто? В какой форме?

— На что я обращаю больше внимания — на черты характера, достижения, попытки что-то сделать (даже безрезультатные), или на мечты, увлечения детей?

Затем учителя получают таблицу с перечислением положительных черт характера:

Честолюбие	Справедливость
Смелость	Дружелюбие
Бодрость	Нежность
Чистоплотность	Благожелательность
Ум	Доброта
Рассудительность	Практичность
Храбрость	Честность
Творчество	Верность
Любознательность	Опрятность
Энергичность	Организованность
Энтузиазм	Оригинальность
Настойчивость	Спокойствие
Дипломатичность	Упорство
Общительность	Правдолюбие
Пунктуальность	Заботливость
Склонность к риску	Понимание
Чувствительность	Остроумие
Сила	Талант
Умение слушать другого	Альтруизм

С помощью этой таблицы учителям предлагается расширить и дополнить характеристики своих учеников (это задание рекомендуется выполнять на примере одного класса или 15—20 учеников на выбор).

Также учителям предлагается работа с анкетами, посвященными проблемам, возникающим в процессе взаимодействия «учитель-ученик» (проблемы дисциплины в классе, властолюбивого и мстительного поведения учеников и др.) Каждый учитель получает 3—4 анкеты (отбор тематики анкет производился в зависимости от исходного набора стереотипов испытуемого). Нами была использована методика С. В. Кривцовой.

Одна из анкет носит обобщающий характер — «Как помогать ученикам эффективно

взаимодействовать с учителем и чувствовать свою коммуникативную компетентность?»

Например, так ответила на вопросы этой анкеты учительница Н. С. (стаж работы — 9 лет) — вопросы выделены курсивом:

1. *Труднее всего мне выразить признание таким ученикам, которые ведут себя отстраненно, пассивно, демонстрируют безразличие к учителю и его словам.*

2. *Иногда я хвалю учеников, которые оказались на высоте, чтобы поддержать их старания и... выразить личную симпатию.*

3. *Когда я хочу поддержать хорошее поведение, я использую следующие приемы — хвалю отдельных учеников и класс, улыбаюсь, рассказываю интересные истории дополнительно к обязательной программе.*

4. *Я обычно уделяю внимание ученикам такими способами — личным обращением по имени, беседами во внеурочное время.*

5. *Один из приемов, о котором я узнала на занятиях в группе, который я бы хотела применять в будущем.* В классе в первую очередь я хочу применить техники по формированию у ребят веры в успех.

6. *Причина* — мой класс готовится к участию в областном конкурсе команд знатоков.

7. *Один из учеников моего класса, особенно нуждающийся в поддержке* — это Жена И. Думаю, что теперь смогу лучше помочь Жене.

8. *В ближайшие две недели я собираюсь поддерживать ученика следующими способами* — поговорю после уроков, внимательно выслушаю, напомню Жене про его успехи, уже достигнутые в прошлом, перестану помогать ему в тех ситуациях, когда он может справиться с задачей сам.

9. *Теперь я добавлю новые способы, чтобы привлечь учеников к помощи классу* — «ученическое репетиторство» — чтобы ученики могли помочь объяснить непонятный материал на своем языке. Я использовала эту технику и раньше, но редко. Уже составила список дел для класса и буду приглашать учеников ежедневно помогать в их осуществлении.

10. *Как я буду помогать ученикам формировать их веру в успех* — использовать техники, которые мне особенно понравились — аплодисменты, альбомы достижений, наклейки «Я МОГУ», «ценность ошибки как попытки».

В работу по самоисследованию включается и гендерный анализ — отслеживание гендерных стереотипов и проведение гендерной экспертизы урока. Напомним суть понятия «гендер». В английском языке для обозначения пола человека употребляются два слова: sex и gender. Первое из них обозначает пол человека как сексуально-биологическую характеристику. Второе — пол как систему социально-полоролевых отношений. Если пол имеет отношение к физическим, телесным различиям

между мужчиной и женщиной, то понятие «гендер» затрагивает их психологические, социальные и культурные особенности. Одной из задач самоисследования является выявление и коррекция гендерных стереотипов в пользу проявления и развития личностных качеств ребенка, его становления и самоактуализации.

Опрос учителей проводился по методике «Незаконченные предложения»: учителям предлагается продолжить несколько предложений, содержащих гендерную окраску:

1. «В девочках я ценю...»
2. «В мальчиках я ценю...»
3. «В мальчиках мне не нравится...»
4. «В девочках мне не нравится...»

Результаты проведенного нами опроса учителей показали, что гендерные установки педагогов являются достаточно выраженными. Это проявляется прежде всего в том, что учителя ценят в мальчиках и девочках разные качества, а следовательно, сознательно или подсознательно будут прикладывать усилия для воспитания в детях именно этих качеств.

Гендерные стереотипы педагогов оказывают значительное влияние на качество взаимодействия с учениками. Именно поэтому важно осознание учителем собственных стереотипов. Для такой самостоятельной работы педагогам можно порекомендовать:

— чтение литературы по гендерной тематике;

— прохождение гендерно-ориентированных тренингов и тренингов личностного развития;

— метод самоанализа (например, написать эссе на тему «Гендер в моей школе»).

Самоисследование включает также гендерную экспертизу урока — анализ действий учителя по отношению к мальчикам и девочкам, таких, как: обращение к ребенку, вызов к доске, вызов отвечать с места, словесная похвала, словесное неодобрение, замечание, невербальное выражение положительных и отрицательных эмоций, привлечение к демонстрации материала, оформление урока, прикосновение — с целью поощрения или замечания, реакция на выкрики с места, а также выставленные за урок оценки.

Новизна нашего комплекса методик по самоисследованию заключается в том, что он предназначен для самодиагностики негативных стереотипов педагогического взаимодействия, т. е. составлен таким образом, что позволяет

анонимно и самостоятельно произвести диагностику и получить развернутую интерпретацию своих результатов.

Основным методом самоисследования является самонаблюдение — осознанное отслеживание собственных мыслей, представлений, убеждений и стереотипных поведенческих реакций.

Разработанный нами комплекс методик самоисследования стереотипов учителя позволяет не только проводить анализ индивидуальных причин появления негативных стереотипов, но и находить пути их нейтрализации с учетом индивидуальных трудностей педагогического общения. В самом подходе к самоисследованию заложено представление о нынешних проблемах учителя как о точке личностного роста, поэтому работа по формированию стереотипов эффективного педагогического взаимодействия предполагает индивидуализированные программы повышения педагогического мастерства.

На заключительном этапе самоисследования предлагается вернуться к письменным заданиям, которые учителя выполняли на вступительном этапе — «Мои проблемы и сложности общения с учениками, которые я хочу решить...» и осуществить повторное рассмотрение, чтобы оценить достигнутый каждым успех. Полученные результаты позволяют совершенствовать программу самоисследования и дорабатывать отдельные ее блоки. Сравнение каждого учителя с самим собой, но таким, каким он был раньше, на наш взгляд, более целесообразно, чем сравнение с заданным эталоном, так как дает дополнительный источник подкрепления и возможность получить помощь в дальнейшем самосовершенствовании.

Литература

1. *Кривцова С. В.* Учитель и проблемы дисциплины. Тренинг. — М., 2000.
2. *Мастеров Б. М.* Психология саморазвития. — Рига-М., 1997.
3. *Основы гендерной педагогики: Программа спецкурса.* — М., 2001.
4. *Штылева Л. В.* Оценка эффективности гендерного просвещения педагогов как социальной технологии изменения профессионального сознания // Гендерный подход в педагогике: теория и практика. — Мурманск, 2001. — Ч. 1.

Э. А. УНТИЛОВА,

старший преподаватель кафедры педагогики и психологии ООИУУ.

О ВОЗМОЖНОСТИ МОДЕЛИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ

Возможность моделирования образовательных систем как с целью их исследования, так и повышения эффективности функционирования была показана нами ранее [1]. Решение

этой задачи может быть связано с оптимизацией, т. е. нахождением наилучших в определенном смысле значений различных показателей данных систем, для чего требуется создать

оптимизационную модель, а следовательно, необходимо разработать и сформулировать математическое описание для решения задачи оптимизации аналитическим путем или численными методами [2]. Наличие модели в виде математического описания статике, динамики системы может позволить реализовать разнообразные имитационные эксперименты при ограниченных возможностях постановки экспериментов реальных.

Одной из проблем реализации данного подхода является создание статических (структурных единиц) и динамических (функциональных) аспектов таких систем.

Основная сложность заключается в том, что если такие показатели (критерии), как знания, умения, навыки ученика, учителя, а также — показатели, определяющие способности, уровень интеллекта, возможно с той или иной степенью адекватности выразить в количественной шкале, то формализация действий учителя, ученика, степени психологического, эмоционального настроя на взаимодействия, взаимодействие, оценка эффективности самого процесса взаимодействия субъектов системы и т. п. представляется нам более сложной и со значительно большей долей субъективности.

В настоящей работе мы попытаемся определить возможные подходы к созданию количественных шкал посредством постановки серий экспериментов.

Изменение состояния любой системы, в том числе образовательной, во времени происходит под влиянием управляющих и возмущающих воздействий, а также зависит от начальных условий и может быть адекватно представлено решением системы дифференциальных уравнений вида:

$$y = f(y, u, \eta); y(f_0) = y_0; U \in V; \eta \in \Theta,$$

где $y = \{y_1, \dots, y_m\}$ — вектор состояния системы; $u = \{u_1, \dots, u_n\}$ — вектор управляющих воздействий; $\eta = \{\eta_1, \dots, \eta_p\}$ — вектор возмущающих воздействий; $y = \{y_{01}, \dots, y_{0m}\}$ — вектор начальных условий; V — множество допустимых управлений, Θ — множество возмущающих воздействий.

При этом, если управляющие и возмущающие воздействия неизменны во времени (соответствующие ситуации в ходе учебного процесса приведены ниже), то уравнение состояний системы можно получить из динамической модели путем приравнивания его вектора к нулю: $y = f(y, u, \eta) = 0$; $u = \text{const}$; $\eta = \text{const}$, где y — вектор состояния равновесия данной образовательной системы.

Мы полагаем, что означенные функции по природе и сути своей являются векторами, поскольку функциональная деятельность структурных единиц системы (учеников, учителей, руководителей школ, отделов образования, родителей и т. д.) является четко направ-

ленной, вследствие чего таковой должна являться и функциональная деятельность самой системы, тем более в аспекте ее развития.

Под возмущающими воздействиями следует понимать, как мы показали в работе [1], два вида воздействий: реакцию (отклики) учащихся на те или иные педагогические действия учителя, связанные с восприятием, усвоением, применением учебного материала, а также — все виды эмоциональной реакции на различные процессы в системах «ученик — учитель», «ученик — ученик», «ученик — класс (коллектив)». В первом приближении вторая группа возмущающих воздействий — это всевозможные контакты между учащимися, учащимися и учителем, не связанные непосредственно с учебной деятельностью, направленные на те или иные субъекты коллектива. Вполне вероятно, что эти группы возмущающих воздействий целесообразно определять в виде разных векторов в более общем случае (η_1, \dots, η_n). К возмущающим воздействиям можно отнести и некоторые действия родителей.

По нашему мнению начальными условиями являются комплекс базовых (нулевого уровня) знаний учащихся, комплекс показателей их эмоционального состояния, определяющих в частности внутреннюю установку, мотивацию к изучению предмета. Состояние системы — комплекс знаний, умений, навыков учителя, определяющих уровень его педагогического мастерства, его настрой, степень готовности работать, а лучше сказать — сотрудничать с учащимися, с классом и, соответственно, комплекс таких же актуальных показателей учащихся.

И все эти показатели являются формально направленными та тот или иной субъект, объект, на выполнение тех или иных действий.

К допустимым управлениям относятся все элементы деятельности учителя, которые являются составными учебного процесса и согласуются с нормами педагогической деятельности, а более широко — и деятельность руководства школ, районных отделов образования, направленная на контроль, коррекцию и совершенствование учебного процесса.

Известно, что заметное влияние на учебно-воспитательный процесс оказывают те или иные действия родителей, которые, на наш взгляд, могут быть отнесены либо к возмущающим воздействиям, либо к числу допустимых управлений. На первый взгляд критериями здесь могло бы служить соответствие таковых действий положениям, нормам педагогики, характер их влияния на успеваемость учащихся. Однако же нельзя не учитывать того, что нередко действия «непедагогического» характера более эффективно влияют на учебно-школьную, его успеваемость. Не исключено, что основой для классификации всей совокупности воздействий родителей, а также для их формализации целесообразно использовать в основном

характер, а также — степень влияния (позитивного, негативного) на комплекс показателей учебной деятельности школьника, т. е. действия родителей могут быть как возмущающими, так и управляющими.

Для получения количественных характеристик всего разнообразия перечисленных выше факторов в рассматриваемом аспекте и установления количественного соответствия между ними и показателями учебы школьника возможно на начальном этапе воспользоваться методами дисперсионного анализа, многомерных наблюдений, т. е. дискриминационного анализа, дискриминации при неполной информации и другими.

При таком подходе все виды воздействий являются факторами, а показатели достижений учащихся — математическим ожиданием.

Безусловно, при разработке модели (моделей) учебного процесса факторы следует подбирать так (иначе говоря — они должны быть такими), чтобы получить желаемые (оптимальные) значения величин математического ожидания, т. е. нужно стремиться к получению максимальных значений последних.

Сначала попробуем определиться, какие реальные действия учителя, учеников и родителей являются факторами, а какие показатели учебной деятельности учащихся — математическим ожиданием (пока что без учета воздействия администрации и иных структур системы образования).

Поскольку основными показателями результативности творческой работы учащихся является объем полученных знаний и навыков, а также — компетентность, т. е. способность использовать знания в различных стандартных и нестандартных ситуациях, они должны быть основными составными определенного математического ожидания. Кроме этого, показателями работы учащихся могут быть также учебные достижения, под которыми мы в данном случае понимаем разницу в баллах между достигнутым и исходным (нулевым) уровнем компетенции; количество времени, отводимое (именно отводимое, а не затрачиваемое) на изучение предмета, на работу с дополнительной литературой. Последний показатель в значительной мере определяется степенью сформированности мотива к процессу получения знаний, к процессу изучения и познания. Все перечисленные показатели — составные математического ожидания должны быть выражены в количественном виде.

Сложнее с управляющими и возмущающими воздействиями — факторами. Как дать адекватную количественную оценку различным видам и формам педагогической деятельности учителя и, аналогично, взаимоотношениям родителей с детьми в аспекте тех или иных проблем их учебы?

Этот вопрос требует глубокой и детальной разработки.

В первом приближении указанные факторы — деятельность учительского и родительского коллективов возможно представить в виде комплексов воздействий: все виды работ, взаимоотношений учителя с учеником и так же для родителей. Тогда математическое ожидание переменной Y при данных значениях q контролируемых переменных (факторов) x_1 и x_2 в виде функции $\eta(x_1, x_2)$, что приводит к регрессии Y на x_1, x_2 .

Однако такой подход вряд ли приемлем, поскольку он не приводит к множественной регрессии и, соответственно, к возможности с помощью поверхности отклика найти максимумы и минимумы: иначе говоря — наиболее эффективную модель изучаемой системы и наименее эффективный (провальный) ее вариант.

В связи с этим управляющие и возмущающие действия необходимо по их виду, типу, характеру, направленности представить в виде множества переменных (x_1, x_2, \dots, x_q).

Здесь можно было бы выделить отдельные факторы (соответственно — переменные), т. е. элементы педагогической деятельности учителя: мотивационную работу, подачу нового материала, его закрепление, контроль знаний (соответственно — оценка уровней знаний, умений, навыков), действия по созданию рабочей, творческой атмосферы в классе, поддержанию дисциплины, индивидуальную работу с учениками, причем в первом приближении, возможно считать, что вся деятельность учителя относится к множеству управляющих факторов.

Сложнее структурировать и классифицировать действия родителей, причем ясно, что ряд этих действий, как мы отмечали выше, относятся к управляющим, часть к возмущающим воздействиям. К последним, например, относятся и некоторые действия учащихся в ходе учебного процесса.

В этом плане необходимо провести реальные эксперименты с использованием факторных планов, с учетом частичного или полного смешивания эффектов, вызываемых различными факторами (управляющими и возмущающими действиями). Учитывая, что число факторов скорее всего будет достаточно большим, целесообразно для балансирования очень сложного эксперимента и получения необходимой информации использовать идею дробных реплик.

Конечно, здесь весьма непросто определить, как изначально необходимо варьировать выбранные для эксперимента факторы.

Мы попытаемся очень кратко и в общем виде показать возможную (одну из возможных) последовательность действий в этом контексте.

Остановимся вначале на экспериментах типа 2^k , когда исследуются k факторов, каждый на двух уровнях с полностью пересекающейся классификацией. Проведя разбивку на блоки, проанализировав результаты при отсутствии полных реплик в каждом блоке и иссле-

довав некоторую часть полного эксперимента, например $2^{-\gamma} 2^k$, целесообразно перейти к рассмотрению экспериментов типа 3^k , в которых в каждом блоке используют лишь часть возможных условий, равную $3^{-\gamma}$. В этих и подобных экспериментах совершенно необходимо учитывать смешивание эффектов, поскольку зачастую установить, какой именно из вышеперечисленных факторов вызывает (определяет) позитивные и негативные изменения уровня учебных достижений попросту невозможно.

В качестве примера приведем краткое описание подобной ситуации для эксперимента типа 2^3 , в котором можно исследовать одновременно только четыре комбинации условий, что может быть вызвано как ограниченными возможностями технического характера, так и необходимостью иметь блок малого размера.

Блок 1 Блок 2 Блок 1 Блок 2 Блок 1 Блок 2

$\begin{pmatrix} (1) \\ a \\ b \\ ab \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} c \\ ac \\ bc \\ abc \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} (1) \\ ab \\ c \\ abc \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} a \\ b \\ ac \\ bc \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} (1) \\ ab \\ ac \\ bc \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} a \\ b \\ c \\ abc \end{pmatrix}$
a		b			c

Рис. 1. Эксперимент 2^3 с двумя блоками

Если такой эксперимент спланировать, как показано на рис. 1, то фактор C смешивается с блоками. Эффект фактора C в таком случае может иметь вид:

$$C: (C - (1)) + (ac - a) + (bc - b) + (abc - ab);$$

он равен разности сумм для блока 1 и блока 2. На рис. 1, b фактор AB смешивается с блоками. Эффект этого взаимодействия выглядит так:

$$AB: (a - 1)(b - 1)(c + 1) = abc + ab + c + (1) - a - b - ac - bc;$$

он также будет равен разности сумм для блоков. На рис. 1, c взаимодействие ABC смешивается с блоками.

Чтобы избежать смешивания блоков с основными эффектами или некоторыми конкретными взаимодействиями высокого порядка, смешиваемое взаимодействие можно выбрать заранее. Например, таковым может быть совокупность действий родителей, действия администрации учебных заведений, управляющих структур системы образования, при этом часто таковым рекомендуется выбирать взаимодействие высокого порядка. Однако не следует считать, что такое правило выбора является универсальным. Можно выбрать (для смешивания) взаимодействие двух факторов, эффекты которых в данном эксперименте возможно считать не отличающимися от нуля, либо взаимодействие факторов, которые, хотя и являются важными, в данном конкретном исследовании

особого интереса не представляют. В серии предварительных экспериментов в первую очередь должен быть учтен комплекс разнообразных педагогических действий учителя как совокупность факторов, в силу чего для смешивания возможно выбрать те или иные действия администрации учебного заведения, родителей.

Если же эксперименты планировать с пренебрежением нескольких отдельных полных реплик, то нет необходимости смешивать в каждой реплике одно и то же взаимодействие, т. е. вполне целесообразно составить план с частичным смешиванием. Например, на рис. 2 показан план проведения эксперимента типа 2^3 с четырьмя репликами, состоящими из двух блоков. При этом в первой реплике смешивается трехфакторное взаимодействие ABC , а в остальных трех репликах — три двухфакторных взаимодействия. На практике распределение комбинаций условий может быть рандомизировано, если это желательно и целесообразно. Эти планы являются сбалансированными в том смысле, что каждый элемент взаимодействия любого порядка смешивается равномерно. При исключении реплики I сохраняется сбалансированный эксперимент с частичным смешиванием, а при исключении реплик II, III, IV баланс нарушается.

Реплики			
I	II	III	IV
$\begin{pmatrix} (1) \\ bc \\ ac \\ ab \end{pmatrix} \left \begin{matrix} a \\ b \\ c \\ abc \end{matrix} \right.$	$\begin{pmatrix} (1) \\ a \\ abc \end{pmatrix} \left \begin{matrix} b \\ c \\ ac \end{matrix} \right.$	$\begin{pmatrix} (1) \\ ac \\ abc \end{pmatrix} \left \begin{matrix} a \\ b \\ c \\ bc \end{matrix} \right.$	$\begin{pmatrix} (1) \\ ab \\ c \\ abc \end{pmatrix} \left \begin{matrix} a \\ b \\ ac \\ bc \end{matrix} \right.$
Смешиваемые взаимодействия			
ABC	BC	AC	AB

Рис. 2. Примерный план эксперимента с частичным смешиванием взаимодействий

Ценность подобных планов состоит в том, что для каждого взаимодействия можно получить некоторую информацию. Здесь при проведении анализа сумма квадратов для частично смешиваемых взаимодействий должна быть основана на наблюдениях в тех репликах, в которых эти взаимодействия не смешиваются. Далее, применяя алгоритм Йениса [3], можно использовать полные суммы наблюдений для каждой комбинации условий. Затем смешиваемые эффекты необходимо скорректировать путем вычитания «блоковой» разности (смешиваемой с взаимодействием) из соответствующей реплики. Необходимо отметить, что в таблицах дисперсионного анализа частично смешиваемые эффекты (разнообразные действия учителя, действия родителей и не смешиваемые эффекты (действия родителей и служб районных отделов образования) имеют такое же число степеней свободы, как и в эксперименте без смешивания. Эффект смешивания

вания проявляется в математических ожиданиях средних квадратов.

Такие эксперименты на основе факторных планов могут дать начальную информацию для построения критериев значимости исходных гипотез и распределения ранговых соотношений заложенных в планах факторов — тех или иных действий объектов образовательных систем.

Конечно же, следует отметить, что для получения подобной информации существует ряд других подобных модификаций, например, частично сбалансированные неполноблочные планы, позволяющие охватить большое число возможных вариантов [4, 5 и др.].

Далее, поскольку информация, получаемая в ходе исследований, может указывать на достаточно важные обстоятельства, вследствие которых необходимо внести изменения в схемы экспериментов, возможно нужно будет воспользоваться методами последовательного анализа, определяя последовательные критерии отношения вероятностей, их оперативную характеристику и т. д. [6] и, соответственно, методами, специально предназначенными для анализа многомерных данных, т. е. методами многомерного анализа (оптимальная дискриминация при неполной информации) [7], о чем мы упоминали выше.

Соответствующие отклики, математические ожидания в количественном виде вполне возможно получить, используя вышеозначенные подходы при любой исходной шкале, в том числе, если в качестве таковой выбрать количественную оценку учебных достижений учащихся.

Необходимо отметить, что если бы система (системы) образования, в том числе, локальная (школа, район, ...) имела бы единое математическое описание и единственную постановку задачи оптимального управления при всех условиях функционирования, то возможно было бы применение режима однофазовой идентификации, при котором процесс сбора информации имеет фиксированное окончание, а модель строится единственный раз после завершения экспериментов. Но так как во многих случаях аналитически получить модели образовательных систем не представляется возможным, то для получения математического описания технологических процессов в этих

системах необходимо будет применять экспериментальные методы исследования, основанные на математической статистике. При этом основным источником разнообразия математических моделей подобных систем может быть неоднородность субъектов по очень многим показателям, что в свою очередь может приводить к различным неоднородностям во всех видах воздействий, происходящих в данных системах.

Но этот вопрос будет уже предметом наших дальнейших рассуждений.

Литература

1. *Страхов В. Г., Ятвецкая Л. И., Валле О. Э., Шапирова Н. П.* К возможности использования моделирования образовательных систем в качестве элементов мониторинговых исследований // Матеріали Міжнародної конференції «Сучасні тенденції розвитку природничо-математичної освіти». — Херсон: ХДПУ, 2002. — С. 119—121.
2. *Фролов В. Н., Львович Я. Е.* Системное проектирование технологических процессов. — Воронеж: Изд-во ВГУ, 1982.
3. *Yates F.* Experimental Design: Selected Papers, Griffin. — London, 1970.
4. *Peng K. S.* The Design and Analysis of Scientific Experiments: An introduction with Some Emphasis on Computation, Addison-Wesley, Reading, Mass, 1967.
5. *Neter I., Wasserman W.* Applied Linear Statistical Models, Irwin, Homewood, Ill, 1974.
6. *Вальд А.* Последовательный анализ. — М.: Физматгиз, 1960.
7. *Gnanadesikan R.* Methods for Statistical Data Analysis of Multivariate Observations. — New York: Wiley, 1977.

В. Г. СТРАХОВ,

зав. кафедрой естественно-математических дисциплин ООИУУ, канд. биол. наук, доцент,

О. Э. ВАЛЛЕ,

ст. преподаватель кафедры естественно-математических дисциплин ООИУУ,

Л. И. ЯТВЕЦКАЯ,

методист научно-методической лаборатории математики, физики и информатики ООИУУ,

Н. П. ШАПИРОВА,

методист научно-методической лаборатории химии и биологии ООИУУ.

СИСТЕМНА ГЕНЕРАЦІЯ, АПРОБУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОВВЕДЕНЬ У САМОВРЯДУВАННЯ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ

Створення умов для формування освіченої і культурної людини, громадянина України, підвищення цінності інтелектуальної праці, встановлення дружніх взаємовідносин між учнем та вчителем на основі педагогічного спілкування — ось моя мета як вчителя.

В умовах гімназії з поглибленим вивченням англійської мови для досягнення цієї мети, на мій погляд, необхідно активізувати розумову діяльність учнів, підвищувати пізнавальну активність, спонукати до самоосвіти, адже тільки усвідомлення необхідності самостійного здобування знань формують освічену людину. Тому протягом останніх років працюю над темою «Системна генерація, апробування та впровадження нововведень у самоврядування гімназистів в процесі вивчення фізики», основними шляхами реалізації якої вважаю:

- використання технологій особистісно-орієнтованого навчання та проблемного вивчення нового матеріалу;

- проведення нетрадиційних уроків, проблемних конференцій (і на уроці, і в позаурочний час);

- використання нових інформаційних технологій;

- впровадження накопичувальної системи у самоврядування учнів в процесі здобуття та контролю власних знань;

- проведення рівневих контрольних і самостійних робіт;

- творчі домашні завдання (домашні лабораторні роботи, експериментальні задачі);

- створення Малої кафедри природничих наук та корпусу консультантів з числа учнів.

Основна ідея: учень — суб'єкт навчання, особистість учня є центром навчально-виховного процесу, кожний учень — це мікросвіт з його власним світобаченням та світосприйняттям.

Основні завдання:

- у процесі вивчення фізики створювати оптимальні умови для реалізації кожної дитини як творчої особистості;

- визначати життєвий досвід кожного учня, рівень інтелекту, пізнавальні здібності, інтереси, якісні характеристики;

- формувати позитивну мотивацію до пізнавальної діяльності, самопізнання, самореалізації учнів;

- формувати аналітичні здібності учнів, удосконалювати вміння пізнавальної діяльності, навички активної дослідницької роботи;

- «озброїти» учнів механізмами адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, необхідними для формування сучасної людини, здатної вести конструктивний діалог з іншими людьми, природою та цивілізацією, в цілому.

Особисто я розумію «самоврядування» в контексті: «самокерування», «самоуправління», тобто — «керую сам», «управляю сам». Чим? — Відповідь на це запитання дає наведена нижче схема:

На мій погляд, необхідним є створення на кожному уроці нестандартної ситуації, коли учень вражений, здивований, зацікавлений, коли він опиняється в ситуації, в якій не може не висловитись, бо інакше «випаде» з уроку, з кола однокласників. Цю задачу вирішую за допомогою створення проблемних ситуацій при вивченні нового матеріалу (схема 1).

Орієнтацію учнів на спосіб пізнання через усі види самостійної роботи формую при орга-

Схема 1

нізації групової навчальної діяльності учнів також і в процесі проблемного вивчення нового матеріалу. Кожна група отримує свій пакет з проблемним запитанням або завданнями різного ступеня складності, виконує запропоновану роботу, а потім знайомить з її результатами інші групи. Таким чином, на такому уроці учень не об'єкт навчання, а дослідник. Прикладом такого уроку є урок у 8 класі за темою «Експериментальний розрахунок опору провідника. Питомий опір» (див. Додаток 1).

Значну увагу також приділяю такому ефективному виду діяльності, як виконання творчих домашніх завдань: домашніх лабораторних робіт, експериментальних задач. Планування та виконання таких робіт сприяє більш глибокому засвоєнню знань, розвитку аналітичних здібностей, формуванню вміння застосовувати знання на практиці, навичок дослідної роботи. При цьому завдання з міжпредметним змістом відіграють особливу роль, для їх виконання необхідне узагальнення знань, здобутих при вивченні різних предметів, вони дозволяють виявити взаємозв'язок між об'єктами та явищами навколишнього світу.

Проблемна конференція, на мій погляд, як один з видів інтерактивного навчання може проводитися як на уроці, так і в позаурочний час (у рамках позакласного заходу чи засідання Малої кафедри природничих наук). Вона включає в себе принципи конференції, рольової гри та самостійної групової навчальної діяльності учнів. Учні самостійно обирають тему, яка їх цікавить на даний момент, і намагаються розглянути її з різних точок зору.

Приклад такої проблемної конференції у 8, 10 класах з теми: «Теплові двигуни: “За” і “Проти”» приведено у Додатку 3.

Підготовку до такої роботи учні здійснюють самостійно, використовуючи нові інформаційні ресурси (мережу Інтернет тощо). Роль вчителя у даному випадку напрямляючо-консультативна. Учасники конференції готують доповіді, наочність, відео- і аудіофрагменти тощо. Крім того, вони вчаться розподіляти обов'язки, спілкуватися один з одним, розв'язувати конфлікти, які виникають в спільній діяльності. При цьому реалізується природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співпраці. Учні набувають комунікативної та рефлексивної компетенції.

Для оцінювання навчальних досягнень учнів доцільно використовувати так звану накопичувальну систему. Накопичувальна система є дійовим засобом самоврядування (самокерування) учнями процесом контролю власних знань. Крім того, вона була задумана як свого роду місток між тематичним оцінюванням знань учнів та таким оцінюванням, як його трактує креативна педагогіка.

Суть системи полягає в наступному:

— на початку вивчення нової теми вчитель повідомляє учням про вимоги програми (кіль-

кість годин, обов'язкові лабораторні, контрольні роботи тощо);

— разом з учнями вибираються можливі види самостійних робіт (фізичні диктанти, запитання для письмового опитування, домашні лабораторні роботи, експериментальні задачі тощо) та їх вартість в рейтингових балах;

— обговорюються можливі варіанти та кількість домашніх завдань:

Стандартне		Альтернативне	Додаткове
Наявність	Самостійність		
1 бал	1 бал	4 бали	+ 2 бали

— виводиться формула для розрахунку кінцевої оцінки за тему (по можливості вона повинна бути простою, але враховувати ступінь цінності кожного виду роботи, як-то: усні відповіді (1 бал), розв'язування задач біля дошки (2—4 балів) тощо);

— заповнюється «Листок контролю власних знань» (див. Додаток 2).

Накопичувальна система — учням:

— участь у плануванні навчального процесу;

— вибір форм і методів здобуття знань;

— вибір форм і методів контролю власних знань;

— вибір рівня контролю за власним бажанням;

— оцінка — не вирок, а стимул, заохочення;

— за результатами накопичення — тематичне оцінювання — автоматично.

З наведеного вище видно, що накопичувальна система дозволяє розв'язувати ще й ряд проблем психологічного характеру:

— по-перше, всі рейтингові бали, які дуже легко трансформуються в традиційні оцінки, виставляються в «Листок...», в журнал учитель їх ставить лише за бажанням учня;

— по-друге, не кожен учень може повністю мобілізувати себе на тематичному оцінюванні, в якому б вигляді воно не проводилось. А тут він може, працюючи систематично, взяти цей «рубіж» автоматично.

— По-третє, якщо результат накопичення учня не задовольняє, то у нього завжди є право на тематичне оцінювання.

Результати апробації цієї системи, яка запроваджується вже другий рік, свідчать, що вона ефективна не тільки в 7—8, але й в 9—11 класах, а також про те, що:

— підвищується активність учнів як у школі (на уроці), так і вдома (під час виконання домашніх завдань);

— навчальний процес для кожного учня має неперервний характер (за рідким винятком);

— система дозволяє враховувати психологічні та фізіологічні (швидкість та типи мислення, види пам'яті тощо) особливості кожного учня;

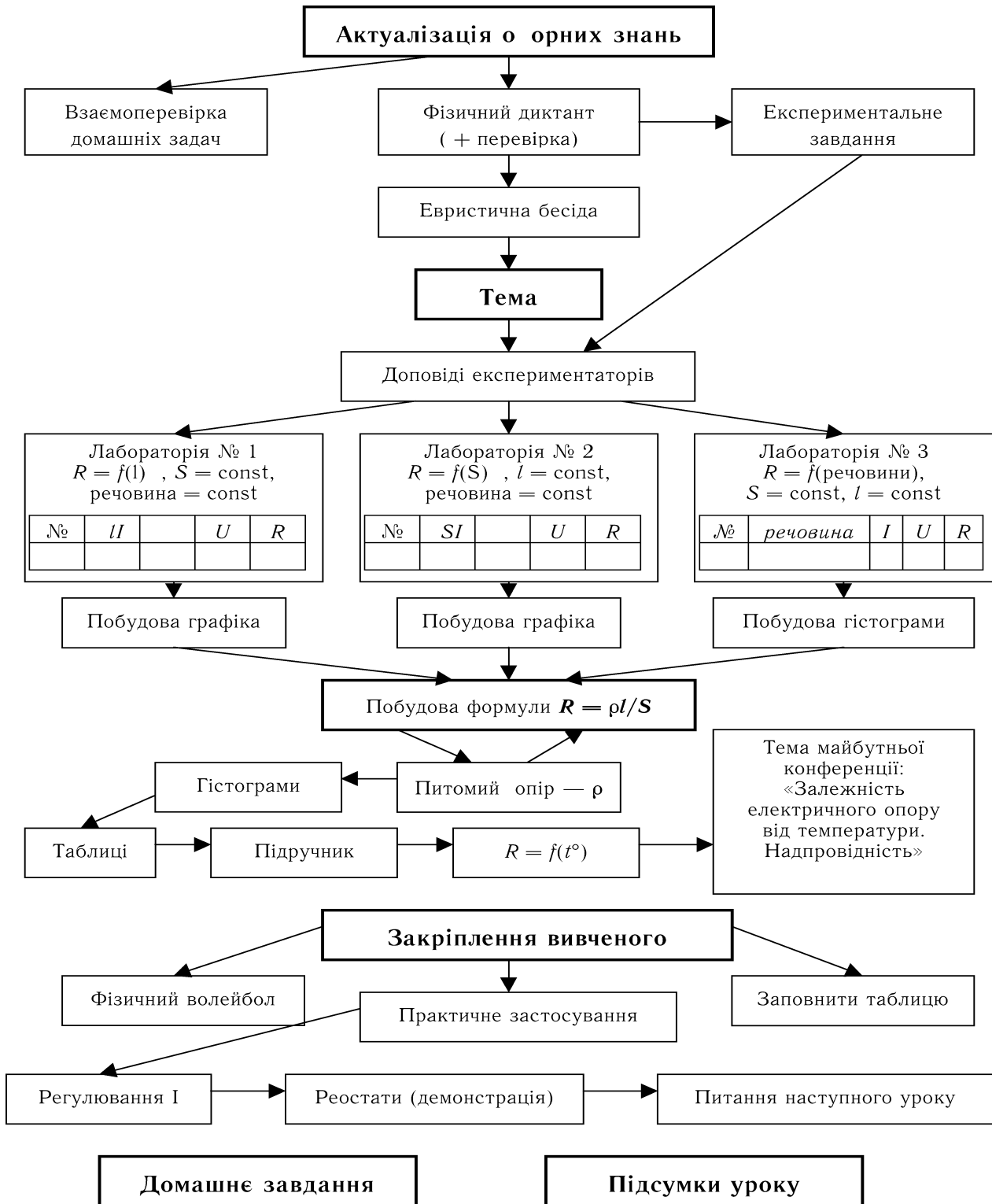
— оцінка (за «необов'язкові» роботи) має діагностичну та заохочувальну функції;
 — на уроках панує атмосфера творчості, взаємодовіри і взаємоповаги (учень—учні, учні—вчитель);

— розширюється пізнавальна активність учнів, бо вони вже не обмежені рамками жорсткого оцінювання;
 — неухильно зростає якість знань.

ДОДАТОК 1

СХЕМА УРОКУ ФІЗИКИ В 4(8) КЛАСІ (вчитель — О. М. Дума)

Тема: Експериментальний розрахунок електричного опору провідника. Питомий опір

Мета уроку:

- за допомогою експерименту встановити формулу для розрахунку опору провідника: експериментально дослідити залежність опору провідника від його довжини, площі перерізу, від речовини, з якої його виготовлено;
- сформулювати поняття питомого опору;
- на якісному рівні познайомити учнів із залежністю опору провідника від температури;
- розвивати вміння спостерігати, співставляти, порівнювати результати експериментів;
- познайомити з методикою використання графіків, гістограм при обробці результатів експерименту;
- формувати вміння користуватись теоретичними та експериментальними методами для розв'язування задач.

Тип уроку: урок вивчення нового навчального матеріалу з використанням технологій активної та інтерактивної моделі навчання.

Унаочнення: схеми, аплікації (картон + магніти), таблиці, дротини з різних речовин, циліндри різної форми, реостати.

Лабораторне обладнання:

- 3 джерела живлення (до 3 В),
- 3 установки для дослідження залежностей, зазначених в меті (3 дроти однакового діаметру, виготовлені з однієї речовини, довжиною 0,5; 1; 1,5 м; дроти однакового діаметру, виготовлені з однієї речовини, які скручені в 1, 2, 3, 4, 5 перерізів; 3 дроти однакової довжини, діаметру, але виготовлені з різного матеріалу);

- 3 амперметри,

- 3 вольтметри,

- вимикачі,

- з'єднувальні провідники.

Дидактичний та роздатковий матеріал:

- 3 картки з експериментальними завданнями;
- 30 аркушів-заготовок міліметрового паперу;
- бланки для фізичного диктанту;
- таблиці для заповнення, альтернативні домашні завдання.

Підготовка кабінету до уроку:

1. Дата і тема уроку написані на дошці, але тема уроку закрита від присутніх білими аркушами паперу.

2. На зворотній стороні дошки намальована таблиця з відповідями до фізичного диктанту (Додаток 1.1).

3. На фасадній стороні дошки посередині аплікаційно зібрано електричне коло (так, щоб усі його елементи були рухомими і тримались на дошці за допомогою магнітів). Під час його збирання свідомо допускаються помилки (Додаток 1.1).

4. Під схемою за допомогою магнітів прикріплена таблиця «Параметри електричного кола», її міні-копії роздано учням на парті (Додаток 1.4). Складові частини таблиці (назви фізичних величин, їх позначення, одиниці вимірювання, формули, прилади тощо) з приклеєними на них магнітами розміщені на нижній частині дошки в рядок.

5. На перших трьох партах підготовлено обладнання для проведення експерименту. Таблички з назвами експериментальних лабораторій. Різнокольорові картки з експериментальними завданнями лежать на партах (Додаток 1.2) Експеримент виконують учні, які підготували найкращі питання до фізичного диктанту і завдяки цьому звільнені від його написання.

6. На дошці підготовлені таблиці для експериментаторів, аналогічні тим, що є в їхніх картках.

7. На столі пісочний годинник для контролю за часом.

8. На кожній парті знаходиться такий роздатковий матеріал:

- бланки фізичних диктантів (зеленого та рожевого кольору, залежно від номера варіанту);

- заготовки для побудови графіків на міліметровому папері;

- таблиці «Параметри електричного кола»;

- альтернативні домашні завдання (Додаток 1.4).

9. У вчителя: аплікація формули для розрахунку опору провідника, запитання «Фізичного волейболу» (різновірневі, А — 2 бали, В — 3 бали, С — 4 бали) (Додаток 1.3).

Фізичний диктант В-1**Закінчити речення:**

1. Речовини, які добре проводять електричний струм, називаються...

2. Електричний струм в розчинах кислот — це направлений рух...

3. Сила струму в однорідній ділянці кола прямо пропорційна —...

Дати відповідь на запитання:

4. Який прилад служить для вимірювання основної характеристики електричних властивостей провідника?

5. З чим ім'ям пов'язаний дослід по спостереженню магнітної дії струму?

6. Яким повинен бути опір вольтметра, щоб він суттєво не впливав на картину в колі?

Чого не вистачає?

7. Основними складовими електричного кола є: джерела струму, споживачі та з'єднувальні провідники.

8. 1 А — це сила струму, при якій відрізки двох паралельних провідників, довжиною по 1 м , що знаходяться на відстані 1 м один від одного, взаємодіють з силою $2 \cdot 10^{-7} \text{ Н}$.

9. $I = U/R$ — це закон Ома для ділянки кола.

10. Скільки помилок та неточностей в схемі рис. 1?

Фізичний диктант В-2**Закінчити речення:**

1. Речовини, які погано проводять електричний струм, називаються...

2. Електричний струм в металах — це направлений рух...

3. Сила струму в однорідній ділянці кола обернено пропорційна — ...

Дати відповідь на запитання:

4. Який прилад служить для вимірювання основної характеристики електричного поля?

5. Як називається закон, який відомий французьким школярам під іменем Пульзе?

6. Яким повинен бути опір амперметра, щоб він суттєво не впливав на картину в колі?

Чого не вистачає?

7. Дії електричного струму: магнітна, теплова, хімічна, світлова, механічна.

8. За напрям струму домовились вважати напрям руху заряджених частинок.

9. Опір провідника залежить від його геометричних розмірів та речовини, з якої його виготовлено.

10. Скільки помилок та неточностей в схемі рис. 2?

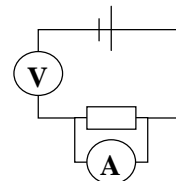

Рис. 1

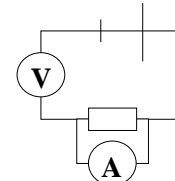

Рис. 2

Відповіді на фізичний диктант**В-1****В-2**

№	Відповідь	№	Відповідь
1.	Провідниками	1.	Діелектриками
2.	Позитивних і негативних іонів	2.	Вільних електронів
3.	Напрузі на її кінцях	3.	Опору цієї ділянки
4.	Омметр	4.	Вольтметр
5.	Ерстед	5.	Ома
6.	Порівняно великим	6.	Порівняно малим
7.	Вимикачі	7.	Фізіологічна
8.	У вакуумі	8.	Позитивно
9.	Однорідної	9.	Температури
10.	3	10.	3

**Лабораторія № 1.
Експериментальне завдання**

Дослідіть залежність електричного опору провідника від його довжини.

Мета: встановити залежність $R = f(l)$; побудувати її графік.

1. Які вам для цього будуть потрібні прилади і матеріали? Запишіть.
2. Як треба буде зібрати коло? Накресліть схему.
3. Які величини будуть const під час вимірювань?
4. Результати вимірювань запишіть в таблицю:

№	$l, \text{ м}$	$I, \text{ А}$	$U, \text{ В}$	$R = U/I, \text{ Ом}$
1.				
2.				
3.				

5. Побудуйте графік залежності $R = f(l)$ при $S = \text{const}$, речовина = const (на мм-папері).
6. Зробіть висновки.

**Лабораторія № 2.
Експериментальне завдання**

Дослідіть залежність електричного опору провідника від площі його поперечного перерізу.

Мета: встановити залежність $R = f(S)$; побудувати її графік.

1. Які вам для цього будуть потрібні прилади і матеріали? Запишіть.
2. Як треба буде зібрати коло? Накресліть схему.
3. Які величини будуть const під час вимірювань?
4. Результати вимірювань запишіть в таблицю:

№	S, S_0	$I, \text{ А}$	$U, \text{ В}$	$R = U/I, \text{ Ом}$
1.				
2.				
3.				
4.				

5. Побудуйте графік залежності $R = f(S)$ при $l = \text{const}$, речовина = const (на мм-папері).
6. Зробіть висновки.

**Лабораторія № 3.
Експериментальне завдання**

Дослідіть залежність електричного опору провідника від речовини, з якої його виготовлено.

Мета: встановити залежність $R = f(\text{речовини})$; побудувати гістограму.

1. Які вам для цього будуть потрібні прилади і матеріали? Запишіть.
2. Як треба буде зібрати коло? Накресліть схему.
3. Які величини будуть const під час вимірювань?
4. Результати вимірювань запишіть в таблицю:

№	Речовина	$I, \text{ А}$	$U, \text{ В}$	$R = U/I, \text{ Ом}$
1.				
2.				
3.				
4.				

5. Побудуйте гістограму залежності $R = f(\text{речовини})$ при $S = \text{const}$, $l = \text{const}$ (на мм-папері).
6. Зробіть висновки.
7. Подумайте, якою фізичною величиною можна характеризувати залежність $R = f(\text{речовини})$.

Додаток 1.3

«Фізичний волейбол»

А:

1. Кусок мідного дроту розрізали навпіл. Чи змінився опір дроту? У скільки разів? (Зменшиться у 2 рази).
2. Кусок алюмінієвого дроту (незаізованого) зігнули вдвоє. Чи змінився його опір? У скільки разів? (Зменшиться у 4 рази).
3. Розміри мідної і залізної дротини однакові. Опір якої дротини більший? (Залізної).
4. Є дві мідні дротини однакової довжини. У першій площа поперечного перерізу в 5 разів менша, ніж у другій. У якої дротини опір менший? У скільки разів? (У другій, в 5 разів).

В:

1. Визначте загальний опір 100-метрового відрізка провідника, що має опір 0,2 Ом на 1 м довжини (20 Ом).
2. У скільки разів відрізняються опори двох алюмінієвих дротів, якщо перший з них має у 6 разів більшу довжину і у 3 рази більшу площу поперечного перерізу, ніж другий ($R_1 > R_2$ в 2 рази).
3. Якого перерізу взято мідний дріт, якщо при довжині 1 км його опір дорівнює 1,7 Ом (10 мм²).
4. Чому дорівнює опір 200 м мідного дроту перерізом 0,1 мм²? (34 Ом).

С:

Залізна і алюмінієва дротини мають рівні маси і однакової довжини. Яка з них має більший опір? ($\rho_{\text{заліза}} = 7800 \text{ кг/м}^3$, $\rho_{\text{міді}} = 8900 \text{ кг/м}^3$; питомий опір заліза дорівнює 0,12 Ом·мм²/м, міді — 0,017 Ом·мм²/м; $R_{\text{міді}}$ менше $R_{\text{заліза}}$ в 6,2 рази).

Додаток 1.4

Параметри електричного кола

Кількісна характеристика			
Чого?	Електричного струму	Електричного поля	Ел. властив. провідника
Фізична величина			
Літера, якою позначається			
Формула за визначенням			
Одиниці вимірювання			
Прилад для вимірювання			
Спосіб підключення			

ДОДАТОК 2

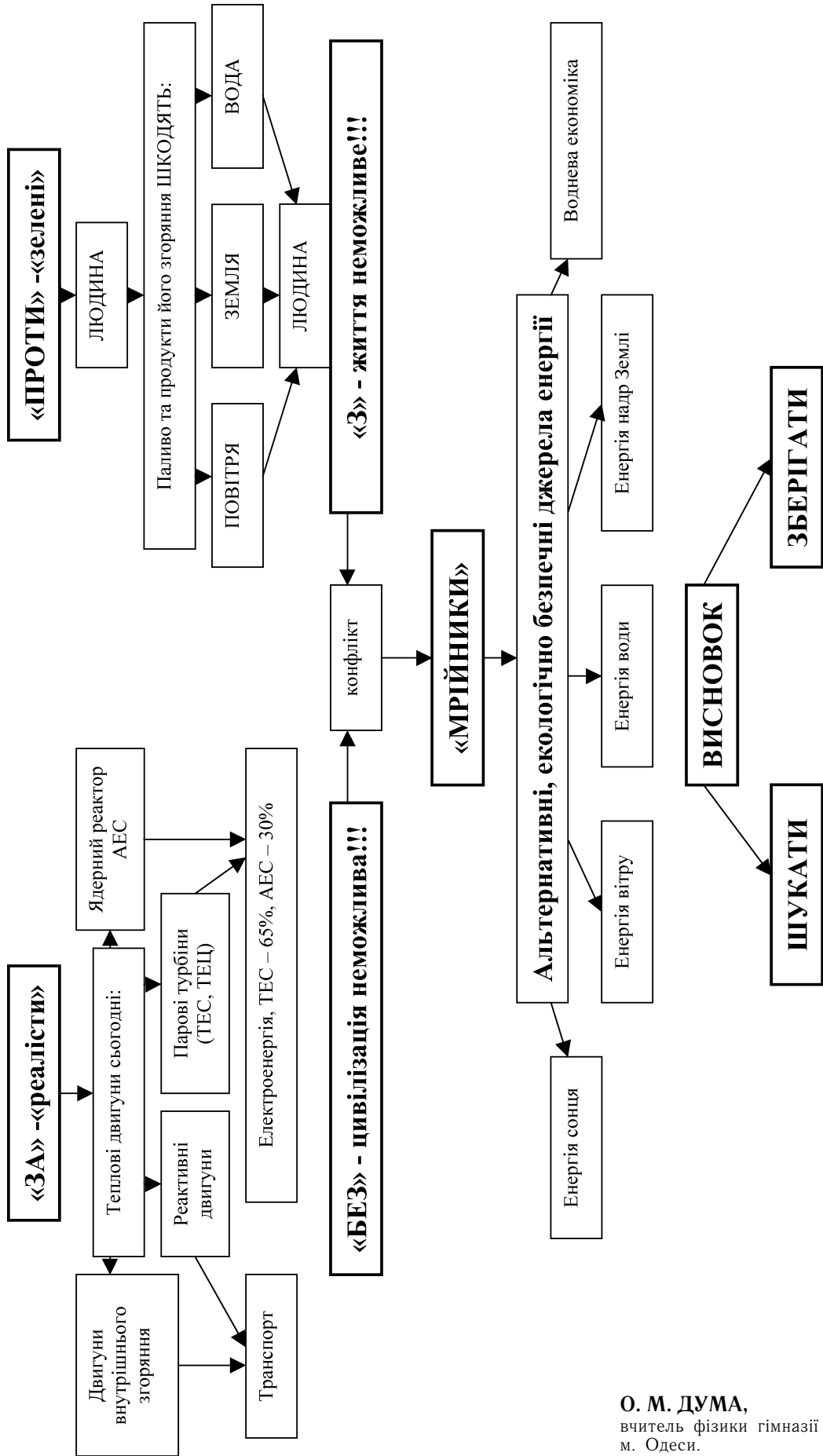
ЛИСТОК КОНТРОЛЮ ВЛАСНИХ ЗНАТЬ

Прізвище, ім'я учня (учениці), клас								
Електричні явища. I частина (13 год)								
№	Дата	Д/з	П/о	С/р	Л/р	У/в	Р/з	Разом
1.								
...								
13.								

1. Домашніх завдань — 10:
— стандартні — 20 рейтингових балів (рб);
— альтернативні — 40 рб.
 2. Лабораторних робіт — 2 по 10 рб = 20 рб;
 3. Самостійних робіт — 3 по 10 рб = 30 рб;
 4. Письмових опитувань — 3 по 10 рб = 30 рб.
- Разом (не рахуючи усних відповідей) — 120 рб (максимум).
Оцінка за тему = Накопичення/10 = 12 балів.

СХЕМА ПРОБЛЕМНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З ФІЗИКИ В 4(8) ТА 6(10) КЛАСАХ

Тема: Теплові двигуни: «ЗА» і «ПРОТИ»

О. М. ДУМА,
вчитель фізики гімназії № 5
м. Одеси.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

Сьогодні освіта області — це система з позитивними тенденціями розвитку, що має значний потенціал. Усі ланки освіти (загальноосвітня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна) є досить самодостатніми і водночас невід'ємними складовими регіональної системи неперервної освіти.

Забезпечення рівних можливостей у здобутті якісної освіти незалежно від статі, раси, соціального і культурного походження, національності та місця проживання дитини — головна мета діяльності органів управління освітою та методичних служб.

Рівний доступ до якісної освіти забезпечується багатьма факторами. Насамперед — це наявність вчителя, рівень його кваліфікації, рівень матеріально-технічної бази, забезпеченість кабінетами, обладнанням для лабораторних і практичних робіт, наявність шкільних підручників, різних засобів навчання тощо.

Якість освіти залежить від професіоналізму вчителя. Важлива роль в удосконаленні професійної майстерності педагогів, розвитку і підвищенні їх творчого потенціалу, формуванні нового педагогічного мислення, ерудиції, культури належить методичній роботі. Вона будується на основі системного підходу та принципів неперервної освіти педагогічних працівників, ґрунтується на діагностичній основі, глибокому вивченні та аналізі результативності навчальної діяльності.

Наш методичний кабінет використовує різні форми і методи підвищення професійної майстерності вчителів. У минулому навчальному році було запроваджено проведення постійно діючих семінарів, які в більшості своїй знайшли підтримку у вчителів. Але прикро, що не всі керівники навчальних закладів розуміють, що така форма роботи — це єдина можливість для вчителів підвищити свій професійний рівень на місцях.

Основними помічниками методистів в організації методичної роботи стали керівники міських методичних об'єднань.

Завдяки спільним зусиллям закладів освіти і міського методичного кабінету в місті створена та успішно діє система методичної роботи. Досвід роботи закладів освіти добре знають в області.

Так, у жовтні 2003 року на базі методичного кабінету м. Білгорода-Дністровського відбувся семінар для завідуючих РМК Одеської області з проблеми «Нові підходи до організації методичної роботи». Методичні матеріали, які були представлені кожним педагогічним колективом, свідчать про те, що заклади освіти та міський методичний кабінет працюють сьогодні у тісному тандемі.

Приїздили в місто за досвідом керівники навчальних закладів Красноокнянського району та педагогічні працівники м. Арцизу, яких радо зустрічали колективи ЗОШ № 4 та ЗОШ № 11.

Сьогодні вимагає відходити від традиційних форм методичної роботи. Сучасні учні прагнуть бути активними учасниками навчально-виховного процесу, тому вчителів треба навчати інтерактивним методам роботи. «Порадики методиста», які готують наші методисти, допомагають сьогодні керівникам закладів освіти та вчителям розібратися в складних питаннях освіти. Методичний та професійний потенціал педагогічних працівників, які мають найвищий рівень професійної кваліфікації і прагнуть брати активну участь в процесі реформування освіти, міський методичний кабінет широко використовує в повсякденній роботі.

Першого вересня в школи прийдуть молоді вчителі, які вперше в житті увійдуть в класи. Їх діяльність великою мірою буде залежати не тільки від їх професійної підготовки і особистих якостей, а й від того, в який колектив вони потрапляють, які умови для них тут будуть створені, яку надаватимуть методичну допомогу.

Однією з головних проблем залишається якість освіти. Нас хвилює питання, чому втрачаються інтерес до навчання і бажання вчитися. Мабуть однією з помилок нашої школи є те, що ми намагаємося дати готові знання і не враховуємо, що **не сформоване самостійно не залишається в пам'яті.** Тому треба змінювати підходи до вивчення предметів і методи контролю знань учнів.

Продовжується полеміка: за якими показниками та критеріями оцінювати якість освіти.

Набуває сили система зовнішнього тестування навчальних досягнень учнів. Другий рік в районі продовжується експеримент, який дає змогу випускникам 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів у разі успіху здати державну атестацію та бути зарахованими до вузів. На жаль, проблемою є протистояння вчителів-предметників, які не довіряють сертифікату із зовнішнього тестування. Але ж це можливість для учнів підтвердити свої знання, а для вчителя — професійний рівень. Цей експеримент набуває сили, за ним майбутнє і нам всім треба проводити серед батьків і учнів роз'яснювальну роботу та залучати учнів до участі в експерименті.

Впровадження в закладах освіти інноваційних педагогічних технологій, перш за все, забезпечує особистісно-орієнтоване навчання та виховання.

У рамках програми «Обдаровані діти» під патронатом міського голови М. М. Чербаджи

успішно діє міська програма «Діти Білгорода-Дністровського». Під особливою опікою міського методичного кабінету знаходяться обдаровані діти. Вперше ми запровадили проведення предметних олімпіад для учнів початкових класів. Слід підкреслити високий рівень організації олімпіад та проведення перевірки олімпіадних робіт, до якої були залучені вчителі перших класів закладів освіти міста.

Але завжди були і є проблеми в проведенні олімпіади для учнів старшої школи. Ми постійно шукаємо такі форми роботи, які сприятимуть покращанню результатів. Проте головним сьогодні залишається уміння педагогічних колективів зберегти ті маленькі зірочки, які починають палати в початковій школі.

Протягом навчального року учні закладів освіти брали участь в різних конкурсах, але в жодному з них, крім конкурсу «Знавці української мови», ми не маємо обласного та республіканського переможця. Враховуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що в закладах освіти треба посилити роботу щодо інтелектуального розвитку дітей.

Рівний доступ до якісної освіти неможливий без навчально-методичного забезпечення. В ході реформування освіти зусилля методичного кабінету були зосереджені на впровадженні змін у зміст навчання, забезпеченні інформаційно-методичного супроводу, організації перепідготовки педагогічних кадрів. Учитель сьогодні має можливість працювати з фаховими газетами та журналами, щоб підвищити свою професійну майстерність. Передплачено біля 200 видань. Для збільшення бібліотечного фонду треба залучати батьківські та спонсорські кошти. Особливо плідно в цьому напрямку працюють адміністрація ЗОШ № 1, ЗОШ № 3, ЗОШ № 5, ЗОШ № 11, Білгород-Дністровського НВК та ліцею.

У місті створена чітка система виховної роботи з учнями. На семінарах-практикумах заступники директорів з виховної роботи мають можливість відпрацювати різні напрямки роботи. Так, у минулому навчальному році відбулося два таких семінари в ЗОШ № 4 та ліцеї з проблеми «Підвищення якості знань та виховання в учнів бажання вчитися». Традиційним стало проведення семінарів для керівників шкіл. Ми шукаємо нові форми цієї роботи, відходимо від пасивного обговорення проблем. Використання психологічного тестування та інформаційних технологій на основному семінарі в ЗОШ № 1 дозволило кожному керівнику стати його активним учасником.

Завершується перехід початкової школи на новий зміст і структуру навчання, а з наступного навчального року на нову структуру та зміст починає переходити 5 клас. А це нові програми, підручники, а головне психологічний перелом застарілих стереотипів професійного мислення.

Особливо хочу звернути увагу на створення, оснащення та поповнення предметних кабінетів в закладах освіти. Сьогодні вчитель без необхідної методичної скриньки не зможе в повній мірі організувати якісний навчально-виховний процес. І тому в роботі заступників директорів з навчально-виховної та методичної роботи цей напрямок має стати одним з найголовніших. Також під їх патронатом повинно знаходитись професійне зростання вчителів, яке знайшло б своє відтворення у конкурсі „Учитель року», який в місті набуває сили. Так, у минулому навчальному році за розпорядженням міського голови М. М. Чербаджи «Про заохочення переможця міського конкурсу» встановлено щомісячну 50% надбавку до посадового окладу. Ми розуміємо, що сьогодні організація цієї роботи потребує суттєвих змін і тому готові до співпраці з кожним керівником навчального закладу.

У процесі спільної роботи постійно виникають моральні та емоційні проблеми, які часом буває важко розв'язати. Психологічної підтримки потребує і вчитель, і учень. Методист-психолог — необхідна одиниця сьогодні. Тому ми звертаємо увагу на необхідність психолога в кожному навчальному закладі.

Актуальним залишається питання реалізації мовної політики в Україні. Слід звернути увагу на викладання обов'язкових предметів українською мовою. Одне із положень атестації педагогічних працівників навчальних закладів вимагає від них обов'язкового володіння державною мовою. Тому в закладах освіти повинні діяти додаткові заняття-консультації для тих вчителів, які недостатньо володіють українською мовою.

Важливим завданням методичних кабінетів є постійний пошук творчо працюючих вчителів. Традиційно кожний рік методичний кабінет проводить міський Ярмарок педагогічних ідей, який має на меті пропаганду сучасних технологій. У минулому навчальному році 21 педагогічний працівник взяв участь у міському Ярмарку. Усі представлені роботи мали високий рівень, який забезпечував участь в обласному Ярмарку педагогічних ідей та технологій. Постійними учасниками Ярмарку стали вчителі ЗОШ № 2, ЗОШ № 3, ЗОШ № 4, ЗОШ № 8, ЗОШ № 11, Білгород-Дністровського НВК, три роки підряд Т. О. Мунтян готує наукові роботи, які друкуються в газеті «Директор школи».

Вважаю доцільним залучати всіх бажаючих до участі у новій формі роботи «Творчий пошук», що в разі успіху дозволить вчителям друкувати свої доробки у видавництві «Ярослав». Це досить відоме видавництво, воно єдине в Україні, яке має вихід на інші країни, а саме: Естонію, Росію, Молдову.

Сьогодні методичні служби не можуть існувати без інформаційного забезпечення. Продовжується комп'ютеризація закладів освіти,

і ця робота вийшла на новий рівень. За допомогою комп'ютерів учні мають змогу вивчати різні предмети базового компоненту освіти. Але ми ставимо перед собою завдання навчити користуватися комп'ютером кожного вчителя. Комп'ютерні класи не повинні пустувати в позаурочний час. Хотілось би, щоб наш методкабінет мав вихід в Інтернет. Це б вирішило не тільки багато методичних проблем (проходження дистанційних курсів при інституті удосконалення вчителів), а й економічних (економія коштів на відрядження).

Одним із результатів реформування освіти має бути збереження здоров'я дитини.

Здоров'я дітей викликає неабияку тривогу. Знижений зір, сколіоз, порушення осанки — ось далеко не повний перелік поширених захворювань. Тому епіцентром і головною дійовою особою в школі повинна стати дитина, виховання в неї відповідального ставлення до свого здоров'я.

Невипадково тема першого уроку «Життя людини — найвища цінність», бо дбайливому ставленню до життя та здоров'я треба вчити. Цю проблему з успіхом вирішують педагоги-тренери з програми «рівний — рівному», які пройшли курсову перепідготовку при міському методичному кабінеті. Ми сподіваємося, що

кожний з 19 тренерів знайде своє місце в педагогічному колективі і з успіхом буде проводити роботу щодо утвердження пріоритетів здорового способу життя серед учнівської молоді.

Якісна освіта — це не тільки успішне навчання. Сучасність вимагає від нас виховувати самодостатню, відповідальну і морально стійку особистість.

В області послідовно виконується програма-мінімум збереження здоров'я учасників навчально-виховного процесу. Першочергово фінансові та матеріальні ресурси спрямовуються на збереження належного теплового і світлового режимів, організації харчування учнів, оновлення шкільних меблів, моніторингу стану здоров'я дітей.

Все це свідчить про те, що на даному етапі реформування системи освіти наше головне завдання — максимально стимулювати процеси саморозвитку, самооновлення освіти, активізувати внутрішні ресурси галузі, давати простір творчості та інноваційним рухам.

Н. О. НАЙДЕНКО,
завідуюча Білгород-Дністровським
міським методичним кабінетом.

До 180-річчя від дня народження

ВИДАТНИЙ ПЕДАГОГ

Костянтин Дмитрович Ушинський народився 2 березня 1824 року в місті Тула, в родині дворянина, який свого часу закінчив пансіон при Московському університеті.

Вийшовши у відставку, батько Ушинського переїхав на постійне місце проживання до міста Новгород-Сіверського Чернігівської губернії.

Після смерті матері Костянтин Ушинський був відданий до Новгород-Сіверської гімназії, яка на той час була однією з найкращих.

У 1840 році, після закінчення гімназії, він вступає до Московського університету на юридичний факультет. З великим інтересом Ушинський відвідував лекції професорів університету. Вільний від лекцій час він присвячував самоосвіті, читанню різної літератури, відвідуванню театрів. В цей же час Ушинський розпочав трудове життя, бо батько його збіднів, і тому довелося самому заробляти кошти на проживання.

Після закінчення університету К. Д. Ушинський протягом двох років готувався до професорської діяльності, і в 1846 році був призначений виконуючим обов'язки професора камеральних наук у Ярославському Демидівському ліцеї, який переживав не кращі свої часи. Уже з перших днів роботи в ліцеї К. Д. Ушинський виявляє велику активність в роботі, намагається покращити навчальний процес.

У вересні 1846 року він виступив з критикою діючого навчального плану ліцею, вніс пропозиції щодо його вдосконалення, які були прийняті вченою радою навчального закладу. На жаль, умови в ліцеї були несприятливими для подальшої педагогічної діяльності К. Д. Ушинського.

У 1849 році губернатор Ярославської губернії А. І. Бутурлін звинуватив К. Д. Ушинського і С. І. Львівського у вільнодумстві та «поганому» впливі на студентів, написав на них донос попечителю Московського навчаль-

ного округу і добився їх звільнення з роботи в ліцеї. Всі ці події відбулися при мовчазній згоді тодішнього міністра народної освіти С. С. Уварова.

К. Д. Ушинському довелося довго шукати нове місце роботи. Він посилав заяви в різні міста, погоджуючись учителювати де завгодно, навіть у повітовому училищі. Але роботи для нього ніде не було.

Пересвідчившись, що все його тривале шукання посади вчителя марне, Ушинський погодився працювати дрібним чиновником в одному з департаментів міністерства внутрішніх справ. Шість довгих років пробув тут великий педагог, відірваний від своєї улюбленої праці й позбавлений будь-якого контакту з молоддю.

Випадкова зустріч у 1855 році з колишнім директором Ярославського ліцею Голохвастовим допомогла К. Д. Ушинському влаштуватися в Гатчинський сирітський інститут спочатку на посаду викладача, а пізніше — інспектора. До нього цю посаду займав відомий в минулому педагог Є. О. Гугель, після смерті якого залишилися дві великі шафи з педагогічною літературою. Ці шафи виявив і відкрив К. Д. Ушинський. З приводу їх виявлення він писав: «Цим двом шафам я зобов'язаний в житті дуже, дуже багато і, боже мій, від скількох грубих помилок позбавився б я, коли б познайомився з цими двома шафами раніше, ніж вступив на педагогічну ниву. Людина, яка створила цю бібліотеку, була незвичайною. Чи це не перший наш педагог, який поглянув серйозно на справу виховання і захопився нею».

У Гатчинському інституті К. Д. Ушинський мав змогу вивчати педагогічну літературу, починаючи від Базедава і Песталоцці та закінчуючи Дістервегом і Шмідтом. У цей же час він зробив свої перші науково-педагогічні спроби в журналі «Воспитание». У Гатчинському інституті Ушинський зарекомендував себе дуже добре і незабаром був запрошений на роботу в Смольний інститут, де працював з 1859 по 1862 рік. Робота у Смольному інституті принесла йому, з одного боку, надзвичайну популярність, великий авторитет, заслужену славу, а з другого — серйозні неприємності і тяжкі переживання. За роки перебування Ушинського в Смольному інституті навчально-виховна робота в ньому значно поліпилася.

Водночас з великою роботою по вдосконаленню навчально-виховного процесу в Смольному інституті К. Д. Ушинський організував недільну школу для неписьменних службовців і постійно дбав про неї, залучивши до викладання в ній своїх вихованок. Перевантажений

адміністративною і викладацькою роботою в інституті, він знаходив час і для зустрічей з педагогічною громадськістю столиці. З цією метою він організував для своїх однодумців так звані «четверги», які відіграли важливу роль у справі обміну педагогічним досвідом і поширення передових педагогічних ідей серед учительства столиці. Душею цих зустрічей були найближчі учні К. Д. Ушинського, які згодом стали видатними педагогами країни: Д. Д. Семенов, Л. Н. Модзалевський, В. Л. Водозов.

К. Д. Ушинський захопився великою благородною метою, щирим бажанням служити простому народові, батьківщині. Він вважав, що всі, хто володіє надбаннями культури, повинні просвіщати простий трудовий народ працею якого живуть ті, хто ходять у циліндрах і фраках, ті, хто не працюють, а живуть у розкоші і достатку.

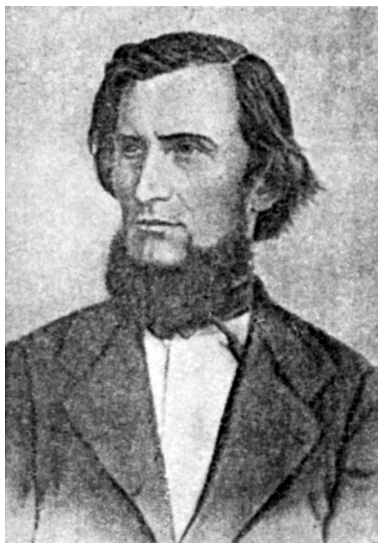
У 1855 році за ініціативою К. Д. Ушинського відбулася конференція вчителів, на якій обговорювались проблеми викладання російської мови і словесності. У 1857 році Ушинський склав доповідну записку про можливість відкриття вчительської семінарії при Гатчинському сирітському інституті, в якій писав: «Найістотніший недолік у справі російської народної освіти — це відсутність добрих наставників, спеціально підготовлених до виконання цих обов'язків... Учительські семінарії для підготовки учителів народних і елементарних шкіл необхідні...».

К. Д. Ушинського особливо турбувала підготовка педагогічних кадрів. Не раз пропонував він створювати вчительські семінарії, педагогічні факультети при університеті. Він розробив проект організації вчительської семінарії, який було покладено в основу створення цих закладів передовими земствами країни.

Прогресивні погляди К. Д. Ушинського на зміст освіти і методи викладання, його новаторство в організації навчального процесу, думки про роль викладача в навчанні та вихованні підростаючого покоління — все це викликало до нього неприязнь з боку клерикально-реакційної частини професури Смольного інституту і, передусім, його керівництва.

Боротьба Ушинського проти рутинерства, догматизму, схоластики, проти схилання перед усім іноземним інкримінувалася йому як боротьба проти релігії й церкви, як політична неблагодійність.

Наполегливо здійснюючи свої прогресивні педагогічні принципи, ніколи не поступаючись ними, Костянтин Дмитрович нажив багато ворогів, і на початку 1862 року вимушений був

К. Д. Ушинський

залишити інспекторство в Смольному інституті та давати пояснення щодо наклепницьких доносів на нього.

М. Л. Песковський, біограф К. Д. Ушинського, писав з цього приводу: «Ніби громом вражений у саме серце, Ушинський протягом кількох днів, майже не встаючи з місця, писав своє виправдовування...»

Відписка Ушинського, по суті була не виправдовуванням, а протестом проти абсурдності звинувачень, проти підлого зазіхання на його честь і добре ім'я...

Сідаючи за писання бадьорим і здоровим, він встав з-за нього посивілим і почав харкати кров'ю...

Очевидно, на це головним чином і був розрахований підлий наклепницький донос, тому що все бездоганне минуле Ушинського, який йшов завжди прямо, відкрито і мав звичку говорити всім, що він думає, справді, не піддавалося таємним доносам».

Влітку 1862 року К. Д. Ушинський залишив Смольний інститут, одержавши відрядження за кордон для вивчення стану жіночої освіти. Це відрядження, власне, було погано замаскованим засланням, що Ушинський і сам розумів дуже добре.

«Відрядження» за кордон мало своїм завданням позбавити Ушинського практики, зменшити його вплив на передову педагогічну громадськість і студентську молодь.

Усунення Костянтина Дмитровича зі Смольного інституту, так само як і звільнення з посади попечителя Київського учбового округу М. І. Пирогова, який теж користувався особливою любов'ю і популярністю серед студентства, викликало обурення прогресивної громадськості. І не дивно, що О. І. Герцен з гнівом відгукнувся в «Колоколе» на ці події.

Коментуючи публікацію О. І. Герцена 23 вересня 1862 року, К. Д. Ушинський в листі до А. І. Скребницького писав: «Герцену надумалось згадати в «Колоколе» про мою особу і кинути докір цариці, яка відала рядом навчальних закладів Росії, що вона не розібрала справи по Смольному... ось і дивись, що покличуть в Росію. При теперішньому стані мого здоров'я прирекуть на смерть».

Як видно з цього та інших листів, умови життя Ушинського за кордоном негативно позначилися на його здоров'ї.

Хворий і знервований, К. Д. Ушинський за кордоном зосереджує свою увагу виключно на науковій роботі. Водночас він вивчає все прогресивне в постановці народної освіти в країнах Західної Європи і США.

Результатом закордонного відрядження були праці К. Д. Ушинського «Педагогічна подорож до Швейцарії» і «Звіт відрядженого за кордон». Про них професор С. Х. Чавдаров у передмові до 2-го тому праці К. Д. Ушинського українською мовою писав: «Це не епічний опис стороннього глядача, це не формальний звіт

відрядженого за кордон педагога. Це критичні нариси вченого, дослідника, якого цікавлять не стільки окремі педагогічні факти, скільки породжені ними нові теоретичні положення, що збагачують науку про виховання».

К. Д. Ушинський знав з педагогіки майже все, що було зроблено його попередниками. Він активно стежив за передовою педагогічною думкою і під час навчання в Московському університеті, і пізніше, коли працював у Ярославлі і Петербурзі. Не цурався Ушинський критично вивчати і досвід зарубіжної педагогіки, був добре обізнаний з нею як теоретично, так і на практиці. П'ятирічне перебування в різних країнах Західної Європи допомогло серйозно і досконало ознайомитися з постановкою в них народної освіти, особливо жіночої.

К. Д. Ушинський вільно володів трьома західноєвропейськими мовами — англійською, французькою і німецькою. Це дозволило йому читати в оригіналі праці найвидатніших мислителів того часу. Ще у Новгороді-Сіверському, будучи гімназистом, він за свідченням його товаришів вільно перекладав уривки з творів Шіллера. Вивчаючи античних філософів, а згодом французьких просвітителів — Руссо, Дідро та ін., К. Д. Ушинський ніколи не перебував у їх полоні. Його зовсім не задовольняли ідеалістичні погляди Гегеля, негативно ставився він і до вульгарного матеріалізму, критикував позитивізм, хоча деякий час вважав його різновидом матеріалізму. Знання західноєвропейських мов давало йому змогу своєчасно читати педагогічну літературу, яка виходила різними мовами, і мати про неї свою думку, зіставляти її з працями, опублікованими в Росії.

1857 року в «Журнале для воспитания» з'явилася перша наукова праця К. Д. Ушинського під назвою «Про користь педагогічної літератури». В ній автор порушив широке коло актуальних питань щодо загальної педагогіки. Ушинський писав: «Педагогічна література, жива сучасна й широка, вириває вихователя з його замкненої, присипляючої атмосфери, вводить його в благородне коло мислителів, що присвятили все своє життя справі виховання. Вихователь, що стоїть на рівні з сучасним ходом виховання, відчуває себе живим, діяльним членом великого організму, який бореться з нецтвом та вадами людства, посередником між усіма, що було благородного і високого в минулій історії людей... Та не для самих вихователів необхідна педагогічна література, вона необхідна також і для батьків...»

У статті К. Д. Ушинський вперше в педагогічній літературі виступає із з'ясуванням поняття «вихована людина», яке не втратило свого актуального значення і в наш час: «...Поняття вихованої людини — дуже широке поняття. Іноді добре вихованою людиною звать того, хто вміє гарно пов'язувати галстук, говорити іноземними мовами, підтримувати розмо-

ву у вітальні, подобатися дамам тощо; іноді того, хто вміє вклонятися, де слід задерти носа, де можна, задавати тону, не пропускати того, що пливе до рук, тощо». Виховання, писав К. Д. Ушинський, повинно розвинути в людині звичку і любов до праці, дати їй можливість відшукати для себе роботу в житті.

У згаданій статті Ушинський обгрунтував і сформулював одне з найактуальніших своїх положень: в системі виховання вирішальну роль відіграє особа вчителя-вихователя.

Отже він, як ніхто інший, підкреслив велике значення педагогічної літератури у справі піднесення кваліфікації вчителя. Не стояв Костянтин Дмитрович і осторонь перших педагогічних журналів, які почали з'являтися в Росії в період громадсько-політичного піднесення у другій половині 50-х і на початку 60-х років XIX століття.

Майже всі дослідники діяльності К. Д. Ушинського, як редактора «Журнала Министерства Народного Просвещения» у 1860—1861 роках, підкреслюють, що його статті вражають простотою, ясністю, відсутністю іноземних слів і виразів, усі вони багаті на розумні думки й пройняті сердечною переконаністю.

Призначення на посаду редактора «Журнала Министерства Народного Просвещения» Ушинський отримав майже за своєї власної ініціативи. Справа в тому, що він сам бажав перейти на журналістську роботу і самостійно видавати журнал, за допомогою якого можна було б впливати на розвиток прогресивних ідей в народній освіті. Про це він детально написав у листі до імператриці Олександри Федорівни. А ще, у 1856 році, в перші дні своєї роботи на посаді інспектора Смольного інституту, він звернувся до міністра освіти Євграфа Петровича Ковалевського з проханням дозволити йому видавати журнал «Убеждение». Передбачалося, що цей журнал буде мати критично-філософський, педагогічний і психологічний напрямок. Міністр, отримавши прохання Ушинського, звернувся з цього приводу до ради Виховного товариства — чи немає з його боку яких-небудь перешкод до видання журналу «Убеждение». У свою чергу рада Виховного товариства направила це прохання в IV відділення імператорської канцелярії, яке було у віданні імператриці, звідки і була отримана відповідь, що перешкод немає. Саме в цей час імператор Олександр II затвердив представлення Ковалевського про призначення Костянтина Дмитровича Ушинського редактором «Журнала Министерства Народного Просвещения». Таким чином сталося так, що Ушинський став на чолі одразу двох журналів. Звісно йому потрібно було визначитися, якому з цих двох журналів надати перевагу і очолити його. Є. П. Ковалевський був зацікавлений у збереженні вже діючого журналу, але хотів внести до нього значні зміни. Він бачив в

Ушинському фахівця, який зможе реформувати видання цього журналу. Реформований журнал мав стати педагогічним органом, в основу видання якого передбачалося покласти програму, розроблену К. Д. Ушинським для журналу «Убеждение». Такі були пропозиції Є. П. Ковалевського. Зі свого боку К. Д. Ушинський не міг не бачити ті переваги, якими він може скористатися як редактор вже діючого журналу. Потреба в оновленні «Журнала Министерства Народного Просвещения» відчувалася ще й тому, що в Росії вже стали видаватися приватні журнали, а Міністерство освіти свій журнал, по суті, стало втрачати.

Редактор К. Д. Ушинський до своєї роботи ставився дуже прискіпливо. На цей час він уже був знайомий з прогресивними течіями європейської і американської педагогіки, оволодів психологічними, філософськими та природознавчими проблемами з метою покращання журналу. Всім було зрозуміло, що виховання повинно відповідати інтересам і потребам всього народу і його необхідно підняти на рівень передових європейських країн і молоді Америки, досвідом якої потрібно скористатися.

Щоб виконати таке складне завдання, Ушинський залучив до роботи в журналі нових працівників, сам багато друкувався на його сторінках. Взагалі особисто він підготував 18 номерів журналу за час роботи редактором. До працівників редколегії ставив надзвичайно високі вимоги.

Але несподівано журнал попав під вогонь руйнівної критики як правої, так і лівої орієнтації. Його критикували майже всі періодичні видання. І питання до журналу ставили найцинічніші. Такі, наприклад, як «Чому журнал не приносить прибутку?», «Чому журнал не критикує анархічних і матеріалістичних тенденцій інших журналів?» та інші. До критики підключився навіть журнал «Современник» (№ 5, 6, 7, 8 за 1861 рік), в якому вже працювали Чернишевський і Добролюбов.

...Боротьбу з критиканством Ушинський вів як міг. В стінах рідного міністерства йому вдалося відстояти позицію і програму журналу до тих пір, поки міністром був Є. П. Ковалевський. Але коли на зміну Є. П. Ковалевському прийшов новий міністр адмірал граф Є. В. Путятин, то він вирішив змінити програму журналу, повернувши його в попереднє періодичне видання, присвячене всім наукам взагалі. Адміністративна воля Путятинна ввійшла у протиріччя з програмою Ушинського, який спробував довести помилковість його поглядів, але останній настояв на своєму. Ушинському не залишалося нічого іншого, як написати в жовтні 1861 року заяву про своє звільнення. Не вважав він можливим відмовитися від своїх принципів, але й працювати разом з людьми, яких визнавав ворогами освітянської справи, теж не міг.

Вже після своєї відставки Ушинський охарактеризував педагогічне кредо Путятіна таким чином: «... все русское просвещение отдали в руки идиоту и изуверу, который думает дать новое направление русскому просвещению и воспитанию, а следовательно, и русской истории. Университетские происшествия (Ушинский имеет в виду студенческие волнения, вызванные введением матрикул) вызваны глупостью, дикостью и ослиным упрямством графа Путятіна. Теперь этот барин задумал отдать все народные школы в руки духовенства. Но так как эта благая мысль забралась в голову графа, то он, боясь, чтобы его заранее не отхлестали, запретил писать что-либо о народных школах где бы то ни было и в «Журнале Народного Просвещения». «О чем же нам писать после этого?!... Взгляд у этого господина такой: «Всякая педагогика вздор; дите надобно учить так, чтобы его рвало, тошнило от учения». Что вы тут сделаете?»

Необхідно відмітити, що міністром граф Путятін працював трохи більше п'яти місяців і був звільнений у грудні 1861 року. На зміну йому прийшов новий міністр — Олександр Васильович Головнін, який одразу ж запропонував Ушинському повернутися в журнал. Але Ушинського вже заповнили інші ідеї, ідеї педагога-дослідника, педагога-теоретика.

Новим редактором журналу був призначений Ю. С. Рахневський.

Треба віддати належне і О. В. Головнину, і Ю. С. Рахневському за те, що ще цілих п'ять років, до приходу в 1866 році на посаду міністра графа Д. А. Толстого, «Журнал Министерства Народного Просвещения» виходив таким, як його задумав і реорганізував Ушинський.

Слід зазначити, що де б не працював Ушинський — в лицей, в інституті, в редакції — скрізь він ніс нові ідеї і задумки, виявляючи здорову ініціативу, прагнучи розумно розв'язувати завдання щодо поліпшення роботи установ та їх співробітників. Він щиро вітав скасування в Росії кріпацтва в 1861 році, виношував мрії, що після цього найпершим завданням, яке стоятиме перед діячами освіти і культури, буде ліквідація неграмотності простого народу.

21 рік К. Д. Ушинський працював у вищих школах на викладацькій та інспекторській роботі, поєднуючи її з напруженою науковою діяльністю.

Тільки над книгою «Людина як предмет виховання» він працював 16 років, та стан здоров'я К. Д. Ушинського з кожним роком ставав все гіршим і гіршим. Лікарі категорично заборонили йому жити в Петербурзі. За їх порадою на початку 1870 року він поїхав до Австрії, але медики Відня порекомендували йому лікуватися у Криму, де він і пробув усю весну, значно зміцнивши своє здоров'я. Звідти К. Д. Ушинський їде в Україну з метою остаточно поселитися в Києві. Але тут, в Україні, його спіткало

важке горе. Загинув його старший син Павло. Трохи одужавши, К. Д. Ушинський (восени 1870 року) разом із сім'єю переїхав до Києва.

«Чи добре мені в Києві? На жаль, не добре. Душить мене глушею і нічого близького до серця; але думаю, що для сім'ї моєї буде краще, ніж де-небудь. Про мене думати нема чого — моя пісня, здається, остаточно проспівана» — писав К. Д. Ушинський одному з своїх близьких друзів.

У червні 1870 року Костянтин Дмитрович їде на лікування до Криму. В цей час, з 10 по 25 червня, в Сімферополі проходив Другий з'їзд вчителів Таврії, роботою якого керував І. П. Дергачов, відомий педагог, пропагандист ідей К. Д. Ушинського, автор біля 50 підручників і методичних посібників. На одному із засідань з'їзду, коли завершилося обговорення книги М. А. Корфа «Російська початкова школа» і коли І. П. Дергачов давав відкритий урок, в класі несподівано з'явився К. Д. Ушинський, який сів біля відкритих дверей класу серед публіки, до самого кінця дослухав урок пояснювального читання по «Рідному слову». Потім взяв участь в обговоренні уроку Дергачова, висловив свої критичні зауваження з приводу надмірного захоплення останнього начітністю у викладанні і з цього дня став керівником з'їзду. На з'їзді обговорювалися питання щодо організації народної школи, методики початкового навчання і особливо психологічних і логічних основ початкового навчання.

На вечірніх заняттях Костянтин Дмитрович ознайомив слухачів зі своєю теорією навчання і головною працею «Людина як предмет виховання». З великим задоволенням вислухав критику вчителями «Рідного слова». Вчителі вказали йому на те, що в сільській школі з неоднаковим віросповіданням дітей її важко використовувати. Один з учителів татарської школи заявив, що раніше він навчав дітей по «Рідному слову», а мула побачив, що в ній є матеріал з малюнками, які пропагують православ'я, й став відмовляти батьків від направлення дітей на навчання у земську школу. З тих пір він більше цим підручником не користується. На таку заяву Костянтин Дмитрович відповів, що наявність в букварях молитви викликана вимогою Міністерства народної освіти і пообіцяв написати «Рідне слово» спеціально для сільських шкіл з урахуванням зауважень, висловлених вчителями.

Спілкування з народними вчителями підняло Костянтину Дмитровичу настрій. Він пообіцяв присвятити останні роки свого життя роботі з ними, а І. П. Дергачову сказав: «...Я много видел учительских съездов за границей и там не волновался. Но как могу не волноваться здесь, как могу удержаться от бесед с этими русскими молодыми людьми! Я бы хотел вложить в их сердца все те думы, которые меня волнуют при виде застоя и невежества на моей родине. Эти горячие головы

просто влюбили мене в їх земские школы... Я готов весь остаток своей жизни посвятить земским народным школам».

На жаль не виконав Костянтин Дмитрович своєї обіцянки. Здоров'я його тануло з дня на день. Взимку 1870 року він за порадою лікарів знову виїхав на лікування до Криму, але по дорозі тяжко захворів і змушений був зупинитися в Одесі. Тут, 3 січня 1871 року він помер у будинку № 12 по провулку Чайковського. Через декілька днів тисячі одеситів пронесли домовину з тілом К. Д. Ушинського до залізничного вокзалу для відправлення у Київ.

Звістка про смерть К. Д. Ушинського схвилювала всіх, кому була близька справа народної школи, справа освіти трудящих.

«... Твоїми працями почала створюватися на Русі розумна школа; ти перший висушив дитячі сльози, які ручаями лилися в старих рутинних школах; ти примусив дітей полюбити і школу, і грамоту. Сотні тисяч учнів знають твоє ім'я, сотні тисяч читають і люблять твої книги, складені з глибоким знанням дитячої природи. Але чи все ти зробив? Ні. Багато і дуже багато ще чекала від тебе російська школа і сім'я», — так говорив один з учителів біля труни К. Д. Ушинського під час відправлення тіла до Києва.

Поховано К. Д. Ушинського згідно з його передсмертним заповітом у Києві, над Дніпром, на території Видубецького монастиря.

В Одесі на будинку № 12 по провулку Чайковського встановлена меморіальна дошка. А відзначаючи 75 роковини з дня смерті видатного педагога постановою РНК УРСР і ЦК КП(б) України № 13 від 12 лютого 1945 року Одеському державному педагогічному інституту (нині Південноукраїнський державний педагогічний університет) присвоєно ім'я Костянтина Дмитровича Ушинського.

Створюючи нову педагогічну систему, К. Д. Ушинський особливого значення надавав одному з найважливіших принципів виховання — принципу народності. Він наполягав на тому, щоб справу народної освіти було передано в руки народу. Цей принцип передбачав таке виховання, яке б формувало працелюбну, вольову людину, безмежно віддану своїй вітчизні, своєму народові, забезпечувало б їй повноцінне життя, щастя плідної праці.

К. Д. Ушинський багато уваги приділяв створенню загальних умов навчання і виховання і розглядав урок як основну ланку навчально-виховного процесу. Він звертав увагу на те, що на уроці не все може подобатися дитині. Щоб здобувати знання їй необхідно наполегливо працювати. «Ви готуєте дитину до життя, писав він, — а в житті не всі обов'язки цікаві, і коли ви до 10 років будете вчити дитину граючись, то готуєте їй страшну муку, коли зустрінеться вона потім із серйозними обов'язками, іноді зовсім не цікавими».

К. Д. Ушинський підкреслював, що для успішного вирішення завдань навчання і виховання, народні вчителі повинні опанувати теорію навчання — дидактику, яка за його баченням складається з двох частин: загальної, що вивчає основи навчання і принципи методів навчання, спільні для всіх дисциплін і окремої, що є методикою застосування основ загальної дидактики по кожному окремому навчальному предмету.

Особливо великого значення К. Д. Ушинський надавав моральному вихованню. Важливими моральними рисами, вихованням яких повинна займатись школа, Костянтин Дмитрович вважав палку любов до своєї Батьківщини, до свого народу, любов до людини, здатність кожної хвилини надавати їй допомогу і підтримку.

Він підкреслював як одне з важливих педагогічних завдань — виховання любові до праці, бажання і вміння працювати. На його думку тільки той може вважатися гідним громадянином, хто займається корисною працею (фізичною та розумовою).

Щоб виховати з кожної дитини гідного громадянина, який своєю діяльністю приносить користь суспільству, К. Д. Ушинський рекомендував з самого раннього віку розвивати в дітей почуття гідності, виховувати прагнення до корисної діяльності і здатність сумлінно виконувати будь-яку роботу.

У своїх роботах К. Д. Ушинський неодноразово підкреслював думку про те, що у вихованні дитини основну роль відіграє учитель.

Вплив особистості вчителя на дітей складає ту виховну силу, — говорив він, — яку не можна замінити ніякими методиками, ніякими підручниками, ніякими системами виховання. Вчителю необхідно мати широкий кругозір і педагогічні знання, тверді педагогічні переконання. Без них той, хто бере на себе роль вчителя, не зможе стати дійсним вихователем, він залишиться на рівні чиновника, а чиновник ніколи не був вихователем. Вихователю необхідно вкладати у виховну справу весь свій розум і свою душу, наполегливо проводити роботу у відповідності зі своїми переконаннями і поглядами.

Гаряча любов до дітей, здатність розпізнати дитячу душу, зрозуміти її бажання і прагнення, вчасно піти їй назустріч — такими рисами повинен володіти вихователь, якого бачив К. Д. Ушинський.

Керівником навчального закладу має бути особливо досвідчений вихователь. Його обов'язком повинна бути постійна допомога вчителям з питань організації навчального процесу.

Обміну досвідом роботи, обговоренню педагогічних новин, практичних питань К. Д. Ушинський також надавав великого значення і сам в цьому був прикладом. У Смольному інституті

він систематично проводив наради викладачів Смольного інституту, що за тих часів приносили велику користь їх учасникам.

К. Д. Ушинського — видатного педагога, основоположника педагогічної науки в Росії, який мав енциклопедичні знання, життя якого було зразком служіння Батьківщині — глибоко шанує вся педагогічна громадскість як України, так і Росії.

Література

1. *Народное образование*. — 1956. — № 1; 1978. — № 7. — С. 54—55.

2. *Грищенко М. М. К. Д. Ушинський*. — К.: Знання, 1974.

3. *Фролков А. К. Д. Ушинский*. Краткий биографический очерк. — СПб, 1881. — С. 52—60.

4. *Дергачев И. П. Костянтин Дмитрович Ушинский // Русская школа*. — 1897. — № 5—6.

5. Костянтин Дмитрович Ушинський. Жизнь и деятельность в портретах, иллюстрациях и документах. — К.: Вища школа, 1974. — С. 122.

6. Рідна школа. — 1993. — № 6. — С. 15—17.

7. Рідна школа. — 1994. — № 8. — С. 17.

Л. І. ФУРСЕНКО,

ст. викладач кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ.

Наші вітання

ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ № 31 — 40 РОКІВ

Для людини 40 років — це пора зрілості, надбання певного життєвого досвіду. А якщо 40 років виповнюється школі — то з цією датою пов'язують долю не однієї людини, а декількох тисяч її учнів.

1 вересня 2004 року загальноосвітня школа II—III ступенів № 31 м. Одеси відзначала 40-річчя свого заснування. За цей час майже 5,5 тисяч випускників отримали путівку у самостійне життя, закінчили вищі навчальні заклади, стали висококваліфікованими спеціалістами. І сьогодні майже всі випускники школи № 31 навчаються у вищих закладах Одеси, Харкова, Києва. Серед них є майбутні моряки, юристи, економісти, програмісти, технологи... Щорічно зустрічі з випускниками минулих років свідчать про те, що школа № 31 є справжньою кузницею гідних громадян України.

За роки існування школи педагогічний колектив пройшов складний шлях становлення і розвитку. Навчальний заклад декілька разів змінював свій статус: спочатку за бельгійсько-французьким варіантом на його базі було створено коледж, потім — економіко-правовий ліцей, а сьогодні ще загальноосвітня школа II—III ступенів з українською мовою навчання. Незважаючи на зміни статусу вона залишалась самим авторитетним навчальним закладом у Малиновському районі і місті. За роки свого існування школа 17 разів отримувала перші місця за високий рівень організації навчального процесу серед шкіл міста і району, 20 разів вчителів та учнів школи нагороджували безкоштовними путівками для подорожі по різних містах тепер вже не існуючого Радянського Союзу, а також до Румунії, Болгарії, Угорщини, Німеччини, Чехословаччини (нині дві окремі держави) та інших країн Європи.

Слід зазначити, що це були не просто туристичні поїздки. Наші вчителі та учні вивчали досвід роботи зарубіжних навчальних закладів і ділилися своїми власними здобутками. А поділитися було чим. Досвід роботи школи № 31 вивчали Міністерство освіти України, Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, працівники освіти Великобританії, Німеччини, Чехії, Болгарії. Так, з навчальними закладами болгарського міста Варна школа біля 20 разів обмінювалася делегаціями учнів та вчителів. Директори шкіл цього міста два тижні працювали в ЗОШ № 31, вивчаючи її досвід щодо організації науково-методичної роботи.

Не так багато шкіл є в Україні, де поряд з навчальним закладом стояв би пам'ятник героям Великої Вітчизняної війни. Нам пощастило — поряд зі школою вже багато років стоїть пам'ятник льотчикам, які захищали Одесу. Біля пам'ятника відбуваються зустрічі з ветеранами війни на честь Дня Перемоги і Дня визволення Одеси, на початку кожного навчального року і в день останнього дзвоника учні покладають до його підніжжя квіти, вшановуючи пам'ять тих, хто ціною свого власного життя відстояв мир на землі. Саме біля цього пам'ятника відбувалися зустрічі шкіл імені М. Гастелло та шкіл, які мали порядковий номер 31.

Час не стоїть на місці. Не зупиняється на досягнутому й колектив школи № 31. Нові умови життя вимагають нових підходів до навчання учнів. Нині в навчальному закладі обладнано два комп'ютерних кабінети, один з них обладнаний за допомогою депутата міської ради Сергія Горохова, організовані профільні класи з математики, правознавства, кі-

мії та біології. При школі працюють курси англійської мови.

Сьогодні, коли радикально переосмислюються життєві цінності і світоглядні орієнтири, йде пошук нових підходів до запровадження інноваційних технологій, удосконалюються форми й методи навчально-методичної роботи, підвищується відповідальність за якість освіти і правильний вибір реорганізації навчально-виховного процесу покладається на директора школи й педагогічну раду.

Однією з найважливіших якостей директора школи № 31 Анатолія Григоровича Цуніцького є вміння підбирати й розставляти педагогічні кадри. Першими його помічниками є заступники директора з навчально-виховної роботи Надія Костянтинівна Сіренко, Лоя Михайлівна Козикіна, Любов Ігорівна Векшина, Тетяна Олексіївна Безуглова.

Але без талановитих, творчих, висококваліфікованих і досвідчених вчителів не було б успіху в роботі всього колективу. В школі працюють майстри педагогічної справи — Олена Іванівна Фомич, Лідія Іванівна Єрмак, Ірина Йосіпівна Ніколаєнкова, Галина Олександрівна Панченко, Віра Миколаївна Қоришко, Зінаїда Іллівна Романова, Світлана Федорівна Алаликіна, Марія Максимівна Волошина та багато інших.

Усвідомлюючи особливе значення освіти для розвитку суспільства, вчителі намагаються на кожному уроці формувати особистість, яка вміє логічно мислити і приймати самостійно рішення. Саме такий підхід у навчанні використовує вчитель історії та правознавства, відмінник освіти України Микола Михайлович Афанасьєв, учасник експерименту Міністерства освіти і науки України щодо запровадження зовнішнього тестування, автор біля двадцяти друкованих праць і десяти навчальних програм, затверджених ООІУВ, організатор дослідження лінійно-концентричної системи вивчення історії та запровадження нових підходів щодо оцінювання рівня навчальних досягнень учнів, володар двох авторських свідоцтв обласного Ярмарку педагогічних ідей, автор методичних розробок щодо викладання основ правознавства, член Малиновської районної координаційно-методичної ради з правової освіти населення.

У школі № 31 підготовлена хороша зміна старшому поколінню вчителів. Це Тетяна Олексіївна Безуглова — переможець обласного конкурсу «Вчитель року — 2002» серед вчителів музики, Олена Анатоліївна Веселова — переможець міського конкурсу «Вчитель року — 2003» серед вчителів математики. На високому науково-методичному рівні працюють Аліна Володимирівна Пропшт, Ірина Мойсеївна Карандіна, Алла Вікторівна Ткаченко, Олексій Валерійович Железняк.

Особливою гордістю школи № 31 є її учні. Практично кожного року в різних номінаціях учні 8—11 класів виборюють призові місця на районних та міських олімпіадах, в інтелектуальних турнірах, є активними учасниками конференцій, які щорічно проводить Мала академія наук. Сьогодні педагогічний колектив працює над тим, щоб й наступні покоління учнів підтримували славні традиції.

Автор цих рядків 30 років очолювала педагогічний колектив школи № 31. На її очах і при її активній участі школа народжувалася і долала тернистий шлях становлення. За 40 років існування школи відбулося чимало змін. Символічним у цьому навчальному році було те, що два з чотирьох одинадцятих класів одночасно випускали класні керівники Олена Іванівна Фомич та її донька Олена Анатоліївна. Цей незапланований збіг обставин саме й символізує, на мій погляд, нерозривний зв'язок минулого, сучасного й майбутнього школи, школи як сіяча розумного, доброго й вічного... Важливим у зв'язку з цим є те, щоб ніхто ніколи не забував про тих, хто своє серце віддав і віддає дітям, завжди пам'ятали свою школу, пам'ятали й шанували своїх вчителів. Пройде не так багато часу й нашої школі виповниться 50 років. Але школа ніколи не старіє, бо її постійно наповнює вічна молодість від 6 до 17 років. Школа — це вічно молоде й зелене дерево, плоди якого породжують нові покоління учнів й вчителів. Школа — це колиска майбутніх громадян України. Тож всі ми, й держава в першу чергу, маємо піклуватися про неї.

С. С. ГЛАДКА,

вчитель історії та правознавства школи № 31, відмінник освіти України.

ПРОФЕСОРУ ГРИГОРІЮ БЕЦАЛЕВИЧУ РЕДЬКУ ВИПОВНИЛОСЯ 70 РОКІВ

Григорій Бецалевич Редько розпочав трудову діяльність у 1956 році на посаді вчителя фізики і математики ЗОШ № 107 м. Одеси. Працював на різних посадах: з 1967 року — старший викладач кафедри психології Одесь-

кого педагогічного інституту ім. К. Д. Ушинського, з 1970 року — доцент кафедри загальної фізики, з 1990 року — завідувач кафедри методики викладання фізики та технічних засобів навчання вищезгаданого інституту, а

з 1 грудня 1999 року — професор кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

Григорій Бецалевич вніс значний вклад у методичну науку, досліджуючи питання реформування середньої фізичної освіти: навчальне телебачення, відеозапис, аналогії, розв'язання і складання задач, міжпредметні зв'язки, роль підручника і відеохрестоматії, саморобні прилади, персонізація у навчанні фізики, моделювання навчально-виховного процесу з фізики, концепція середньої фізичної освіти в Україні.

Керуючи аспірантурою в Південноукраїнському педагогічному університеті, професор Г. Б. Редько підготував 5 кандидатів педагогічних наук, які успішно працюють у вузах нашої країни.

Він опублікував 120 статей у науково-педагогічних журналах і збірниках, 10 монографій, 5 з яких офіційно рекомендовано як посібники для вчителів і студентів.

У галузі дослідження і застосування навчального телебачення Григорій Бецалевич був першопроходцем. Особливо потрібно відзначити його уроки «Блакитний екран у класі» і «За сторінками підручника» по обласному телебаченню в Одесі, Москві, Києві, Варшаві і Бер-

ліні. Багато одеситів знають його як учасника телепередач «П'ять днів» і «Контрольна для дорослих».

І хоча він сьогодні професор, все одно вважає себе просто вчителем. Його лекції, уроки — це не набір рекомендацій, а живе спілкування. Він переконаний, що спосіб духовного впливу на дитину визначається особистістю педагога: метод повинен бути внутрішньо властивий лише йому.

Він любить поезію. Часто епіграфами до своїх занять бере чудові поетичні рядки. До того ж і сам Григорій Бецалевич пише вірші. У 1997 і 1999 роках вийшли у світ збірки його віршів «Я думаю» і «Уроки». В них, крім лірики, є бажання поетично розібратися в деяких фізичних явищах.

Сьогодні Григорій Бецалевич працює в інституті удосконалення вчителів, і педагоги нашої області, а часто і студенти педуніверситету, де він працював 32 роки, із задоволенням відвідують його лекції і відкриті уроки, продовжуючи навчатися педагогічній майстерності, самовідданій любові до професії вчителя.

А. Ю. АНІСІМОВ,

заступник директора ООІУВ з науково-методичної роботи.

Підручники, які люблять діти...

«Мій рідний край — Одещина» 5 клас

Автори О. Г. Топчів, Л. П. Толкаченко

Краєзнавство є важливим чинником у формуванні наукового світогляду, засвоєнні законів і закономірностей природничих наук, методів наукового пізнання, у національному та екологічному вихованні. У підручнику описані географічне положення Одеської області, історія її заселення і розвитку господарства; подані відомості про видатних людей Одещини, пам'ятки природи, історії та культури.

Матеріал, що його містить ця книга, забезпечує засвоєння знань про компоненти природи та природні ресурси Одеської області, необхідні для удосконалення господарської діяльності її мешканців. Поради, як спостерігати за природою, вести метеорологічні спостереження, мають допомогти у навчанні та зацікавленні рідним краєм.

Кожній темі передують запитання, які намічають проблему, що буде розкрита нижче. Нові поняття, які необхідно запам'ятати, виділені кольором. Рубрика «Це треба запам'ятати» визначає те найголовніше, що потребує запам'ятовування. Запитання і завдання наприкінці кожної теми допоможуть перевірити засвоєння учбового матеріалу. Розділ «Для допитливих», де зібрані цікаві відомості, надає змогу розширити знання про рідний край.

Підручник призначений для учнів 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів, учителів, що викладають курс «Рідний край» (усього 35 годин, одна година на тиждень).

ЯРОСЛАВ
видавництво

65012, Одеса, пров. В. Катаєва, 3
Гаряча лінія: (0482) 34-48-49
Телефон/факс: (0482) 37-78-24
E-mail: yaroslav2001@ukr.net
E-магазин: www.yaroslav.od.ua

**Доставка у межах України —
БЕЗКОШТОВНО**